

Ett samordnat vuxenstudiestöd

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2014

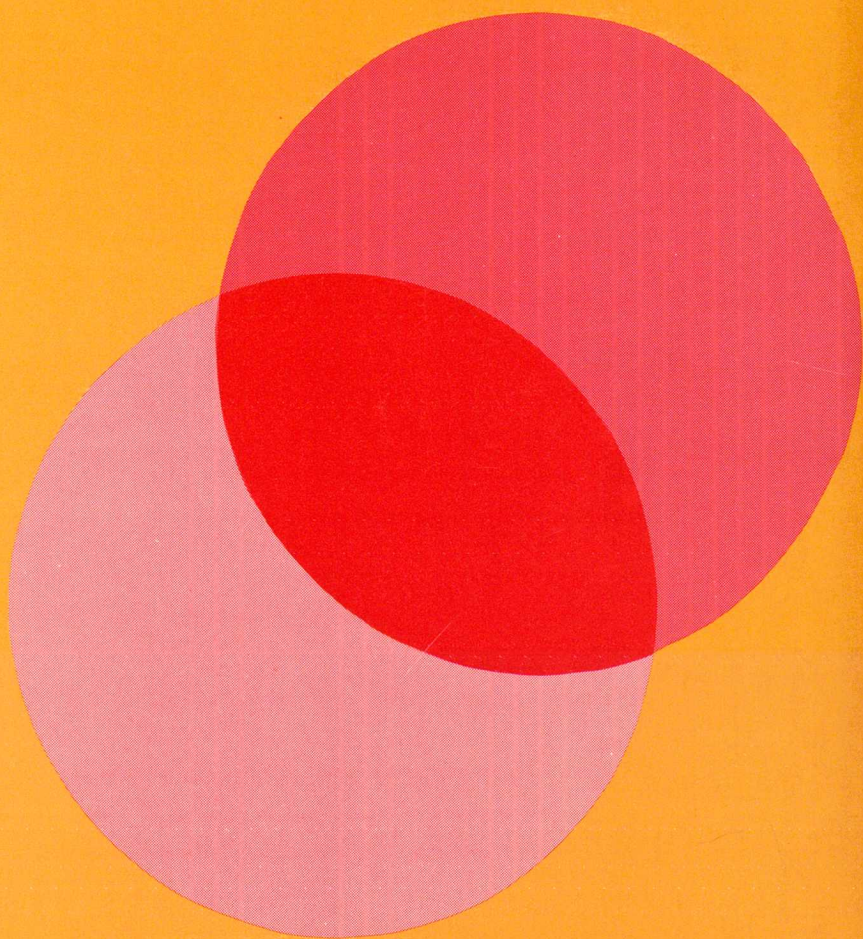

National Library
of Sweden

SOU 1991:65

Betänkande avgivet av Finvuxutredningen

Ett samordnat vuxenstudiestöd

SOU 1991:65

Betänkande avgivet av Finvuxutredningen

Ref KB Oc

Statens offentliga utredningar
1991:65
Utbildningsdepartementet

Ett samordnat vuxenstudiestöd

Finvuxutredningen

Slutbetänkande av FINVUX
Stockholm 1991

ISBN 91-38-10811-7
ISSN 0318-320X

SOU och Ds kan köpas från Allmänna Förlaget, som också på uppdrag av regeringskansliets förvaltningskontor ombesörjer remissutsändningar av dessa publikationer.

Adress: Allmänna Förlaget
Kundtjänst
106 47 Stockholm
Tel 08/739 96 30
Telefax: 08/739 95 48

Publikationerna kan också köpas i Informationsbokhandeln, Malmtorgsgatan 5, Stockholm.

NORSTEDTS TRYCKERI AB
Stockholm 1991

ISBN 91-38-10843-7
ISSN 0375-250X

Den 15 februari 1990 bemyndigade regeringen det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om studiesociala frågor att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utreda vissa frågor rörande vuxnas studiefinansiering. Samtidigt fastställdes direktiven till utredningen (Dir. 1990:2).

Med stöd av bemyndigandet utsågs samma dag undertecknad till särskild utredare.

Till sekreterare i utredningen förordnades den 1 april 1990 avdelningsdirektören Gabriella Hansson och kanslichefen Arne Thorlund.

Som experter förordnades byrådirektören Göran Isberg (1990-09-15), t.f. professorn Staffan Larsson (1991-01-01), f.d. rektorn Stig Andersson (1991-02-01), överdirektören Karl-Johan Johansson (1991-02-01), avdelningsdirektören Kristina Bengtsson (1991-02-01) samt förste revisorn Mats Åberg (1991-04-22). Som stöd i utredningsarbetet har representanter för vissa organisationer medverkat i en referensgrupp.

Utredningen har arbetat under namnet Finvux.

Med överlämnande av detta betänkande är mitt uppdrag slutfört.

Stockholm i juli 1991

Lennart Sandgren

Gabriella Hansson

Arne Thorlund

Förkortningar	9
Sammanfattning	11
Författningsförslag	27
Inledning	45
1 Former av vuxenutbildning och studiestöd	47
1.1 Kort historik	47
1.2 Olika former av vuxenutbildning	48
1.3 De nuvarande reguljära studiestöden	52
1.3.1 Studiehjälp	52
1.3.2 Studiemedel	53
1.3.3 Särskilt vuxenstudiestöd	57
1.3.4 Särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa	60
1.3.5 Utbildningsarvode	61
1.3.6 Korttidsstudiestöd	61
1.3.7 Internatbidrag	63
1.3.8 Timersättning	64
1.4 Andra studiefinansieringsformer	65
1.4.1 Utbildningsbidrag	65
1.4.2 Sjukförmåner som studiestöd	68
1.4.3 Ersättning vid kontakttolkutbildning	69
1.4.4 Indirekt studiestöd	69
2 Erfarenheter	73
2.1 Studiemedel	73
2.2 Skuldsättningen och återbetalningsvillkoren	76
2.3 Särskilt vuxenstudiestöd (Svux)	83
2.4 Särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa (Svuxa)	86
2.5 Yrkesteknisk högskoleutbildning och vissa yrkeslärarutbildningar	87
2.5.1 YTH	87
2.5.2 Vissa lärarutbildningar	90

2.6	Arbetsmarknadsutbildning och utbildningsbidrag . . .	92
2.7	Studiestöd för kortare studier och uppsökande verksamhet	98
2.8	Sjukförmåner som studiestöd	108
2.9	Studiestödets nivå	112
2.10	Rekryteringen till studier	115
2.11	Det splittrade studiestödet	124
2.12	Nuvarande organisation och administration	134
3	Vuxenutbildningen och studiestödet	143
3.1	Resurser för finansiering av vuxnas studier	143
3.2	Vuxenutbildning och folkbildning	144
3.3	Behov av kompetensutveckling	147
3.4	Studiestödets roll	148
3.5	Arbetslinjen - utbildningslinjen	149
3.6	Behov av förändringar	150
	Överväganden och förslag	157
4	Ett samordnat vuxenstudiestöd	159
4.1	Inledning	159
4.2	Vuxenstudiestöd - stödet för längre studier	159
4.2.1	Stödets konstruktion	160
4.2.2	Stödets storlek - bidragets nivå	160
4.2.3	Avgränsningen av studerandegrupperna . . .	162
4.2.4	Arbetsmarknadsutbildning	164
4.2.5	Deltidsstudier	167
4.2.6	Barntillägget i Svux	168
4.2.7	Särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa (Svuxa)	169
4.2.8	Yrkesteknisk högskoleutbildning (YTH) och vissa lärarutbildningar	169
4.2.9	Utnyttjande av lediga platser i upphandlad arbetsmarknadsutbildning	171
4.3	Timersättning - Stödet vid korta studier	172
4.3.1	Samordning	172
4.3.2	Arbetsstagare - inkomstbortfall	172
4.3.3	Stödets nivå	173
4.3.4	Studier som ger rätt till timersättning	175
4.3.5	Utbildningsbakgrund	178
4.3.6	Fördelning av medel mellan nivåerna	178
4.3.7	Åldersregler	178
4.3.8	Tidsgräns	179
4.3.9	Restid	179
4.3.10	Avgränsning mot stödet för längre studier	179
4.3.11	Sfi och särvox	181
4.3.12	Ansökan	182

4.3.13	Utbetalning av timersättning	182	SOU 1991: 65
4.3.14	Internatbidrag och basämnesutbildning	183	
4.4	Särskilda frågor	183	
4.4.1	Försöksverksamhet med kollektiv ansökan om internatbidrag	183	
4.4.2	Bidrag till facklig utbildning	184	
4.4.3	Sjukförmåner och studiestöd	188	
4.4.4	Åldersregler	193	
4.4.5	Studiestödsberättigande tid	193	
4.4.6	Längsta tid under vilken vuxenstudiestöd kan beviljas	196	
4.4.7	Ansökningstider	197	
4.4.8	Ledighet under utbildning på grund av sjukdom	198	
4.4.9	Resekostnadsersättning till elever vid statens skolor för vuxna (SSV)	199	
4.4.10	Utländska medborgare	200	
4.5	Studielån	203	
4.5.1	Avskrivning enligt nuvarande regler	203	
4.5.2	Skuldsättning för studier på grundskole- och gymnasieskolenivå	203	
4.5.3	Låntagare med stora studieskulder i det äldre systemet	206	
4.5.4	Extra studielån	208	
4.5.5	Lån i nuvarande utbildningssystemet	208	
4.6	Särskilda insatser för kortutbildade	208	
4.6.1	Studie- och yrkesvägledning	208	
4.6.2	Uppsökande verksamhet	210	
4.7	Organisation och administration	214	
4.7.1	Utgångspunkter	214	
4.7.2	Organisation	216	
4.7.3	Administration	217	
5	Kostnadsberäkningar och finansiering	223	
5.1	Inledning	223	
5.2	Kostnadseffekter av förslagen	224	
5.3	Sammanfattning av kostnadseffekterna	229	
5.4	Vuxenutbildningsavgiften/utbildningsavgiften	230	
5.5	Finansiering av reformen	232	
5.6	Anslagskonstruktion	233	

Bilagor:

Bilaga 1 Kommittédirektiv 235

Bilaga 2 Förteckning över referensgruppen till
Finvux förordnad från 1990-08-01 243

Bilaga 3 Överlämnade och inkomna skrivelser 245

Bilaga 4 Undersökning av försäkrade som under
september 1990 uppbar 3:8- eller 6:5-
sjukpenning under rehabilitering 247

Bilaga 5 Ekonomiska konsekvenser av övergång från
förvärvsarbete till studier 261

A-kassa	Arbetslöshetskassa
ABF	Arbetarnas Bildningsförbund
Af	Arbetsförmedling
AFL	Lagen om allmän försäkring
AMI	Arbetsmarknadsinstitut
AMS	Arbetsmarknadsstyrelsen
AMU	Arbetsmarknadsutbildning
AMV	Arbetsmarknadsverket
AT	Arbetsstillstånd
BLUS	Bibehållen lön under utbildning
CSN	Centrala studiestödsnämnden
DHR	De Handikappades Riksförbund
Ds	Departementserien
DUS	Delegationen för utländska studerande
FAMU	Förordning om arbetsmarknadsutbildning
FK	Försäkringskassa
FÖD	Försäkringsöverdomstolen
FÖVUX	Försöksverksamhet med vuxenutbildning
HCK	Handikappförbundens Centralkommitté
INT	Internatbidrag
KDAB	Kommundata AB
KAMU	Kommittén för översyn av arbetsmarknadsutbildningen
KST	Korttidsstudiestöd
LAF	Lagen om arbetsskadeförsäkring
LRF	Lantbrukarnas Riksförbund
PRO	Pensionärernas Riksorganisation
RFS	Regional facklig studiekommitté
RFV	Riksförsäkringsverket
RRV	Riksrevisionsverket
SCB	Statistiska centralbyrån
SFR	Sveriges Fiskares Riksförbund
SfU	Socialförsäkringsutskottet
SGI	Sjukpenninggrundande inkomst
SIND	Statens industriverk
SIV	Statens invandrarverk

SOU	Statens offentliga utredningar
SPU	Sparbanksutbetalning
SSR	Sveriges Samers Riksförbund
SSV	Statens skolor för vuxna
STIS	Studiestödsinformationssystem
SVUX	Särskilt vuxenstudiestöd
SVUXA	Särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa
SYO	Studie- och yrkesvägledningstjänst
SÖ	Skolöverstyrelsen
TÖI	Tolk- och översättarinstitutet
UAT	Uppehålls- och arbetstillstånd
UHÄ	Universitets- och högskoleämbetet
USV	Uppsökande verksamhet
VUN	Vuxenutbildningsnämnden
YTH	Yrkesteknisk högskola

De nuvarande studiestöden för vuxna (kapitel 1)

I kapitel 1 beskrivs bestämmelserna för de reguljära studiestöden för vuxna. Dessa är

- studiemedel
- särskilt vuxenstudiestöd
- särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa
- utbildningsarvode
- korttidsstudiestöd
- internatbidrag
- timersättning vid vissa grundutbildningar

Vidare redovisas reglerna för utbildningsbidrag till deltagare i arbetsmarknadsutbildning, sjukförmåner som kan utges under utbildning samt några former av indirekt stöd.

Erfarenheter av de nuvarande systemen (kapitel 2)

Stöden för längre studier

Studiemedelssystemet reformerades 1989. De viktigaste förändringarna var att studiemedlens totalnivå höjdes, och att bidraget ökade från ca 5 procent till nära 30 procent av totalbeloppet. En viktig förändring var också knytningen av bidragsdelen till basbeloppet. Bidraget följer därigenom prisförändringarna på samma sätt som totalbeloppet. Återbetalningsvillkoren förändrades helt. De nya reglerna har inneburit väsentliga förbättringar för gruppen studerande i traditionell vuxenutbildning.

Studiemedlen reduceras för den som har en inkomst som överstiger f.n. 52 300 kr. under ett år. Stödet minskas med hälften av den överskjutande inkomsten. Reduktionen görs proportionellt mot bidrag och lån. Från flera håll har krav ställts om en höjning av inkomstgränserna, alternativt att inkomstprövningen bör slopas. Finvux konstaterar att de nuvarande reglerna måste anses som liberala.

Det särskilda vuxenstudiestödet (*svux*) avser att till stor del täcka inkomstbortfall vid studier. Stödet är totalt lika stort som utbildningsbidraget i arbetsmarknadsutbildningen, men bidragsdelen utgör 65 procent av beloppet i utbildningsbidrag. Bidraget efter skatt motsvarar tillsammans med lånedelen utbildningsbidraget efter skatt.

Resurserna för vuxenstudiestöd är begränsade. Därför görs ett urval bland dem som söker stöd. Företräde har de som bedöms ha störst behov av utbildning och stöd. Studier på grundskolenivå prioriteras. Bristen på resurser har gjort att vuxenutbildningsnämnderna, som handlägger ansökningarna, måste administrera ett stort antal avslagsärenden. Detta har kommit att ifrågasättas alltmer. Det är dessutom svårt att nå en enhetlig praxis i landet när det gäller tillämpningen av urvalsreglerna. De som inte kan få *svux* hänvisas normalt till studiemedel.

Tabellerna i avsnitt 2.9 och i bilaga 5 belyser hur den ekonomiska situationen förändras vid övergång från förvärvsarbete till studier. De faktiska ekonomiska förhållandena beror inte bara på studiestödet utan också på skatter, bostadsbidrag m.m. Möjligheterna är stora att bibehålla samma standard under studier som vid förvärvsarbete och t.o.m. öka de disponibla resurserna, om lånemöjligheterna utnyttjas. För den som inte tillhör en arbetslöshetskassa är det emellertid bättre att söka studiemedel än att ansöka om *svux*. Bidraget i *svux* för en icke A-kassemedlem är nämligen hälften så stort som för en A-kassemedlem i lägsta dagpenningklass. Efter skatt blir bidraget något mindre än det icke skattebelagda bidraget i studiemedelssystemet.

De nya reglerna om återbetalning av studielån innebär att låntagaren betalar ränta på lånet med 70 procent av statens upplåningsränta. Återbetalning skall ske med fyra procent av den sammanräknade inkomsten enligt senaste taxering.

Syftet med bidragshöjningen i studiemedelssystemet var bl.a. att minska skuldbördan. Genom att totalbeloppet samtidigt höjdes, är emellertid lånedelen stor även i det nya systemet. Kritiken har växt mot *skuldsättningen* och återbetalningsvillkoren. Räntan har dessutom ökat i och med skatteomläggningen och är under 1991 8,3 procent. Även för den som erhållit lån i vuxenstudiestödssystemet kan *skuldsättningen* bli betydande.

Återbetalningen påverkas framförallt av räntan och löneutvecklingen för den enskilde låntagaren. Den som haft lån för tre års studier kommer i normala inkomstlägen att kunna återbetala skulden under en period på 20 till 30 år. För den som börjar studierna vid 35 års ålder eller senare finns det emellertid betydande risk för att skulden inte kommer att vara återbetald till 65 års ålder, när resterande belopp enligt reglerna skall avskrivas. För den som utnyttjat studielån för studier både på grundskole/gymnasieskolenivå och för högskolestudier kan skuldbördan bli mycket stor, även med hänsyn tagen till att halva lånet för de gymnasiala

studierna kan avskrivas. I sådana fall kan det bli aktuellt med avskrivning med ganska stora belopp, i synnerhet om studierna påbörjats efter 30 års ålder.

Särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa (svuxa) infördes 1984. Syftet var att i den arbetslöshetssituation som då rådde minska trycket på arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Resurserna är av mindre omfattning, 75 milj. kr. under 1991/92. Skillnaden mellan svuxa och svux är främst att, när det gäller svuxa, det inte görs något urval bland de sökande. Stödet beviljas så länge pengarna räcker till dem som fyller villkoren, t.ex. att vara anmäld som arbetssökande vid arbetsförmedlingen. CSN har i en översynsrapport 1989 föreslagit att stödet bör avskaffas. Kritiken gäller främst de parallella regelverken. Om det i perioder av arbetslöshet behöver sättas in särskilda åtgärder, bör det ske genom en utökning av resurserna för det särskilda vuxenstudiestödet.

Särskilt vuxenstudiestöd kan beviljas till studerande vid de yrkestekniska linjerna vid högskolan, de s.k. *YTH-linjerna*. De studerande har ända sedan starten 1975 varit i princip garanterade att få vuxenstudiestöd. Till YTH rekryteras personer som varit ute i förvärvslivet i flera år och som har speciella erfarenheter från det område som svarar mot inriktningen av utbildningen. Flera rapporter från UHÄ har visat att studiestödet haft stor betydelse för rekryteringen till utbildningen. CSN, som vid två tillfällen gjort en utvärdering av stödets betydelse, har ansett att stödet knappast kan tas bort utan att utbildningen som sådan är i fara.

Till studerande vid vissa yrkeslärarutbildningar lämnas *utbildningsarvode*. Arvodet, som under 1991/92 är 10 363 kr. per månad är i sin helhet ett bidrag. Villkoren för antagning är delvis desamma som för antagning till YTH.

Arbetsmarknadsutbildning är förenad med rätt till *utbildningsbidrag*. Bidraget är lika stort som ersättningen från arbetslöshetskassan och är alltså relaterad till den tidigare inkomsten. Det högsta bidraget är f.n. nära 12 000 kr per månad och det lägsta ca 7 200 kr. per månad. Det lägsta beloppet kan lämnas också till den som inte tillhör någon arbetslöshetskassa. Utöver den s.k. dagpenningen kan särskilt bidrag betalas ut för merkostnader i samband med utbildningen, t ex när utbildningen är förlagd till annan ort än hemorten.

Arbetsmarknadsutbildning kan beviljas till den som är arbetslös eller riskerar att bli arbetslös. Det är också möjligt att i vissa fall bevilja arbetsmarknadsutbildning till personer som inte är arbetslösa eller riskerar att bli arbetslösa. Det är då som regel fråga om s.k. upphandlad utbildning. Av alla deltagare i arbetsmarknadsutbildning under 1989/90 gick 77 procent i upphandlade kurser, medan 23 procent fanns i reguljär utbildning.

Reglerna för arbetsmarknadsutbildning är utformade så att de skall ge ett visst handlingsutrymme. Därav följer att någon enhet-

lig regeltillämpning inte kan nås. Sysselsättningsläget i regionen är naturligtvis en viktig faktor i sammanhanget. När det gäller bedömningen av vem som löper risk att bli arbetslös, och vilka anställda som kan anses ha en svag ställning på arbetsmarknaden, kan det finnas variationer mellan arbetsförmedlingarna. Den nuvarande höga arbetslösheten har medfört en skärpt tillämpning på många håll. Under andra perioder har det funnits utrymme för en mer generös inställning.

För den som varit *sjukskriven* under en tid skall försäkringskassan undersöka om något åtgärd bör vidtas som gör att sjukdomstiden kan förkortas eller om någon form av rehabilitering kan häva nedsättningen av arbetsförmågan. När rehabilitering i form av utbildning är aktuell kan s.k. 3:8- eller 6:5-sjukpenning utges. Sjukpenning under utbildning var från början avsedd för kortare rehabiliteringsperioder, men utvecklingen har mer och mer gått mot att ge stöd för hela grundutbildningar.

Finvux har i samarbete med RFV och försäkringskassorna gjort en *urvalsundersökning* bland de personer som under september 1990 hade 3:8- eller 6:5-sjukpenning. Undersökningen visade att för hälften av fallen var rehabiliteringen i form av utbildning, varvid 42 procent gällde reguljär utbildning och 8 procent arbetsmarknadsutbildning. På grundval av undersökningsresultaten kan man beräkna att sjukpenning för studier i reguljär utbildning under ett år uppgår till ca 230 milj.kr.

Kritik mot utvecklingen av praxis har framförts av både RFV och RRV. Man framhåller att orättvisor kan uppstå mellan olika grupper studerande när det gäller studiefinansieringen.

Uppsökande verksamhet och studiestöd för kortare studier

Korttidsstudiestöd är ett timbaserat studiestöd som beviljas till deltagare i vissa studiecirkel och vissa korta kurser vid folkhögskolor. Beloppet är under 1991/92 65 kr. för varje timme som inkomstbortfall uppstår p.g.a. av deltagande i utbildningen. Den som deltar i en kort kurs vid folkhögskola kan få *internatbidrag*, f.n. 290 kr. per dygn, som ersättning för merkostnader i samband med utbildningen.

Stöden kan sökas kollektivt av fackliga organisationer eller av en enskild person. De kollektivt beviljade stöden dominerar. Av avsnitt 2.7 framgår att 90 procent av ca 190 milj.kr. 1989/90 betalats ut till fackliga organisationer.

Bidrag för *uppsökande verksamhet på arbetsplatser* kan sökas av fackliga organisationer och vissa näringslivsorganisationer. Under 1991/92 finns 55 milj.kr anvisade för sådana bidrag. Syftet med verksamheten är att rekrytera till studier de grupper i arbetslivet som har bristfällig utbildning och svåra arbetsförhållanden.

Som regel söker de fackliga organisationerna både bidrag för uppsökande verksamhet och korttidsstudiestöd/internatbidrag för de medlemmar som man räknar med kommer att delta i utbildning. Företråde skall ges till projekt där man vänder sig till personer med bristfällig utbildning och besvärliga arbetsförhållanden. Det har emellertid visat sig vara svårt för vuxenutbildningsnämnderna att avgöra vilka projekt som haft de bästa förutsättningarna att nå kortutbildade. Som regel har man därför beviljat flertalet ansökningar, men till ett mindre belopp än vad organisationerna ansökt om.

Under hösten 1990 genomförde Staffan Larsson, institutionen för pedagogik och psykologi vid universitetet i Linköping för Finvux räkning en studie av 36 projekt där bidrag för uppsökande verksamhet och medel för korttidsstudiestöd/internatbidrag hade beviljats. Larsson visar att uppsökarna oftast är knutna till en facklig avdelning, som kan omfatta ett stort geografiskt område med många arbetsplatser. Grundtanken om närhet mellan uppsökare och anställda rubbas därmed. Som regel väljer man att gå ut till alla medlemmar på en arbetsplats. Kursutbudet är ofta begränsat till ett antal kurser som ingår i organisationens eget utbud. För många uppsökare är rekryteringen en del i det fackliga arbetet och kurserna ses som ett instrument för denna verksamhet.

En långsiktig strategi saknas i nästan alla projekt. Som jämförelse beskriver Larsson den s.k. ABF-skolan i Norrbotten, där man helt inriktat sig på att rekrytera studieovana till basämnesutbildning. I uppläggningsen har ingått att skapa en övergång mellan korta och långa studier.

Studieintresset varierade i de olika projekten. I en del fall kunde man rekrytera nästan alla som söktes upp. I andra fall var studieintresset lågt. Ett avgörande skäl till att man inte vill delta är att korttidsstudiestödet anses för lågt. Varje bortfall av inkomst upplevs som oacceptabelt.

Internatbidrag som sökts av enskilda personer har mest beviljats för ledarutbildningar och kurser i olika samhällsämnena. Bidraget kan beviljas även till icke arbetstagare.

Någon övre åldergräns för rätt till stöd finns inte. Internatbidrag har därför kunnat beviljas till pensionärer som deltagit i korta kurser vid folkhögskolor. Sedan 1987 har inom ramen för en försöksverksamhet pensionärs- och handikapporganisationerna kunnat söka internatbidrag kollektivt. CSN har i en rapport lämnat vissa resultat av den hittillsvarande verksamheten. Man visar bl.a. att en stor del av de utbetalda stöden använts för organisations- och funktionsutbildningar. Nämnden anser att organisationernas, givetvis angelägna, utbildningsbehov bör tillgodoses på annat sätt än genom vuxenstudiestödssystemet.

Flera utredningar har visat att att studiemedlen och vuxenstudiestöden haft stor betydelse för vuxnas möjligheter att skaffa sig utbildning. Studiestödets existens har mer eller mindre varit en förutsättning för expansionen inom vuxenutbildningen. När det gäller att nå kortutbildade vuxna har svux-stödet fyllt en särskild funktion genom att det i stor utsträckning har styrts till den gruppen.

I flera rapporter pekas emellertid också på svårigheterna att nå de i utbildningshänseende sämst ställda. Tendensen är att det är de redan välutbildade som ökar sitt försprång.

När studiestödets rekryterande effekt diskuteras är det främst stödets nivå och skuldsättningen som tas upp. Som nämnts bör emellertid stödnivån i allmänhet inte vara hindrande för rekryteringen. Undantag bör dock göras för korttidsstudiestödet. Det täcker oftast inte förlusten av arbetsinkomst, vilket säkerligen är en bidragande orsak till svårigheterna att rekrytera kortutbildade till studier.

Skuldsättningen är ett annat problem som måste tillmätas betydelse.

En effekt av studiestödsreglerna för deltidsstuderande är att många studerande i komvux läser fler ämnen än de behöver för att komma upp i heltidsomfattning och få stöd för heltidsstudier.

Det splittrade studiestödet

Antalet heltidsstuderande, 20 år eller äldre, i gymnasieskolan, komvux och folkhögskolan var 1989/90 ungefär 100 000. Av dessa finansierade omkring 41 000 studierna med studiemedel, ca 19 000 hade svux och svuxa och nära 17 000 hade utbildningsbidrag. Dessutom kan enligt Finvux undersökning antalet med sjukförmåner skattas till drygt 2 000 personer. Ungefär var femte person finansierade studierna på annat sätt. Studiemedlen är alltså det största vuxenstudiestödet.

Det är betydande skillnader i materiellt hänseende mellan de olika stödformerna. Att de studerande ute i skolorna sinsemellan diskuterar orsakerna till att de har olika studiestöd är därför naturligt. I praktiskt taget alla kontakter som Finvux haft med myndigheter, organisationer och studerande har man pekat det oacceptabla i att stöden skiljer sig då detta inte är sakligt motiverat.

En nackdel med delvis parallella system är att den enskilde inte alltid kan orientera sig om de möjligheter till stöd som finns. Vilket stöd som beviljas kan delvis vara beroende av den enskildes kunskaper. Slumpen kan komma att bli avgörande.

Finvux har genomfört en särskild studie av de nuvarande administrativa rutinerna för beviljning och utbetalning av reguljärt

studiestöd, utbildningsbidrag och sjukförmåner under utbildning. Studien visar att den enskildes möjligheter att få information varierar beroende på vilken organisation han vänder sig till. De studiestödmyndigheterna har mycket små möjligheter till personlig rådgivning jämfört med arbetsförmedlingen och försäkringskassan. Det förekommer t. ex. att personer söker både studiemedel, svux och utbildningsbidrag för att vara säkra på att ha finansieringsfrågan ordnad. Vid dubbla beviljningar måste ett avräkningsförfarande tillämpas.

En annan nackdel med det splittrade studiestödet är givetvis att administrationen är omständlig och kostnadskrävande. ADB-systemen är komplicerade och dyra att underhålla.

Vuxenutbildningen och studiestödet. Principiella överväganden (kapitel 3)

I kapitel 3 lämnas inledningsvis en kort sammanfattning av de kommande förändringarna inom vuxenutbildningen och folkbildningen till följd riksdagens beslut i anledning av propositionerna 1990/91:82 och 1990/91:85. Därefter följer Finvux principiella överväganden.

Behov av kompetensutveckling

Vuxenutbildningens strategiska betydelse för samhällsutvecklingen är allmänt erkänd. I rapporter, handlingsprogram och inlägg av olika slag diskuteras behoven för framtiden. Teknikutvecklingen, den strukturella omdaning av arbetslivet, närmandet till EG; alla dessa ändrade förutsättningar, liksom målsättningen att alla medborgarna skall bli delaktiga i och få inflytande över samhällsutvecklingen föder nya behov. I tider med arbetslöshet accentueras kraven på vidareutbildning av arbetskraften både ifråga om en vidgad yrkeskompetens och i många fall en förstärkt grundutbildning.

Behoven av kompetensutveckling utreds f.n. av en inom arbetsmarknadsdepartementet tillsatt utredning om kompetensutveckling i arbetslivet (dir.1990:25).

Studiestödets roll

Ett syfte med studiestödet är att det skall bidra till att förverkliga de utbildningspolitiska målen. Studiestödet bör alltså ses som ett verksamt medel vid sidan av andra insatser för att påverka rekryteringen till utbildning. Om statsmakterna önskar öka tillströmningen under någon period till vissa utbildningar eller särskilt

stödja viss grupper är det naturligt att använda en ekonomisk stimulans. Inom ramen för ett differentierat och flexibelt studiestöd kan sådana åtgärder vidtas utifrån en samlad syn på utbildningsbehoven inom olika sektorer.

Studiestödets huvuduppgift är att undanröja ekonomiska studiehinder. Insatserna för vuxenutbildningen, med bl.a. syftet att minska utbildningsklyftorna i samhället, måste därför kombineras med förbättrade finansieringsmöjligheter för att ge avsett resultat.

Arbetslinjen - utbildningslinjen

Någon strikt uppdelning av vad som är arbetsmarknads- respektive utbildningspolitik är knappast möjlig att göra. Man kan hävda att all utbildning i någon mening är arbetslivsorienterad. Erfarenheterna visar också att de som söker studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd oftast gör det av arbetsmarknadsskäl.

En förmånligare studiestöd

Utgångspunkten för studiestödet bör vara den enskildes situation och behov av utbildning.

De nuvarande resurserna för vuxenstudiestöd är otillräckliga. Konsekvenserna av skuldsättning vid mer omfattande studier har redan beskrivits.

Huvudlinjen i Finvux är att samhället skall tillhandhålla ett förmånligare studiestöd än studiemedel för studier på grundskole- och gymnasieskolenivån. I det nya systemet bör inte rätten till stöd vara beroende av särskilt avsatta resurser. Den studerande skall aldrig behöva hänvisas till studiemedel p.g.a. bristande resurser.

Stödet för deltidsstudier, t ex i komvux, bör kunna bättre än i nuläget avpassas till den faktiska studieomfattningen.

Även studiestödet för kortare studier bör förbättras.

Samordning

De nuvarande materiella skillnaderna mellan olika stödformer motsvaras inte alltid av skillnader ifråga om behov av utbildning och stöd hos dem som efterfrågar stöd. De olika regelverken är svåröverskådliga, vilket innebär att den enskilde kan ha svårt att få tillräcklig information. Myndigheterna administrerar sina olika regelverk utan några större möjligheter att bedöma effekterna av verksamheten i förhållande till de andra områdena.

Det finns behov av en mer samlad syn på studiefinansieringen för vuxna. Samverkan mellan skola, arbetsförmedling, organisa-

tioner och studiestödsmyndigheter bör stärkas. Utgångspunkten bör vara att den studerande skall kunna få samma stöd oavsett vilken instans han vänder sig till.

SOU 1991: 65
Sammanfattning

Även ur administrativ synvinkel är det viktigt att förenkla systemen. I ett samordnat vuxenstudiestöd bör man kunna uppnå betydande rationaliseringsvinster.

Förslagen avser inte studerande i eftergymnasial utbildning. Frågan om ett inordnande av studiemedlen i ett samlat studiestöd har övervägts. Utvärderingen av det nyligen reformerade studiemedelssystemet bör emellertid avvaktas. CSN har nyligen i direktiv från regeringen inför den kommande budgetperioden fått i uppdrag att göra en sådan utvärdering.

Överväganden och förslag (kapitel 4)

Vuxenstudiestöd – stödet för längre studier

Det nuvarande särskilda vuxenstudiestödet och det nuvarande utbildningsbidraget i arbetsmarknadsutbildningen föreslås sammanföras till *ett* studiestöd, som benämns vuxenstudiestöd.

I stödet föreslås ingå

- ett studiebidrag
- ett förhöjt studiebidrag samt
- studielån

Utbildningsbidraget ersätts av det förhöjda studiebidraget. Det nuvarande särskilda vuxenstudiestödet ersätts av studiebidrag och studielån. Materiellt sett sker inga större förändringar utom i ett avseende. Det gäller personer som inte är medlemmar i arbetslöshetskassa. För dessa föreslås förbättringen att studiebidraget skall vara lika stort som för den som tillhör en A-kassa och har rätt till miniminivån i stödet.

Det förhöjda studiebidraget skall kunna lämnas till studerande i basämnen (svenska, engelska, matematik och samhällskunskap) på grundläggande nivå i komvux, statens skolor för vuxna och folkhögskolor samt till deltagare i arbetsmarknadsutbildning och i samband med vissa andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Studiebidrag och lån skall kunna beviljas för studier i andra ämnen än basämnen på grundläggande nivå samt för studier på gymnasial nivå i komvux, folkhögskolor och andra läroanstalter.

Studerande i högskolor och annan eftergymnasial utbildning kommer att vara kvar i *studiemedelssystemet*. Vissa utbildningar vid folkhögskolor kommer även att räknas som eftergymnasial utbildning, t.ex. vissa musik- och mediautbildningar, liksom en del utbildningar i den nya påbyggnadsutbildningen i komvux.

Studerande vid *YTH-linjerna och yrkeslärarlinjerna* i högskolan har redan nu särskilda studiefinansieringsmöjligheter. Vuxenstudiestöd i form av studiebidrag och lån föreslås kunna beviljas

även i fortsättningen till studerande vid YTH-linjerna. För de studerande vid yrkeslärarlinjerna föreslås stödet i form av utbildningsarvode ersättas med studiebidrag och lån i det nya vuxenstudiestödet, utom när det gäller studerande vid vårdlärarlinjerna. Dessa senare föreslås få rätt till studiemedel. Anledningen till denna åtskillnad är de särskilda behörighetskraven för antagning. För vårdlärarlinjen är kravet minst två års yrkesverksamhet, medan kravet för de övriga linjerna är, på samma sätt som för YTH, minst fyra års yrkesverksamhet inom det aktuella området.

De kommande förändringarna inom komvux kommer att öka möjligheterna för den studerande att lägga upp ett individuellt studieprogram. Studierna skall inte behöva bli mer omfattande än vad han eller hon anser sig ha behov av. Studiestödet bör vara så utformat att det stimulerar en sådan utveckling. Regler föreslås införas som innebär att studiestödsbeloppet för en *deltidsstuderande* anpassas till den faktiska studieomfattningen.

Den avsevärda förbättringen av stödet för grundläggande utbildning bör medföra att motiv i regel saknas för att erbjuda sådan utbildning i form av *arbetsmarknadsutbildning*. Genom förbättringen av stödet för den gymnasiala nivån bör det bli möjligt att tillämpa en jämförelsevis strikt praxis när det gäller att bedöma behovet av arbetsmarknadsutbildning för personer som inte är arbetslösa. Den ökade samverkan som förutsätts komma till stånd mellan AMS, CSN och RFV samt på lokal/regional nivå bör kunna bidra till en mer enhetlig tillämpning av reglerna.

Till deltagare i arbetsmarknadsutbildning kan i nuläget *särskilt bidrag* beviljas för merkostnader i samband med utbildningen. Dessa möjligheter bör finnas kvar. En översyn av reglerna och rutinerna bör emellertid göras.

Det särskilda vuxenstudiestödet för arbetslösa bör avskaffas. Med de föreslagna reglerna fyller stödet ingen funktion.

Barnutlägget i det nuvarande svux-stödet bör i likhet med vad som skett inom studiemedelssystemet avskaffas.

Timersättning - stödet vid korta studier

Det nuvarande korttidsstudiestödet och timersättningen vid vissa vuxenutbildningar föreslås sammanföras till *ett* studiestöd som benämns timersättning.

Timersättning föreslås i *första hand* lämnas till studerande i sfi och sårsvux samt till den som deltar i basämnesutbildning (svenska, engelska, matematik och samhällskunskap) på grundskolenivå i en studiecirkel, eller i komvux. Likaså skall ersättning kunna lämnas till deltagare i cirklar och kurser som är avsedda att utveckla handikappades färdigheter. Även för deltagande i fördjupningskurs på heltid vid t ex en folkhögskola bör timersättning kunna beviljas. Som villkor bör då ställas att den studerande dess-

förinnan har bedrivit cirkelstudier eller motsvarande studier i ämnet. Fördjupningsstudierna skall alltså ses som en del i ett mer omfattande studieprogram.

Studier som i *andra hand* bör ge rätt till timersättning föreslås vara studiecirklar i svenska, engelska och matematik på gymnasial nivå samt studier i basämnen motsvarande årskurs 1-2 i gymnasial vuxenutbildning i komvux. Även dessa studier bör kunna kombineras med fördjupningskurs vid folkhögskola, statens skolor för vuxna eller i komvux.

Deltagare i sfi och sårvux bör liksom nu vara *garanterade* att få ersättning. Detsamma bör i princip gälla för deltagare i cirklar/kurser i basämnen på grundskolenivå. Tillgängliga resurserna bör alltså i första hand avsättas för dessa grupper. Återstående medel kan sedan beviljas till dem som i andra hand kan komma ifråga, dvs. till deltagare i gymnasiala cirklar/kurser.

För andra korta kurser vid folkhögskolor än de ovan nämnda bör *inte timersättning* beviljas i fortsättningen.

Huvudsyftet med timersättningen är att rekrytera *kortutbildade* till överbryggande utbildning. Den formella rätten till stöd bör alla med högst två års tidigare gymnasial utbildning ha. Dock bör undantag gälla för studerande i sfi och cirklar/kurser för handikappade, där utbildningsbakgrund bör sakna betydelse.

Stödet skall kunna utgå till *arbetstagare* som förlorar inkomst, ersättning från arbetslöshetskassa eller kontant arbetsmarknadsstöd p.g.a. studierna. Den som är *20 år eller äldre men högst 64 år* skall kunna få stöd.

Istället för det nuvarande schablonbeloppet föreslås timersättning lämnas med ett *belopp* som svarar mot hela det inkomstbortfall som uppstår p.g.a. studierna. Stöd skall kunna lämnas för högst 240 timmar under ett år och sammanlagt till en person för högst 480 timmar. Timmar i sfi skall inte räknas in. Utbetalning föreslås ske månadsvis.

Den inriktning som föreslås för timersättningen avses också gälla för *internatbidraget*. Det innebär att internatbidrag skall kunna utgå för sådana kurser vid folkhögskolor, SSV eller i komvux som är en fortsättning och fördjupning av cirkelstudier i basämnen eller motsvarande studier. Även handikappkurser bör ge rätt till bidrag. När det gäller beloppets storlek och det antal dagar stödet kan beviljas för föreslås ingen ändring.

Timersättning/internatbidrag för studier i basämnen skall sökas av enskilda personer även om de rekryteras till studier via den uppsökande verksamheten. Motivet för *kollektivt beviljade och fördelade stöd* bortfaller, och detta ansökningsförfarande förslås upphöra. Detsamma gäller pensionärs- och handikapporganisationerna.

En särskild resurs bör i fortsättningen avsättas för *facklig utbildning*. En del av de nuvarande resurserna för korttidsstudiestöd föreslås omvandlas till ett sådant bidrag och sammanföras med de nuvarande bidragen för central facklig kursverksamhet och för studieorganisationsutbildning. Om förslaget genomförs under 1991/92 skulle de sammanlagda resurserna för bidrag uppgå till 138 milj.kr. Organisationerna bör fritt få förfoga över medlen på det sätt som de anser bäst gagnar den nämnda verksamheten.

Som nämnts i det föregående förekommer att s.k. 3:8 och 6:5-sjukpenning utges under rehabilitering i form av utbildning. Enligt den undersökning som Finvux gjort tillsammans med RFV (se bilaga 2) pågår utbildningen i många fall under mer än ett år. Riksdagen har nyligen beslutat att 3:8-sjukpenningen skall ersättas med rehabiliteringsersättning fr.o.m. januari 1992. Inriktningen skall vara att rehabiliteringen skall vara avslutad inom ett år. Det innebär besparingar inom sjukförsäkringen, men det kan också innebära begränsade möjligheter ifråga om utbildningsval.

Finvux förslag innebär att det skall vara möjligt för försäkringstagaren att välja den utbildning som han eller hon är intresserad av och som bedöms kunna leda till ett arbete. Utbildningens längd och inriktning bör i princip sakna betydelse. Rehabiliteringsersättning utges normalt för en tid om högst ett år (40 veckor). Har försäkringstagaren valt en längre utbildning, lämnas studiestöd enligt bestämmelserna i studiestödslagen fr.o.m. det andra året. Villkoren bör framgå av försäkringskassans beslut om rehabiliteringsplan. Reglerna föreslås gälla även för personer som uppbär 6:5-sjukpenning eller livränta under utbildning.

Den *övre åldersgränsen* är nu 50 år för rätt till särskilt vuxenstudiestöd. Denna gräns föreslås behållas när det gäller rätt till studiebidrag och lån. Det förhöjda studiebidraget bör kunna beviljas så länge en person är i yrkesverksam ålder, dvs. till och med 64 års ålder.

Den s.k. *30-dagarsregeln* för deltidstudier föreslås upphöra. Stöd bör på samma sätt som för heltidsstuderande beräknas för *15-dagarsperioder* (kalenderdagar). Även när det gäller arbetsmarknadsutbildning bör stödet omvandlas till kalenderdagar. Det kommer som regel inte att innebära några förändringar ifråga beloppets storlek.

Den nuvarande möjligheten till *vuxenstudiestöd under julferie* föreslås upphöra i det nya systemet. Undantag bör gälla för deltagare i arbetsmarknadsutbildning.

Under de senaste åren har antalet studerande som skaffar sig fullständig grundskole- eller gymnasieskolekompetens minskat. Det är troligt att denna tendens fortsätter i den nya vuxenutbildningen. Högskoleprovet får sannolikt ökad betydelse när det gäller intagningen till högskolan. Regeln om *längsta tid under vilken*

studiestöd kan beviljas för grundskole- och gymnasieskolestudier bör därför kunna sänkas från sex till fem terminer. Liksom nu bör tid som avser studier på grundskolenivån kunna anses utgöra särskilda skäl och ligga utanför. Det är särskilt viktigt med hänsyn till att i den nya grundläggande utbildningen i komvux ingår färdighetsträning motsvarande nuvarande grundvux. Undantag bör som regel också kunna göras för arbetsmarknadsutbildning.

Ansökningstiderna i det nuvarande vuxenstudiestödssystemet kommer att kunna ersättas med mer flexibla regler.

Resekostnadsersättningen för studerande i SSV föreslås avskaffas. Den redan befintliga möjligheten till internatbidrag kvarstår.

När det gäller rätten till studiestöd för *utländska medborgare* skiljer sig regler och praxis för utbildningsbidrag och övrigt studiestöd. Frågan föreslås bli föremål för en särskild översyn.

Studielån

Enligt nuvarande regler kan den som studerat och haft studielån både för gymnasiala studier och högskolestudier få halva lånet avseende den lägre nivån avskrivet, dock för högst sex terminer. Det förslag som nu läggs innebär att studiemedel inte skall kunna beviljas för studier på grundskole- eller gymnasieskolenivå. Skuldsättningen för den som läser på gymnasial nivå blir i det nya systemet ungefär lika stor som nuvarande studiemedel efter avskrivning. De nuvarande *avskrivningsreglerna* kommer därför att bli tillämpliga bara på dem som haft studiemedel enligt de nuvarande reglerna.

För dem som inte går vidare till högskolestudier kommer *skuldsätningen* att minska betydligt genom de nya förbättrade stödet jämfört med om studiemedel utnyttjas. För den som studerar i två år beräknas skulden minska med ca 36 000 kr. Om studierna till en del avser grundläggande nivå blir naturligtvis skillnaden ännu större.

Särskilda insatser för kortutbildade

Behoven av en förstärkt *studievägledning* betonas. Studiestödsorganisationen bör öka sina informationsinsatser gentemot utbildningsanordnare, arbetsförmedlingar och andra organ.

För *den uppsökande verksamheten* bör resurser avsättas även i fortsättningen. Verksamheten bör emellertid effektiviseras och få en delvis annan inriktning. Arbetet skall i huvudsak gå ut på att nå personer som ännu inte har grundläggande kunskaper i basämnen. Även andra organisationer än de nuvarande skall kunna få bidrag.

All studiestödsverksamhet bör samordnas inom CSN-organisationen. Det innebär bl.a. att beräkning och utbetalning av studiestöd till deltagare i arbetsmarknadsutbildning förs över från försäkringskassorna till CSN. Beslut om arbetsmarknadsutbildning fattas på samma sätt som idag av arbetsmarknadsverket. Studiestödsmyndigheten fattar beslut om studiestödet och betalar ut pengarna. Men den som antas till arbetsmarknadsutbildning kommer som idag samtidigt att få besked om studiestöd.

Samverkan på regional/lokal nivå betonas. En person skall kunna få i princip likvärdig information och tillförsäkras samma möjligheter till studiefinansiering, oavsett om han vänder sig till en arbetsförmedling, studiestödsmyndighet eller en skola.

Studiestödsmyndigheten i länet svarar för den kompetensuppbyggnad i studiestödsfrågor som behövs hos berörda instanser. Särskilda samrådsorgan bör kunna inrättas som stöd till länsstudiestödsmyndigheten för beredning av mer principiella frågor om vuxenstudiestöd, projekt om uppsökande verksamhet. I samrådsorganen bör kunna ingå företrädare för t.ex. arbetsmarknadsverket, fackliga organisationer, utbildningsanordnare.

Kostnadsberäkningar och finansiering (kapitel 5)

Om de föreslagna förändringarna genomförs kommer ca 4 700 personer som har studiemedel och ca 7 000 personer som har svux enligt nuvarande regler att få det förhöjda studiebidraget för studier på grundläggande nivå, vilket innebär att studiestödet i sin helhet är bidrag. Ca 30 000 personer kan istället för studiemedel få studiebidrag och lån som motsvarar nuvarande svux för studier i gymnasial utbildning.

Antalet studieplatser i längre utbildning beräknas inte öka i någon större omfattning, eftersom skolornas ekonomiska ramar är begränsade. Finvux har ändå i kostnaderna räknat in stöd för 2 000 nya heltidsstuderande och 2 000 deltidstuderande. Därutöver har antaganden gjorts om att ca 7 000 studerande ökar sin studieomfattning.

Övergången till ett nytt vuxenstudiestöd drar med sig stora kostnader, men resulterar också i betydande besparingar. Den viktigaste finansieringskällan blir liksom idag de medel som inflyter från vuxenutbildningsavgiften (fr.o.m. 1992/93 utbildningsavgiften). Vissa resurser beräknas kunna överföras från arbetsmarknadsområdet och sjukförsäkringsområdet. Nu skattefinansierade bidrag m.m. beräknas minska med ca 870 milj.kr. Genom att bidragen i det nya vuxenstudiestödet till skillnad från studiemedlen är skattepliktig inkomst ökar skatteintäkterna. Totalt beräknas utgiftsökningarna i stort sett balanseras mot besparingar på olika

områden. Merkostnaderna för genomförande av Finvux förslag till ett nytt studiefinansieringssystem för vuxna beräknas till i runda tal 100 milj.kr.

SOU 1991: 65
Sammanfattning

Lag om ändring i studiestödslagen (1973:349)

Härigenom föreskrivs i fråga om studiestödslagen (1973:349)¹
 dels att 3 kap. 14 §, 4 kap. 2, 7 och 27 §§, 5 kap. 5, 7 och 8 §§, 6 kap.
 2 och 6 - 8 §§, 7 och 7 a kap. samt 8 kap. 11 § skall upphöra att gälla,
 dels att 1 kap. 1 - 3 och 5 §§, 4 kap. 3, 6, 8, 10, 13, 19 och 24 §§, 5
 kap. 1 - 4 och 6 §§, 6 kap. 4 §, 9 kap. 2, 2 b och 6 §§ samt rubriken till
 5 kap. skall ha följande lydelse,
 dels att det i lagen skall införas ett nytt kapitel, 7 kap., av följande ly-
 delse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 §²

Staten lämnar studiestöd enligt denna lag i form av studiehjälp, studiemedel, *korttidsstudiestöd*, internatbidrag, *särskilt* vuxenstudiestöd och *utbildningsarvode*.

Staten lämnar studiestöd enligt denna lag i form av studiehjälp, studiemedel, *timersättning*, internatbidrag och vuxenstudiestöd.

2 §³

Studiehjälp består av studiebidrag jämte tillägg, studielån och *resekostnadsersättning*.

Studiehjälp består av studiebidrag jämte tillägg *samt* studielån.

Tillägg till studiebidraget utgår i form av inackorderingstillägg och extra tillägg.

3 §⁴

Studiemedel består av studiebidrag och studielån *samt resekostnadsersättning*.

Studiemedel består av studiebidrag och studielån.

¹ Lagen omtryckt 1987:303.

Senaste lydelse av

4 kap. 7 § 1991:924

5 kap. 5 § 1991:924

6 kap. 8 § 1991:924

7 kap. 4 § 1988:877

7 kap. 5 § 1988:270

7 kap. 7 a § 1988:877

7 kap. 7 b § 1988:877

7 kap. 8 § 1988:877

7 kap. 8 a § 1988:877

7 kap. 8 b § 1988:877

7 kap. 17 § 1988:877

7 kap. 17 a § 1988:1469

7 kap. 18 § 1988:270

7 kap. 20 § 1988:877

7 a kap. 1990:635

8 kap. 11 § 1990:704.

² Senaste lydelse 1990:635.

³ Senaste lydelse 1988:877.

⁴ Senaste lydelse 1988:877.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §⁵

Särskilt vuxenstudiestöd består av vuxenstudiebidrag och studielån samt resekostnadsersättning.

Vuxenstudiestöd består av studiebidrag, förhöjt studiebidrag, studielån och särskilt bidrag.

4 kap.

3 §⁶

Studiemedel får inte beviljas för tid för vilken studiehjälp enligt 3 kap. eller särskilt vuxenstudiestöd enligt 7 kap. redan har beviljats.

Beviljas studerande särskilt vuxenstudiestöd för sådan tid för vilken den studerande redan har beviljats studiemedel, får den studerande ej uppbära studiemedlen för denna tid.

Studiemedel får ej heller beviljas eller uppbäras för tid för vilken utbildningsbidrag under arbetsmarknadsutbildning eller utbildningsbidrag för doktorander utgår, om ej annat följer av bestämmelse som regeringen meddelar.

Studiemedel får inte beviljas för tid för vilken studiehjälp enligt 3 kap. eller vuxenstudiestöd enligt 7 kap. redan har beviljats.

Beviljas studerande vuxenstudiestöd för sådan tid för vilken den studerande redan har beviljats studiemedel, får den studerande ej uppbära studiemedlen för denna tid.

Studiemedel får ej heller beviljas eller uppbäras för tid för vilken utbildningsbidrag för doktorander utgår, om ej annat följer av bestämmelse som regeringen meddelar.

Studiemedel utgår inte för tid för vilken den studerande fullgör tjänstgöring enligt värnpliktslagen (1941:967), lagen (1966:413) om vapenfri tjänst, civilförsvarslagen (1960:74) eller lagen (1980:1021) om militär grundutbildning för kvinnor eller fullgör utbildning till reservofficer.

6 §⁷

Till studerande, som avses i 1 § och som ej tidigare varit inskriven vid läroanstalt eller utbildningslinje som omfattas av förordnande enligt 1 §, utgår studiemedel utan föregående prövning av hans lämplighet för studierna.

Till studerande som ej tidigare varit inskriven vid läroanstalt eller utbildningslinje utgår studiemedel utan föregående prövning av hans lämplighet för studierna.

⁵ Senaste lydelse 1988:877.

⁶ Senaste lydelse 1991:924.

⁷ Senaste lydelse 1991:924.

Nuvarande lydelse

Till annan studerande som avses i 1 § utgår studiemedel endast om det med hänsyn till de resultat som han har uppnått måste anses sannolikt, att han kommer att slutföra studierna inom normal tid. Vid denna bedömning skall hänsyn tas till förhållanden av personlig natur som kan antas ha inverkat på studieresultaten.

Föreslagen lydelse

Till annan studerande utgår studiemedel endast om det med hänsyn till de resultat som han har uppnått måste anses sannolikt, att han kommer att slutföra studierna inom normal tid. Vid denna bedömning skall hänsyn tas till förhållanden av personlig natur som kan antas ha inverkat på studieresultaten.

Har studiemedel vid ett och samma tillfälle beviljats för längre tid än ett år, skall beslutet omprövas, om det vid en sådan bedömning som avses i andra stycket därefter har blivit sannolikt att den studerande inte kommer att slutföra studierna inom normal tid.

Närmare föreskrifter för tillämpningen av andra och tredje styckena meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

8 §⁸

Har en studerande för sådana studier som avses i 1 § erhållit studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd enligt 7 kap. under sammanlagt minst sex år, utgår studiemedel för ytterligare sådana studier endast om det finns särskilda skäl.

Har en studerande för sådana studier som avses i 2 § erhållit studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd enligt 7 kap. under sammanlagt minst tre år, utgår studiemedel för ytterligare sådana studier endast om det finns särskilda skäl.

Har en studerande erhållit studiemedel eller vuxenstudiestöd under sammanlagt minst den tid som motsvarar sex års heltidsstudier, utgår studiemedel för ytterligare studier endast om det finns särskilda skäl.

10 §

Studiemedel utgår för sådan del av läsår under vilken den studerande bedriver studier.

Studiemedel utgår även för tid under vilken den studerande är sjuk enligt vad som anges i 28-36 §§.

⁸ Senaste lydelse 1988:877.

Nuvarande lydelse

Vid tillämpning av första stycket och bestämmelse som avses i andra stycket beaktas endast hela, sammanhängande tidsperioder under ett kalenderhalvår, om 15 dagar för heltidsstuderande och 30 dagar för deltidstuderande.

Vid tillämpning av bestämmelse i detta kapitel skall läsår anses omfatta det antal dagar som bestämmes av regeringen eller myndighet som regeringen utser. Detta antal dagar skall därvid anses infalla under det eller de kalenderhalvår som bestämmes av regeringen eller myndighet som regeringen utser.

13 §⁹

Studiemedel utgår med 10,00 procent av basbeloppet för varje hel, sammanhängande tidsperiod för vilken den studerande har rätt till studiemedel. Tidsperioden skall omfatta för heltidsstuderande 15 och för deltidstuderande 30 dagar.

Föreslagen lydelse

Vid tillämpning av första stycket och bestämmelse som avses i andra stycket beaktas endast hela, sammanhängande tidsperioder under ett kalenderhalvår om 15 dagar.

För varje hel sammanhängande tidsperiod om 15 dagar för vilken den studerande har rätt till studiemedel utgår studiemedel till en heltidsstuderande med 10,00 procent av basbeloppet och till en deltidstuderande med 5,00 procent av basbeloppet.

Vad som sägs i första stycket gäller endast om inte något annat följer av 16, 19, 22 eller 25 §.

⁹ Senaste lydelse 1990:704.

Nuvarande lydelse

För en deltidstudierande minskas det belopp som utgår för ett kalenderhalvår enligt 13 § första stycket för varje hel, sammanhängande tidsperiod om 30 dagar med en *niondel* av den del av den studerandes inkomst under kalenderhalvåret som överstiger nedan, för skilda perioder angivna delar av basbeloppet, nämligen

Antal hela, sammanhängande tidsperioder om 30 dagar för vilka studiemedel skall utgå under kalenderhalvåret

Del av basbeloppet

	1	180 procent
	2	170 procent
	3	160 procent
	4	150 procent
<i>lägst</i>	5	140 procent

Föreslagen lydelse

För en deltidstudierande minskas det belopp som utgår för ett kalenderhalvår enligt 13 § första stycket för varje hel, sammanhängande tidsperiod om 15 dagar med en *arton*del av den del av den studerandes inkomst under kalenderhalvåret som överstiger nedan, för skilda perioder angivna delar av basbeloppet, nämligen

Antal hela, sammanhängande tidsperioder om 15 dagar för vilka studiemedel skall utgå under kalenderhalvåret

Del av basbeloppet

<i>högst</i>	2	180 procent
	3	175 procent
	4	170 procent
	5	165 procent
	6	160 procent
	7	155 procent
	8	150 procent
	9	145 procent
<i>lägst</i>	10	140 procent

¹⁰ Senaste lydelse 1990:704.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

24 §¹¹

Studiebidraget utgör 2,96 procent av basbeloppet för varje hel, sammanhängande tidsperiod om 15 dagar för heltidsstuderande och om 30 dagar för deltidstuderande. Är den studerande för denna tidsperiod enligt 10, 13, 16, 19 och 21-23 §§ inte berättigad till fullt studiemedel skall av minskningen så stor andel falla på studiebidraget som detta bidrag utgör av fullt studiemedel.

För varje hel sammanhängande tidsperiod om 15 dagar utgör studiebidraget för heltidsstuderande 2,96 procent av basbeloppet och för deltidstuderande 1,48 procent av basbeloppet. Är den studerande för denna tidsperiod enligt 10, 13, 16, 19 och 21-23 §§ inte berättigad till fullt studiemedel skall av minskningen så stor andel falla på studiebidraget som detta bidrag utgör av fullt studiemedel.

Utgående studiemedel utgör i första hand studiebidrag. Återstoden utgör studielån.

5 kap.

1 §

Korttidsstudiestöd

Korttidsstudiestöd kan utgå till studerande som deltar i utbildning av det slag som bestäms av regeringen eller den myndighet som regeringen utser.

Timersättning

Timersättning kan lämnas till studerande som deltar i utbildning av det slag som bestäms av regeringen eller den myndighet som regeringen utser.

2 §

Korttidsstudiestöd kan utgå till studerande som är arbetstagare.

Timersättning kan lämnas till studerande som är arbetstagare och som förlorar arbetsinkomst eller ersättning från arbetslöshetskassa eller kontant arbetsmarknadsstöd.

Timersättning lämnas tidigast från och med det andra kalenderhalvåret det år under vilket den studerande fyller 20 år och längst till och med det år han fyller 64 år.

Om inte regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer föreskriver något annat lämnas inte timersättning till en studerande som har en längre tidigare utbildning än tvåårig gymnasieskola eller motsvarande.

¹¹ Senaste lydelse 1990:704.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §¹²

Korttidsstudiestöd utgår för varje timme

1. under vilken den studerande förlorar arbetsinkomst på grund av att han deltar i utbildning,

2. under vilken den studerande förlorar arbetsinkomst på grund av resor till eller från den plats där utbildningen äger rum.

Till samma studerande får korttidsstudiestöd utgå för högst 240 timmar under ett budgetår.

Timersättning lämnas med det belopp per timme som svarar mot den förlust av arbetsinkomst eller motsvarande som uppkommer genom studierna.

Om inte regeringen föreskriver något annat får till samma studerande timersättning lämnas för högst 240 timmar under ett budgetår och sammanlagt för högst 480 timmar.

4 §

Korttidsstudiestöd beviljas efter ansökan.

Ansökan görs av arbetstagaren eller av facklig organisation för fördelning mellan arbetstagare som kan komma i fråga för sådant stöd.

Timersättning beviljas efter ansökan.

Ansökan ges in inom den tid och i den ordning som bestäms av regeringen eller den myndighet som regeringen utser. Om det finns särskilda skäl får ansökan prövas även om den kommit in för sent.

6 §¹³

Korttidsstudiestöd för deltagande i utbildning som avses i 1 § utgår ej till studerande som uppbär studiehjälp, studiemedel, särskilt vuxenstudiestöd, utbildningsarvode eller utbildningsbidrag för den tidsperiod som utbildningen pågår.

Timersättning för deltagande i utbildning som avses i 1 § utgår ej till studerande som uppbär studiehjälp, studiemedel eller vuxenstudiestöd för den tidsperiod som utbildningen pågår.

6 kap.

4 §

Internatbidrag beviljas efter ansökan.

¹² Senaste lydelse 1990:209.

¹³ Senaste lydelse 1990:635.

Ansökan görs av den studerande eller av facklig organisation för fördelning mellan arbetstagare som kan komma i fråga för internatbidrag.

Ansökan ges in inom den tid och i den ordning som bestäms av regeringen eller den myndighet som regeringen utser. Om det finns särskilda skäl får ansökan prövas även om den kommit in för sent.

7 kap.

Vuxenstudiestöd

1 §

Vuxenstudiestöd lämnas till studerande vid de läroanstalter och utbildningslinjer som regeringen bestämmer.

Vuxenstudiestöd lämnas också till den som beviljats arbetsmarknadsutbildning. Regeringen får föreskriva att bestämmelserna om vuxenstudiestöd också skall tillämpas i fråga om den som är föremål för andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

2 §

Vuxenstudiestöd lämnas i form av studiebidrag, förhöjt studiebidrag, studielån och särskilt bidrag.

3 §

Vuxenstudiestöd kan lämnas till studerande som är bosatt i riket.

För studier vid sådan läroanstalt eller utbildningslinje som avses i § första stycket lämnas vuxenstudiestöd till studerande som inte är svensk medborgare endast om han har bosatt sig i landet huvudsakligen i annat syfte än att här vinna utbildning.

4 §

För studier vid sådana läroanstalter och utbildningslinjer som avses i 1 § första stycket lämnas vuxenstudiestöd tidigast från och med det andra kalenderhalvåret det år under vilket den studerande fyller 20 år.

Vuxenstudiestöd i form av förhöjt studiebidrag får lämnas för kalenderhalvår som infaller senast under det år då den studerande fyller 64 år. Vuxenstudiestöd i övrigt får lämnas för kalenderhalvår som infaller senast det år den studerande fyller 50 år. Sådant vuxenstudiestöd som avses i andra meningen får även lämnas för senare kalenderhalvår, om särskilda skäl föreligger.

5 §

I fråga om studier vid sådana läroanstalter och utbildningslinjer som avses i 1 § första stycket lämnas vuxenstudiestöd vid heltidsstudier och deltidstudier om minst 15 dagar under ett kalenderhalvår. Till deltidstuderande lämnas dock vuxenstudiestöd endast om han bedriver studierna på minst halvtid. Vid bedömning av om den studerande har rätt till vuxenstudiestöd för heltidsstudier får, förutom till studier som avses i 1 §, även hänsyn tas till studier i svenskundervisning för invandrare.

Närmare föreskrifter om omfattningen av de studier som kan ge rätt till vuxenstudiestöd meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

6 §

I fråga om vuxenstudiestöd för studier som avses i 1 § första stycket tillämpas bestämmelserna i 4 kap. 6 § första och andra styckena om prövning av den studerandes lämplighet för studierna på motsvarande sätt.

7 §

Vuxenstudiestöd lämnas för varje kalenderdag under sådan del av läsåret under vilket den studerande bedriver studier. Regeringen får dock i fråga om vuxenstudiestöd som avses i 1 § andra stycket föreskriva att vuxenstudiestöd får lämnas även för annan tid.

8 §

Har en studerande som avses i 1 § första stycket erhållit vuxenstudiestöd för studier på grundskole- eller gymnasiskoleenivå under sammanlagt minst den tid som motsvarar två och ett halvt års heltidsstudier lämnas vuxenstudiestöd för ytterligare studier endast om det finns särskilda skäl.

I fråga om vuxenstudiestöd för studier på högskolenivå tillämpas bestämmelserna i 4 kap. 8 § på motsvarande sätt.

Närmare föreskrifter för tillämpningen av första stycket meddelas av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer.

9 §

Vuxenstudiestöd beviljas efter ansökan. Ansökan ges in inom den tid och i den ordning som bestämmes av regeringen eller myndighet som regeringen user. Om särskilda skäl föreligger, får ansökan prövas även om den kommit in för sent.

Vuxenstudiestöd får beviljas för högst två kalenderhalvår i sänder.

Studiebidrag och förhöjt studiebidrag

10 §

Till studerande som avses i 1 § andra stycket lämnas förhöjt studiebidrag enligt 11 §. Regeringen får föreskriva att förhöjt studiebidrag skall lämnas också till annan studerande.

Till annan studerande än som avses i första stycket lämnas studiebidrag enligt 12 §.

11 §

Förhöjt studiebidrag lämnas för varje tidsperiod om 15 dagar med samma belopp som den studerande för samma tidsperiod är eller skulle ha varit berättigad till för heltidsarbete vid ersättning från en erkänd arbetslöshetskassa, dock lägst 326 kronor per dag, till den som

1. uppfyller villkoren för ersättning från kassan vid arbetslöshet, eller

2. har uppburit ersättning från en sådan kassa under den längsta tid som ersättning kan lämnas.

För den som inte är berättigad till förhöjt studiebidrag enligt första stycket lämnas sådant bidrag enligt bestämmelser som meddelas av regeringen.

12 §

Studiebidrag lämnas för varje tidsperiod om 15 dagar med 65 procent av det förhöjda studiebidraget.

13 §

Om studierna inte bedrivs på heltid, skall studiebidraget eller det förhöjda studiebidraget minskas i motsvarande mån om det inte finns särskilda skäl mot det.

Studielån

14 §

Till den som beviljats studiebidrag lämnas studielån med det belopp som motsvarar skillnaden mellan det förhöjda studiebidraget efter avdrag för preliminär A-skatt och studiebidraget efter avdrag för preliminär A-skatt.

15 §

Om det finns särskilda skäl får extra studielån lämnas utöver det belopp som följer av 14 §.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Närmare föreskrifter om extra studielån meddelas av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer.

Särskilt bidrag

16 §

Till studerande som avses i 1 § andra stycket lämnas särskilt bidrag för merkostnader i samband med utbildningen enligt föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer.

Vuxenstudiestöd under sjukdom m.m.

17 §

För tid under vilken den studerande på grund av sjukdom är helt oförmögen att bedriva sina studier lämnas vuxenstudiestöd för sjukperiod som infaller under den del av det eller de kalenderhalvår för vilka den studerande har beviljats vuxenstudiestöd. Bestämmelserna i 4 kap. 28 och 31--35 §§ skall tillämpas.

För det första kalenderhalvår under vilket en studerande bedriver studier som berättigar till vuxenstudiestöd enligt detta kapitel lämnas sådant stöd endast för sjukperiod som infaller efter det den studerande har påbörjat studierna.

Lämnas sjukpenning enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring eller motsvarande ersättning enligt annan författning för tid under vilken den studerande uppbär studiebidrag eller förhöjt studiebi-

drag skall bidraget minskas med det belopp som har lämnats i sjukpenning eller sådan ersättning för samma tid. Sådan minskning skall dock inte göras för sjukpenning som har lämnats enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

18 §

Studering har rätt att behålla vuxenstudiestödet vid

1. ledighet för tillfällig vård av barn i samma omfattning som enligt 4 kap. 10--12 §§ lagen (1962:381) om allmän försäkring gäller för rätt till föräldrapenning,

3. kortvarig ledighet för enskild angelägenhet av vikt och

4. ledighet för närståendevård i samma omfattning som enligt lagen (1988:1465) om ersättning och ledighet för närståendevård gäller för rätt till förmånerna.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om rätt för den studerande att behålla vuxenstudiestödet även i andra fall än som anges i första stycket.

Särskilda bestämmelser

19 §

Bestämmelserna i 4 kap. 37, 41 och 43 §§ skall tillämpas på vuxenstudiestöd.

20 §

Bekostas studerandes uppehälle helt eller till väsentlig del av staten eller kommun kan det vuxenstudiestöd som tillkommer honom minskas enligt grunder som regeringen fastställer.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 §

För studerande som har lön eller annan ersättning under utbildningstiden kan vuxenstudiestödet minskas enligt de närmare bestämmelser som meddelas av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer.

9 kap.

2 §¹⁴

Har någon uppburit studiestöd obehörigen eller med för högt belopp och har han insett eller bort inse detta, kan vad för mycket utgått genast återkrävas.

Avbryter någon sina studier skall första stycket tillämpas beträffande uppbygget studiestöd som avser tiden efter avbrottet. Beror avbrottet på sjukdom skall studiestöd som den studerande uppburit enligt 3 kap. 15-19 §§, 4 kap. 28-35 §§ eller enligt 7 kap. 17 § eller 7 a kap. 5 § och de bestämmelser som anges där ej återkrävas. Detsamma gäller vid sådan ledighet som avses i 3 kap. 31 §, 4 kap. 44 §, 7 kap. 17 a § och 7 a kap. 6 §.

Avbryter någon sina studier skall första stycket tillämpas beträffande uppbygget studiestöd som avser tiden efter avbrottet. Beror avbrottet på sjukdom skall studiestöd som den studerande uppburit enligt 3 kap. 15-19 §§, 4 kap. 28-35 §§ eller enligt 7 kap. 17 § och de bestämmelser som anges där ej återkrävas. Detsamma gäller vid sådan ledighet som avses i 3 kap. 31 §, 4 kap. 44 § och 7 kap. 15 §.

Avser återkrav enligt första eller andra stycket studiehjälp enligt 3 kap. till sådan studerande, som vid utbetalningstillfället var omyndig, åvilar betalningsskyldigheten den som då var den omyndiges förmyndare.

¹⁴ Senaste lydelse 1990:635.

Nuvarande lydelse

På studielån enligt 3 kap., på studiemedel enligt 4 kap., på särskilt *vuxenstudiestöd* enligt 7 kap. och på *utbildningsarvode* enligt 7 a kap. som återkrävs enligt första eller andra stycket utgår ränta från den dag när medlen uppburits efter en räntesats som vid varje tidpunkt med två procentenheter överstiger statens utlåningsränta. På andra former av studiestöd som återkrävs enligt denna paragraf utgår ränta enligt samma räntesats från den dag som infaller en månad efter det beslut om återkrav fattats. Om det finns särskilda skäl kan den återbetalningsskyldige befrias helt eller delvis från sin skyldighet att betala räntan.

I samband med återkrav får också tas ut avgift för avisering enligt föreskrifter som regeringen meddelar.

2 b §¹⁵

Till en studerande som tidigare har uppburit studiestöd utgår nytt sådant stöd endast om

1. fastställt årsbelopp, som förfallit till betalning före det kalenderår som de nya studiemedlen avser, har betalats, och

2. återkrav med stöd av 2 § av studielån enligt 3 kap., studiemedel enligt 4 kap., *särskilt vuxenstudiestöd* enligt 7 kap. eller *utbildningsarvode* enligt 7 a kap. har reglerats av den studerande så att återkrav, som avser högst ett kalenderhalvår, kvarstår oreglerat.

Föreslagen lydelse

På studielån enligt 3 kap., på studiemedel enligt 4 kap., och på *vuxenstudiestöd* enligt 7 kap. som återkrävs enligt första eller andra stycket utgår ränta från den dag när medlen uppburits efter en räntesats som vid varje tidpunkt med två procentenheter överstiger statens utlåningsränta. På andra former av studiestöd som återkrävs enligt denna paragraf utgår ränta enligt samma räntesats från den dag som infaller en månad efter det beslut om återkrav fattats. Om det finns särskilda skäl kan den återbetalningsskyldige befrias helt eller delvis från sin skyldighet att betala räntan.

2. återkrav med stöd av 2 § av studielån enligt 3 kap., studiemedel enligt 4 kap. eller *vuxenstudiestöd* enligt 7 kap. har reglerats av den studerande så att återkrav, som avser högst ett kalenderhalvår, kvarstår oreglerat.

¹⁵ Senaste lydelse 1990:635.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

Om det finns synnerliga skäl får studiestöd dock beviljas utan hinder av vad som anges i första stycket.

6 §¹⁶

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om försöksverksamhet i fråga om studiestöd enligt denna lag. I sådana föreskrifter får göras avvikelser från bestämmelser i lagen. Försöksverksamheten får dock inte innebära försämringar i fråga om förutsättningarna för studiestöd som har beviljats en studerande enligt lagens bestämmelser.

Försöksverksamhet får avse även korttidsstudiestöd och internatbidrag på andra villkor än som föreskrivs i 5 resp. 6 kap.

Denna lag träder i kraft den

¹⁶ Senaste lydelse 1989:210.

Utredningsuppdraget

I direktiven till (Finvux) utredningen om vuxnas möjligheter att finasiera studier angav föredragande statsrådet Göran Persson, att huvuduppgiften för den särskilde utredaren skulle vara att analysera behovet av förändringar i nuvarande studiesociala system och framlägga därav föranledda förslag. Sammanfattningsvis anförde han därvid att utredaren särskilt skulle belysa följande.

- ★ De samlade resurserna för studiestöd till vuxna och användningen av dessa resurser, innefattande fördelning av medlen från vuxenutbildningsavgiften.
- ★ Regelsystemen för särskilt vuxenstudiestöd, korttidsstudiestöd, uppsökande verksamhet m.m.
- ★ Behovet av särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa och för yrkesteknisk högskola.
- ★ Samordningen mellan studiemedel, vuxenstudiestöd, utbildningsbidrag och sjukförmåner.
- ★ Behovet av och nivån för särskild timsättning vid vissa vuxenutbildningar.
- ★ Situationen för vuxenstuderande med särskilt hård skuld-sättning.

De fullständiga direktiven fogas till betänkandet som bilaga 1.

Utredningsarbetets bedrivande

I direktiven anges att utredaren skall samråda med såväl de studiesociala myndigheterna som utbildningsmyndigheterna. Flera utredningar kan vara av intresse för utredaren. Vidare bör utredaren inhämta synpunkter från parterna på arbetsmarknaden samt berörda intresse- och elevorganisationer. De fackliga organisationerna bör ges möjlighet att följa utredningen samt lämna synpunkter på såväl analyser som förslag.

Under utredningsarbetet har jag fortlöpande rådgjort med en referensgrupp med företrädare för parterna på arbetsmarknaden samt intresse- och elevorganisationer (se bilaga 2). Referensgrup-

pen har tillfört utredningen många värdefulla synpunkter. Jag har också haft möjlighet att diskutera grunderna för mina förslag.

Jag har under utredningsarbetet haft kontakt med Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), Riksförsäkringsverket (RFV), Skolöverstyrelsen (SÖ), Centrala Studiestödsnämnden (CSN) och folkhögskolekommittén som överlämnat en särskild skrivelse till mig.

Sekreteriatet har vidare samrått med representanter för Arbetsmarknadsverket (AMV), SÖ, CSN, RFV, Riksrevisionsverket (RRV) och Universitets och högskoleämbetet (UHÄ).

Sekreteriatet har även haft kontakt med invandrarverket, utredningen om kompetensutveckling i arbetslivet, folkbildningsförbundet, några utbildningsanordnare och studerandeorganisationer.

CSN har välvilligt biträtt utredningen och lämnat mycket värdefullt stöd och hjälp i utredningsarbetet.

Tidsutrymme för egna undersökningar har varit begränsat. Utredningen har i samråd med RFV gjort en undersökning av försäkrade som under september månad 1990 uppbar dagersättning i form av 3:8- eller 6:5-sjukpenning under rehabilitering. Avsikten var att undersöka förekomsten av utbildning som rehabiliteringsåtgärd. Vidare har utredningen i samverkan med SCB gjort bearbetningar av dataregister för att analysera och belysa vissa problem.

F.d. rektorn Stig Andersson har för utredningen analyserat frågan rörande krav på studieresultat för rätt till studiemedel för fortsatta studier samt frågan om längsta tid under vilken rätt till studiemedel skall föreligga. Materialet kommer att överlämnas till utbildningsdepartementet.

T.f. professorn Staffan Larsson har på utredningens uppdrag gjort en studie "Uppsökande verksamhet och stöd till korta studier" (Rapport LiU-PEK-R-153) som redovisats i universitet i Linköpings rapportserie.

Överlämnade och inkomna skrivelser

Regeringen har den 21 juni 1990 beslutat att överlämna till utredningen Centrala studiestödsnämndens (CSN) rapport med anledning av regeringens uppdrag att göra en översyn av det särskilda vuxenstudiestödet och dess regelsystem (1989-01-02), CSNs redovisning av försöksverksamhet med ett friare utnyttjande av resurserna för vuxenstudiestöd och uppsökande verksamhet på arbetsplatser (1989-10-30) samt vissa andra skrivelser. Till utredningen har dessutom inkommit ett antal skrivelser. I bilaga 3 redovisas överlämnade och inkomna skrivelser översiktligt. Jag har i mina förslag övervägt de olika synpunkter och förslag som framförts.

1.1 Kort historik

Behoven av utökade möjligheter till vuxenutbildning växte fram under 50- och 60-talen. Det ledde till införandet av den kommunala vuxenutbildningen 1967. Redan vid den tiden stod det klart att de vuxnas behov av ekonomiskt stöd under studier bara delvis kunde tillgodoses genom de befintliga studiestöden. Det stöd som då erbjöds s.k. äldre elever i gymnasial utbildning var ett förhöjt studiebidrag (175 kr. per månad) och studielån (5 000 kr. under ett år). Finansieringen av vuxenstudier förutsågs bli 70-talets stora utbildningspolitiska fråga.

År 1968 tillsattes kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) och två år senare tillsattes kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX). SVUX-kommitténs betänkande (SOU 1974:62) "Studiestöd åt vuxna" och FÖVUX-kommitténs betänkande (SOU 1974:54) "Vidgad vuxenutbildning" resulterade i propositionen (1975:43) om vidgad vuxenutbildning samt studiestöd för vuxna. Genom riksdagens beslut samma år infördes studiestöden för kortare studier (timstudiestöd och dagstudiestöd) och stödet för längre studier (det särskilda vuxenstudiestödet). En viktig del i reformen var att särskilda resurser avsattes för rekrytering av kortutbildade genom uppsökande verksamhet på arbetsplatser. En annan viktig reform, som infördes vid ungefär samma tid, var studieledighetslagen (1974:981).

En kommitté för översyn av arbetsmarknadsutbildningen (KAMU) tillsattes 1974. Utredningens betänkande (1974:79) "Utbildning för arbete" och propositionen (1975:23) om riktlinjer för arbetsmarknadsutbildningen låg till grund för riksdagens beslut om utbildningsbidragen i dess nuvarande form.

En annan förändring som skedde under 70-talet och som har bidragit till den ökade tillströmningen till vuxenutbildning var att de äldre eleverna i studiehjälpssystemet överfördes till studiemedelssystemet 1973. Därmed fick dessa studerande samma ekonomiska möjligheter under studier som de studerande vid eftergymnasiala utbildningar. Beslutet innebar också ett första steg mot ett mer enhetligt studiestöd för vuxna.

S.k. alfabetiseringsundervisning började anordnas av kommunerna under slutet av 60-talet. Den 1 juli 1977 tillkom förordningen (1977:537) om grundutbildning för vuxna. Redan året dessförinnan hade ett särskilt studiestöd, timersättning, införts för deltagare i denna undervisning (1976:327).

Arbetslösheten ökade starkt under första hälften av 80-talet. Mot denna bakgrund beslöt riksdagen i december 1983 att införa en ny form av vuxenstudiestöd, särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa. Stödformen har funnits sedan dess. Resurserna, som är av mindre omfattning, är avsedda för arbetslösa som har behov av utbildning på grundskole- och gymnasieskolenivå.

En reformering av undervisningen i svenska för invandrare genomfördes 1986. Kommunerna fick då ansvaret att anordna sådan utbildning. Fr.o.m. budgetåret 1986/87 omfattar systemet med timersättning också svenskundervisning för invandrare.

1.2 Olika former av vuxenutbildning

Komvux

Komvux är avsedd för alla vuxna som har behov av kompetensinriktad utbildning på grundskole- och gymnasieskolenivå. Utbildningen i komvux motsvarar den som ges i grundskolan och gymnasieskolan. Dessutom finns särskild yrkesinriktad utbildning.

Utbildningen inom komvux är uppbyggd av fristående kurser. Vanligen ingår bara ett ämne i varje kurs. De vuxenstuderande kan själva välja den kombination av kurser de har behov av för fortsatta studier eller för sin yrkesverksamhet. Kurser på grundskolenivå kan kombineras med kurser på gymnasieskolenivå och särskilda yrkesinriktade kurser. Kurserna kan också kombineras så att de leder fram till en fullständig kompetens motsvarande grundskola eller gymnasieskola.

I komvux indelas allmänna ämnen i etapper. Varje etapp leder till en bestämd nivå, som i huvudsak svarar mot följande kompetens:

- etapp 1 grundskolans högstadium
- etapp 2 ett- och tvååriga studiegångar i gymnasieskolan
- etapp 3 treåriga studiegångar i gymnasieskolan
- etapp 4 avslutande etapp i omfattande studiegångar i gymnasieskolan.

Från den 1 juli 1992 gäller en 20-årsgräns för att få påbörja studier i komvux. Komvux kommer att delas upp på grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning. Kursplanerna förutsätts bli gemensamma för gymnasieskolan och komvux, vilket bl.a. ger ökade möjligheter till samverkan mellan dessa båda skolformer.

Varje kommun skall i mån av behov anordna grundutbildning för vuxna. Grundvux omfattar läsning, skrivning och matematik på en nivå som motsvarar årskurs 6 i grundskolan. Samhällsorienterande och naturorienterande moment ingår också i utbildningen. Rätt att delta i utbildningen har den som passerat skolpliktig ålder och som saknar färdigheter som normalt uppnås på grundskolans mellanstadium. Studietiden är maximerad till högst 1 000 timmar för svensktalande och högst 1 500 timmar för icke svensktalande, med möjlighet till förlängning för att nå målet eller om särskilda skäl finns. Grundvux bedrivs i princip som deltidstudier, d.v.s. i regel med högst 15 lektionstimmar per vecka. Fr.o.m. läsåret 1992/93 kommer grundvux och etapp 1 i nuvarande komvux att ersättas av grundläggande vuxenutbildning inom komvux.

Särvux

Landstingskommunerna ansvarar för vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda. Utbildningen syftar till att ge dessa personer möjlighet att skaffa sig kunskaper motsvarande grundsärskolans mellanstadium i läsning, skrivning, matematik och naturorienterande moment. Från och med läsåret 1991/92 utvidgas särvux till att omfatta kommunikation samt verklighetsuppfattning och omvärldskunskap ur träningskolans kursplan.

Svenska för invandrare (Sfi)

Sfi är avsedd för nyanlända invandrare. Den ger en introduktion till svenska förhållanden och allmänna kunskaper i svenska. Varje kommun är skyldig att erbjuda utbildningen inom två år efter det att en invandrare kyrkobokförts i landet. Grundläggande svenskundervisning för tidigare invandrare eller övriga invandrare som av olika anledningar hamnat utanför sfi-systemet skall kommunerna efter den 1 juli 1991 erbjuda inom komvux.

Statens skolor för vuxna

Statens skolor för vuxna finns i Norrköping och Härnösand och utgör ett komplement till komvux. Studierna bygger på självstudier i form av brevstudier på hemorten och periodvis återkommande undervisning vid skolorna, s.k. varvad undervisning. Vid skolan i Norrköping förekommer också ren brevundervisning.

Skolornas kursutbud omfattar allmänna ämnen på grundskolenivå (etapp 1), allmänna, ekonomiska och tekniska ämnen på etapp 2-4 i komvux samt yrkesinriktade ämnen. Utbildningen är öppen för vuxna som är behöriga att studera på komvux.

Folkhögskolor

Vid folkhögskolorna anordnas en längre, minst 15 veckor lång, allmän kurs främst avsedd för vuxna som saknar grundskole- eller gymnasieutbildning. Förutom allmänna kurser erbjuder folkhögskolorna olika specialkurser av fördjupningskaraktär samt yrkesinriktade kurser inklusive kurser för ledar- och funktionärsuppgifter inom organisations-, kultur och fritidssektorn. Folkhögskolorna kan också anordna kurser i samverkan med studieförbundet, annan organisation eller institution eller annan part. De olika skolorna har i ökande utsträckning profilerat sin verksamhet i fråga om ideologisk och kunskapsmässig inriktning.

Studieförbunden

Studieförbunden erbjuder studier inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Särskild vikt läggs vid att ge korttidsutbildade möjligheter till överbyggande utbildning t.ex. genom studiecirklar i svenska, matematik och samhällskunskap. De anordnar också särskilda studiecirklar för handikappade, dels för att utveckla de handikappades färdigheter att meddela sig, dels för att informera om olika handikapp och deras konsekvenser.

Arbetsmarknadsutbildning (AMU)

AMUs främsta uppgift är att ge yrkesutbildning som leder till lämpligt stadigvarande arbete. AMU kan beviljas den som är eller löper risk att bli arbetslös eller är svårplacerad på arbetsmarknaden, har fyllt 20 år och söker arbete genom arbetsförmedling. Även i vissa andra fall kan utbildning komma i fråga. Ett villkor är att förmedlingen bedömer att den sökande inte kan få stadigvarande arbete utan utbildningen.

Utbildningsradion

Utbildningsradion arbetar främst med distanskurser inom högskoleområdet. Kurserna görs i samarbete med en eller flera högskolor och dessa ansvarar för kursplan och ämnesinnehåll samt för examination. Kurserna genomförs i deltid, vilket gör det möj-

ligt för de studerande att förvärvsarbeta under studietiden. Förutom till högskolestuderande, som följer kurserna i avsikt att erhålla akademiska poäng (2-10 poäng), riktar sig Utbildningsradions kurser också till deltagare i studiecirklar. Radio- och TV-programmen är också producerade för att kunna följas av en allmän radio- och TV-publik.

Personalutbildning

Personalutbildning, d.v.s. sådan utbildning som arbetsgivaren eller det egna företaget bekostar helt eller delvis, syftar till att förbättra de anställdas kompetens. Personalutbildning kan ses som ett komplement till utbildning i samhällets regi. Den kan omfatta olika typer av utbildning från universitetskurser till instruktörslett lärande vid t.ex. en maskin i produktionsmiljön. För år 1989 uppskattar SCB den totala utbildningstiden till motsvarande ca 100 000 årsarbeten.

Facklig utbildning

De fackliga organisationerna bedriver en omfattande utbildningsverksamhet. Utbildningen, som främst omfattar fackliga och samhällseliga frågor, syftar till att ge medlemmar och förtroendevalda sådana ökade kunskaper att de kan ta tillvara och förbättra sina rättigheter i arbetslivet. Studierna skall också ge ökade förutsättningar till att delta i samhällsarbetet.

Behörighetsvillkor för vuxenutbildning inom högskolan

Vuxna som vill studera inom högskolan kan liksom yngre åberopa allmän behörighet genom grundläggande kompetens från gymnasieskolan. De kan som alternativ för allmän behörighet även åberopa den s.k. 25:4-regeln, d.v.s. att ha uppnått en viss ålder, ha varit yrkesverksamma under viss minimitid och ha vissa kunskaper motsvarande gymnasieskolans. Dessutom krävs särskild behörighet som innebär krav på speciella förkunskaper för en viss kurs eller utbildningslinje. Dessa måste dokumenteras av alla studerande med undantag för vissa sökande enligt 25:4-regeln till fristående kurser. Kraven gäller även dessa sökande, men de har själva rätt att bedöma om de har dessa kunskaper. Eftersom antalet utbildningsplatser är begränsade finns dessutom urvalskriterier. Antagning till utbildningslinje sker genom betygsurval och/eller provurval. Vid provurvalet kan den som har arbetslivserfarenhet, som är adekvat för linjen, förutom poäng från högskoleprovet, få tillgodoräkna sig ytterligare poäng. Vid urval till enstaka kurser

1.3 De nuvarande reguljära studiestöden

I detta kapitel redovisas kortfattat regler och rutiner för de reguljära studiestöden. De är:

- o studiehjälp
- o studiemedel
- o särskilt vuxenstudiestöd
- o särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa
- o utbildningsarvode
- o korttidsstudiestöd
- o internatbidrag
- o timersättning vid vissa grundutbildningar.

Reglerna om studiehjälp, studiemedel, särskilt vuxenstudiestöd, utbildningsarvode, korttidsstudiestöd och internatbidrag finns i studiestödslagen (1973:349) och i studiestödsförordningen (1973:419). I lagen (1983:1030) och förordningen (1983:1031) om särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa finns regler för detta stöd. I förordningen (1986:359) finns bestämmelser om timersättning vid vissa vuxenutbildningar.

1.3.1 Studiehjälp

Studiehjälpen redovisas här för helhetens skull, men kommer att beröras i fortsättningen bara i den mån det är av värde för belysningen av studiestöden för vuxna.

Studiehjälp beviljas till studerande som är under 20 år i gymnasieskolan eller andra gymnasiala skolformer.

Stödet består av ett studiebidrag som är lika stort som det allmänna barnbidraget, f.n. 750 kr. per månad. Studiebidraget betalas ut oberoende av föräldrarnas ekonomiska situation.

Den som genomgår utbildning på annan ort än hemorten kan få inackorderingstillägg på mellan 1 000–2 010 kr. per månad. Dessutom finns det möjligheter för ungdomar från inkomstsvaga hushåll att få extra tillägg. Beroende på föräldrarnas inkomst är bidraget 250, 500 eller 750 kr. per månad. Lånemöjligheter finns också; för den som är 16–17 år högst 5 000 kr. per år och för den som är 18–19 år högst 10 000 kr. per år.

För den som har en från föräldrarna skild ekonomi är det extra tillägget och studielånet högre. Totalt får stödet då uppgå till samma nivå som studiemedlen.

Studiehjälpen handhas av studiemedelsnämnderna. Studiebidraget betalas ut utan att någon ansökan behöver göras. Inackorderingstillägget och det extra tillägget beviljas efter ansökan

Enligt riksdagens beslut har kommunerna den 1 juni 1991 övertagit ansvaret för elevernas dagliga resor. Fr. o. m. den 1 juli 1992 övertar kommunerna ansvaret också för inackorderingen för elever som studerar på annan ort än hemorten.

Inom CSN pågår en översyn av studiehjälpssystemet.

1.3.2 Studiemedel

Studiemedelssystemet omfattar två grupper studerande, nämligen

- o studerande i högskolan och annan eftergymnasial utbildning och
- o studerande som är 20 år och äldre och som går i gymnasial utbildning. Hit räknas utbildningar i gymnasieskolan, folkhögskolan, kommunal och statlig vuxenutbildning (även på grundskolenivå) och en del andra skolor.

Ett grundvillkor för rätt till studiemedel är att utbildningen skall vara statlig, statsunderstödd eller ställd under statlig tillsyn. De utbildningar som ger rätt till studiestöd finns förtecknade i en bilaga till studiestödsförordningen.

Studiemedel kan också beviljas till svenska medborgare för studier utomlands. I huvudsak gäller att utbildningen skall ha en godtagbar standard och ha en längd om minst tre månader. Kravet för utbildningar i Norden är att de skall vara ställda under statlig tillsyn.

En utländsk medborgare kan få studiemedel för studier i Sverige om han eller hon vistas här i annat syfte än att bedriva studier. Ett villkor är därför att personen ifråga är stadigvarande bosatt i Sverige och har accepterats som invandrare. Det senare villkoret gäller naturligtvis inte för nordiska medborgare. Prövningen av rätten till studiestöd i Sverige görs av en särskild delegation inom CSN, delegationen för utländska studerande (DUS).

Studiemedel beviljas både för heltidsstudier och deltidstudier. Deltidstudierna måste omfatta minst halvtid.

Studiemedelssystemet är generellt till sin karaktär, men vissa inskränkande villkor gäller. Det finns t.ex. en övre åldersgräns för rätt till stöd. Vidare finns regler om det antal år som stöd längst kan beviljas för samt regler om reducering när den studerande har inkomst vid sidan av studierna.

Den som är över 45 år kan beviljas stöd bara om det finns särskilda skäl för det. Sådana skäl kan t.ex. vara att det återstår någon termin fram till examen eller att det rör sig om kortare fördjupningsstudier. Särskilda skäl anses också finnas för den som tidigare inte har fått grundskoleutbildning eller gymnasieskoleutbildning och vill bedriva sådana studier.

För studier på grundskole- och gymnasieskolenivå kan studiemedel beviljas under tre år. Om det finns särskilda skäl kan tiden förlängas. För studier på högskolenivå kan stöd beviljas under sex

år, men även här kan en förlängning göras om det finns särskilda skäl. För den som studerar på både gymnasial nivå och i högskolan kan alltså studiemedel beviljas under sammanlagt nio år utan att någon prövning av särskilda skäl behöver göras. Har emellertid särskilt vuxenstudiestöd beviljats räknas denna tid in i antalet år.

En förutsättning för att studiemedel skall beviljas för fortsatta studier är att de tidigare studierna gett tillfredsställande resultat. För den som studerar på gymnasial nivå skall i princip varje kurs klaras av på den tid som studieplanen anger. Detsamma gäller för "yrkesinriktade linjer" i högskolan. I linjer som motsvarar de f.d. filosofiska fakulteterna krävs normalt att minst tre fjärdedelar av årsprogrammet skall ha klarats av under året. Detsamma gäller vid de tekniska högskolorna. Vid prövning av studieresultaten tas hänsyn till förhållanden av personlig natur som kan ha hindrat studierna, t.ex. sjukdom.

Studiemedlens storlek är i lagstiftningen uttryckta i procent av basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Basbeloppet, som fastställs varje år av regeringen, följer förändringarna i det allmänna prisläget. För en heltidsstuderande är studiemedelsbeloppet för varje 15-dagarsperiod 10 procent av basbeloppet, varav 2,96 procent är bidrag. Resten är lån. Till en deltidstuderande betalas ett lika stort belopp ut för en 30-dagarsperiod. Det går att ansöka om enbart bidragsdelen eller bidragsdelen kombinerad med ett lägre lånebelopp än det maximala.

De nämnda reglerna innebär att studiemedlen för ett niomånadersläsår utgör 180 procent av basbeloppet, varav 53,28 procent är bidrag. Basbeloppet är under 1991 32 200 kr.

Studiemedelsbelopp under 1991 - heltidsstudier

Antal månader	Bidrag	Lån	Totalt
1	1 906	4 534	6 440
4,5	8 578	20 402	28 980
9	17 156	40 804	57 960

Om särskilda skäl finns kan ytterligare lån, s.k. extra studiemedel, beviljas. Det kan vara aktuellt om den studerande har utgifter för dubbelbosättning, studieresor, läromedel m. m.

Den som läser vid statens skolor för vuxna kan få resekostnadsersättning (bidrag) för utgifter i samband med studieperioder vid skolan.

Studiemedlen påverkas inte alls av föräldrarnas inkomst och förmögenhet och inte heller, i förekommande fall, av makens inkomst eller förmögenhet. Prövningen mot den studerandes egna förmögenhet togs bort den 1 januari 1989 efter förslag från studiemedelskommittén. Prövningen mot egen inkomst finns där-
emot kvar.

Den studerande får ha egna inkomster upp till en viss nivå under ett kalenderhalvår, det s.k. fribeloppet, utan att studiemedlen påverkas. Fribeloppet varierar efter den tid som studierna pågår. För den som studerar bara några månader är fribeloppet högre än den som läser hela terminen. För en deltidsstuderande som oftast förvärvsarbetar vid sidan av studierna är också gränserna högre. Slutligen är fribeloppet under en normal termin högre för höstterminen än för vårterminen på grund av att större delen av sommarinkomsterna antas falla på andra kalenderhalvåret. Fribeloppen är knutna till basbeloppet och stiger alltså automatiskt vid stigande priser.

Fribe­lopp 1991 – heltidsstuderande

Studietid	Vårtermin 1.1–30.6	Hösttermin 1.7–31.12
1 månad ¹⁾	49 900 kr.	49 000 kr.
4,5 månader ²⁾	20 930 kr.	27 370 kr.

¹⁾ 155 procent av basbeloppet per kalenderhalvår.

²⁾ 65 procent av basbeloppet under vårterminen och 85 procent av basbeloppet under höstterminen.

För den som har inkomst över fribeloppet reduceras studiemedlen med 50 procent av den överskjutande inkomsten. För en heltidsstuderande som under ett normalt läsår har en inkomst på mellan 155–160 000 kr. har rätten till studiemedel upphört.

I det nya systemet som infördes 1989 gjordes en mindre justering av fribeloppsgränserna. Genom att inkomstbegreppet förändrades från bruttoinkomst till sammanräknad inkomst enligt lagen om statlig inkomstskatt höjdes den faktiska inkomstgränsen motsvarande schablonavdraget, som då var 3 000 kr. En annan ändring som infördes, och som kom att bli starkt kritiserad, var att reduceringen skulle ske i första hand på bidragsdelen och därefter på lånedelen.

Riksdagen beslutade under våren 1990 om en ändring av reglerna för inkomstprövningen. Dels beslöts att reduktionen skulle ske proportionellt mot bidrag och lån, dels höjdes fribeloppsgränserna. De nu gällande reglerna har redan beskrivits.

För de studerande som har fri kost och/eller fria läromedel i skolan görs en ytterligare reduktion med ett schablonbelopp. Har den studerande under en termin inte rätt att få mer än fem procent av basbeloppet (1 600 kr. per termin under 1991) görs ingen utbetalning.

Den studerande får behålla studiemedlen under *sjukdom*. Den som har arbetsinkomst vid sidan av studierna får dessutom en sjukpenning som grundar sig på denna inkomst (s.k. studietids-SGI). Den ordinarie sjukpenningen hålls vilande under studietiden. Är sjukperioden längre än 14 dagar kan också lånedelen i studiemedlen avskrivas med den del som avser tiden fr.o.m. den

15:e dagen. Den studerande får också behålla studiemedlen vid tillfällig frånvaro på grund av barns sjukdom, vård av närstående eller annan liknande anledning.

Ansökan om studiemedel görs till studiemedelsnämnden. Studiemedel kan sökas för höstterminen/läsåret senast den 31 oktober och för vårterminen/kalenderhalvåret senast den 15 april.

Studiemedelsnämnderna beslutar om och betalar ut studiemedel för studier i Sverige. *Utbetalningen* sker månadsvis för studerande i gymnasial utbildning och två gånger per termin för studerande på högskolenivå.

Utbetalningen görs normalt genom kontoinsättning i sparbanken. Studiekontrollen sker dels genom infordran av studieförsäkrant/intyg, dels - när det gäller gymnasiala utbildningar - genom rapportering från skolorna.

Beslut om studiemedel vid *uländska läroanstalter* fattas av CSN, som också betalar ut stödet. Studiemedelsnämndens beslut kan överklagas hos CSN.

Tabell 1.1 Antal studerande som fått studiemedel och utbetalda belopp

	1988/89		1989/90	
	Antal	Belopp	Antal	Belopp
<i>Gymnasial nivå</i>				
- bidrag	42 580	229,7	43 030	404,5
- lån	34 340	794,4	33 600	806,1
<i>Högskolenivå</i>				
- bidrag	118 300	781,0	124 300	1 492,0
- lån	106 220	2 886,6	106 830	3 060,4
<i>Sammanlagt</i>				
- bidrag	160 880	1 010,7	167 330	1 896,5
- lån	140 560	3 681,0	140 430	3 866,5

Källa: CSN

Studiemedelssystemet förändrades den 1 januari 1989. Det då höjda bidraget har alltså påverkat utflödet bara för andra halvåret 1988/89.

I de nya regler som infördes 1989 ingår helt ändrade regler för *återbetalning av studielån*. Kravet på återbetalning knyts till låntagarens inkomst. Återbetalningen, som börjar tidigast sex månader efter det att studierna avslutats, skall ske med fyra procent av låntagarens sammanräknade inkomst av tjänst, näringsverksamhet och kapital vid taxeringen för avgiftsåret.

Den som på nytt börjar studera och får studiestöd under studietiden kan få anstånd med återbetalningen. Skulden avskrivs vid dödsfall och när låntagaren fyller 65 år. Den som har fått studielån för studier på grundskole- eller gymnasieskolenivå kan få en del av lånebeloppet avskrivet, om studier därefter har bedrivits på högskolenivå under minst tre terminer och studielån har utnyttjats under denna tid. Enligt 1989 års regler kunde avskrivning

göras med 1/3 av lånebeloppet per termin för högst sex terminer. Under våren 1990 beslöt riksdagen efter regeringens proposition att avskrivning får göras med hälften av lånebeloppet. Avskrivning kan också ske i vissa andra fall om det finns synnerliga skäl.

Ändring gjordes också under 1990 när det gäller räntan på lånet. Räntan bestäms årligen av regeringen. Enligt 1989 års regler löpte lånet med en ränta som med hänsyn till avdragsreglerna i skattesystemet motsvarade hälften av statens upplåningsränta. För 1989 var alltså räntan 5,6 procent och för 1990 6,4 procent. Riksdagens beslut innebär att räntan till följd av skattereformen skall utgöra 70 procent av statens upplåningsränta. För 1991 är räntan 8,3 procent. Räntan är inte avdragsgill.

1.3.3 Särskilt vuxenstudiestöd (Svux)

Vuxenstudiestöden, som infördes 1975, är i princip avsedda att ersätta inkomstbortfall i samband med studier. De styrs i första hand till personer med kort tidigare utbildning och svåra arbetsförhållanden. Det särskilda vuxenstudiestödet beviljas därför i huvudsak för utbildningar på grundskole- och gymnasieskolenivå. De utbildningar på dessa nivåer som ger rätt till studiemedel ger också rätt till särskilt vuxenstudiestöd. Det är alltså fråga om längre studier vid gymnasieskolor, folkhögskolor, kommunal och statlig vuxenutbildning och en del andra gymnasiala utbildningar. Inom högskoleområdet är det enbart studerande vid de yrkestekniska linjerna (YTH) – där särskilda antagningskrav gäller om ålder och tidigare yrkesverksamhet – som kan få stöd.

Resurserna för vuxenstudiestöd finansieras genom en särskild arbetsgivaravgift och är därför begränsade. Det innebär att om antalet sökande är större än antalet stöd, så måste ett urvalsförfarande ske. Vid urvalet tas hänsyn till tidigare utbildning, antal år på arbetsmarknaden, möjligheter att bedriva studierna på fritid, betungande försörjningsbördor m.m. Den som har störst behov av utbildning och stöd erhåller stödet.

Medlen som anvisas för vuxenstudiebidrag fördelas av CSN till vuxenutbildningsnämnderna efter utbildningsstrukturen i länet. Någon nedre åldersgräns för rätt till stöd finns inte. Däremot gäller ett krav om fyra års förvärvsarbete. Vid urvalsprövningen tas hänsyn till antalet år i förvärvsarbete (eller motsvarande, t.ex. vård av barn och värnpliktstjänstgöring). Det innebär i praktiken att sökande som är under 25 år knappast kommer ifråga för stöd. Den övre åldersgränsen är 50 år. Här skiljer sig svux-reglerna från studiemedelsreglerna. Tidigare var gränsen densamma som för studiemedel, nämligen 45 år. Höjningen till 50 år gjordes 1986 för att öka möjligheterna till stöd för grupper med enbart folkskola som utbildningsbakgrund. Även personer som är äldre än 50 år kan beviljas stöd om det finns särskilda skäl. Sådana skäl

anses finnas för dem som tidigare inte fått grundskoleutbildning eller gymnasieskoleutbildning eller om det rör sig om kortare utbildning som är av betydelse för sökandens yrkesverksamhet.

För utländska medborgare gäller samma regler för rätt till särskilt vuxenstudiestöd som för studiemedel. Sökanden skall vara stadigvarande bosatt i Sverige och – när det gäller utomnordiska medborgare – ha accepterats som invandrare.

I många andra avseenden är också reglerna för studiemedel och särskilt vuxenstudiestöd samordnade. Det gäller t.ex. ifråga om heltidsstudier och deltidstudier, antalet terminer för vilka stöd kan beviljas och studieresultatprövningen. Däremot kan särskilt vuxenstudiestöd inte beviljas för studier vid en utländsk läroanstalt.

Det särskilda vuxenstudiestödet är uppbyggt enligt inkomstbortfallsprincipen. Det innebär att *stödet*s storlek relateras till inkomsten före studiernas början. Beräkningen av stödbeloppet beräknas efter samma principer som gäller för utbildningsbidraget i arbetsmarknadsutbildningen. För den som tillhör en arbetslöshetskassa (A-kassa) varierar alltså stödet beroende på den tidigare inkomsten. För den som inte är inskriven i en A-kassa eller för den som har en låg dagpenning i A-kassa gäller en minimivå.

Det särskilda vuxenstudiestödet består av vuxenstudiebidrag och studielån. Bidraget är skattepliktig inkomst. För den som tillhör en A-kassa är vuxenstudiebidraget under en månad 65 procent av utbildningsbidragsbeloppet (22 dagar x dagpenningen i arbetslöshetsförsäkringen). Lånedelen utgör skillnaden mellan utbildningsbidraget och vuxenstudiebidraget efter skatt. Vuxenstudiebidraget efter skatt och lånedelen blir alltså tillsammans lika stort belopp som utbildningsbidraget efter skatt. För den som inte har något inkomstbortfall eller inte tillhör en A-kassa är bidraget 32,5 procent av utbildningsbidragets miniminivå, men då kan i stället ett högre lån beviljas så att stödet totalt motsvarar utbildningsbidraget efter skatt. Av följande tabell framgår beloppen i vuxenstudiestöd under en månad 1991 efter några olika dagpenningklasser.

	Ej A-kassa (326)	Dagpenning i A-kassa 326 ¹⁾ 543 ²⁾	
Utbildningsbidrag	7 172	7 172	11 946
Vuxenstudiebidrag	2 331	4 662	7 765
Skatt ³⁾	399	1 061	1 806
Nettobidrag	1 932	3 601	5 959
Lån	3 569	1 900	2 836
Totalt	5 501	5 501	8 795

1) Lägsta nivån i utbildningsbidragssystemet.

2) Högsta nivån i utbildningsbidragssystemet.

3) Enligt skattetabell 30.

Det går att ansöka om enbart bidragdelen. För den som också ansöker om lån gäller samma villkor för återbetalningen som för studiemedelstagarna. Har den studerande barn under 16 år och är inskriven i en arbetslöshetskassa, beviljas också *barnutlägg* med ett belopp som under ett år utgör 25 procent av basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Under 1991 uppgår barnutlägget per månad och barn till 900 kr.

Den som läser vid statens skolor för vuxna har rätt till resekostnadsersättning i samband med studieperioder vid skolan.

Stödets knytning till inkomstbortfallsprincipen har fått till följd att några regler om hänsynstagande till inkomster under studietiden inte införts. Däremot reduceras stödet om den studerande har pension, arbetsskadeersättning, livränta eller annan liknande förmån. Detsamma gäller om den studerande har bibehållen lön under utbildningen.

Den studerande får behålla stödet under *sjukdom*. Här är reglerna desamma som för studiemedel. Den som har extrainkomster vid sidan av studierna har en studietids-SGI, enligt vilken sjukpenning betalas ut under sjukdom. Den ordinarie sjukpenningen hålls vilande under studietiden. Någon rätt till avskrivning av lån för den som går vidare till högskolestudier som i studiemedelssystemet finns inte.

Den studerande har rätt att behålla studiestödet under julferie och vid frånvaro på grund av tillfällig vård av barn, vård av närstående, uppdrag i elevorganisation och annan liknande anledning.

Ansökan om särskilt vuxenstudiestöd görs till vuxenutbildningsnämnden i det län där sökanden är kyrkobokförd. Det finns fyra ansökningstillfällen, nämligen

- 15 maj om utbildningen börjar under 3e kvartalet
- 15 augusti om utbildningen börjar under 4e kvartalet
- 15 oktober om utbildningen börjar under 1a kvartalet
- 15 februari om utbildningen börjar under 2a kvartalet

Huvuddelen av ansökningarna kommer in till den 15 maj och 15 oktober, då stöden till höstterminen respektive vårterminen fördelas.

Vuxenutbildningsnämnderna beslutar om och betalar ut särskilt vuxenstudiestöd. *Utbetalningen* sker månadsvis i efterskott, sedan den studerande sânt in ett studieintyg som visar närvaro respektive frånvaro i utbildningen under den gångna månaden. Vid icke godkänd frånvaro kan stödet reduceras. Utbetalningen görs genom kontoinsättning i sparbanken.

Beslut av vuxenutbildningsnämnden ifråga om särskilt vuxenstudiestöd kan inte överklagas, utom när det gäller återkrav av stöd.

Tabell 1.3 Antal studerande som fått särskilt vuxenstudiestöd och utbetalda belopp

	1988/89		1989/90	
	Antal	Belopp	Antal	Belopp
<i>Grundskolenivå</i>				
Bidrag	8 000	342,8	7 000	345,7
Lån	4 400		3 600	
<i>Gymnasial nivå</i>				
Bidrag	8 000	375,0	11 200	537,9
Lån	4 600		6 100	
<i>Högskolenivå (YTH)</i>				
Bidrag	1 040	46,9	1 040	52,3
Lån	920		860	
<i>Sammanlagt</i>				
Bidrag	17 040	764,7	19 240	935,9
Lån	9 920		10 560	

Källa: CSN

1.3.4 Särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa

Det särskilda vuxenstudiestödet för arbetslösa infördes 1984 och kan ses som ett komplement till övriga arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Resurserna skapades genom en höjning av vuxenutbildningsavgiften på 0,014 procent av den samlade lönesumman. Regeringen fördelar medlen till de län där arbetsmarknadsförhållandena är svårast. Under 1990/91 har 75,0 milj.kr. fördelats till följande län: Gotland, Blekinge, Malmöhus, Göteborgs- och Bohus, Värmland, Örebro, Västmanland, Gävleborg, Kopparberg, Väster-norrland, Jämtland, Västerbotten och Norrbotten. Stöd kan beviljas för studier på grundskolenivå och för utbildning på gymnasial nivå som beräknas pågå högst två terminer. Som villkor för rätt till stöd gäller att sökanden skall vara arbetslös, vara anmäld som arbetssökande hos arbetsförmedlingen, vara medlem i arbetslöshetsskassa, ha förvärvsarbetat minst fyra år samt ha fyllt 25 år.

En förutsättning är också att annat studiestöd enligt studiestödslagen inte har beviljats tidigare för samma utbildning.

Några ansökningstider finns inte. Ansökningarna behandlas i den turordning de kommer in och stöd beviljas till dess tilldelade medel är förbrukade. I övrigt är reglerna desamma som för särskilt vuxenstudiestöd.

Under läsåret 1988/89 erhöll 1 145 personer och under 1989/90 1 225 personer särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa. Utbetalda belopp i form av vuxenstudiebidrag uppgick till 45,9 respektive 57,3 milj.kr. Ca hälften av antalet stödtagare utnyttjade möjligheten till lån.

1.3.5 Utbildningsarvode

Vidareutbildning till lärare inom yrkesundervisningsområdet har pågått sedan 1960-talet. Lärare i kommunal eller statlig tjänst hade till en början tjänstledighet med bibehållen lön. Personer utan sådan anställning erhöll i stället ett arvode som motsvarande en lärarlön. Därur utvecklades systemet med utbildningsarvodena. Arvodena ersattes under budgetåren 1983/84–1987/88 med studiemedel för studerande vid vissa av linjerna, men har återinförts. För närvarande kan utbildningsarvode beviljas till studerande vid folkhögskollärlinjen, handels- och kontorslärlinjen, industri- och hantverkslinjen, vårdlärlinjen och specialpedagogisk påbyggnadsutbildning.

För antagning till de olika linjerna gäller särskilda behörighetskrav. Utbildningen kombineras i vissa fall med tjänstgöring som lärare.

Utbetalningen av arvodena sköttes t.o.m. budgetåret 1989/90 av den högskola, där utbildningen var förlagd. Den 1 juli 1990 fördes utbetalningsansvaret över till CSN. Ett nytt kapitel i studiestödslagen (7a kap.) infördes.

Arvodets storlek bestäms av regeringen. Under 1991/92 är arvodet 10 363 kr. i månaden. Det är skattepliktigt inkomst. Arvodet får behållas under sjukdom och andra kortare ledigheter. Den sjukpenninggrundande inkomsten hålls vilande under studietiden.

Arvodet minskas för den som har lön från arbetsgivaren och för pension och vissa andra ersättningar. Däremot görs ingen reducering för inkomster vid sidan av studierna.

1.3.6 Korttidsstudiestöd

Vuxenstudiestöden infördes som redan nämnts 1975/76. Förutom särskilt vuxenstudiestöd, som beskrivits i ett tidigare avsnitt, tillkom timstudiestöd och dagstudiestöd. Timstudiestödet var avsett för arbetstagare som förlorade inkomst på grund av deltagande i

vissa prioriterade studiecirklar. Dagstudiestödet, bestående av inkomstbidrag och internatbidrag var avsett för deltagare i korta kurser vid folkhögskola som förlorade inkomst respektive hade kostnader i samband med studierna. Den 1 juli 1987 sammanfördes timstudiestödet och inkomstbidraget i dagstudiestödet, till stödformen korttidsstudiestöd. Internatbidraget som är en kostnadsersättning kvarstod som stödform.

Internatbidraget beskrivs i nästa avsnitt.

Korttidsstudiestödets viktigaste uppgift är att rekrytera personer med kort tidigare utbildning och svåra arbetsförhållanden till studier av överbryggande karaktär. Det kan beviljas till arbetstagare som förlorar inkomst på grund av studierna. Några villkor om ålder eller medborgarskap finns inte.

Beloppet är under 1991/92 65 kr. för varje hel timme med inkomstbortfall. Även restimmar i samband med studierna kan räknas in. Under ett läsår kan stöd betalas ut för högst 240 timmar. Stödet är skattepliktigt och pensionsgrundande. Ledighet i samband med studierna är semesterlönegrundande.

Det är främst för deltagande i statsbidragsberättigade studiecirklar och korta kurser vid folkhögskolor som stödet utnyttjas. Men även mindre omfattande studier i komvux förekommer. Skolöverstyrelsen har beslutat – efter samråd med CSN – vilka utbildningar som skall ge rätt till korttidsstudiestöd.

Bland de studiecirklar som godkänts för korttidsstudiestöd kan nämnas:

- o cirklar i svenska, engelska, matematik och samhällsinriktade ämnen på grundskole- och gymnasieskolenivå
- o cirklar i fackliga frågor för medlemmar i arbetstagarorganisationer
- o cirklar i hemspråk
- o cirklar för att utveckla handikappades färdigheter.

När det gäller folkhögskolornas kurser är det främst för s.k. samverkanskurser med fackliga organisationer och andra intresseorganisationer som det varit aktuellt att bevilja korttidsstudiestöd. Flertalet korta kurser har emellertid tidigare varit stödberättigade. Efter regeringens ställningstagande i prop. 1985/86:100 om att rena s.k. hobbykurser inte borde ge rätt till stöd har en åtstramning skett. De hobbykurser vid folkhögskolor som nu accepteras ligger inom ämnesområdena måleri, konst, konsthantverk, musik samt gymnastik och idrott, men ett villkor är att minst 3/4 av den lärarledda undervisningen skall utgöras av teoretiska studier.

Ansökan om korttidsstudiestöd kan göras kollektivt av fackliga löntagarorganisationer för fördelning bland medlemmarna eller av enskild arbetstagare. De kollektiva ansökningarna är oftast kombinerade med begäran om bidrag för uppsökande verksamhet på arbetsplatser. I ansökan skall uppgifter lämnas om bl.a. arbetsförhållanden och utbildningsbakgrund. Ansökningstiderna är desamma som för särskilt vuxenstudiestöd.

De anvisade resurserna för korttidsstudiestöd är begränsade. Om ansökta belopp överstiger tillgängliga resurser blir reglerna om urval tillämpliga. Därvid skall hänsyn tas till behov av utbildning och stöd bland de sökande.

Vuxenutbildningsnämnden beslutar om och betalar ut korttidsstudiestöd. *Utbetalning* sker normalt när cirkeln eller kursen är slut efter rekvisition av den studerande. I regel sker utbetalningen genom insättning på bankkonto i sparbanken.

Tabell 1.4 Antal studerande och utbetalda bidrag 1989/90

	Antal	Belopp
Studiecirkel	64 300	
Komvux/SSV	900	129,2
Folkhögskolor	48 000	
Sammanlagt	113 200	

Källa: CSN

1.3.7 Internatbidrag

En arbetstagare som deltar i en kort kurs vid folkhögskola eller vid statens skolor för vuxna kan förutom korttidsstudiestöd få internatbidrag. Men bidraget kan också beviljas till icke arbetstagare. Några villkor om ålder eller medborgarskap finns inte. Bidraget är under 1991/92 290 kr. per dygn och avser att täcka kostnader för resa, kost och logi. Under ett år kan en person få internatbidrag för högst tio studiedagar och två resdagar. Villkoren ifråga om kurser är desamma som för korttidsstudiestöd.

Stödet kan sökas både kollektivt och enskilt. Ansökningarna från de fackliga organisationerna avser ofta också korttidsstudiestöd och bidrag till uppsökande verksamhet på arbetsplatser. En försöksverksamhet har pågått med möjlighet för handikapp- och pensionärsorganisationer att söka internatbidrag kollektivt.

Beslut om internatbidrag fattas av vuxenutbildningsnämnden, som också betalar ut bidraget. En enskild studerande rekviderar själv pengarna efter avslutad kurs. För bidrag som beviljats kollektivt redovisar organisationen, utöver uppgifter om deltagarna, de sammanlagda kostnaderna för resor, kost och logi. Är de faktiska kostnaderna per dygn lägre än internatbidraget betalas ersättning ut för de faktiska kostnaderna.

Tabell 1.5 Antal personer som fått internatbidrag och utbetalda belopp

SOU 1991: 65
Kapitel 1

	1989/90 Antal	Belopp
Enskild ansökan	5 000	4.8
Kollektiv ansökan ¹⁾	41 000	55.8
Totalt ¹⁾	46 000	60.6

¹⁾ Antalet deltagare som fått internatbidrag efter kollektiv ansökan är skattat. Källa: CSN.

1.3.8 Timersättning

Kommunerna anordnar grundutbildning för vuxna i läsning, skrivning och räkning (grundvux) och grundläggande svenskundervisning för invandrare (sfi). När det gäller sfi har viktiga förändringar skett den 1 januari 1991. Kommunernas skyldighet att anordna undervisning har förstärkts samtidigt som de fått ökad frihet att lägga upp utbildningen. Grundvux kommer i och med riksdagens nyligen fattade beslut att sammanföras med nuvarande etapp 1 i komvux till en grundläggande vuxenutbildning 1992.

En person som deltar i grundvux och sfi och som är kyrkobokförd i Sverige kan få timersättning. Ersättningen kan också ges till deltagare i vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda (sär-vux).

Timersättning med 65 kr. per timme får den som förlorar arbetsinkomst, ersättning från arbetslöshetskassa eller kontant arbetsmarknadsstöd. Ett stimulansbidrag, på 13 kr. per timme, som funnits i grundvux sedan starten 1976 och som senare kom att gälla också för sfi, togs bort den 1 juli 1990 för sfi-studerande och för grundvux-studerande den 1 juli 1991. Anledningen till det är främst att ersättningen i stor utsträckning samordnats med socialbidrag, vilket medfört en administrativt onödig hantering.

Timersättning är skattepliktig inkomst som är pensionsgrundande. Ledighet för deltagande i sfi är semesterlönegrundande. Timersättning kan inte betalas ut för restid.

Skolan avgör frågor om antagning och avslutande av utbildningen. Vuxenutbildningsnämnden i länet beslutar om och betalar ut timersättning. Någon ansökan behöver inte göras. Nämndens beslut grundar sig på de uppgifter om antagning som skolan lämnar. Utbetalning sker månadsvis i efterskott efter rapport från skolan om närvaro i undervisningen och intyg om förlorad arbetsförtjänst (motsvarande). Utbetalning sker i samarbete med sparbankerna genom insättning på konto eller genom check. Vuxenutbildningsnämndens beslut kan överklagas hos CSN.

Tabell 1.6 Antal personer som fått timersättning och utbetalda belopp

SOU 1991: 65

Kapitel 1

	1988/89	Belopp	1989/90	Belopp
	Antal		Antal	
Grundvux ¹⁾	23 530	71,7	24 000	83,0
sfi	26 040	82,0	31 500	107,5
Totalt	49 570	153,8	55 500	190,5

¹⁾ Inkl. ca 100 personer i Särvux. Källa: CSN.

1.4 Andra studiefinansieringsformer

1.4.1 Utbildningsbidrag

Arbetsmarknadsutbildning ingår i de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna. Den som beviljas arbetsmarknadsutbildning har rätt till utbildningsbidrag. Arbetsmarknadsutbildning skall enligt förordningen (1987:406) om arbetsmarknadsutbildning avse

- o yrkesutbildning,
- o allmän-teoretisk eller orienterande utbildning som är en nödvändig förberedelse för yrkesutbildning, eller
- o orienterande utbildning i datateknik för personer med bristfälligt eller föråldrad skolutbildning.

Grundutbildning för vuxna (grundvux) eller grundläggande svenskundervisning för invandrare (sfi) får inte vara arbetsmarknadsutbildning.

Arbetsmarknadsutbildning utgörs till största delen av s.k. upphandlad utbildning. Det är länsarbetsnämnden som upphandlar utbildning hos t.ex. AMU-myndighet eller komvux. Dessutom kan platser i det reguljära utbildningsväsendet utnyttjas. Är utbildningen eftergymnasial får den omfatta högst 40 veckor och skall vara inriktad på sysselsättning i näringslivet. Den får inte vara en del av en längre utbildning. Kompletterande utbildning för invandrare behöver dock inte vara inriktat mot sysselsättning i näringslivet.

Arbetsmarknadsutbildning kan beviljas den som

- o är eller riskerar att bli arbetslös,
- o har fyllt 20 år och
- o söker arbete genom den offentliga arbetsförmedlingen.

Undantag från 20-årsgränsen gäller för handikappade ungdomar. Om det gäller *upphandlad utbildning* kan också 18-19-åringar få stöd. Dessutom kan upphandlad utbildning beviljas till den som inte är arbetslös, om han eller hon

- o utbildas till ett yrke där det egna könet är underrepresenterat,

- o saknar yrkesutbildning eller har en kortare eller föråldrad yrkesutbildning och utbildningen kan ge arbetstagaren en starkare ställning på arbetsmarknaden, eller
- o utbildas till ett yrke inom tillverkningsindustrin eller inom vård- och omsorgssektorerna.

För flyktingar och handikappade finns vissa ytterligare möjligheter. Av de tillgängliga platserna för upphandlad arbetsmarknadsutbildning får högst 20 procent användas för personer som har en anställning.

Till den som har beviljats arbetsmarknadsutbildning eller är inskriven vid arbetsmarknadsinstitut lämnas *utbildningsbidrag*. Utbildningsbidrag består av dagpenning och särskilt bidrag. Dessutom finns vissa lånemöjligheter efter avslutad utbildning.

Dagpenningens storlek varierar beroende på om kursdeltagaren tillhör en arbetslöshetskassa (A-kassa) eller ej. För den som tillhör en A-kassa är dagpenningen lika stor som ersättningen vid arbetslöshet. En högsta och lägsta nivå för utbildningsbidraget fastställs av regeringen. Den högsta dagpenningen är f.n. 543 kr. och den lägsta 326 kr. Den som tidigare arbetat deltid har ändå rätt till en dagpenning under studier som motsvarar ersättning vid heltidsarbete.

För den som är 18-19 år och deltar i s.k. jobb-sökar-aktiviteter, vidgad arbetsprövning eller är inskriven i AMI och inte tillhör en A-kassa är den lägsta dagpenningen 230 kr.

Dagpenning betalas ut för fem dagar i veckan. Under kortare lov och ledigheter får man behålla stödet, likaså vid ledighet för t.ex. tillfällig vård av barn, uppdrag i elevorganisation, vård av närstående. Vid ledighet på grund av sjukdom är dagpenningen 90 procent av den normala dagpenningen, men det har betydelse bara om dagpenningen är lägre än sjukpenningen. Utbildningsbidrag är skattepliktig och ATP-grundande inkomst. Bidraget är däremot inte sjukpenninggrundande eller semesterlöngrundande.

Utbildningsbidrag per månad

	D a g p e n n i n g	
	lägsta (326)	högsta (543)
Dagpenning	7 172	11 946
Skatt (skattetabell 30)	1 671	3 151
Bidrag netto	5 501	8 795

Under budgetåret 1990/91 pågår en försöksverksamhet med stimulansbidrag. Det är tio län som fått möjlighet att betala ut 400 kr. i tillägg per vecka till den som genomför en utbildning inom verkstadsindustriområdet och därefter tar anställning inom samma område.

Utbildningsbidrag kan reduceras för i huvudsak följande förmåner, nämligen pension, s.k. 3:8-sjukpenning, arbetsskadeersättning, livränta och bibehållen lön, t.ex. prakticlön. Dock betalas

alltid 10 kr. per dag ut. Reducering görs också för vanlig sjukpenning och föräldrapenning och då gäller inte 10-kronorsregeln. Vidare görs samordning med annat studiestöd, så långt detta är känt, och med vissa andra förmåner som beviljats för samma tid.

Inkomst vid sidan av studierna eller löneutfyllnad mellan dagpenning och tidigare lön reducerar inte utbildningsbidraget. Inte heller minskas bidraget för t.ex. kommunalt bostadstillägg, vårdbidrag eller handikappersättning.

Utbildningsbidrag i form av *särskilt bidrag* avser att i princip täcka merkostnader i samband med utbildningen. Särskilt bidrag betalas främst ut för

- o kursavgifter (avdrag görs om det i kursavgiften ingår kostnader för kost och logi)
- o läromedel (gäller bara för reguljär utbildning och för kostnader som överstiger 100 kr. i månaden)
- o dagliga resor (för kostnad som överstiger 100 kr. i månaden)
- o kostnader för studieresor och korta kurser (resor, traktement och eventuell övernattningskostnad)
- o kostnader vid utbildning på annan ort än hemorten (resor till och från utbildningsorten, hemresor, traktement).

Traktement lämnas f.n. med 98 kr. per dag.

Efter avslutad utbildning kan kursdeltagaren beviljas ett *lån* som motsvarar högst 70 procent av ett månadsbelopp. Lånet som är räntefritt skall betalas tillbaka inom ett år. Återbetalningstiden kan emellertid förlängas eller lånet helt eller delvis avskrivas, om det finns särskilda skäl.

Det är normalt arbetsförmedlingen/AMI som beslutar om vem som skall få utbildningsbidrag på delegation från länsarbetsnämnden. Försäkringskassan beräknar och betalar ut bidrag och lån. Kassan prövar också frågor om förskott och särskilt bidrag samt handhar låneverksamheten. Länsarbetsnämndens/arbetsförmedlingens beslut kan överklagas hos AMS, utom när det gäller avslag p.g.a. resursbrist. Sådana beslut kan inte överklagas. Försäkringskassans beslut kan överklagas hos länsrätten. Länsrättens beslut kan sedan överklagas hos kammarrätten. Högsta instans i socialförsäkringsmål är försäkringsöverdomstolen (FÖD).

Tabell 1.7 Antal deltagare i arbetsmarknadsutbildning och utbetalade belopp i utbildningsbidrag

	1988/89		1989/90	
		%		%
Antal personer				
- i upphandlad utbildning	71 340	71	67 450	77
- i reguljär utbildning	29 450	29	19 900	23
- sammanlagt	100 790	100	87 350	100
Ubetalt, milj.kr.	3 661,2		3 370,7	

Källa: AMS och RFV

Arbetsmarknadsutbildning i företag innebär att statsbidrag kan beviljas till arbetsgivare för utbildning av personal. Syftet är att stärka företag, där tekniska förändringar eller en förändrad arbetsorganisation kan innebära störningar. Under 1990/91 kunde bidrag beviljas med högst 40 kr. per utbildningstimme för högst 920 timmar per person (högre antal timmar kan medges i vissa fall). Under 1989/90 påbörjade ca 21 000 personer utbildning i företag.

1.4.2 Sjukförmåner som studiestöd

Sjukpenning

Alla i Sverige bosatta personer är försäkrade enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) fr.o.m. den dag de fyller 16 år.

S.k. 3:7-sjukpenning (AFL 3 kap. 7§) betalas ut till den som till följd av sjukdom har nedsatt arbetsförmåga med minst en fjärdedel. Hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels sjukpenning betalas ut beroende på i vilken grad arbetsförmågan är nedsatt.

Sjukpenningen beräknas på den sjukpenninggrundande inkomsten (SGI) som måste uppgå till minst 6 000 kr. Sjukpenningen varierar sedan i förhållande till SGI upp till en högsta gräns (7,5 basbelopp eller 241 500 kr. 1991). Sjukpenningen beräknas per dag efter tre nivåer. De tre första dagarna motsvarar sjukpenningen 65 procent av SGI, fr.o.m. fjärde t.o.m. 90:e dagen 80 procent av SGI och därefter 90 procent av SGI för året. Försäkringskassan gör avdrag för preliminär skatt.

Studier får normalt inte bedrivas under den tid man har 3:7-sjukpenning.

Vid längre sjukfall skall försäkringskassan undersöka möjligheterna att förkorta sjukdomstiden. Här kan olika insatser bli aktuella, bl.a. utbildning. Om kassan beslutar om en sådan åtgärd kan s.k. 3:8-sjukpenning lämnas, som är lika stor som vanlig sjukpenning. Det kan vara fråga om utbildning vid t.ex. AMU-center, komvux, högskola.

I januari 1992 ersätts 3:8-sjukpenningen med rehabiliteringsersättning. Ersättningen kommer att uppgå till 100 procent av SGI. Inriktningen är att rehabilitering i form av studier får omfatta högst ett år. Tiden kan förlängas om det finns särskilda skäl.

Den som förvärvsarbetar är försäkrad för skador i arbetet enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring. Även egenföretagare och uppdragstagare omfattas av försäkringen. Som arbetsskada räknas skada av olycksfall eller annan skadlig inverkan i arbetet eller smitta. Kassen beslutar om och betalar ut ersättningen som är beroende av i vilken grad arbetsförmågan bedöms vara nedsatt.

Ersättningen är under de första 90 dagarna lika stor som vanlig sjukpenning. Därefter utgör ersättningen 100 procent av SGI.

Beslutar försäkringskassan om rehabilitering i form av utbildning utges s.k. 6:5-sjukpenning. Ersättningens storlek förändras inte. Utbildning kan vara aktuell inom t.ex. AMU-center eller i reguljär utbildning.

Livränta

Den som har bestående arbetsförmåga till följd av en arbetsskada kan i stället för arbetsskadeersättning få *livränta*. Vid rehabilitering i form av utbildning kan livränta komma ifråga om utbildningen sträcker sig över längre tid än ett år.

Till grund för ersättningen i sådana fall ligger en beräkning av den inkomst arbetstagaren skulle ha haft om skadan inte hade inträffat.

1.4.3 Ersättning vid kontakttolkutbildning

Den som deltar i kontakttolkutbildning vid folkhögskolekurs kan få ersättning för resekostnader som överstiger 200 kr. med högst 250 kr. av överskjutande kostnader per kurstillfälle, för inackorderingskostnader med högst 290 kr. per dygn samt ett stipendium (skattefritt) om 200 kr. per dygn vid styrkt bortfall av arbetsförtjänst. Fr.o.m. 1991/92 disponeras resurserna för kontakttolkutbildning av universitetet i Stockholm. Tolk- och översättarinstitutet (TÖI) har ett övergripande ansvar för utbildningen.

1.4.4 Indirekt studiestöd

Studeranderabatt på resor

Studerande har sedan länge kunnat resa med tåg (Statens Järnvägar) till rabatterat pris. År 1986 överfördes ansvaret för reserabatterna till CSN. Efter avtal mellan CSN och SJ infördes det s.k. CSN-kortet, som berättigade till 50 procents rabatt på resorna. Kortet skickades ut automatiskt till alla som erhöll studiehjälp,

studiemedel och särskilt vuxenstudiestöd. Den som inte hade studiestöd kunde efter uppvisande av studieintyg från läroanstalten få CSN-kortet hos SJ. Fr.o.m. läsåret 1991/92 gäller ett nytt avtal om reserabatter för studerande som CSN har träffat med SJ, Swebus, Linjeflyg AB, SAS Inrikes och Svenska Buss. Rabatten på SJ och Swebus, där biljett kan köpas för en sammanhängande resa, samt Svenska Buss är 50 procent på normalpris (ingen rabatt på SJs röda avgångar). På inrikesflyget ger CSN-kortet en rabatt som motsvarar pensionärsrabatten vilket f.n. innebär priser på mellan 250 och 400 kr. till och från Stockholm. (SAS och Linjeflyg förändrar samtidigt sin nuvarande ungdomsrabatt.) Avtalet innebär även att CSN-kortet, till skillnad mot ungdomsrabatten, ger rätt till bokningsbara biljetter. Fr.o.m. 1991/92 är det bara studerande som får studiestöd som får CSN-kort.

Bostadsbidrag

Bostadsbidrag utgår både till hushåll med och utan barn. För hushåll där någon har studiemedel höjs de lägre bostadskostnadsgränserna vid beräkning av bostadsbidrag som framgår av följande uppställning.

Regler för 1991

A. Barnfamiljer

Hushåll	Bidragsbelopp/månad	Ekonomiprövning
1. Barnet är kyrkobokfört hos båda föräldrarna eller hos någon av dem	1000 kr + 75 % av bostadskostnad som överstiger (1 barn) 1 800 - högst 2 400 kr. (2 barn) 1 500 - högst 2 800 kr. (3+ barn) 1 200 - högst 3 200 kr.	Fribelopp inkomst 81 000 kr. Bidraget minskas med 20 % av över-skjutande inkomst
	därefter med 50 % av bostadskostnad som överstiger dessa belopp (1 barn) men högst 3 500 kr. (2 barn) men högst 4 000 kr. (3+ barn) men högst 4 500 kr.	Fribelopp förmögenhet makar: 180 000 kr. ensam: 90 000 kr. 1/5 av över-skjutande förmögenhet läggs till inkomsten

Hushåll	Bidragsbelopp/månad	Ekonomiprövning	SOU 1991: 65 Kapitel 1
2. Barnet är inte kyrkobokfört hos föräldern och denne är 29 år eller mer	Ej rätt till grundbeloppet (1 000 kr.) - i övrigt som 1.	Samma som 1.	
3. Barnet är inte kyrkobokfört hos föräldern och denne är under 29 år	75 % av bostadskostnad som överstiger (1 barn) 800 - högst 2 400 kr. (2 barn) 800 - högst 2 800 kr. (3+ barn) 800 - högst 3 200 kr. därefter med 50 % av bostadskostnad som överstiger dessa belopp (1 barn) men högst 3 500 kr. (2 barn) men högst 4 000 kr. (3+ barn) men högst 4 500 kr.	Samma som 1.	
4. Barnet är inte kyrkobokfört hos föräldern och denne är under 29 år och har fått studiemedel	75 % av bostadskostnad som överstiger (1 barn) 1 500 - högst 2 400 kr. (2 barn) 1 500 - högst 2 800 kr. (3+ barn) 1 500 - högst 3 200 kr. därefter med 50 % av bostadskostnad som överstiger dessa belopp (1 barn) men högst 3 500 kr. (2 barn) men högst 4 000 kr. (3+ barn) men högst 4 500 kr.	Samma som 1.	
B. Hushåll utan barn			
5. Makar 18-28 år	75 % av bostadskostnad som överstiger 800 kr. men inte 2 900 kr.	Fribelopp inkomst 44 000 kr. Bidraget minskas med 1/3 av överskjutande inkomst	
6. Makar 18-28 år Någon har studiemedel	75 % av bostadskostnad som överstiger 1 500 kr. men inte 2 900 kr.	Samma som 5.	
7. Ensamboende 18-28 år	75 % av bostadskostnad som överstiger 800 kr. men inte 2 300 kr.	Fribelopp inkomst 31 000 kr. Bidraget minskas med 1/3 av överskjutande inkomst	

Hushåll

Bidragsbelopp/månad

Ekonomiprövning

SOU 1991: 65
Kapitel 1

8.
Ensamboende
18-28
Har studiemedel

75 % av bostadskostnad som
överstiger 1 500 kr. men inte
2 300 kr.

Samma som
7.

9.
Makar eller
ensamboende
29 år eller
äldre

30 % av bostadskostnad som
överstiger 1 600 kr. men inte
3 500 kr.

Fribelopp
inkomst
66 000 kr.
Bidraget
minskas
med 10 % av
översjutande
inkomst

Med inkomst avses sammanräknad inkomst enligt taxeringen till statlig inkomstskatt året före bidragsåret. Bidragsförskott över inkomsten med 40 procent av basbeloppet. Har ett eller flera barn barnpension ökas inkomsten med 26 procent av basbeloppet. Den som inte har barn och är under 29 år kan byta till äldrereglerna om dessa är förmånligare. Tvärtom går också om sökanden eller maken har studiemedel.

2.1. Studiemedel

Den översyn som gjordes av studiemedelssystemet 1987-1988 medförde att riksdagen fattade beslut om genomgripande förändringar, vilka trädde i kraft i januari 1989. De viktigaste förändringarna skall nämnas.

Totalbeloppet höjdes från 145 procent till 170 procent av basbeloppet. Från höstterminen 1988 till vårterminen 1989 ökade studiemedlen med 27 procent, varav drygt 17 procent berodde på höjningen av nivån och 10 procent på basbeloppsförändring.

Studiebidraget ökade från ca 5 till nära 30 procent av totalbeloppet. En viktig förändring var också att bidragets andel knöts till basbeloppet på samma sätt som totalbeloppet. En urholkning av bidragets värde förhindrades på detta sätt.

Betydliga lättnader genomfördes ifråga om möjligheter att få studiemedel för *studier utomlands*.

En inskränkning som gjordes var att rätten till *barn tillägg* avskaffades med hänvisning till att samhällets stöd till barnfamiljerna hade förstärkts kraftigt. En annan inskränkning var att studiemedel för *gymnasiala studier* inte kunde beviljas för längre tid än tre år utan särskild prövning. Den tidigare gränsen var fem år.

När det gällde ekonomiprövningen infördes, som tidigare nämnts, regler som innebar att reduktion på grund av inkomst skulle göras i första hand mot bidraget och därefter på lånet. Begreppet *sammanräknad inkomst* infördes. Däremot avskaffades *prövningen mot egen förmögenhet*.

Återbetalningsreglerna förändrades helt och hållet. Dessa kommenteras längre fram.

Efter genomförandet av de nya reglerna har två väsentliga förändringar tillkommit. Den ena gäller inkomstprövningen där riksdagen våren 1990 beslutat om en höjning av fribeloppen samt en återgång till de regler som gällde i det gamla systemet om en proportionell reduktion av bidrag och lån. Därmed förbättrades villkoren väsentligt för dem som förvärvsarbetar under t.ex. sommar-månaderna. Den andra förändringen är att studiemedlens totalbelopp har höjts till följd av skattereformen från 170 till 180 pro-

cent av basbeloppet för ett niomånaders läsår. Bakgrunden är att de studerande normalt inte har så stora inkomster att de kan tillgodogöra sig effekterna av skattesänkningen i lika stor utsträckning som andra inkomstagare. Fr.o.m. den 1 januari 1991 utgör maximala studiemedel för en heltidsstuderande under nio månader 180 procent av basbeloppet.

Erfarenheterna av de nya reglerna är självfallet begränsade efter så kort tid. Några synpunkter skall dock lämnas här. Skuld-sättningsfrågan tas upp i ett senare sammanhang.

Under 1989/90 ökade antalet studiemedelstagare med nära 5 000 för studier i Sverige. Det går emellertid inte att se om ökningen beror på att antalet studerande ökat eller om studiemedelssystemet blivit mer attraktivt, eftersom statistik över antalet studerande i alla utbildningar inte finns tillgänglig. Det är troligt att båda de nämnda förhållandena medverkat till ökningen.

Vad som klart kan konstateras är att uppgången av antalet studerande som fått studiemedel för studier utomlands ökat kraftigt. Under 1987/88 beviljades ca 1 800 personer studiemedel för utlandsstudier. Under 1988/89 var antalet 3 100 och under 1989/90 4 600.

En tendens som också är klar är att antalet personer som utnyttjat enbart bidragsdelen har ökat jämfört med tidigare, dvs. lånebenägenheten har minskat. Under höstterminen 1988, när de gamla reglerna gällde, utnyttjade 89 procent av de personer som sökt bidrag också lånedelen. Under höstterminen 1989 och höstterminen 1990 var denna andel 83 respektive 79 procent. På två år har alltså andelen låntagare minskat med 10 procentenheter.

Studiemedlen är det största vuxenstudiestödet. Under 1989/90 erhöll 42 600 personer studiemedel för studier på grundskole- eller gymnasieskolenivå, jämfört med 18 200 som erhöll särskilt vuxenstudiestöd. Förbättringen av studiemedelssystemet har inneburit en väsentlig förstärkning för gruppen studerande i traditionell vuxenutbildning. Detsamma gäller naturligtvis för studerande i högskolan.

Utsagorna om studiemedlens tillräcklighet varierar emellertid. Från studerandeorganisationernas sida hävdas att totalbeloppet fortfarande är otillräckligt. I andra sammanhang, när enskilda studerande kommit till tals, framkommer en mer positiv bild. En undersökning bland nybörjare i högskolan höstterminen 1989 inom ramen för högskoleutredningen har visat att flertalet är nöjda med sin ekonomiska situation. På det hela taget torde man kunna hävda att studiemedlen numer fyller sitt syfte att täcka normala levnadsomkostnader för flertalet studerande, särskilt om möjligheterna till förvärvsinkomster vid sidan av studierna tas med i bilden. Många äldre studerande som normalt har större fasta kostnader kan däremot ha svårigheter att klara sig på studiemedlen.

Frågan om studiestödets nivå behandlas också i avsnitt 2.9.

En återkommande debattfråga är reglerna för inkomstprövningen. Från många håll har krav ställts om en höjning av fribellopsgränserna. Andra förslag är att inkomst under sommaruppehåll och andra ferier inte borde påverka rätten till studiemedel eller att inkomstprövningen borde slopas i sin helhet. Vad man kan konstatera är att reglerna är liberala. En inkomst upp till fribeloppet under 1991 motsvarar tillsammans med studiemedlen för nio månader en bruttoinkomst på 138 000 kr. Följande tabell visar hur reduktionen slår i olika inkomstlägen.

Tabell 2.1 Reducering av studiemedel i förhållande till inkomst Heltidsstudier under nio månader.

Inkomst brutto	Inkomst netto ¹⁾	Studiebidrag	Inkomst + bidrag	Lån	Belopp att disponera
0	0	17 156	17 156	40 804	57 960
40 000	31 948	17 156	49 104	40 804	89 908
52 300 ²⁾	40 648	17 156	57 804	40 804	98 608
70 000	53 452	14 536	67 988	34 574	102 562
100 000	76 408	10 096	86 504	24 014	110 518
140 000	103 388	4 176	107 564	9 934	117 498
160 000	116 668	1 216	117 884	2 894	120 778

¹⁾ Skattetabell 30

²⁾ Fribelopp 1991 före schablonavdrag

För deltidstudier är reglerna inte lika generösa. Det framgår av följande tabell.

Tabell 2.2 Reducering av studiemedlen i förhållande till inkomst Deltidsstudier under nio månader.

Inkomst brutto	Inkomst netto ¹⁾	Studiebidrag	Inkomst + bidrag	Lån	Belopp att disponera
0	0	8 579	8 579	20 401	28 980
40 000	31 948	8 579	40 527	20 401	60 928
97 380 ²⁾	74 508	8 579	83 087	20 401	103 488
100 000	76 408	8 191	84 599	19 479	104 078
145 000	106 790	1 531	108 323	3 639	111 962

¹⁾ Skattetabell 30

²⁾ Fribelopp 1991 före schablonavdrag

Med inkomst avses det belopp som sökanden kan förutse bli den sammanräknade inkomsten av tjänst, näringsverksamhet och kapital enligt taxering till statlig inkomstskatt för kalenderåret. Det innebär att inkomst i form av t.ex. sjukpenning eller pension påverkar studiemedlen på samma sätt som inkomst av förvärvsarbete.

Reduceringen av studiemedlen görs på grundval av uppgifter i ansökan om den *beräknade inkomsten* för de ett eller två kalen-

derhalvår som ansökan kan avse. En viss osäkerhet finns därför om studiemedlen verkligen minskas i förhållande till den faktiska inkomsten. CSN har tillstånd att samköra uppgifter om inkomst i ansökan mot inkomstuppgifter hos skatteverket för aktuell period. Sådana samkörningar resulterar i ett antal utredningar och ett antal återkrav av utbetalt stöd, om det visar sig att inkomsten varit för hög.

Reglernas största betydelse är sannolikt av det preventiva slaget. De flesta studerande känner till bestämmelserna och de som har högre inkomster söker inte studiemedel. Under höstterminen 1989 har studiemedel reducerats för 21 200 studerande av 150 800 som fått studiemedel. Bara 90 ansökningar avslogs på grund av för hög inkomst under 1989/90. CSN har i sin anslagsframställning beräknat att reduktionen under 1990/91 skall medföra ett minskat utflöde av bidrag med 25 miljoner kronor.

2.2 Skuldsättningen och återbetalningsvillkoren

Huvudreglerna för återbetalningsvillkoren i det nya systemet har beskrivits i avsnitt 1.3.

Nära en miljon människor är registrerade som låntagare i CSNs register per den 1 januari 1991. Statens fordran, som uppgår till 52,7 miljarder kr. fördelar sig på lån enligt de gamla och nya reglerna på följande sätt:

Tabell 2.3 Antal låntagare och skuldbelopp per januari 1991. Miljarder kr.

	Äldre systemet		Nya systemet	
	Antal	Skuld	Antal	Skuld
Återbetalnings-skyldiga	759 800	37 130	105 960	3 169
Ännu ej börjat återbetalningen	111 890	6 845	134 210	5 627
Alla låntagare	871 700	43 975	249 170	8 796

Källa: CSN

Ca 140 000 har fått lån enligt både de äldre och de nya reglerna.

De små skulderna dominerar kraftigt. Det beror bl.a. på att

- flertalet har återbetalat en del av sin skuld
- en del är ännu kvar i studier
- många har haft lån för en kort tid
- de som haft lån i form av studiehjälp eller särskilt vuxenstudiestöd har mindre lånebelopp
- en del har tagit ut lägre lånebelopp än vad de har kunnat få maximalt.

Tabell 2.4 Antal låntagare med lån både i det äldre och i det nya systemet fördelade efter skuldens storlek januari 1991

Skuldens storlek	Antal	Andel, Procent
- 49 999	572 100	59
50 000 - 99 999	241 010	25
100 000 - 149 999	102 000	11
150 000 -	56 850	5
Totalt	971 950	100

Källa: CSN

Jämför man skulden för dem som började återbetalningen i det äldre systemet 1989, 1990 och 1991 får man en bättre bild av utvecklingen för lägre och högre skulder.

Tabell 2.5 Återbetalningsskyldiga första året i det äldre systemet

Skuldens storlek	1989		1990		1991	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
- 99 999	46 270	77	37 894	71	32 829	68
100 000 - 149 000	9 762	16	9 708	18	8 377	17
150 000 -	4 340	7	5 962	11	7 356	15
Totalt	60 370	100	53 564	100	48 562	100

Källa: CSN

Reformeringen av studiemedelssystemet 1989 hade bl.a. till syfte att minska skuldsättningen. Detta blev också effekten det första året. Fr.o.m. 1991 har emellertid förhållandena ändrats. På grund av höjningen av totalbeloppet och de höjda räntorna i samband med skatteomläggningen är studiemedlen nu lika skuldbelastande som det äldre systemet.

Ett annat syfte med det nya systemet är att återbetalningsbördan inte skall behöva bli för stor för någon. Återbetalningsskyldigheten är fastställd till fyra procent av låntagarens inkomst två år före det aktuella betalningsåret (sammanräknad inkomst enligt den senaste taxeringen). När låntagaren fyller 65 år avskrivs eventuellt kvarvarande skuld.

Under det senaste året har kritiken växt mot skuldutvecklingen och villkoren för återbetalningen. Anledningen är främst skattereformens inverkan. Från studerandehåll har man pekat på att de i allmänhet får mycket liten skattelindring. Däremot har de samma ökning av levnadsomkostnaderna som andra grupper. Kostnadsökningen kompenseras genom höjningen av totalbeloppet (januari 1991), men compensationen är till 70 procent lån och ökar alltså skuldbördan.

När systemet infördes motsvarade räntan drygt hälften av statens upplåningsränta eller 5,6 procent (inkl. ett mindre adminis-

trativt påslag). Under 1991 motsvarar den 70 procent av statens upplåningsränta och är 8,3 procent. Det innebär en dramatisk ökning av lånekostnaden under 1991. Även om räntan inte kommer att ligga så högt framöver, har konsekvensen av att studielånet jämfställs med annan kredit tydliggjorts och väckt negativa reaktioner.

Exempel 1

Studiemedel under tre år - Återbetalning

Antaganden:

Studierna börjar i januari 1991
Ålder när studierna börjar: 20 år
Studiemedlen ökar med 4 procent varje år
Återbetalningen börjar 1995
Ränta 5,6 procent (70 procent av statens upplåningsränta 8 procent)
Årlig löneökning 5 procent från antagen månadslön 1991 om 13 000 kr.

År	Ålder	Utbetalt		Skuld inkl. ränta
1991	20	40 804		41 756
1992	21	42 436		87 520
1993	22	44 133		137 585
1994	23	0		145 290
År	Ålder	Inkomst	Avgift	Skuld
1995	24	172 000	1 000	152 370
2000	29	219 500	8 780	153 194
2005	34	180 200	11 206	141 320
2010	39	357 600	14 302	109 194
2015	44	456 300	18 254	45 902
2017	46	503 100	20 125	8 563
2018	47	528 300	8 563	0

Låntagaren skall betala fyra procent av sin inkomst enligt senaste taxering, dvs. på inkomsten två år tidigare. Av den anledningen har i exemplet avgiften antagits bli låg det första återbetalningsåret. Återbetalningstiden blir i detta fall 24 år.

Den totala bilden av återbetalningen påverkas bl.a. av vid vilken ålder studierna börjar och inkomstens storlek under återbetalningstiden. I exempel 2. kan man se hur dessa faktorer påverkar återbetalningen för den som haft studielån i tre år. Förutsättningarna är i övrigt desamma som i föregående exempel

Läsanvisning rad

- 1) Skuld det år då återbetalningen börjar
- 2) Antal år för full återbetalning
- 3) Antal faktiska återbetalningsår
- 4) Totalt återbetalt belopp
- 5) Att avskrivas

Ålder då studierna börjar	Rad	Antagen månadsinkomst 1991		
		11 000	13 000	15 000
20	1	145 290	145 290	145 290
	2	28	24	21
	3	28	24	21
	4	330 907	287 708	260 749
	5			
25	1	145 290	145 290	145 290
	2	28	24	21
	3	28	24	21
	4	330 907	287 708	260 749
	5	0	0	0
35	1	145 290	145 290	145 290
	2	28	24	21
	3	28	24	21
	4	292 720	287 708	260 749
	5	37 259	0	0
40	1	145 290	145 290	145 290
	2	28	24	21
	3	21	21	21
	4	203 108	239 856	260 749
	5	108 545	45 902	0

Det är givetvis många faktorer som påverkar återbetalningen för den enskilde, främst utvecklingen av räntan och den individuella löneutvecklingen. Även inflationen och den ekonomiska tillväxten i samhället är naturligtvis av betydelse. Det går inte att förutse hur utvecklingen i dessa hänseenden kommer att gestalta sig under en så lång tid som återbetalningen kan avse. Om de antaganden som gjorts i exempel 2. står sig, kommer flertalet låntagare att kunna betala sina lån under en period på 20 till 30 år. Det finns också anledning att tro att många kommer att få inkomster som gör att återbetalningen kommer att fullgöras snabbare. Men exemplet visar också att den som börjar studierna vid 35 års ålder inte hinner betala hela skulden innan han eller hon fyller 65 år.

Sparbanksgruppen och SACO har i en mycket informativ skrift ("Hur länge skall jag betala för mina studier", mars 1991)

belyst återbetalningssituationen i några typfall. I de exempel som redovisas fullgörs återbetalningen på en tid av 19-33 år, beroende på antalet utbildningsår och löneutvecklingen för yrkesgruppen. Man konstaterar att systemet är känsligt för räntans storlek.

Erfarenheten visar att lånemöjligheterna sällan utnyttjas fullt ut. Många försöker klara sig någon period utan lån. Som redan visats får emellertid den som genomgår en utbildning av normal längd på tre år och måste ta lån under hela tiden en stor skuld. Även om låntagaren kan avstå från fyra procent av sin inkomst, så upplevs naturligtvis skulden som tyngande. De som får det svårast är de som har lång utbildning och jämförelsevis låga löner, t.ex. kuratorer, sjuksköterskor, forskollärare. När det gäller vuxna som dessutom skuldsatt sig för gymnasiala studier - en grupp som denna utredning i första hand skall ägna sig åt - accentueras problemet genom att antalet år för återbetalningen i allmänhet minskar. Av de ca 43 000 studerande som 1989/90 erhöll studiemedel för studier på grundskole- och gymnasieskolenivån var det 78 procent eller 33 600 som utnyttjade lånemöjligheterna. Av de ca 18 000 studerande som erhöll särskilt vuxenstudiestöd för studier på dessa nivåer var det 53 procent eller ungefär 9 700 som tog ut lånedelen. Kombinerar sådana studier med högskoleutbildning kan givetvis skuldsättningen bli hög.

För dem som haft studiemedel för både gymnasiala och eftergymnasiala studier finns emellertid särskilda avskrivningsregler. Den 1 juli 1990 utökades också dessa möjligheter. Den som studerat under minst tre terminer i en högskoleutbildning kan få halva det lånebelopp som betalats ut för gymnasiala studier avskrivet, dock för högst sex terminer. Hur skuldsättningen och återbetalningen kan utveckla sig i ett sådant fall framgår av följande exempel. Kapitalskulden för de gymnasiala studierna har minskats med 50 procent under fjärde terminen i högskolestudierna. Antagandena är desamma som i exempel 1.

År	Återbetalning	Skuld
1	100	100
2	100	100
3	100	100
4	100	100
5	100	100
6	100	100
7	100	100
8	100	100
9	100	100
10	100	100
11	100	100
12	100	100
13	100	100
14	100	100
15	100	100
16	100	100
17	100	100
18	100	100
19	100	100
20	100	100
21	100	100
22	100	100
23	100	100
24	100	100
25	100	100
26	100	100
27	100	100
28	100	100
29	100	100
30	100	100
31	100	100
32	100	100
33	100	100

Exempel 3

Återbetalning av fem års studiemedel (studielån), varav två år på gymnasial nivå och tre år på högskolenivå

SOU 1991: 65
Kapitel 2

Antaganden:

Studierna börjar i januari 1991
Studiemedlen ökar med 4 procent varje år
Ränta 5,6 procent
Årlig löneökning 5 procent från 1991

Läsanvisning rad

- 1) Skuld det år då återbetalningen börjar
- 2) Antal år för full återbetalning
- 3) Antal faktiska återbetalningsår
- 4) Totalt återbetalt belopp
- 5) Att avskrivas

Ålder då studierna börjar	Rad	Antagen månadsinkomst 1991		
		11 000	13 000	15 000
20	1	219 567	219 567	219 567
	2	39	33	29
	3	39	33	29
	4	726 104	585 404	504 174
	5	0	0	0
25	1	219 567	219 567	219 567
	2	39	33	29
	3	34	33	29
	4	540 531	585 404	504 174
	5	166 089	0	0
35	1	219 567	219 567	219 567
	2	39	33	29
	3	24	24	24
	4	280 190	330 952	381 714
	5	298 087	205 338	112 590
40	1	219 567	219 567	219 567
	2	39	33	29
	3	19	19	19
	4	190 578	225 046	259 515
	5	307 170	251 118	195 065

Den som har inkomsten 11 000 kr. i månaden kommer att kunna betala tillbaka sin skuld, om han börjar studierna vid 20 års ålder. Börjar han senare blir avskrivning aktuell. För den som börjar studera vid 35 års ålder blir avskrivning aktuell även vid de högre löneantagandena. Är räntan högre än vad som antagits i exemplet, förhöjs naturligtvis återbetalningstiden. Överhuvudtaget är avskrivningsrisken större när det gäller personer som genomgår längre utbildning efter 30 års ålder. Särskilt gäller det naturligtvis om utbildningen leder till yrken med låga eller medelstora inkomster.

CSN gjorde under våren 1989 en studie av förhållandena för de ca 300 personer som då hade en skuld på över 300 000 kr. i det äldre systemet. Signifikant för gruppen var bl.a. följande:

- o de hade lång studietid med lån (flertalet mellan 14 och 21 terminer)
- o många har bytt utbildning eller gått ett par högskoleutbildningar - en del har fortsatt med forskarstudier
- o 40 procent var över 40 år
- o 48 procent var män och 52 procent var kvinnor
- o 80 procent hade haft studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd för gymnasiala studier före högskolestudierna
- o 24 procent hade ännu inte slutfört utbildningen.

I gruppen som slutat utbildningen var så många som 40 procent läkare. Det är troligt att de kommer att kunna återbetala huvuddelen av skulden före 65 års ålder. För de övriga i gruppen måste man utgå från att avskrivningsbeloppen kommer att bli ganska stora. De faktorer som resulterat i de extremt höga skulderna har delvis åtgärdats i det nya systemet. Bidragsdelen har höjts, barntillägget har tagits bort och antalet terminer för rätt till studiemedel på grundskole- och gymnasieskolenivå har sänkts från tio till sex. En annan viktig åtgärd är som nämnts att avskrivningsmöjligheterna utvidgats.

Uppgifter om i vilken utsträckning lån har utnyttjats för gymnasiala studier i kombination med högskolestudier är det svårt att få kunskap om. CSN har i sina register inte skilt de olika nivåerna åt.

En synpunkt som ofta nämns i debatten är att knytningen av återbetalningen till inkomst är en form av studieskatt som gör att ansvaret för skulden kommer i bakgrunden. Så är också reglerna konstruerade, samtidigt som det i förutsättningarna för systemet ingick att lånet i princip alltid skall betalas tillbaka. En konsekvens är att när skulden når en sådan nivå att den inte kommer att kunna slutbetalas till 65 års ålder, så kan ytterligare lån tas ut utan att det innebär någon ökad belastning alls för låntagaren. Den ökade skuldsättningen har då ingen betydelse. Det innebär i sin tur att kostnaderna i sådana fall kan bli stora för staten i form av avskrivningar.

De problem som diskuteras mest f.n. kan sammanfattningsvis sägas vara:

- o Ökningen av skulden i de fall då fyra procent av inkomsten är lägre än räntekostnaden för året.
- o De ökade samlade kostnaderna för återbetalningen när återbetalningstiden blir lång.
- o Skuldens storlek får minskad betydelse genom att konstruktionen av återbetalningen liknar en skatt.
- o Osäkerheten om när skulden kommer att vara återbetald.
- o Många kommer inte att kunna betala tillbaka sina lån före 65 års ålder.

o Kostnaderna för staten i form av avskrivningar kan komma att bli stora i framtiden.

SOU 1991: 65
Kapitel 2

Regeringen har i den senaste budgetpropositionen ansett att man inte ännu kan dra några bestämda slutsatser om systemets funktion. Föredragande statsrådet anser att den senaste tidens kritik i väsentliga delar saknar grund, men tillägger att det är angeläget att CSN gör en noggrann analys av effekterna. Enligt vad utredningen erfarit har CSN nu fått i uppdrag att utvärdera reglerna under den kommande budgetperioden.

2.3 Särskilt vuxenstudiestöd (svux)

Inledningsvis kommer här vissa erfarenheter att redovisas. I kommande avsnitt behandlas frågor om stödets nivå och dess rekryterande effekt.

Fördelningen av medel

Vuxenstudiestöden (särskilt vuxenstudiestöd, korttidsstudiestöd, internatbidrag, timersättning) finansieras genom en särskild arbetsgivaravgift (fr.o.m. juli 1992 benämnd utbildningsavgiften). De medel som inflyter fördelas på olika ändamål. Den största delen går till särskilt vuxenstudiestöd (= vuxenstudiebidrag). En närmare beskrivning av reglerna för stödet finns i avsnitt 1.3.

Medlen för särskilt vuxenstudiestöd, som alltså är begränsade, fördelas av CSN på de 24 vuxenutbildningsnämnderna efter utbildningsstrukturen i länet. Det innebär att de län som har större andel kortutbildade får en proportionellt sett större andel av resurserna. Vuxenutbildningsnämnderna kvoterar sedan erhållna medel mellan studier på grundskole- och gymnasieskolenivån. Under årens lopp har principerna för fördelningen på utbildningsnivå varierat. På det hela taget kan man emellertid säga att grundskolenivån alltid varit prioriterad. Genom uttalanden i flera propositioner, vilka godkänts av riksdagen, har dessutom denna inriktning förstärkts de senaste åren. Av CSNs senaste anslagsframställning framgår att andelen bifall för utbildning på grundskolenivå ökat från 61 till 84 procent av antalet nya sökande under perioden 1985/86–1989/90. För utbildning på gymnasial nivå har andelen beviljade nya ansökningar ökat från 35 till 42 procent under samma period.

Efterfrågan på stöd för den gymnasiala nivån ökar. Konkurrensen om stöd är därför hård. Ett stort antal personer som är i stort behov av stödet kan inte få det. Vuxenutbildningsnämndernas uppgift att administrera avslagsbeslut har kommit att ifrågasättas alltmer.

Ett bekymmer är alltså bristen på medel. Vid reformens införande var tanken att stödet successivt skulle byggas ut så att i princip alla som fyllde villkoret om fyra års förvärvsarbete skulle få stöd. Resursförstärkningen har emellertid inte alls varit av den omfattning som då diskuterades. Den ökning som skett varje år har i stor utsträckning ätit upp av ökade beloppsnivåer. Antalet studerande som fått stöd har alltså ökat långsamt. Under 1989/90 fick 18 200 personer särskilt vuxenstudiestöd för studier på grundskole- och gymnasieskolenivå, vilket kan jämföras med att 43 000 personer fick studiemedel för sådana studier. Med en högre utbyggnadstakt skulle givetvis situationen ha varit annorlunda.

Urval bland sökande

Situationen med begränsade resurser har medfört att ett urval bland sökande måste göras. Regler för detta finns i 7 kap. 11 § studiestödslagen. Enligt dessa skall företräde ges åt den som har störst behov av utbildning och stöd. Särskild hänsyn skall tas till den som har kort tidigare utbildning och längre tids förvärvsarbete. Hänsyn skall också tas till om sökanden på grund av handikapp eller annan anledning inte kan bedriva studierna på fritiden och om sökanden har en betungande försörjningsbörda.

Tillämpningen av urvalsreglerna är en av vuxenutbildningsnämndernas mest grannliga uppgifter. Tankarna hos Svux-kommittén var som nämnts att man på sikt inte skulle behöva göra något urval, eftersom man förutsatte en snabb utbyggnad av resurserna. Urval är inte alltid rättvisa, menade kommittén. Emellertid framhöll man vikten av att det beslutande organet inte tillämpade enkla, schablonartade regler vid bedömningen. Varje ansökan borde bedömas individuellt.

För tillämpningen har CSN utfärdat allmänna råd, som tillsammans med återkommande diskussioner mellan CSN och nämnderna medfört en jämförelsevis enhetlig praxis. Men eftersom bakgrunden för de personer som söker stöd varierar mellan ansökningstillfällena kan "angelägenhetsgraden" för bifall också variera. När antalet sökande är stort får det till följd att många får avslag. Ryktet kan då sprida sig att det inte lönar sig att söka stöd. Detta kan medföra att antalet ansökningar minskar till nästa ansökningstillfälle, vilket i sin tur innebär att en större andel – kanske inte lika högt prioriterade ansökningar – kan beviljas. Denna cirkeleffekt har vuxenutbildningsnämnderna pekat på i redogörelser till CSN. Sett över hela landet innebär uppdelningen av resurserna på län att möjligheterna att få stöd delvis blir beroende av i vilket län man är bosatt.

När det gäller studier på grundskolenivån beviljar nämnderna som nämnts huvudparten av ansökningarna. Urval kommer alltså i huvudsak ifråga för sökande till gymnasial utbildning. Särskilt

vuxenstudiestöd kan också beviljas för studier vid högskolans yrkestekniska linjer (YTH), men för denna utbildning har de studerande i princip garanterad rätt till stöd (se kommande avsnitt).

Det är den samlade bedömningen av sökandens utbildningsbakgrund och övriga förhållanden som ligger till grund för beslut. I den ström av ansökningar som inkommer har det emellertid blivit nödvändigt att rangordna huvuddelen av ansökningarna efter någon form av poängsystem eller på något liknande sätt. På det viset kan man sålla fram den grupp som i första hand bör ha rätt till stöd. Den mer individuella prövningen sker i ett färre antal fall som ligger runt gränsen bifall/avslag.

Till stora delar är som nämnts praxis likartad. I en del frågor har emellertid nämnderna olika inställning, t.ex. när det gäller tolkningen av begreppet försörjningsbörda och hänsynstagandet till makes inkomst. Man kan säga att det har bildats olika "kulturer" för urvalsprövningen. Det är tänkbart att den som får bifall i ett län skulle kunna få avslag i ett annat län på grund av olika syn på vissa grundläggande principer. Detta pekar riksrevisionsverket på i sin rapport (Dnr 1984:775) "Vuxenstudiestödet". I en särskild studie som gjorts visade man på betydande variationer i tillämpningen mellan nämnderna. En förklaring menar RRV kan vara att bestämmelserna ger utrymme för subjektiva värderingar av vem som har "störst behov av utbildning och stöd". RRV rekommenderar CSN att inrikta sig på att åstadkomma större enhetlighet i tillämpningen. Det borde kunna gå att definiera en målgrupp som alltid skulle ha rätt till stöd, oavsett nämnd och tidpunkt för ansökan.

Under den tid som förflutit efter RRV-rapporten har urvalsfrågorna kontinuerligt diskuterats, som sannolikt resulterat i en större samsyn. Den nämnda inriktningen om högre prioritering av studerande på grundskolenivå har också verkat i den riktningen.

Genom en särskild förordning (1986:280) får CSN och vuxenutbildningsnämnderna bedriva försöksverksamhet med möjlighet att frångå gällande regler. Sådana försök har pågått ett antal år och pågår fortfarande. När det gäller särskilt vuxenstudiestöd har bl.a. försök gjorts att bevilja medel kollektivt till fackliga organisationer för att utnyttjas i samband med uppsökande verksamhet. I några län har man provat att göra avsteg från urvalsreglerna i syfte att vissa kurser skulle få tillräckligt antal deltagare. Resultaten från försöksverksamheten hittills är ganska magra och erfarenheterna olika från län till län.

Kvoteringen av resurserna på nämnderna, vilka i sin tur kvoterar resurserna på olika utbildningsnivåer och olika ansökningstillfällen, skapar emellertid också praktiska problem. Genom att ansökningstillfällena måste placeras flera månader före utbildningens början, finns det risk för att omständigheter inträffar som gör att sökanden inte önskar ta ut det stöd som beviljats. Antalet åter-

Ett bekymmer är alltså bristen på medel. Vid reformens införande var tanken att stödet successivt skulle byggas ut så att i princip alla som fyllde villkoret om fyra års förvärvsarbete skulle få stöd. Resursförstärkningen har emellertid inte alls varit av den omfattning som då diskuterades. Den ökning som skett varje år har i stor utsträckning ätits upp av ökade beloppsnivåer. Antalet studerande som fått stöd har alltså ökat långsamt. Under 1989/90 fick 18 200 personer särskilt vuxenstudiestöd för studier på grundskole- och gymnasieskolenivå, vilket kan jämföras med att 43 000 personer fick studiemedel för sådana studier. Med en högre utbyggnadstakt skulle givetvis situationen ha varit annorlunda.

Urval bland sökande

Situationen med begränsade resurser har medfört att ett urval bland sökande måste göras. Regler för detta finns i 7 kap. 11 § studiestödslagen. Enligt dessa skall företräde ges åt den som har störst behov av utbildning och stöd. Särskild hänsyn skall tas till den som har kort tidigare utbildning och längre tids förvärvsarbete. Hänsyn skall också tas till om sökanden på grund av handikapp eller annan anledning inte kan bedriva studierna på fritiden och om sökanden har en betungande försörjningsbörd.

Tillämpningen av urvalsreglerna är en av vuxenutbildningsnämndernas mest grannliga uppgifter. Tankarna hos Svux-kommittén var som nämnts att man på sikt inte skulle behöva göra något urval, eftersom man förutsatte en snabb utbyggnad av resurserna. Urval är inte alltid rättvisa, menade kommittén. Emellertid framhöll man vikten av att det beslutande organet inte tillämpade enkla, schablonartade regler vid bedömningen. Varje ansökan borde bedömas individuellt.

För tillämpningen har CSN utfärdat allmänna råd, som tillsammans med återkommande diskussioner mellan CSN och nämnderna medfört en jämförelsevis enhetlig praxis. Men eftersom bakgrunden för de personer som söker stöd varierar mellan ansökningstillfällena kan "angelägenhetsgraden" för bifall också variera. När antalet sökande är stort får det till följd att många får avslag. Ryktet kan då sprida sig att det inte lönar sig att söka stöd. Detta kan medföra att antalet ansökningar minskar till nästa ansökningstillfälle, vilket i sin tur innebär att en större andel - kanske inte lika högt prioriterade ansökningar - kan beviljas. Denna cirkeleffekt har vuxenutbildningsnämnderna pekat på i redogörelser till CSN. Sett över hela landet innebär uppdelningen av resurserna på län att möjligheterna att få stöd delvis blir beroende av i vilket län man är bosatt.

När det gäller studier på grundskolenivån beviljar nämnderna som nämnts huvudparten av ansökningarna. Urval kommer alltså i huvudsak ifråga för sökande till gymnasial utbildning. Särskilt

även om de inte hade fått Svuxa. 40 procent uppgav att de säkert inte eller troligen inte skulle ha börjat studera om de hade haft ett arbete. Övriga var tveksamma.

CSN konstaterar att stödet inte enbart hade gått till kortutbildade, men att detta inte heller var att vänta eftersom något urval bland de sökande inte skulle ske. Därmed hade stödet i mindre utsträckning bidragit till att utjämna utbildningsklyftorna. CSN föreslog ett par regeländringar, nämligen att en lägsta åldersgräns på 25 år skulle införas och att stöd skulle kunna beviljas för gymnasial utbildning som omfattade högst två terminer. Förslagen genomfördes.

I den senare rapporten ingår frågan om Svuxa som en del i en större översyn av det särskilda vuxenstudiestödet. De jämförelser som gjorts med utfallet under de första åren visar att stödet varit mer träffsäkert under de senaste åren. De studerande har nu en sämre utbildningsbakgrund än tidigare. De är också något äldre än under tidigare år och ca 60 procent har arbetat i 10 år eller mer. Nämnden tror att de genomförda ändringarna bidragit till utvecklingen.

I CSNs rapport finns också en kortfattad redogörelse för vuxenutbildningsnämndernas uppfattning om Svuxa-stödet. En del tycker att det är positivt med denna avlastningsresurs, medan andra anser att det är svårt att klara informationen om de olika villkoren gentemot de studerande. Synpunkter finns också att de arbetslösa bör tas om hand av arbetsmarknadsmyndigheterna. Fle- ra betonar nackdelen med parallella regelverk.

Synpunkter på Svuxa har också lämnats av några arbetsförmedlingar. Man anser att begränsningen till två terminer på gymnasial nivå inte är bra. T.o.m. en tvåårig utbildning anses vara i underkant - utbildningen bör helst vara treårig för att underlätta placering på arbetsmarknaden. En kommentar som kommit från förmedlingen är att stödet inte är inriktat på dem som det är svårt att skaffa arbete åt. Däremot kan det utnyttjas av dem som medvetet gör sig arbetslösa för att få ett bättre studiestöd än studiemedel. Det kan t. ex. gälla gruppen deltidsarbetande.

CSNs rapport mynnar ut i ett förslag om att Svuxa bör avskaffas. Om det i perioder av arbetslöshet behöver sättas in särskilda åtgärder kan detta ske genom en utökning av resurserna för det särskilda vuxenstudiestödet.

2.5 Yrkesteknisk högskoleutbildning och vissa yrkeslärarutbildningar

2.5.1 YTH

De utbildningslinjer inom högskolan som brukar benämnas YTH-linjer tillkom på förslag av 1968 års utbildningsutredning (U 68) i

betänkandet (SOU 1973:12) "Försöksverksamhet med yrkesteknisk högskoleutbildning". Syftet med de nya utbildningsvägarna var bl.a. att a) möta efterfrågan på högre utbildning från en grupp som dittills haft små möjligheter att få sådan utbildning, b) tillgodose industrins behov av arbetskraft för vissa kvalificerade funktioner och c) ge ämnesutbildning för blivande lärare i yrkesteknik i gymnasieskolan.

Verksamheten startade 1975 och de studerande fick från början rätt till vuxenstudiestöd (svux). Motiven till det var enligt U 68 att man ville tillgodose de större krav på studiefinansiering som denna grupp ställde. De som rekryterades hade varit ute i förvärvslivet i flera år och som regel bildat familj. De skulle sannolikt inte vara beredda att avstå från arbetsinkomst under 2-3 terminer och använda sig av studiemedel för sitt uppehälle. Enligt det uttalande som sedan gjordes i prop. 1975:23 skulle de avsatta resurserna för särskilt vuxenstudiestöd dimensioneras så att alla som antogs till YTH i princip skulle vara berättigade till stöd. Denna "garanti" har sedan dess funnits kvar. Försöksverksamheten pågick i fem år. Fr.o.m. höstterminen 1979 är YTH-linjerna allmänna linjer inom högskolan.

Vissa förändringar i utbildningsorganisationen gjordes 1988 på förslag av UHÄ. Utbildningen är nu på väg att få en bredare inriktning mot flera branscher. Utifrån ett fåtal bredare linjer kan sedan uppdelning ske mot olika grenar och varianter alltefter behov.

För antagning till utbildningen gäller att sökande skall ha

- minst tvåårig slutförd yrkesinriktad gymnasieutbildning som svarar mot linjen/inriktningen i YTH
- minst fyra års yrkesverksamhet på heltid eller motsvarande längre tid på deltid inom det område som svarar mot linjen/inriktningen i YTH.

YTH-utbildning anordnas inom följande branscher: Textil/konfektion, livsmedel, papper/pappersmassa, stål, styr- och reglerteknik, träindustri, verkstadsindustri, underhållsteknik, processindustri, plast och gummi, grafisk industri, berg- och mineralindustri, sågverksindustri, elektronik, anläggningsteknik, installationsteknik, husbyggnadsproduktion, storhushåll, handel och kontor. Utbildningen omfattar 60 poäng, alltså tre terminers studier.

Jan Löfgren, vid pedagogiska institutionen, Uppsala universitet, gjorde 1979 en studie (UHÄ-rapport 1978:21) bland de studerande som börjat utbildning höstterminerna 1975, 1976 och 1977. Av rapporten framgår att en majoritet av de studerande ansåg att de haft stor nytta av YTH-utbildningen. Två tredjedelar hade ett år efter utbildningen fått nytt arbete. Närmare två tredjedelar uppgav att deras årsinkomst ett år efter studierna var större än om de varit kvar i tidigare sysselsättning.

Löfgren visade att möjligheterna att finansiera studierna haft en mycket stor betydelse. Två tredjedelar uppgav att de inte eller

troligen inte hade börjat studierna om de inte fått särskilt vuxenstudiestöd.

I en senare rapport (Pedagogisk forskning i Uppsala 35) 1982 framhåller Jan Löfgren att huvudmålen för utbildningen nåtts och att de personer som genomgått utbildningen i stor utsträckning arbetar med sådana arbetsuppgifter som utbildningen syftat till. Utbildningen kan också haft en personlig betydelse.

Centrala Studiestödsnämnden (CSN) fick 1979 ett uppdrag från regeringen att utvärdera betydelsen av svux för YTH och överväga i vad mån den gällande garantin skulle finnas kvar. Mot bakgrund av de gjorda undersökningarna gjorde CSN den bedömningen att garantin knappast kunde tas bort utan att utbildningen som sådan var i fara (CSNs skrivelse 1979-09-27).

I UHÄs rapport 1986:36 "Yrkesteknisk högskoleutbildning i framtiden" framhålls att behovet av YTH är mycket stort för lång tid framåt. Problemen är främst tillgängligheten och svårigheterna att informera om utbildningen. De förslag som lämnades gällde organisationen och marknadsföringen. I fråga om studiefinansieringen konstaterade man att de YTH-studerande befinner sig i en speciell situation som skiljer sig från andra högskolestuderande och att det är av denna anledning de fått rätt till svux. För eventuell påbyggnadsutbildning, som också bedömdes som väsentlig, kunde de studerande emellertid inte påräkna samma förmåner.

I regeringens uppdrag till CSN 1989 om en översyn av det särskilda vuxenstudiestödet ingick att pröva frågan om stödet till YTH-studerande.

I CSNs rapport (1989-10-09) "En översyn av det särskilda vuxenstudiestödet" redovisas först vissa statistiska uppgifter för 1988/89. Andelen kvinnor i YTH var 11 procent jämfört med fem procent de första åren. Av de studerande hade 49 procent barn-tillägg jämfört med 70 procent av de studerande på grundskolenivån och 78 procent av de studerande på gymnasiala nivån.

CSN anför i sin skrivelse att sedan studiemedlen höjts så kraftigt och bidragsdelen ökat med över 500 procent kan det finnas skäl att ompröva rätten till svux för YTH. CSN kommer ändå till den slutsatsen att det skulle vara svårt att upprätthålla rekryteringen om den generella rätten till svux tas bort. Även efter förbättringen av studiemedlen ger svux en betydligt bättre ersättningsnivå för dem som har en hög dagpenning i A-kassa, vilket gäller flertalet.

Ett annat alternativ som CSN diskuterar är att införa urvalsprövning som innebär att sökande till YTH får konkurrera om stöd tillsammans med dem som söker till gymnasiala utbildningar. Man nämner att vuxenutbildningsnämnden i Jönköping gjort en sådan hypotetisk genomgång för de studerande som sökt stöd våren 1989. Det visade sig att bara 3 av 39 skulle ha fått bifall om ett sådan urvalsförfarande hade tillämpats. CSN menar att ett urvalssystem i princip skulle innebära ett slopande av rätten till

svux för YTH. Nämnden föreslår att nuvarande ordning får gälla också i fortsättningen.

De senaste resultatet finns i en PM 1991-02-04 av Jan Löfgren och som gäller personer som genomgått YTH-kontorslinjen i Gävle. Av de 30 kvinnor som började utbildningen 1986 var det 29 som slutförde den. Medianåldern var 41 år. Som svar på varför man sökt till utbildningen uppger man nästan undantagslöst att utbildningen passat för dem, t.ex. i fråga om behörighetskraven, innehållet och studiefinansieringen. Många har inte haft möjligheter att studera tidigare. Några andra alternativ anser de flesta inte har funnits. Att t.ex. skaffa sig högskolebehörighet i komvux har ansetts vara en alltför långdragen process. I de allra flesta fallen har man efter utbildningens slut fått mer kvalificerade arbetsuppgifter.

Jan Löfgren anser att behovet av YTH inom kontorsområdet är mycket stort, både sett utifrån individperspektiv och arbetsgivarperspektiv. Även om andra utbildningar ger motsvarande teoretisk kompetens, så är den praktiska erfarenheten svårare att finna.

2.5.2 Vissa lärarutbildningar

Personer som antas till särskilda linjer inom högskolan för vidareutbildning till yrkeslärare har rätt till studiestöd i form av s.k. utbildningsarvode. Redan under 1960-talet tillkom bestämmelser angående ersättning vid pedagogisk utbildning av lärare inom sådan yrkesundervisning som stod under inseeende av dåvarande överstyrelsen för yrkesutbildning. Detta motiverades av att det för dessa studier krävdes, utöver viss grundutbildning, även yrkesverksamhet på heltid. Personer med statlig eller kommunal anställning förutsattes få tjänstledighet med bibehållen lön, medan deltagare som inte hade sådan anställning skulle få stöd motsvarande avlöningsförmåner vid läroanställning med full tjänstgöring. Systemet med utbildningsarvode har utvecklats därefter. Av besparingsskäl ersattes arvodet under budgetåren 1983/84-1987/88 med studiemedel för studerande vid vissa av linjerna, men arvodet har nu återinförts.

Bestämmelser utfärdas av regeringen om utbildningens omfattning vid de olika utbildningslinjerna och om utbildningsarvodets storlek. Under 1991/92 är arvodet 10 363 kronor i månaden. Det är 3 200 kronor mer i månaden än lägsta utbildningsbidrag och 1 500 kronor mindre än högsta utbildningsbidrag.

Den 1 juli 1990 fördes ansvaret för utbetalningen av utbildningsarvodet över från högskolorna till CSN-området. Förutom vissa administrativa vinster beräknades därmed vissa fördelar kunna uppnås när det gäller samordning av regler och rutiner med

övriga studiestöd. Ett nytt kapitel om utbildningsarvode har tagits in i studiestödslagen (7a kap.).

SOU 1991: 65
Kapitel 2

Arvodet beviljas för heltids- och deltidstudier (minst halvtid) och betalas ut för varje dag som studier bedrivs. Arvodet minskas för den som har lön från arbetsgivaren. Vissa andra ersättningar kan också verka reducerande, t.ex. sjukbidrag. Eventuella extraförtjänster påverkar däremot inte arvodet. Det är pensions- och semesterlönegrundande. Arvodet får behållas under sjukdom och andra kortare ledigheter. Sjukpenningen hålls vilande under studietiden.

Motivet för utbildningsarvodena, som i princip ersätter förlorad arbetsinkomst, är att det skall vara möjligt att rekrytera personer med adekvata förkunskaper inklusive yrkeserfarenhet. För de olika linjerna är de särskilda behörighetskraven:

Industri- och hantverkslärarlinjen

- fullständig minst tvåårig utbildning på gymnasieskolan vid studieväg som i sin timplan har samma eller motsvarande ämnen som den kommande lärartjänsten samt
- minst fem års allsidig yrkesverksamhet inriktad mot ämne eller ämnen i tjänsten.

Handels- och kontorslärarlinjen

- betyg i vissa ämnen från tvåårig distributions- och kontorslinje eller treårig ekonomisk linje samt
- minst fyra års allsidig yrkesverksamhet på heltid av väsentlig betydelse för tjänstens ämnen.

Vårdlärarlinjen

a) Sjuksköterskor/sjukskötare

- svensk legitimation som sjuksköterska/sjukskötare och
- vidareutbildning vid sjuksköterskeskola samt
- minst två års tjänstgöring som sjuksköterska/sjukskötare under den senaste femårsperioden.

b) Sjukgymnaster, arbetsterapeuter, operationsassistenter etc.

- grundutbildning inom respektive vårdområde samt
- minst två års tjänstgöring inom yrket efter avslutad utbildning.

Folkhögskollärarlinjen

- genomgången utbildningslinje om minst 120 poäng eller motsvarande, eller
- heltidsanställning i folkrörelse, studieförbund, folkhögskola, ungdomsorganisation eller liknande under minst fem år, eller heltidsanställning inom den kommunala fritidssektorn eller inom svenska kyrkan under sammanlagt minst tre år samt minst två års heltidsanställning inom folkrörelse och/eller studieförbund, eller
- erfarenheter av särskilt värde för verksamheten inom folkbildningsarbetet.

Speciallärarlinjen

- fullgjord grundläggande lärarutbildning eller annan högskoleutbildning omfattande minst 100 poäng samt
- minst fem års arbete efter genomgången grundutbildning med i huvudsak pedagogiska arbetsuppgifter (för personal som saknar lärarutbildning skall tre av de fem åren omfatta verksamhet bland handikappade).

SOU 1991: 65
Kapitel 2

2.6 Arbetsmarknadsutbildning och utbildningsbidrag

Arbetsmarknadsutbildningen är ett medel att nå stabiliseringspolitiska, tillväxtpolitiska och fördelningspolitiska mål. Omfattningen av utbildningsinsatserna har varit ganska konstant oavsett konjunkturer. Det säger AMS i sin årsrapport för 1988/89. Verksamheten under 80-talet har främst varit inriktad på att nå de tillväxtpolitiska och fördelningspolitiska målen.

Av följande uppställning framgår de totala utgifterna för utbildningsbidrag under budgetåret 1989/90 och hur dessa fördelat sig mellan olika kostnadslag.

Utbetalda utbildningsbidrag 1989/90

	Milj.kr.
Dagpenning	3 038,1
Resor	180,0
Traktamenten	70,0
Dagliga resor	4,7
Resor AMU/AMI-deltagare och ledsagare	30,2
Kursavgifter	41,2
Läromedel	4,9
Hysesbidrag	0,3
Totalt	3 370,3

Källa: RFV

Arbetsmarknadsutbildningen är förenad med rätt till utbildningsbidrag. Motivet till det är att samhället måste kunna erbjuda ett särskilt förmånligt studiestöd till deltagare i utbildning som har förtur av arbetsmarknadspolitiska skäl. Genom utbildningen stärks individens ställning i arbetslivet. Denna inriktning som fastställdes av riksdagen 1975 efter regeringens proposition (1975:45) om arbetsmarknadsutbildning har i stort sett gällt sedan dess.

Bestämmelserna om arbetsmarknadsutbildning och utbildningsbidrag finns i förordningen (1987:406) om arbetsmarknadsutbildning. Huvudreglerna har beskrivits i avsnitt 1.4.

Resurserna för arbetsmarknadsutbildning fördelas av AMS på länsarbetsnämnderna dels i form av ett belopp för upphandlad utbildning, dels i form av ett antal kursveckor för utnyttjande av platser i reguljär utbildning. Länsarbetsnämnden fördelar sedan

länets resurser på arbetsförmedlingarna. Riksdagens beslut i anledning av budgetpropositionen 1990/91:100 och kompletteringspropositionen 1990/91:150 innebär att arbetsmarknadsverket förfogar över 5 710 milj.kr. för arbetsmarknadsutbildning. Av medlen skall 4 479 milj.kr. användas för upphandlad utbildning och 1 230 milj.kr. för utnyttjande av platser i det reguljära utbildningsväsendet. Ungefär hälften av platserna i reguljär utbildning skall avsättas för personer med arbetshandikapp. Av den upphandlade utbildningen får högst 20 procent tilldelas personer som inte är arbetslösa eller löper risk att bli arbetslösa.

Tabell 2.6 Antal deltagare i arbetsmarknadsutbildning 1988/89
* Köpt utbildning

Utbildning	Antal	Därav i % Utl medb	Kassa medl	Under 20 år
Orienterande kurser	4 240	39	52	6
Teoret. prep. kurser	2 570	50	48	2
Grundkurser	60 670	15	68	4
Fortbildn.- kurser	3 860	8	71	3
Alla	71 340	17	64	4

Källa: AMS

Tabell 2.7 Antal deltagare i arbetsmarknadsutbildning 1988/89
* Reguljär utbildning

Utbildning	Antal	Därav i % Utl medb	Kassa medl	Under 20 år
Gymn.skola	7 790	10	74	3
Folkhögskola	3 310	14	64	2
Komvux 1	3 950	18	67	1
Komvux 2-4	10 870	11	74	1
Övr.reg.utb.	1 790	7	71	2
Övr. kurser	1 740	12	61	5
Alla	29 450	12	71	2

Källa: AMS

Andelen deltagare i reguljär utbildning var 1988/89 27 procent av den totala volymen. Under 1989/90 har andelen gått ned till 23 procent. Denna tendens fortsätter. Arbetsförmedlingarna anvisar i allt större utsträckning upphandlade kurser framför platser i reguljär utbildning. Enligt regleringsbrev bör reguljär utbildning komma ifråga främst för personer med arbetshandikapp och för lokalt bundna sökande. De aktuella utbildningarna är främst allmänteoretiska kurser på grundskole- eller gymnasieskolenivå,

men även yrkesinriktade kurser är vanliga. I Malmöhus län t.ex. beviljades under tredje kvartalet 1989 ca 900 personer arbetsmarknadsutbildning i det reguljära skolväsendet. Av dessa avsåg hälften studier i komvux etapp 1-3. Den näst största delen avsåg vårdområdet. Därutöver gällde besluten utbildningar inom skilda områden, t.ex. ADB, hotell och turism, trädgård, träteknik, laborieteknik, trafiklärare, livsmedelsteknik.

Utbildningen skall normalt vara inriktad mot ett bestämt yrke. Allmänna baskurskaper som förberedelse för yrkesutbildning kan i vissa fall vara nödvändiga, men då som ett led i en yrkesutbildning. Man är för närvarande mera restriktiv än tidigare när det gäller att bevilja flera års utbildning i t.ex. komvux. Kort, yrkesinriktad utbildning prioriteras. Avsikten är att studierna skall på kortast möjliga tid leda till arbete och varaktig sysselsättning.

AMS och länsarbetsnämnderna arbetar kontinuerligt med en effektivisering av arbetsmarknadsutbildningen. Ambitionen är bl.a. att utveckla upphandlarkompetensen i syfte att öka konkurrensen mellan utbildningsanordnarna och hålla priserna nere. Ett annat mål är att bättre anpassa utbildningen till de individuella behoven.

Verksamheten är nu inne i en fas där man övergår från detaljstyrning till målstyrning. Avsikten är att i större utsträckning koppla ekonomin till målen. I en verksamhetsplan för året lämnar AMS sin syn på hur verksamheten bör bedrivas. Länsarbetsnämnderna utformar i sin tur policydokument till arbetsförmedlingarna. Tillsynsverksamhet och ledningskonferenser ingår också i styrfilosofin.

Tillämpningen av reglerna om arbetsmarknadsutbildning

Frågan om arbetsmarknadsutbildning kommer som regel upp i samband med att en person söker arbete. Ibland hänvisas också personer till förmedlingen av någon studievägledare eller kurator. I första hand gäller det att kunna erbjuda ett nytt arbete. Först i andra hand diskuteras behovet av kompletterande utbildning. Eftersom arbetsmarknadsutbildningen har en sådan omfattning är det nödvändigt att arbetsvägledarna har goda kunskaper om olika utbildningsvägar och vilken kompetens dessa ger för att utbildningsinsatsen skall kunna vägas i förhållande till sökandens tidigare utbildningsbakgrund och bli en del i en mer långsiktig lösning.

Enligt förordningen (1987:406) kan arbetsmarknadsutbildning beviljas till personer som är arbetslösa eller löper risk att bli arbetslösa. Den som har anställning kan också beviljas arbetsmarknadsutbildning om personen ifråga 1) utbildas till ett yrke där det egna könet är underrepresenterat, 2) saknar yrkesutbildning eller har en kortare eller föråldrad yrkesutbildning och arbetsmarknadsutbildningen är ägnad att ge arbetstagaren en starkare ställ-

ning på arbetsmarknaden eller 3) utbildas till ett yrke inom tillverkningsindustrin eller inom vård- och omsorgssektorerna. Utbildning under 3) kan inte beviljas till dem som redan har en anställning inom tillverkningsindustrin eller inom vård och omsorg..

Flyktingar, som har fått arbets- och uppehållstillstånd kan under tre år därefter beviljas arbetsmarknadsutbildning, trots att de inte är eller löper risk att bli arbetslösa eller har svårt att få stadigvarande arbete på den öppna marknaden.

När det gäller grupper under 1-3) ovan får enbart upphandlad utbildning komma ifråga. För flyktingar finns ingen sådan restriktion.

Till gruppen *arbetslösa* räknas även deltidsarbetslösa och personer som har tillfälligt arbete, men här ingår också personer som vill ut på arbetsmarknaden, t.ex. ungdomar, invandrare, hemarbetande. Gruppen hemarbetande är numer inte så stor.

Den största gruppen som söker sig ut på arbetsmarknaden är naturligt nog invandrarna. Många invandrare har en svag utbildningsbakgrund. Utöver kunskaper i svenska behöver de ofta förbättrade baskunskaper, innan de kan hänvisas till en lämplig yrkesutbildning. Som framgår av tabell 2.7 var nära 20 procent av de studerande som fått utbildningsbidrag 1988/89 för studier i komvux etapp 1 utländska medborgare.

När det gäller att bedöma vilka som kan anses *löpa risk att bli arbetslösa* kan det finnas variationer både mellan länen och inom länen. Den nuvarande situationen med ökad arbetslöshet har medfört att kriterierna skärpts för när risk för arbetslöshet skall anses föreligga. Kravet på många håll är att varsel om uppsägning skall ha lagts. På andra håll har man en mjukare tolkning. De regionala förhållandena inverkar givetvis, liksom tillgången på resurser.

Bland dem som riskerar att bli arbetslösa är personer med någon form av arbetshandikapp en stor grupp. Den som av medicinska skäl inte kan fortsätta med sitt arbete anses tillhöra riskgruppen. Enligt AMS föreskrifter delar man in handikappen efter dels mer uttalade fysiska handikapp, t.ex. hörsel- och synskador, dels andra somatiska, psykiska eller sociala problem som kan medföra nedsatt arbetsförmåga. I den senare gruppen finns personer med olika grad av arbetshandikapp, från t.ex. lindrigare allergibesvär till svårare förslitningsskador. Många är redan sjukskrivna och i sådana fall är försäkringskassan inblandad. Handikappets art är emellertid inte avgörande. Efter utredning hos arbetsförmedlingen söker man även i dessa fall hänvisa till nytt arbete eller i andra hand till omskolning. Är utbildning aktuell och personen ifråga har sjukpenning eller arbetsskadeersättning kan han eller hon som regel också beviljas arbetsmarknadsutbildning. Utbildningsbidraget reduceras i dessa fall med sjukpenningen. Beloppet i utbildningsbidrag blir som regel endast 10 kr. per dag. Dessut-

om kan eventuella särskilda bidrag för resor, läromedel m.m. betalas ut.

Sedan den 1 juli 1990 gäller strängare krav på att arbetsgivaren skall ta ansvar för rehabilitering av anställda med nedsatt arbetsförmåga. Den s.k. 3:8-sjukpenningen ersätts fr.o.m. den 1 januari 1992 med rehabiliteringsersättning.

Frågorna om sjukförmåner under studier behandlas också i avsnitt 2.8.

Personer som *inte är arbetslösa eller löper risk att bli arbetslösa* kan som nämnts under vissa förhållanden beviljas arbetsmarknadsutbildning. Bestämmelserna som återfinns i 10 § förordningen om arbetsmarknadsutbildning härrör från 60-talet, då särskilda åtgärder för att öka rekryteringen till bristyrken sattes in. Det primära syftet med de nuvarande reglerna är att stärka individens ställning i arbetslivet. Budgetåret 1990/91 har bristyrkestänkandet på nytt kommit in i bilden, när de nämnda reglerna tillkom om att man kunde lämna utbildningsbidrag till anställda som ville utbildas sig till ett yrke inom tillverkningsindustrin eller inom vård/omsorg.

Med svag ställning på arbetsmarknaden kan man, enligt vad en länsarbetsnämnd uppger, exempelvis avse en person som har grundskola, men som saknar yrkesutbildning eller har en föråldrad yrkesutbildning. Det uppges att man delvis också börjar acceptera vissa monotona jobb som genomgångsyrken, t.ex. lokalvårdare.

För *flyktingar* finns särskilda möjligheter att få utbildning under de tre första åren av vistelsen i Sverige även om de har ett stadigvarande arbete. Även i de här fallen skall emellertid arbetsmarknadsskålen vägas in i bedömningen. Bestämmelsen avser flyktingar, men det är olika uppgifter om huruvida man skiljer på flyktingar och andra invandrare.

Reglerna om arbetsmarknadsutbildning är utformade så att de skall ge ett visst handlingsutrymme. Därav följer att en helt enhetlig regeltillämpning inte kan nås. Frågorna har diskuterats i samtal med tjänstemän hos bl.a. AMS och några länsarbetsnämnder. Jag har kunnat konstatera att handläggningen kan rymma svåra avvägningar i det enskilda fallet. Arbetsmarknadens behov och den enskildes önskemål sammanfaller inte alltid. En stor del av "ärendena" rör också människor som har problem av olika slag. Handläggaren bedömer behoven på grundval av sökandens situation. För en person som t.ex. bedöms ha en svag ställning på arbetsmarknaden kan ett positivt beslut fattas både med stöd av 9 § (risk för arbetslöshet) och med stöd av 10 § (svag ställning). Är personen flykting kan även 11 § vara tillämplig.

Behoven av arbetsmarknadsutbildning är naturligtvis beroende av sysselsättningsläget i regionen. Därmed varierar också utflödet av medel. Under vissa perioder har det funnits utrymme för en mer generös inställning till personer som inte varit arbetslösa.

Finns medel tillgängliga är det naturligtvis lättare att hjälpa människor som vill förändra sin situation. Vissa grundvillkor måste emellertid vara uppfyllda.

En konsekvens av systemet kan med andra ord bli att resurserna inte alltid går till dem som har de största behoven. Förhållandena kan variera från år till år och ibland även under året. Efter som man försöker att ge stöd så långt det är möjligt till dem som vänder sig till förmedlingen, blir det närmast principen "först till kvarn" som blir gällande. För den arbetsförmedling som förbrukat sin kvot för året måste ansökningar i fortsättningen avslås på grund av resursbrist. Det kan hända att det i sådana lägen finns pengar kvar på andra håll. Samordning inom länen förekommer, men inte alltid.

Resurserna för utbildningsbidrag har hittills varit anvisade under ett förslagsanslag. Begränsningen har i stället legat i resurserna för utbildningsplatser. Fr.o.m. budgetåret 1991/92 är detta ändrat. Kostnaderna för utbildningsbidrag skall räknas in i de resurser som tas i anspråk. Anslagsformen har också ändrats till ett reservationsanslag.

Utfödet av utbildningsbidrag är en följd av beslut om arbetsmarknadsutbildning. Försäkringskassorna beräknar och betalar ut bidraget. Kassorna sköter också prövningen av och utbetalningen av *särskilt bidrag*. Det dubbla huvudmannskapet medför att vissa delar i verksamheten blir omständligare, t.ex. när det gäller utbildning av personal och information gentemot den enskilde, och uppföljningen försvåras.

Uppdelningen mellan myndighetsområdena förefaller emellertid i stort sett ha fungerat väl. Flera handläggare hos arbetsförmedlingen har uppgett att kontakterna med försäkringskassan har varit goda. Synpunkter som kommit fram är att försäkringskassan ibland tar på sig en överprövningsroll som de inte har. Hos försäkringskassan har man pekat på det otillfredsställande i att bara betala ut pengar utan att kunna ta fullt ansvar för om det är rimligt eller ej. De önskar att de hade mer kunskaper om situationen för den enskilde. Ibland gör de förfrågningar hos arbetsförmedlingen, men i en del fall görs utbetalningar, även när de ifrågasätter det.

Reglerna om *särskilt bidrag* är svåröverskådliga. Bidrag kan betalas ut för dagliga resor, läromedel, kursavgifter och för kostnader i samband med utbildning på annan ort, studieresor, praktikresor, korta kurser och utbildning utomlands. När det gäller dagliga resor måste man ibland bedöma s.k. rimligt pendlingsavstånd väntetider m.m. I kursavgiften vid folkhögskolor ingår många gånger kost och logi, och då måste man utreda hur stor den delen kan anses vara och göra en skälig minskning av bidraget.

Ett stort antal ärenden rör reseersättning. Här varierar också reglerna, vilket gör att systemet upplevs som svårhanterligt, säger man på försäkringskassan i Stockholm. Ett problem som

2.7 Studiestöd för kortare studier och uppsökande verksamhet

Korttidsstudiestöd och internatbidrag

Tim- och dagstudiestöd infördes 1976 efter förslag av kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX betänkande SOU 1974:54). Syftet var att ge kortutbildade vuxna möjligheter att på arbetstid delta i studiecirkelverksamhet eller korta ämneskurser vid folkhögskola.

Timstudiestödet blev tillgängligt för deltagare i s.k. prioriterade studiecirklar på grundskolenivå (cirklar i svenska, engelska, matematik, samhällskunskap, hemspråk, fackliga ämnen samt speciella cirklar för handikappade).

Senare har en utvidgning skett så att cirklar i basämnena på gymnasieskolenivå också ger rätt till bidrag samt kurser i komvux och statens skolor för vuxna i motsvarande ämnen (dock inte etapp 3) och yrkesinriktade ämnen. Några andra utbildningar har också tillkommit.

Dagstudiestöd, som bestod av inkomstbidrag och internatbidrag, kunde från början beviljas för i princip alla korta kurser vid folkhögskolor. Numera har en åtstramning skett som innebär att vissa hobby- och fritidsbetonade kurser inte längre ger rätt till stöd.

Det har ankommit på skolöverstyrelsen att efter samråd med CSN avgöra vilka studiecirklar och vilka kurser som skall ge rätt till stöd. Fr.o.m. juli 1991 är det CSN som beslutar i dessa frågor efter samråd med folkbildningsrådet.

År 1987 ersattes inkomstbidraget i dagstudiestödet och timstudiestödet av korttidsstudiestöd. Korttidsstudiestöd kan beviljas bara till arbetstagare. Internatbidraget däremot, som avser att täcka kostnader för resa, kost och logi i samband med utbildning, kan beviljas både till arbetstagare och icke arbetstagare. Några åldersregler infördes aldrig i systemet. Det blev därför möjligt för pensionärer att söka internatbidrag för olika kurser vid folkhögskolor. Sedan 1987 pågår en försöksverksamhet som ger möjlighet för pensionärsorganisationer och handikapporganisationer att söka internatbidrag kollektivt. Jag återkommer till denna fråga senare.

De nuvarande reglerna för korttidsstudiestöd och internatbidrag har redovisats i avsnitt 1.3. Stöd för kortare studier kan, som där nämnts, sökas kollektivt av facklig organisation och av enskilda personer. De kollektivt beviljade stöden dominerar, vilket framgår av tabell 2.8.

	Korttidsstudiestöd Milj. kr.	Internatbidrag Milj.kr.
Kollektiva stöd		
LO	118,3	40,0
TCO	5,3	6,3
Övriga löntagarorg	0,7	0,5
Alla	124,3	46,9
Pensionärs-och handikapporg.	..	9,0
Enskilda stöd	4,9	4,8
Totalt	129,2	60,6

Källa: CSN

Kollektivt sökta stöd

I samband med ansökan om bidrag för uppsökande verksamhet söker de fackliga organisationerna som regel också *korttidsstudiestöd* för de deltagare i cirklar/kurser som planeras bli förlagda på arbetstid samt om *internatbidrag*, när utbildningen avser kurser vid folkhögskola. Möjligheterna för uppsökarna att kunna erbjuda både studiealternativ och studiestöd var en bärande tanke i 1975 års reform.

Enskilt sökta stöd

Av de medel som betalades ut för korttidsstudiestöd och internatbidrag under 1989/90 hade bara 5 procent sökts av enskilda personer.

En genomgång som CSN gjort av enskilda ansökningar som bifallits av vuxenutbildningsnämnderna i Jönköping, Linköping och Kalmar under 1989/90 (ca 1 000) visar bl.a. följande:

I hela gruppen var 65 procent arbetstagare och 35 procent icke arbetstagare; kvinnorna utgjorde 66 procent; de deltagare som var 61 år eller äldre utgjorde 31 procent. Kurser vid folkhögskolor var vanligast förekommande (72 procent). Komvux-kurser svarade för 23 procent, medan studiecirkelarna utgjorde endast 5 procent. Den jämförelsevis stora andelen för komvux beror på att särskilda kurser för vårdpersonal anordnats.

Endast en mindre del av ansökningarna avser studier i basämnen svenska, engelska eller matematik (10 procent). Drygt 20 procent av folkhögskolekurserna avsåg ledarutbildningar eller andra kurser som exempelvis i hälsovård, kvinnofrågor, kurser

inom Kooperationen. En stor del vänder sig till pensionärer, t.ex. åldringsvård och olika samhällsämnen.

Ungefär hälften av hela gruppen sökte enbart internatbidraget och 23 procent sökte både korttidsstudiestöd och internatbidrag. Ca hälften hade också sökt stöd tidigare år. Ungefär hälften i hela gruppen hade enbart 8 års folkskola som utbildningsbakgrund, varav gruppen över 61 år utgjorde flertalet. Ca 5 procent hade högskolebakgrund, varav en stor del deltog i handikappkurser.

SOU 1991: 65
Kapitel 2

Uppsökande verksamhet

Genom riksdagens beslut 1970 infördes ett tilläggsbidrag för de s.k. prioriterade studiecirkelarna i ämnena svenska, engelska, matematik och samhällskunskap motsvarande grundskolans nionde årskurs. Avsikten med bidraget var dels att studierna i dessa ämnen, om möjligt, skulle bli avgiftsfria för deltagarna, dels att studieförbunden skulle kunna bedriva en aktiv uppsökande verksamhet. Förbunden fick själva avgöra hur bidraget skulle fördelas mellan de båda ändamålen.

I och med vuxenutbildningsreformens tillkomst 1975 sattes rekryteringsfrågan i förgrunden. Särskilda resurser anvisades för uppsökande verksamhet på arbetsplatser. Syftet var att nå grupper i arbetslivet som hade bristfällig utbildning och besvärliga arbetsförhållanden. En mindre summa avsattes också under ett par år för försöksverksamhet med uppsökande verksamhet i bostadsområden. Resurserna för verksamheten fördelades av skolöverstyrelsen fram till den 1 juli 1978, då anslaget fördes över till CSNs ansvarsområde.

De fackliga organisationerna fick ansvaret för själva verksamheten, eftersom den var avsedd att bedrivas på arbetsplatserna. Genom den tidigare införda lagen (1974:358) om facklig företroendemanns ställning på arbetsplatsen räknade man med att verksamheten delvis kunde bedrivas av studieorganisatorerna på betald arbetstid. Särskilda medel för utbildning av studieorganisatorer avsattes.

Till en början kunde enbart arbetstagarorganisationerna söka bidraget. En ändring infördes emellertid den 1 juli 1977 som inbär att även vissa näringslivsorganisationer fick rätt att söka bidrag.

Nuvarande regler

Bestämmelser om verksamheten finns i förordningen (1980:483) om statsbidrag till uppsökande verksamhet på arbetsplatser m.m. Enligt dessa kan lokal facklig organisation eller organisation inom Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Företagarnas Riksorganisation och Sveriges Fiskares Riksorganisation (SFR) få statsbidrag för

uppsökande verksamhet. Bidrag kan beviljas för särskilt planlagda projekt. Organisationen skall i ansökan ange vilken grupp som man avser vända sig till, om projektet har planerats i samråd med berörd arbetsgivare samt kostnaderna för projektet. Vid prövningen av ansökningarna skall företräde ges åt projekt som avser verksamhet bland arbetstagare eller näringsidkare med bristfällig utbildning och besvärliga arbetsförhållanden. Därefter skall företräde ges åt sådana projekt som bedöms ha de bästa förutsättningarna att nå dessa arbetstagare eller näringsidkare.

Vuxenutbildningsnämnderna (VUN) prövar ansökningarna. Nämnderna utanordnar också bidragen, men utbetalningen sker av CSN. Bidrag kan beviljas för högst ett år. Pågår projektet under ett helt budgetår delas utbetalningen upp på fyra gånger. Senast en månad efter genomfört projekt skall en redovisning göras till VUN. CSN redovisar uppgifter årligen för hela landet.

Tabell 2.9 Bidrag till uppsökande verksamhet. Antal ansökningar och beviljade belopp - 1989/90

Organisation	Antal ansökningar		Belopp milj.kr.	
	Bifallna	% av ansökn.	Beviljat	% av sökt belopp
LO	1 204	94	38 400	59
TCO	130	85	3 380	54
LRF	57	78	1 250	29
SRO	20	91	380	44
SFR	0		0	
ŞAC	18	82	204	52
Övriga	6	67	30	25
Alla	1 435	92	43 644	56

Källa: CSN

Tabell 2.10 Redovisade kostnader för uppsökande verksamhet 1988/89

Kostnadsslag	Belopp tkr	%
Utbildning av uppsökare	5 095	11
Informationsmaterial	2 770	6
Arvoden till uppsökare	28 173	62
Resor och traktamenten	5 807	13
Administration (matr, porto, tel)	3 491	8
Totalt	45 336	100

Källa: CSN

För 1991/92 finns anvisat 55 milj.kr. för uppsökande verksamhet. För planering av uppsökande verksamhet och utbildning av studieorganisationer har anvisats 20 milj.kr., vilka fördelas av CSN direkt till organisationerna.

CSN publicerade i början på 80-talet tre rapporter där den uppsökande verksamheten och stödet för korta studier behandlades. ("Vem blev uppsökt och vad hände sedan?", Stockfelt-Öberg, CSN-rapport 1979:5; "Har vuxenstudiestödet haft utbild-

ningspolitiska konsekvenser?", Stockfelt-Öberg, CSN-rapport 1982:3; "Vilka har fått timstudiestöd och dagstudiestöd och vad har utbildningen betytt för dem?", Öberg, CSN-rapport 1983:2). Bland andra redovisningar kan nämnas en rapport från TCO 1984 "Vuxenutbildning - ett fackligt ansvar" där resultaten från ett projekt med uppsökande verksamhet i Södermanland redovisades.

I de nämnda rapporterna belyses de svårigheter som är förknippade med rekrytering av kortutbildade. I Stockfelt/Öbergs rapport sägs t.ex. att den målgrupp som det är fråga om är mycket litet studiebenägen. Gruppen studieobenägna minskar bara i den mån man når var och en i den med en övertygande kraft. Man framhåller vidare bl.a. bristen på kunskaper om medlemmar- nas utbildningsbakgrund, liksom behoven av att projekten får fortgå längre tid än ett år.

En fråga som återkommer är att rekryteringen i så stor utsträckning koncentrerats till fackliga studier. Den övervägande delen av resurserna för korttidsstudiestöd har också gått till facklig utbildning.

I en rapport från RRV "Vuxenstudiestödet" 1984 pekade man på att verksamheten ofta bedrevs alltför generellt. Målgruppen beskrevs i ansökningarna ofta i så generella termer att de inte kunde utgöra underlag för urval mellan olika projekt. I Ahlén- utvärdering "Vuxenutbildning", 1985, framhölls att rekryteringen till fackliga studier kunde förklaras med hänsyn till att den sammanföll med de stora reformerna på arbetslivets område. Trots det skulle sannolikt fler ha rekryterats om uppsökarna informerat om andra studier än fackliga. Studieutbudet borde därför vidgas, ansåg Ahlén.

År 1985 fastställde CSNs styrelse måldokumentet "Uppsökande verksamhet - mål och riktlinjer" som arbetats fram i en grupp, där företrädare för vuxenutbildningsnämnderna och de fackliga organisationerna ingått. I dokumentet tar man upp intentionerna bakom reformen och pekar på angelägenheten att söka nå dem som, förutom att de har en bristfällig utbildning, också har andra studiehinder som gör att de inte själva söker sig till studier. CSN pekar också på vikten av att söka finna det rätta utbildningsalternativet. Utbudet bör inte begränsas till organisationsanknuten utbildning.

Frågan om utbildningsalternativ togs därefter upp i budgetpropositionen 1987/88. Där anfördes att stöden i större utsträckning borde ges till grundläggande studier i allmänna ämnen, typ svenska, engelska matematik och samhällskunskap.

I en gemensam skrivelse från LO och TCO 1987 till de fackliga organisationerna underströks att en bred facklig medlemsutbildning skulle prioriteras framför funktionsutbildning. Sådan utbildning, som riktar sig till förtroendevalda, skulle bedrivas med andra medel än vuxenstudiestöd.

Under hösten 1990 genomfördes en studie för Finvux räkning av av 36 projekt där medel beviljats för uppsökande verksamhet och för korttidsstudiestöd/internatbidrag. Studien "Uppsökande verksamhet och stöd till korta studier" som genomförts av Staffan Larsson, institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet, har publicerats i Linköpings universitets rapportserie (Rapport LiU-PEK-R-123). En kort sammanfattning skall här göras.

Larsson konstaterar inledningsvis att tidigare undersökningar visat på problem när det gäller de korta stödets måluppfyllelse. Syftet med den nya undersökningen var alltså inte att visa problemens existens utan att utreda bakgrunden till dessa.

I 27 av de 36 undersökta projekten har medel sökts för både uppsökande verksamhet och för korttidsstudiestöd/internatbidrag. Uppsökarna har oftare varit knutna till avdelningen än till en lokal enhet. Som regel har man valt att gå ut till alla medlemmar. Arbetssätt och kursutbud är normalt detsamma år från år. Ibland gör man dock särskilda satsningar på vissa orter eller för vissa grupper. Rekryteringen gäller i första hand facklig grundutbildning och i andra hand allmänfacklig vidareutbildning.

Det finns ingen klar relation mellan storleken på det belopp man sökt och antalet personer man sökt upp. Ena ytterligheten är att man nått 5 000 personer för en kostnad på 30 000 kr., den andra rör 70-80 personer för en kostnad av 50 000 kr. Variationen i kostnad per uppsökt person är alltså 6 kr. till 650 kr. I drygt hälften av projekten är kostnaden under 100 kr. per person. I en del fall har vissa kostnader täckts med stöd av förtroendemannalagen.

I två projekt har man lyckats rekrytera nästan alla till någon form av studier. I tre projekt har bara fem procent av de uppsökta börjat studera. I regel har mer än hälften av de som deltagit i cirklar och kurser studievana. I nästan alla projekt har man gjort realistiska antaganden om behov av medel för korttidsstudiestöd och internatbidrag. Man har planerat för kurser på arbetstid, men de har ofta fått förläggas till fritid. Anledningen till det är främst att ersättningen för inkomstbortfallet varit för dålig och att många inte vill gå ifrån arbetet. Studieaktiviteten kan alltså vara relativt stor, men eftersom något inkomstbortfall inte uppkommer, så betalas det inte ut något studiestöd.

Uppsökarna i de flesta projekten anser att ett avgörande skäl till att man inte vill delta är att *stödet är för lågt*. De personer man vänder sig till har som regel en låg inkomst. Varje bortfall upplevs som en orimlighet.

När det gäller facklig utbildning har facken ofta gått in och betalat mellanskillnaden mellan förlorad inkomst och stödet. Det ta-

lar för att man anser ersättningsnivån vara betydelsefull för rekryteringen.

I drygt en tredjedel av projekten redovisar man ett mycket lågt *studieintresse*. På en del arbetsplatser finns intresse hos vissa grupper och i fyra projekt var nästan alla som söktes upp intresserade av att delta.

Kursutbudet är ofta begränsat till ett antal kurser som ingår i organisationens eget utbud. Ibland informerar man om komvux kurser, men dessa prioriteras knappast. Ibland upplyser man om annan utbildning, t.ex. YTH eller lämnar material över cirklar i olika ämnen. Man kan alltså dela in utbudet i två varianter, där den dominerande är att skapa intresse för facklig verksamhet. Den andra varianten är en relativt bred inriktning av studier utan prioritering, vilket gäller i åtta av projekten.

Den uppsökande verksamheten går alltså till stor del ut på att informera om ett studieutbud i stället för att ta reda på den enskildes intressen. Utbudet ser också ut att vara begränsat till att utbilda för roller som många i målgruppen inte upplever sig ha. En stor del av uppsökarna förefaller se sin egen roll främst som företrädare för det fackliga utbudet. För dem är uppsökeriet ofta en del i det fackliga arbetet och kurserna ses som ett instrument för denna verksamhet. Det finns alltså en påfallande skillnad i synen på meningen med verksamheten mellan uppsökarna och vad som framgår i de officiella texterna.

Uppsökarna har som regel stor erfarenhet på området. Men det är ändå stor omsättning på både uppsökare och studieorganisationer och det är svårt att rekrytera nya. Ofta blir det därför folk från avdelningarna som gör arbetet. Grundtanken om närheten mellan uppsökare och anställda undergrävs.

Uppsökarna har ofta trycket på sig att åstadkomma resultat; de blir produktivtstyrda. Det kan leda till att man går förbi personer i den mest prioriterade gruppen, men som man vet är svårrekryterade. Man satsar i första hand på ett antal säkra kort. Problemet uppstår emellertid inte när man vänder sig till alla medlemmar.

En mer *långsiktig strategi* redovisas bara i några få projekt, där man informerat om cirkelstudier som ett mellansteg till komvuxstudier. Som jämförelse nämns den s.k. ABF-skolan i Norrbotten, där man helt inriktat sig på att rekrytera studieovana till basämnesutbildning. Där har i uppläggningsen också ingått att skapa en övergång mellan korta och längre studier.

De beviljade *resurserna* för projekten utnyttjas som regel. Eftersom medlen för korttidsstudiestöd inte förbrukas, behöver någon prioritering mellan grupperna inte göras. Studiestödet har alltså kommit att användas för de kurser som uppsökarna prioriterar.

Möjligheterna för vuxenutbildningsnämnderna att styra verksamheten är begränsad, eftersom tillgängliga resurser för korttidsstudiestöd överstiger efterfrågan.

Urvalsprövningen

I den nämnda förordningen om statsbidrag till *uppsökande verksamhet* sägs att företrädare skall ges åt projekt som vänder sig till personer med bristfällig utbildning och besvärliga arbetsförhållanden. Dessa regler har emellertid endast tjänstgjort som ett slags vägvisare.

Något egentligt urval förekommer knappast. Av tabell 2.9, vilken hämtats ur CSNs senaste anslagsframställning, framgår att praktiskt taget alla ansökningar under 1988/89 har beviljats (92 procent). Däremot har man inte haft resurser att bevilja de sökta beloppen mer än till 56 procent. I stället för att välja mellan projekt har man alltså skurit ner de begärda beloppen.

När det gäller *korttidsstudiestöd* och *internatbidrag* som söks kollektivt tillämpar man samma förfarande som ifråga om uppsökande verksamhet, dvs. det övervägande antalet ansökningar från organisationerna beviljas, men de sökta beloppen reduceras. Här har man emellertid inte haft samma anledning att vara restriktiv, eftersom beviljade stöd inte utnyttjas helt. Av sökta belopp 1988/89 beviljades 72 procent. Denna summa utgjorde emellertid samtidigt 178 procent av tillgängliga resurser.

I RRVs revisionsrapport 1984 fördes den tanken fram att VUN borde avslå flera ansökningar och i stället bevilja medel för projekt som vände sig till den egentliga målgruppen. Det är emellertid ganska förståeligt att nämnderna tillämpar urvalsreglerna på det sätt man gör. Fördelningen av stöd till enskilda arbetstagare görs i samband med den uppsökande verksamheten. Nämnderna har därmed små möjligheter att påverka användningen. Det kan också vara svårt för nämnderna att avgöra om den ena fackliga organisationen som söker stöd för att vända sig till kortutbildade har bättre utsikter att nå ett bättre resultat än en annan som planerar liknande aktiviteter. Av de utvärderingar som gjorts av verksamheten kan man emellertid konstatera att nämnderna varit ganska passiva när det t.ex. gällt att styra resurserna till mer överbyggande utbildning. Detta pekar bl.a. Larsson på i sin undersökning. Det kan nog också fastslås att det dubbla huvudmannaskapet – där CSN och nämnderna beviljat medel, men organisationerna haft ansvaret för bedrivandet av verksamheten – har lett till bristande effektivitet.

Urval bland *enskilda ansökningar* är beroende av antalet ansökningar och avsatta resurser. Som regel har nämnderna haft möjligheter att bevilja flertalet enskilda ansökningar. Normalt sorterar man först bort ansökningar som t.ex. avser utbildning för

funktioner inom olika organisationer och ansökningar från personer som har en högskoleutbildning tidigare. Det är den som bedöms ha störst behov av utbildning och stöd som ges företräde. Grundläggande studier i basämnen prioriteras. Räcker emellertid tillgängliga medel till fler sökande prövas även sådana som sorterats bort i steg 1. Vid prövningen av ansökningar om internatbidrag från icke arbetstagare gäller särskilda urvalsregler. I sådana fall skall hänsyn tas till bl.a. utbildningsbakgrund, handikapp, glesbygdsboende. Urvalsreglerna och dess tillämpning kan emellertid bara delvis bidra till att stöden styrs till den mest behövande målgruppen. För måluppfyllelsen är naturligtvis också en avgörande förutsättning att denna prioriterade grupp söker sig till studier.

Försöksverksamhet med kollektiva ansökningar om internatbidrag från pensionärs- och handikapporganisationer

En försöksverksamhet med kollektiva ansökningar om internatbidrag från pensionärs- och handikapporganisationer har bedrivits sedan januari 1987 enligt en särskild förordning (1986:850, ändrad senast 1988:499). CSN har i en rapport den 29 augusti 1989 redovisat en utvärdering av verksamheten. En förlängning av försöksperioden till den 30 juni 1992 har därefter skett (prop 1990/91:100, SfU 1990/91:12).

Bakgrund

I anledning av budgetpropositionen 1982/83:100 behandlade riksdagen frågan om en utvidgad rätt att söka tim- och dagstudiestöd kollektivt. Utskottet förutsatte i sitt betänkande (1982/83:SfU 19) att regeringen skulle pröva om det utan större svårigheter gick att utvidga rätten att göra kollektiva ansökningar till att avse även De Handikappades Riksförbund (DHR) och Handikappförbundens Centralkommitté (HCK). Betänkandet godkändes av riksdagen. Regeringen gav därefter CSN i uppdrag att utreda frågan. CSN lämnade en rapport i oktober 1984. Under våren 1985 utarbetades ett förslag inom utbildningsdepartementet, som innebar att en viss del av resurserna för internatbidrag skulle avsättas för pensionärer och handikappade. Stöden skulle beviljas efter kollektiv ansökan från pensionärs- och handikapporganisationer som anordnade samverkanskurser vid folkhögskola.

Förslaget möttes av positiva reaktioner i remissbehandlingen. Pensionärernas Riksorganisation (PRO) ansåg att en viss del av medlen skulle avsättas till deras folkhögskola i Gysinge. DHR och HCK ansåg att antalet enskilda ansökningar under de tidigare åren kunde utgöra grund vid fördelningen. CSN framhöll att kol-

lektiva ansökningar om timstudiestöd och inkomstbidrag även i fortsättningen borde förbehållas de fackliga organisationerna och gälla arbetstagare.

Försöksverksamhet i två år

Regeringen föreslog i budgetpropositionen 1985/86:100 att pensionärs- och handikapporganisationerna skulle kunna inge kollektiv ansökan om internatbidrag för sina medlemmar. Den utvidgade rätten skulle bedrivas som försöksverksamhet under två år fr.o.m. januari 1987. I sitt betänkande (SfU 1985/86:14) anförde utskottet att man inte motsatte sig att verksamheten också kunde avse pensionärsorganisationer. Man framhöll dock att de begränsade resurserna för vuxenstudiestöd företrädesvis borde beviljas till personer i aktiv ålder. Samma åsikt har utskottet redovisat senast i år när frågan om förlängd försöksverksamhet behandlades (SfU 1990/91:12).

Av regleringsbrev framgår hur stor del av anslagsposten till korttidsstudiestöd och internatbidrag under året som kan användas till försöksverksamheten.

Budgetår	Belopp, milj.kr.
1986/87	3,0
1987/88	8,0
1988/89	9,0
1989/90	9,6
1990/91	10,2
1991/92	10,2

CSNs rapport 1989

CSNs undersökning visade att berörda organisationer ansåg att verksamheten med kollektiva ansökningar hade inneburit fördelar jämfört med det enskilda ansökningsförfarandet. Att inte behöva namnge kursdeltagare i förväg underlättade utbyte av deltagare i sista stund vid t.ex. sjukdom. Det medförde att fler kurser kunde genomföras under rimliga ekonomiska förutsättningar. För vuxenutbildningsnämnderna hade ärendemängden minskat.

På en väsentlig punkt skiljde sig CSNs uppfattning från organisationernas. I allmänna råd hade CSN angett prioriteringsgrunder för fördelningen av stöd. Utbildningar av överbryggande utbildning skulle prioriteras. Detsamma gällde utbildningar som syftade till att utveckla handikappades färdigheter. Organisationerna menade att utbildningsbakgrunden inte borde påverka urvalet. Det var i stället skillnaderna i de faktiska kunskaperna man borde ta hänsyn till. Handikapporganisationernas uppfattning var att det är handikappet som är utgångspunkt för om en medlem behöver en

viss utbildning och inte vilken tidigare utbildning denne har. Organisationerna kunde inte heller acceptera att föreningsutbildning och funktionsutbildning lågprioriterade av CSN. Även det förhållandet att det fanns skillnader i tillämpningen mellan olika vuxenutbildningsnämnder var ett hinder, menade man.

CSN redovisar i undersökningen vilka kurser och utbildningar som stöden utnyttjats för. Inom pensionärsorganisationerna står organisations- och funktionsutbildningar för merparten av utbetalda stöd (56 procent). Motsvarande andel för handikapporganisationerna är 18 procent. Den överbyggande utbildning som syftar till att utveckla handikappades färdigheter omfattade 52 procent.

CSN konstaterar att de utbildningsbehov som organisationerna vill tillgodose är av annan karaktär än dem som vuxenstudiestöden i första hand är avsedda för. Därför anser nämnden att dessa, givetvis angelägna, utbildningsbehov inom gruppen pensionärer och handikappade bör tillgodoses på annat sätt än med hjälp av vuxenstudiestödsreformen. CSN föreslog som första alternativ att rätten att söka stöd kollektivt skulle upphöra när försöksverksamheten avslutades. I andra hand menade CSN att bidrag skulle kunna utgå som organisationsstöd fördelade efter t.ex. medlemantal. Först i tredje hand kunde nämnden tänka sig en fortsatt möjlighet till kollektiva ansökningar.

2.8 Sjukförmåner som studiestöd

För den som varit sjukskriven en tid skall försäkringskassan undersöka om någon åtgärd bör vidtas som förkortar sjukdomstiden eller helt eller delvis förebygger eller häver nedsättningen av arbetsförmågan.

En sådan åtgärd kan vara t.ex. arbetsträning, behandling vid rygginstitut eller utbildning/omskolning. Enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) kan s.k. 3:8-sjukpenning betalas ut under den tid som rehabiliteringen pågår. Motsvarande bestämmelser finns för den som har nedsatt arbetsförmåga på grund av arbetsskada i lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring (LAF). Vid rehabilitering utges i sådana fall s.k. 6:5-sjukpenning eller livränta.

När rehabilitering i form av utbildning är aktuell har den bedömningen gjorts att det inte är lämpligt att personen ifråga fortsätter i sitt gamla arbete och att det inte går att ordna ett annat lämpligt arbete utan att utbildningen först genomförs.

I rehabiliteringsberedningens slutbetänkande (SOU 1988:41) "Tidig och samordnad rehabilitering" redovisas en studie över rehabiliteringsåtgärder med sjukpenning. Undersökningen som gjordes av RFV på uppdrag av beredningen hade bl.a. till syfte att kartlägga omfattningen av sådana åtgärder.

I undersökningen ingick 20 000 sjukfall för vardera åren 1982 och 1986. Det visade sig att av sjukfallen 1982 innehöll 457 (2 procent) inslag av ersättning enligt AFL 3:8 eller LAF 6:5. Motsvarande antal för 1986 var 980 (5 procent). För rehabilitering inom reguljär utbildning utgjorde antalet dagar 1982 5 procent av totala antalet dagar med 3:8-sjukpenning. År 1986 hade andelen ökat till 7,6 procent. RFV konstaterade att av 1986 års sjukpenningkostnader, 20,2 miljarder kr., kunde ca 380 milj.kr. beräknas utgöra sjukpenning enligt AFL 3:8. Omsatt till åtgärder i form av reguljär utbildning motsvarade det ca 30 milj.kr.

Fr.o.m. juli 1990 särredovisas sjukpenning enligt AFL 3:8 och LAF 6:5 i RFVs register. Det finns alltså uppgift om de totala utbetalningarna för dessa åtgärder. Däremot går det inte att få uppgifter om vilket antal personer det är fråga om eller vilken form av rehabilitering som är aktuell. För att få sådana och andra frågor belysta har Finvux i samarbete med RFV och försäkringskassorna gjort en urvalsundersökning bland personer som uppburit 3:8- respektive 6:5-sjukpenning under september 1990. I bilaga 2 finns resultaten av undersökningen presenterade i tabellform. Här följer en kort sammanfattning.

Enligt RFVs register hade sammanlagt 8 175 personer erhållit dag ersättning under september 1990. De totala utbetalningarna uppgick till 60,8 milj.kr., vilket utgjorde drygt två procent av all utbetald sjukpenning enligt AFL och LAF under denna månad.

I urvalet ingick personer födda dag 5, 15 eller 25 och som erhållit dag ersättning enligt AFL 3:8, LAF 6:5 eller annan form, tillsammans 780 personer (ca 10 procent). Av dessa har försäkringskassorna lämnat uppgifter för 738 personer. I den slutliga databehandlingen har ingått 717 personer. Bortfallet beror på brister i kodifieringen vid utbetalning samt vid överföring av uppgifter från personakter till enkätunderlag. Bortfallet är relativt begränsat och får bedömas som försumbart.

Resultaten visar att av hela gruppen är 52 procent kvinnor. När det gäller ålder återfinns 63 procent i åldern 30-49 år. Jämfört med 1986 är könsfördelningen oförändrad, medan det ifråga om ålder skett en förskjutning från gruppen 50-59 år mot gruppen 30-39 år. Antalet ersättningsdagar fördelas med 49 procent på 3:8-sjukpenning, 49 procent på 6:5-sjukpenning och 2 procent på annan form av dag ersättning. Nära 80 procent påbörjade sin rehabilitering inom 12 månader efter sjukskrivningsdagen (tabell 13 i bilagan).

Rehabilitering i form av träning i reell miljö och övriga liknande åtgärder svarar för 50 procent av insatserna. Anmärkningsvärt är att reguljär utbildning svarar för 42 procent. För AMU är andelen 8 procent.

Det är uppenbart att den trend till ökning av rehabiliteringsåtgärder som den tidigare RFV-undersökningen visade 1986 har förstärkts senare år. Det kan vara ett tecken på att utbildning bedöms som en fungerande åtgärd för att den enskilde skall kunna komma tillbaka till arbetslivet.

Omfattningen av olika åtgärder framgår av tabell 2.11.

Tabell 2.11 Antal personer i rehabilitering uppdelat på rehabiliteringsform

Rehabiliteringsform	Personer Antal	%
Komvux grundskolenivå	44	6.1
Komvux gymnasieskolenivå	103	14.4
Komvux yrkesinriktad	30	4.2
AMU	57	7.9
Folkhögskola	23	3.2
Vårdhögskola	16	2.2
Högskola enstaka kurs	4	0.6
Högskola linje	34	4.7
Företagsintern utbildning	3	0.4
Utb hos privat anordnare	2	0.3
Övrigt	44	6.1
Träning i reell miljö	211	29.4
Arbetssträn ej arb/AMI	3	0.4
Medicinsk rehabilitering	31	4.3
Rygginstiut	7	1.0
"Kroppsträning" ex rygg	1	0.1
Arbetslivstjänster/AMI	104	14.5
Totalt	717	100.0

Man kan med undersökningsresultaten som grund räkna med att ca 3 000 personer under mät månaden finansierade sina studier via ersättning från sjukförsäkringen, varav den övervägande delen, 82 procent, studerade i reguljär utbildning. Ca 1 600 gick i utbildningar som omfattade mer än 12 månader, och av dessa hade ca 1 200 ett utbildningsprogram som omfattade mer än 18 månader. Eftersom undersökningen gällde *pågående* fall, så går det inte att ange rehabiliteringens längd totalt.

Kostnaden för dagersättning under hela den tid som undersökningspersonerna varit föremål för rehabilitering fram t.o.m. september 1990 uppgår till ca 1 093 milj.kr. På årsbas (tiden 1989-09--1990-09) blir detta ca 550 milj.kr., vara ca 233 milj.kr. kan beräknas falla på reguljär utbildning och 317 milj.kr. på övrig rehabilitering. Det är således betydande summor i försäkringssystemet som används för finansiering av utbildning.

För den som har en godkänd arbetsskada och genomgår rehabilitering i form av utbildning ersätts 6:5-sjukpenningen ibland av *livränta*. RFVs rekommendation är att livränta skall beviljas om utbildningen sträcker sig över ett år. Det är emellertid osäkert om kassorna alltid följer rekommendationen. Det finns inga uppgifter om hur stor del av utbetald livränta som avser rehabilitering. Utbetalningarna i egenlivränta var totalt under 1990 2 214 milj.kr.

Praxisutveckling

Genom utveckling av praxis har allt mer omfattande utbildningar kommit att bedrivas med ersättning i form av sjukpenning. Denna fråga belyser RRV ingående i sin revisionsrapport i december 1990 "Vad skall sjukförsäkringen omfatta". Där framhåller man att reglerna om sjukpenning är knapphändigt utformade. Praxisutvecklingen har lett till att försäkringens räckvidd har ökat, vilket har medfört stigande kostnader. Man anser att orättvisor har uppstått mellan olika grupper studerande när det gäller studiefinansieringen. Tendenserna till överlappning mellan systemen har ökat under senare år. Gränslandet mellan förmånssystemen blir därmed mer utsträckt och diffus. RRV anser att en begränsning borde övervägas så att sjukpenning endast skall kunna utges under en begränsad tid, t.ex. längst två terminer.

Från RFVs sida har man påtalat behovet av skärpning av praxis och förtydliganden av bestämmelserna. Av yttrandet i maj 1989 över rehabiliteringsberedningens betänkande framgår att verket ser allvarligt på den utveckling som uppstått. Där sägs bl.a.:

"Genom ett antal domar i försäkringsöverdomstolen i slutet av 1983 och därefter har praxis vad gäller rätten till sjukpenning under tid för rehabilitering ändrats. Tidigare beviljades sjukpenning under yrkesinriktad rehabilitering i form av utbildning under längst ett år. Praxisändringen innebär att sjukpenning numera vanligen utges under hela utbildningstiden även om den är 3-4 år. I vissa fall utges sjukpenning också under högskoleutbildning.

En av svårigheterna i dagens system är att bedöma hur lång utbildning som behövs för att den försäkrade skall kunna få ett nytt arbete. Det är en ofta svår bedömning som måste göras och där den försäkrade ibland kan ha långtgående krav. Det är i dag ingen ovanlig situation att utbildningarna pågår i många år. Beredningen tar inte upp denna fråga liksom inte heller hur man skall se på långa utbildningar på högskole- och universitetsnivå. RFV anser att man måste fråga sig hur långt samhällets ansvar sträcker sig. RFV menar att rehabiliteringsersättning också måste diskuteras utifrån rättvisesynpunkt och anser att ett klarläggande bör göras i denna fråga innan beredningens förslag genomförs. Om den försäkrade kan klara att få ett annat arbete efter en två-

årig yrkesinriktad utbildning men hellre väljer en fyraårig teoretiskt inriktad utbildning därför att den intresserar honom, kan enligt RFVs mening starkt ifrågasättas om det är rimligt att utge rehabiliteringsersättning i fyra år. Det kan bli slumpmässigt om den försäkrade själv finansierar sina studier med studiemedel eller om något sjukdomsliknande tillstånd ger honom rätt till en betydligt högre ersättning än studiemedel från sjukförsäkringen.”

Verket anför vidare att det finns anledning anta att en stor del av ökningen av de mycket långa sjukpenningärendena beror på att de försäkrade under sjukskrivningen genomgår fleråriga omskolningar.

3:8-sjukpenningen ersätts av rehabiliteringsersättning

I januari 1992 införs ett system med rehabiliteringsersättning, som ersätter 3:8-sjukpenningen. Förarbetena till lagstiftningen är regeringens proposition (1990/91:141) ”Rehabilitering och rehabiliteringsersättning” samt socialförsäkringsutskottets betänkande 1990/91:SfU16. De nya reglernas innehåll refereras i avsnitt 4.4.3 i anslutning till förslag om viss samordning mellan sjukförsäkringen och studiestödet.

2.9 Studiestödets nivå

Studiestödets storlek är, naturligt nog, en fråga som tas upp till diskussion i många sammanhang. Från flera håll har man framhållit att stödet måste vara så stort att det räcker att leva på under studietiden. Ett otillräckligt studiestöd är ett hinder för rekryteringen till studier från ekonomiskt svaga grupper i samhället. Stödets storlek beskrivs i avsnitt 1.3 och kommenteras också i flera avsnitt i betänkandet.

En förvärvsarbetsande som vill börja studera ställer sig givetvis frågan om studierna kommer att medföra en sänkt levnadsstandard. Särskilt för familjeförsörjare kan svaret på den frågan vara avgörande för om studierna kommer till stånd. Familjens samlade inkomst är här betydelsefull. Dessvärre är det inte alla gånger lätt att överblicka de ekonomiska konsekvenser som det innebär att byta ut en förvärvsinkomst mot studiestöd.

Den faktiska ekonomiska situationen under studietiden är emellertid inte bara beroende av studiestödet utan också av t.ex. merkostnader i samband med studierna, inkomster av arbete vid sidan av studierna, skatter, förekomst av andra förmåner.

För att bedöma stödets tillräcklighet är det naturligt att jämföra hur den ekonomiska situationen förändras vid övergång från förvärvsarbete till studier. I bilaga 5 redovisas Finvux beräkningar för några konstruerade typfall. Vissa sammanfattande uppgifter

lämnas här i tabell 2.12. Beloppen i tabellen är avrundade till jämna tusental.

Beräkningarna har gjorts för fyra olika typhushåll med utgångspunkt i att den studerande före studierna har en årslön på 120 000 kr. (10 000 kr. i månaden) respektive 156 000 kr. (13 000 kr i månaden).

Följande antaganden har gjorts:

Studierna antas pågå under nio månader av ett kalenderår. Inkomsten av arbete under icke-studietid och/eller jämsides med studierna uppgår till 52 300 kr., vilket är den inkomst en studerande som har studiemedel får ha utan att stödet reduceras.

I hushåll med två vuxna antas att den som inte studerar har en årsinkomst på 120 000 kr. För beräkning av bostadsbidrag har antagits att bostadskostnaden för en ensamstående utan barn är 2 500 kr. och i övriga fall 3 500 kr.

Vidare har förutsatts att den studerande kan få bostadsbidrag. Bidraget har beräknats på inkomsten under studieåret minus schablonavdrag.

Tabell 2.12 Jämförelse av den ekonomiska situationen vid övergång från förvärvsarbete till studier

Disponibelt belopp	Ensamstående	Gift/sambo	Ensamstående 2 barn	Gift/sambo 2 barn
Bruttolön 120 000				
a) vid förvärvsarbete	90 000	180 000	150 000	198 000
b) vid studier före lån				
- studiemedel	60 000	148 000	129 000	177 000
- svux ej A-kassa	59 000	146 000	125 000	171 000
- svux A-kassa	80 000	170 000	150 000	199 000
c) vid studier inkl. max. lån				
- studiemedel	102 000	189 000	170 000	218 000
- svux ej A-kassa	91 000	178 000	157 000	203 000
- svux A-kassa	101 000	191 000	171 000	220 000

Disponibelt belopp	Ensamstående	Gift/sambo	Ensamstående 2 barn	Gift/sambo 2 barn
Bruttolön 156 000				
a) vid förvärvsarbete	114 000	204 000	167 000	222 000
b) vid studier före lån				
- studiemedel	60 000	148 000	129 000	177 000
- svux ej A-kassa	59 000	146 000	125 000	171 000
- svux A-kassa	90 000	181 000	15 700	209 000
c) vid studier inkl. max.lån				
- studiemedel	102 000	189 000	170 000	218 000
- svux ej A-kassa	91 000	178 000	157 000	203 000
- svux A-kassa	116 000	206 000	179 000	235 000

När det gäller särskilt vuxenstudiestöd är det två regler som har betydelse. Den ena är att för den som inte tillhör en A-kassa är bidraget hälften så stort som det bidrag som lämnas till den som har den lägsta dagpenningen i A-kassan. Den andra är att A-kassemedlemmar som har barn under 16 år kan få ett barntillägg i form av bidrag.

Ifråga om studiemedel bör man notera att studiebidraget inte är skattepliktig inkomst.

Beräkningarna visar att möjligheterna är stora att under studier bibehålla samma standard som vid förvärvsarbete. I många fall förbättras också de ekonomiska förhållandena om lånemöjligheterna utnyttjas.

Bilden blir naturligtvis något annorlunda om den studerande har lägre inkomst under året än fribeloppsgränsen i studiemedelsystemet. Man kan emellertid utgå från att de flesta studerande har inkomster under ferietid och att många också förvärvsarbetar vid sidan av studierna.

Den klara slutsatsen man kan dra av exemplen är att för den som inte tillhör en arbetslöshetskassa är det genomgående bättre att söka studiemedel än särskilt vuxenstudiestöd, särskilt om lånemöjligheten utnyttjas. Det beror dels på att bidraget i det stödet efter skatt inte är större än det obeskattade bidraget i studiemedlen, dels på att lånedelen är större i studiemedelsystemet. Skattebeläggningsen av vuxenstudiebidraget medför också att möjligheterna till bostadsbidrag minskar jämfört med vad som gäller för den som har studiemedel. I gruppen som inte tillhör A-kassa utgör sannolikt kvinnorna merparten. För dem bland dessa som har en låg tidigare inkomst blir emellertid utfallet inte lika negativt.

Det främsta syftet med studiestöden är att utbildning skall kunna bli ekonomiskt möjlig för alla. Därmed skall de bidra till en jämnare social rekrytering till studier på olika nivåer. Vuxenstudiestödets särskilda uppgift är att de skall bidra till att utjämna skillnader i utbildning mellan äldre och yngre generationer.

Längre studier

Längre utbildning på nivåer under högskolan anordnas främst av komvux och folkhögskolorna. Det totala antalet studerande i komvux var 1988/89 drygt 167 000, varav nära 70 procent var 25 år eller äldre. I folkhögskolornas långa kurser deltog omkring 18 000 studerande, varav 53 procent var 25 år och däröver. Dessa uppgifter finns i skolöverstyrelsens fördjupade anslagsframställning för 1991/92–1993/94, där också de studerandes utbildningsbakgrund beskrivs. SÖ konstaterar att målgruppen har breddats med åren. Även om man når många kortutbildade så minskar deras andel.

I komvux grundskolekurser deltar i betydande utsträckning ungdomar och vuxna som redan har en formell grundskoleutbildning och ibland också en tvåårig gymnasieutbildning, men som har bristande reella kunskaper.

Bland deltagarna i folkhögskolornas allmänna kurser 1988/89 hade 23 procent högst åtta års skolgång bakom sig. Andelen som hade 11 års skolgång eller mer uppgick till drygt 30 procent. Folkhögskolekommittén behandlar denna fråga i sitt betänkande (SOU 1990:65) "Folkhögskolan i ett framtidsperspektiv". Enligt kommittén kan det förändrade rekryteringsmönstret bl.a. förklaras med att andelen kortutbildade sjunkit kontinuerligt och att vuxenutbildningen byggts ut. Vidare nämner man att det under en tid varit jämförelsevis lätt att få arbete även för kortutbildade. En annan svårighet är skolformen som sådan för dem som har familj, särskilt om studiefinansieringen inte kan ordnas tillfredsställande. Många bland dem som "går om" grundskolekursen har låga betyg från grundskolan eller saknar betyg i ett eller flera ämnen. Somliga har varit "skoltrötta" tidigare, men nu insett att de måste ta igen vad de gått miste om, säger kommittén.

Frågan om studiestödets inverkan på rekryteringen är ständigt aktuell. I flera undersökningar tas studiefinansieringens betydelse upp. Det särskilda vuxenstudiestödet (svux) har givetvis varit av särskilt intresse med tanke på målsättningen med stödet.

CSN genomförde under åren 1981 – 1984 en serie utvärderingar av vuxenstudiestöden, vilka har publicerats i en rapportserie. I rapporten 1984:1 "Vilka har fått särskilt vuxenstudiestöd och vad har det betytt?" (Öberg/Lundquist) redovisas en undersökning

bland studerande som fått stöd under 1980/81. Uppgifterna i tabellerna 2.13 och 2.14 visar utbildningsbakgrund för dem som beviljats särskilt vuxenstudiestöd. Tabellerna har här kompletterats med motsvarande uppgifter för 1987/88 och 1989/90 ur CSNs statistik.

SOU 1991: 65
Kapitel 2

Tabell 2.13 Särskilt vuxenstudiestöd fördelade efter sökandens utbildningsbakgrund. Procent.

Studier på grundskolenivå

Tidigare utbildning	1980/81		1987/88		1989/90	
	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.
Högst 8-årig folkskola	49	77	78	78	55	56
Grundskola, realskola, flickskola	28	14	15	17	27	31
Gymnasieskola, (2-årig) yrkesskola	23	9	6	3	8	8
Gymnasieskola (3-4-årig)			1	1	10	5
	100	100	100	100	100	100

Tabell 2.14 Särskilt vuxenstudiestöd fördelade efter sökandens utbildningsbakgrund. Procent.

Studier på gymnasieskolenivå

Tidigare utbildning	1980/81		1987/88		1989/90	
	Män	Kv.	Män	Kv.	Män	Kv.
Högst 8-årig folkskola	29	40	24	34	19	26
Grundskola, realskola, flickskola	49	47	62	54	55	52
Gymnasieskola, (2-årig) yrkesskola	22	13	11	10	19	16
Gymnasieskola (3-4-årig)			4	2	7	6
	100	100	100	100	100	100

Tabellerna visar att 73 procent av studiestödmottagarna på grundskolenivån och 38 procent på gymnasieskolenivån hade högst 8-årig folkskola 1980/81. Uppgifterna för 1987/88 och 1989/90 visar på klara förändringar. Rekryteringen till grundskolenivån 1987/88 ökar för män med folkskola som utbildningsbakgrund. Det kan vara en följd av att stödet förstärktes med ett barntillägg 1984. Men 1989/90 har andelen sjunkit markant. Av dem som då beviljades svux för grundskolestudier hade 54 procent folkskola som tidigare utbildning. Nära hälften hade alltså redan utbildning på motsvarande eller högre nivå. Ser man emellertid till att andelen bland de studerande som har högst 8-årig folkskola i komvux och folkhögskolan totalt ligger runt 20 procent, är det uppenbart att svux styrts i väsentlig utsträckning till dem med den kortaste utbildningen.

Olof Lundquist visar i sin avhandling "Studiestöd för vuxna, utveckling, utnyttjande, utfall" 1989 (Göteborg Studies in Educational Sciences 72) på liknande resultat. Undersökningen behandlar studiefinansieringen bland *nybörjare (ålder 20 - 54 år) i Komvux höstterminen 1980*. Avhandlingen belyser dels hur studierna finansierats, dels sambanden mellan finansieringsform och andra faktorer som utbildningsbakgrund, ålder, kön m.m. Hans bedömning är att det särskilda vuxenstudiestödet haft en strategisk betydelse för vuxnas möjligheter att utnyttja den kompetensgivande vuxenutbildningen. Urvalskriterierna för stödet har i stor utsträckning fungerat selektivt. De korttidsutbildade har utgjort den största gruppen.

I två delrapporter "Studiefinansieringens betydelse för nybörjare i komvux höstterminerna 1980 och 1986" (1990:04 och 1991:08 Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet) har Lundquist följt upp resultaten från 1980. Här kommer några av resultaten att redovisas.

Tabell 2.15 Nybörjare i komvux - studiefinansiering för heltids- och deltidstuderande. Procent.

	Eget arbete	Studie- medel	Svux- stöd	AMS- bidrag	Övrigt	Sum- ma	Andel
Ht-80							
Heltid	15	35	30	9	11	100	24
Deltid	85	4	1	0	10	100	76
Ht-86							
Heltid	7	28	21	20	24	100	30
Deltid	83	2	1	2	12	100	70

Andelen som finansierat sina studier med eget arbete har minskat mellan åren, medan andelen med statligt stöd har ökat.

Ökningen faller helt på utbildningsbidraget, vilket kan förklaras av den ökade arbetslösheten i mitten på 80-talet.

Tre av tio nybörjare studerade på heltid hösten 1986 - en ökning med fem procentenheter jämfört med hösten 1980. De som studerar på heltid har i stor omfattning någon form av statligt studiestöd. I gruppen "övrigt" ingår bl.a. personer som finansierat uppehållet med hjälp av make/maka/sambo. Ett nytt inslag i den gruppen 1986 är enligt Lundquist att många haft lön från arbetsgivaren under utbildningstiden. Det gäller mest yrkesinriktade kurser. Den övervägande delen av de studerande i komvux läser på deltid. Av dessa skulle - enligt Lundquists undersökning - 30 procent ha önskat studera på heltid om det funnits ekonomiska möjligheter till det.

Av följande tabell framgår relationen mellan studiefinansiering och utbildningsbakgrund bland nybörjarna i komvux 1980 och 1986.

Tabell 2.16 Nybörjare i komvux. Studiefinansiering och tidigare utbildning. Procent.

Tidigare utbildning	Studiefinansiering					Summa	Andel
	Eget arbete	Studie-medel	Svux-stöd	AMS-bidrag	Övrigt		
<i>Ht-1980</i>							
Högst 8 år folkskola	66	7	16	2	9	100	28
Grundskola (motsv.)	64	15	6	3	12	100	25
Gymnasieskola (motsv.)	74	13	2	1	10	100	30
Eftergym. utbildning	78	6	2	1	13	100	11
Annan utbildning	57	12	14	6	11	100	6
<i>Ht-1986</i>							
Högst 8 år folkskola	49	2	17	11	21	100	13
Grundskola (motsv.)	52	12	11	9	16	100	24
Gymnasieskola (motsv.)	67	11	3	6	13	100	44
Eftergym. utbildning	82	6	1	1	10	100	13
Annan utbildning	29	17	12	18	24	100	7

Ungefär 40 procent av nybörjarna 1986 hade högst nioårig grundutbildning. I förhållande till 1980 är det en minskning med drygt 10 procentenheter. Minskningen faller helt på gruppen med

högst 8-årig folkskola. Det är den äldre befolkningen som har denna bakgrund och det är naturligt, menar Lundquist, att deras andel minskar. Han konstaterar att tre fjärdedelar av svux har gått till dem med högst 9-årig grundutbildning. Läger man därtill att i gruppen "annan utbildning" finns andra kategorier utbildningssvaga, t.ex. vissa invandrargrupper, blir slutsatsen att svux i huvudsak styrts till kortutbildade.

Även när det gäller könsfördelningen skall resultat från Lundquists undersökning redovisas.

Tabell 2.17 Nybörjare i komvux. Studiefinansiering – män och kvinnor. Procent.

Kön	Studiefinansiering					Summa	Andel
	Eget arbete	Studie-medel	Svux-stöd	AMS-bidrag	Övrigt		
<i>Ht-80</i>							
Män	75	12	5	1	7	100	36
Kvinnor	65	10	9	3	13	100	64
<i>Ht-86</i>							
Män	64	10	4	9	13	100	35
Kvinnor	58	10	8	7	17	100	65

Kvinnorna utgör sedan länge majoriteten i komvux, nämligen 2/3, och de är i allmänhet äldre än männen (43 procent är över 34 år mot 30 procent för männen). Männen försörjer sig med eget arbetet i större utsträckning än kvinnorna. Lundquist menar att männen i allmänhet har högre inkomster än kvinnorna, och de får då vidkännas ett större inkomstbortfall om de tar ledigt från arbetet för att studera. En annan förklaring är att många kvinnor arbetar deltid. För dem innebär studiestödet för heltidsstudier ett tillskott i ekonomin jämfört med tidigare.

Tabell 2.18 Åldersfördelning bland studerande och studiestödstagare 1988/89. Procent.

Grundskole- och gymnasie-skolenivå	Under 25 år	25 år och äldre	Alla
Alla studerande			
- folkhögskolans allmänna kurs	47	53	100
- komvux	29	71	100
Studiestödstagare			
- studiemedel	59	41	100
- svux	3	97	100

Högskolenivå	Under 25 år	25 år och äldre	Alla
Alla studerande ¹⁾	47	53	100
Studiestödstagare			
- studiemedel	61	39	100
- svux	8	92	100

Källa: SCB, SÖ, CSN

¹⁾ avser höstterminen 1988

I gruppen under 25 år på grundskole- och gymnasieskolenivån ingår studerande som är under 20 år och som har studiehjälp. De som är 20 år och däröver har rätt till studiemedel. Som villkor för rätt till svux gäller att sökanden skall ha förvärvsarbetat i minst fyra år. Viss annan verksamhet, t.ex. vård av barn, ersätter förvärvsarbete. I princip kan alltså villkoret för stödet vara uppfyllt redan i 20-årsåldern. I urvalet bland sökande prioriteras emellertid den som har arbetat längre än fyra år. Det innebär att stödet beviljas i huvudsak till personer som är 25 år och över, vilket framgår av tabellen. Den övre åldersgränsen för särskilt vuxenstudiestöd höjdes 1986 från 45 till 50 år.

Drygt 40 procent av de studerande som utnyttjar studiemedel för studier på grundskole- och gymnasieskolenivå är 25 år eller äldre. Gruppen mellan 25 - 34 år uppgår till 30 procent.

Studiestödets betydelse

Genom den kraftiga utbygganden av vuxenutbildningen har stora grupper vuxna fått möjligheter att skaffa sig ökade kunskaper. Det torde stå utom all tvekan att de olika studiestöden mer eller mindre har varit en förutsättning för denna expansion. Ett stort antal människor har fått ekonomiska möjligheter att genomgå kortare eller längre utbildningar. De undersökningar som gjorts visar att studierna inneburit positiva förändringar för flertalet både på det personliga planet och i yrkeslivet. I CSNs undersökning om vuxenstudiestöd 1984 uppgav varannan person att de inte hade börjat studierna om de inte fått studiestöd. I Lundquists undersökning bland nybörjare i komvux 1986 uppgav tre av fyra heltidsstuderande att de inte skulle ha börjat om de inte fått studiestöd. Lundquist menar att häri ligger kanske studiestödets största betydelse att de möjliggör heltidsstudier.

Vägledande för utvecklingen under de senaste decennierna har varit att i första hand beakta behovet för dem som har en kort och bristfällig tidigare utbildning. CSNs statistik och de gjorda utvärderingarna visar att de som erhållit särskilt vuxenstudiestöd har i stor utsträckning varit äldre, haft kortare utbildning och längre tids förvärvsarbete än andra studerande. Målsättningen att vuxenutbildningen skall vara en brygga till högre studier har

också delvis uppfyllts. Av SCBs uppföljningsundersökningar av studerande i komvux och i folkhögskolor kan man dra slutsatsen att ungefär 20 procent av de studerande som läst på gymnasial nivå med hjälp av studiemedel eller svux har sedan gått vidare till högre utbildning.

Vissa forskare har emellertid redovisat en något pessimistisk syn när det gäller vuxenutbildningens möjligheter att uppfylla de fördelningspolitiska målen. I den tidigare nämnda undersökningen av Stockfelt/Öberg 1979 gjordes en belysning av svårigheterna att stimulera kortutbildade till studier. I den rapporten gjordes också en beskrivande sammanfattning av problemet: Utredarna menade att rekryteringen till vuxenutbildning med vuxenstudiestöd har gått bra i målgruppens övre skikt. Att nå de kortast utbildade har varit svårare. "Ju mer självklart det är att någon hör till målgruppen, desto osannolikare är det att han har nåtts". En tolkning i samma riktning gör Ahlén i utvärderingen av vuxenutbildningen (DsU 1985:10). Det är de redan välutbildade som ökar sitt försprång i förhållande till de korttidsutbildade. Men Ahlén konstaterar också att för många studieovana, som fått vuxenstudiestöd, har detta i lika hög grad varit avgörande för beslutet att påbörja studier som tillgången på studieplats.

Som framgått av det föregående är det en allt större del av dem som har studiestöd för studier på grundskolenivå som redan har grundskola eller motsvarande utbildning i botten. För dem som t.ex. har en gammal realskoleexamen är det naturligt att repetera vissa ämnen. Många har också en mer eller mindre misslyckad skolgång bakom sig. Men det kan också vara så att prioriteringen av svux-stödet till denna nivå och det allt mer förekommande alternativet med en sammanhållen grundskoleutbildning på 3 - 4 terminer bidragit till denna utveckling.

En annan tendens som påtalats är att många i komvux läser fler ämnen än vad de behöver för att komma upp i heltidsomfattning och få heltidsstudiestöd. Detta berör skolöverstyrelsen i sin senaste anslagsframställning. En annan aspekt på effektivitet har Lundquist tagit upp i sin senaste rapport. Han anser att det bör vara möjligt att utifrån perspektivet "kortutbildade i fokus" nå en högre måluppfyllelse än vad som nu sker. Det grundläggande urvalskriteriet måste då vara tidigare utbildning. Den sammanvägning som nu görs av utbildningsbakgrund och andra faktorer innebär att kortutbildade ibland får stå tillbaka.

Av tabell 2.15 framgår att den övervägande delen studerande i komvux bedriver studierna på deltid vid sidan av förvärvsarbete. De studerande vid folkhögskolor och andra gymnasiala utbildningar läser för det mesta på heltid. Andelen som utnyttjar studiestöd för deltidsstudier är mycket liten. Av drygt 150 000 studerande i högskolan och i komvux 1989/90 är det ca 5 300, eller 3 procent, som utnyttjat studiemedel och särskilt vuxenstudiestöd för deltidsstudier. Från en del håll har hävdats att inkomsprov-

ningsreglerna för studiemedel är oförmånliga för deltidsstuderande och att det blir svårt att klara ekonomin. Det argumentet gäller emellertid inte för svux, eftersom någon prövning mot inkomsten inte görs i det systemet. Lundquist har i sin undersökning frågat dem som inte sökt studiestöd om anledningen till det. En stor del har uppgett att de inte ansett sig behöva studiestöd, och övervägande delen av dessa är deltidsstuderande. Däremot önskar som nämnts många läsa på heltid om de haft ekonomiska möjligheter till det.

Det är givetvis många olika faktorer av social och kulturell natur som påverkar människornas benägenhet att börja studera. Läget på arbetsmarknaden inverkar givetvis också. Andra faktorer som nämnts är att studieutbudet inte alltid är anpassat till vuxenstuderandes önskemål.

När studiestödets rekryterande effekt diskuteras är det främst stödets nivå och skuldsättningen som tas upp. Både när det gäller studiemedel och svux har synpunkter förts fram om att stödets låga nivå varit ett hinder. Det är bara de som har en relativt god ekonomi i övrigt som klarar sig med studiestöd. En differens på 30 procent har nämnts mellan den lägsta nivån i svux och den genomsnittliga månadslönen för en industriarbetare. Här bör man emellertid notera att någon uppföljning inte har gjorts när det gäller studiemedlen efter den höjning av beloppsnivån som gjordes 1989. Inte heller har någon närmare kartläggning gjorts på senare år när det gäller svux. Bland dem som började i komvux 1986 har tre fjärdedelar uppgett att de inte haft någon försämrad standard under studietiden (Lundquists undersökning).

Studiemedel är som nämnts det vanligaste stödet för gymnasiala studier, beroende på det otillräckliga antalet svux-stöd. Skuldsättningen för dem som utnyttjar studiemedel men också för dem som har lånedelen i svux kan naturligtvis utgöra ett studiehinder. Om studieplanerna omfattar både gymnasiala och eftergymnasiala studier kan den kommande skuldbördan framstå som avskräckande. Den avskrivningsmöjlighet som i sådana fall finns för den som utnyttjat studiemedel är kanske inte en förmån man känner sig kunna inteckna i förväg. Dessutom är det, även om avskrivning inräknas, risk för att studieskulden blir stor. Exempel på det har redovisats i avsnitt 2.2.

Korttidsstudiestödlinternatbidrag

Korttidsstudiestödets viktigaste syfte är att stimulera kortutbildade till studier av överbryggande karaktär. Det finns emellertid inga formella hinder för att ge stöd till sökande med en lång tidigare utbildning. Däremot finns bestämmelser om urval när det är konkurrens om stöden. Det har inneburit att personer med jämförelsevis god utbildning har kunnat få stöd, när det funnits medel

kvar att fördela. I avsnitt 2.7 har redan redovisats en del erfarenheter av den hittillsvarande verksamheten.

Av tabell 2.19 framgår utbildningsbakgrunden för dem som beviljats timstudiestöd (motsvarigheten till nuvarande korttidsstudiestöd) 1980/81 och korttidsstudiestöd 1989/90. Uppgifterna för 1980/81 är hämtad ut CSNs rapport 1983:2 "Vilka har fått timstudiestöd och dagstudiestöd och vad har utbildningen betytt för dem?". Uppgifterna för 1989/90 har CSN lämnat till Finvux.

Tabell 2.19 Utbildningsbakgrund för personer som fått timstudiestöd respektive korttidsstudiestöd. Procent.

Tidigare utbildning	Timstudiestöd 1980/81	Korttidsstudiestöd 1989/90
Högst 8-årig folkskola Grundskola (motsvarande)	49 28	28 25
Gymnasial utbildning eller mer	23	47
Totalt	100	100

Uppgifterna för 1989/90 visar att ungefär hälften av deltagarna har högst grundskola (motsvarande) som tidigare utbildning. Av tabell 2.14 framgår att bland dem som erhållit särskilt vuxenstudiestöd för studier på gymnasieskolenivå under 1989/90 hade ungefär 3/4 högst nioårig grundutbildning. Korttidsstudiestödet har i stor utsträckning beviljats för kurser med facklig inriktning. Ett argument för det har bl.a. varit att många arbetstagare med en jämförelsevis god allmän grundutbildning har svaga kunskaper när det gäller frågor som rör arbetslivets område.

Den kritik som riktats mot de fackliga organisationerna när det gäller utbudet av utbildning i samband med uppsökande verksamhet har beskrivits i ett tidigare avsnitt. Det har också framgått att man på många håll arbetar med att bredda utbudet och stimulera medlemmarna till mer allmän överbyggande utbildning.

En fråga som alltid återkommer när det gäller svårigheterna att rekrytera dem som tillhör målgruppens kärna, är att stödet inte täcker det inkomstbortfall som uppstår när man tar ledigt från arbetet. Det är en genomgående erfarenhet att de som har störst behov av utbildning ofta har låga inkomster. Bl.a. Ahlén kommenterar detta. Han framhåller att när studiestödet inte ens garanterar bibehållen ekonomisk standard är det rekryteringsfrämjande endast bland dem som är studiemotiverade.

När det gäller facklig utbildning har rekryteringen till stor del kunnat upprätthållas genom att organisationerna ersatt deltagarna för mellanskillnaden mellan beloppet i studiestöd och den faktiskt förlorade arbetsförtjänsten.

Antalet personer som deltog i olika former av arbetsmarknadsutbildning under 1988/89 har redovisats i tabellerna 2.6 och 2.7. Av dem som påbörjade utbildning under 1989/90 var ungefär hälften kvinnor. Ca 20 procent var utländska medborgare. Av AMS årsberättelse för 1989/90 framgår att gruppen som har enbart grundskola är överrepresenterad inom arbetsmarknadsutbildningen i förhållande till deras andel av arbetskraften, vilket är ett ur fördelningssynpunkt positivt resultat. Personer som har enbart folkskola är det däremot, som i annan vuxenutbildning, svårare att rekrytera. De tillhör den äldre arbetskraften som redan kan ha en god yrkeskompetens.

2.11 Det splittrade studiestödet

En av anledningarna till översynen av de studiesociala systemen under 60-talet var att man ansåg det angeläget att komma fram till enklare och mer lättförståeliga regler. När studiehjälpen och studiemedelssystemet infördes 1965 hade många detaljregler från de tidigare systemen rensats bort. Särskilt studiemedelssystemet var till sin utformning unikt i fråga om klarhet och enkelhet. I takt med de stora förändringarna inom utbildningsområdet, den kraftiga ökningen av äldre studerande och ökade krav över huvud taget ifråga om studiefinansieringsmöjligheter har systemen vart efter kompletterats och byggts ut. En första större förändring kom 1973, när äldre studerande i studiehjälpsystemet fördes över till studiemedelssystemet. I mitten av 70-talet kom sedan vuxenutbildningsreformen och ett nytt system för stödet inom arbetsmarknadsutbildningen.

Anledningen till att särregler skapas är som regel att statsmakterna önskar med vissa resurser styra utvecklingen i en viss bestämd riktning. Genom reglering vill man rikta resursanvändningen till ett visst ändamål. Därav följer emellertid också att samhället bör ha kontroll över att reglerna får avsedd effekt. Eftersom de nuvarande systemen till sin konstruktion och sina syften delvis överlappar varandra och genom att flera myndigheter är inblandade i administrationen försvåras denna styrning.

Arbetsmarknadsutbildningen är ett arbetsmarknadspolitiskt medel avsett att utjämna svängningar på arbetsmarknaden. Genom utbildning vill man öka möjligheterna för arbetslösa eller de som löper risk att bli arbetslösa att få ett stadigvarande arbete. Genom utbildning vill man också stödja dem som har en svag ställning på arbetsmarknaden. Syftet med den reguljära vuxenutbildningen är bl.a. att den skall bidra till att överbygga skillnader i utbildning mellan generationer samt stärka individens ställning i arbetslivet. Det särskilda vuxenstudiestödet skall bidra till att des-

sa mål nås. Studiemedlen skall bl.a. bidra till att samhällets behov av utbildad arbetskraft tillgodoses. Även om det stödet i huvudsak är avsett för s.k. traditionella ungdomsstuderande vid högskolorna, har det kommit att användas i stor utsträckning av äldre studerande både inom högskolan och inom det gymnasiala området.

Någon alldeles strikt uppdelning av vad som är arbetsmarknads- respektive utbildningspolitik är knappast möjlig att göra. Man torde kunna hävda att all utbildning i någon mening är arbetslivsorienterad. Studiefinansieringssystemen kan alltså sägas vara en del av både utbildningspolitiken och arbetsmarknadspolitiken. Målen för de olika studiestöden sammanfaller därför delvis.

Att studiestödsreglerna är svåröverskådliga är ett faktum som ingen kan bestrida. Behov av förenklingar har förts fram från olika håll. En effektivisering av den offentliga förvaltningen är också en övergripande målsättning för regering och riksdag. Därför ingår i Finvux-utredningens uppgifter att pröva möjligheterna till samordning och regelförenkling.

Hur finansierar de studerande i olika utbildningar sina studier?

Den frågan har belysts i en del enkätundersökningar, t.ex. i SCB:s uppföljningsundersökningar bland nybörjare i komvux och folkhögskolan, men någon heltäckande bild finns inte.

Finvux har sökt få fram en samlad bild över studiefinansieringen inom gymnasieskolan, komvux, folkhögskolan och högskolan. Resultatet redovisas här nedan. Arbetet har emellertid berett vissa svårigheter. Den statistik som finns är delvis bristfällig. På en del områden saknas statistik. Vissa uppgifter är därför skattade, vilket kommer att anges i kommentarerna till tabellerna.

Tabell 2.20 Gymnasieskolan 1989/90 - antal studerande och studiefinansiering ¹⁾

	Under 20 år	20 år och över
1. Antal studerande	298 000	33 000
Studiefinansiering		
2. Studiehjälp	270 310	
3. Studiemedel		16 020
4. Särskilt vuxenstudiestöd		2 950
5. Särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa		230
6. Utbildningsbidrag	200	6 060
7. Annan finansiering	27 490	7 740
Totalt	298 000	33 000

¹⁾ Inklusive vissa gymnasiala utbildningar med annan huvudman än kommun eller landsting

1. Källa SÖ.
- 2-5. CSNs statistik.
6. Det totala antalet studerande i reguljär utbildning under 1989/90 som haft utbildningsbidrag är enligt AMS nära 20 000. Fördelningen på skolformer (för studerande som var 20 år och över) har antagits vara densamma som 1988/89, för vilket år en mer detaljerad statistik finns tillgänglig.
7. I antalet studerande som är under 20 år ingår ungdomar i kommunernas uppföljningsprogram. Lön från arbetsgivaren kan vara en finansieringskälla för gruppen 20 år och över.

Tabell 2.21 KOMVUX 1989/90 - antal studerande och studiefinansiering

	< 20 år	20 år o över		E t a p p 1	
		A l l a		Heltid	Deltid
		Heltid	Deltid	Heltid	Deltid
1. Antal studerande	10 600	48 000	105 000	14 200	14 800
Studiefinansiering					
2. Studiehjälp	3 380				
3. Studiemedel		17 670	1 900	3 000	200
4. Särskilt vuxenstudiestöd		12 660	1 100	6 280	100
5. Särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa		870		840	
6. Utbildningsbidrag	100	8 300	2 300	2 500	300
7. Korttidsstudiestöd	20		1 000		100
8. Sjukersättning		2 040		500	
9. Annan finansiering	7 100	6 460	98 700	1 080	14 100
Totalt	10 600	48 000	105 000	14 200	14 800

1. Det totala antalet studerande i komvux under 1989/90 var enligt SCB 164 100, varav ca 10 600 var under 20 år. Antalet avser brutoregistrerade, dvs. de som har avbrutit studierna har inte räknats bort. (Enligt uppgifter från SCB för 1988/89 hade 41 procent av de studerande avbrutit studierna helt eller i en eller flera kurser.) Uppdelningen på heltid och deltid är skattningar som grundar sig på en bearbetning av registren som SCB gjort för Finvux räkning. I fråga om etapp 1 grundar sig antagandena dels på uppgifter från SCB, dels på resultat av en undersökning bland nybörjare i komvux 1986 (Lundquist, pedagogiska insitutionen i Göteborg).
2. Källa CSN.
3. Källa CSN. Antalet studerande som har studiemedel i etapp 1 är skattat.
4. Källa CSN. Uppgift om antal studerande som har stöd för deltidstudier saknas. Det antal som anges har skattats på grundval av resultaten i Lundquists undersökning.
5. Källa CSN.
6. Det totala antalet studerande i reguljär utbildning under 1989/90 som haft utbildningsbidrag är enligt AMS nära 20 000. Fördelningen på skolformer (för studerande som var 20 år och över) har antagits vara densamma som 1988/89, för vilket år en mer detaljerad statistik finns tillgänglig. Ca 20 procent av beviljade utbildningsbidrag reduceras enligt uppgift från RFV med 3:8-sjuk-

penning eller arbetsskadeersättning. Det belopp som betalas ut i utbildningsbidrag blir i sådana fall 10 kr. per dag samt eventuella särskilda bidrag. Antalet individer är alltså i dessa fall dubbelräknade.

7. Källa CSN.
8. Beräkningen grundar sig på den särskilda undersökning som Finvux gjort och som refereras under avsnitt 2.8.
9. Den övervägande delen som studerar i komvux försörjer sig genom eget arbete. För nybörjare 1986 var den andelen 7 procent (Lundquist) om de studerade på heltid och 83 procent om de studerade på deltid. Andra finansierar studierna genom bibehållen lön från arbetsgivaren eller med hjälp av make/maka. En grupp upphår t.ex. pension, livränta. Ungefär 14 procent av de studerande 1989/90 var enligt SCB 45 år och däröver. Möjligheterna till reguljärt studiestöd för längre studier är små i den gruppen. Utländska studerande har i vissa fall inte rätt till studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd.

Tabell 2.22 Folkhögskolan 1989/90 – antal studerande och studiefinansiering

	Korta kurser < 15 d	Långa kurser (15 dagar eller mer) < 20 år	20 år eller äldre	
			Alla	Grundskolenivå
1. Antal studerande	206 000	4 000	18 000	4 000
Studiefinansiering				
2. Studiehjälp		2 730		
3. Studiemedel			7 280	1 500
4. Särskilt vuxenstudiestöd			1 940	1 250
5. Särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa			150	150
6. Utbildningsbidrag		60	2 350	700
7. Korttidsstudiestöd	56 400			
8. Konttakttolkersättning	100			
9. Sjukersättning			160	60
10. Annan finansiering	149 500	1 210	6 120	340
Totalt	206 000	4 000	18 000	4 000

1. Källa: SÖ samt folkhögskolekommitténs betänkande.
- 2-5. Källa CSN.
6. Det totala antalet studerande i reguljär utbildning under 1989/90 som haft utbildningsbidrag är enligt AMS nära 20 000. Fördelningen på skolformer (för studerande som var 20 år och över) har antagits vara densamma som 1988/89, för vilket år en mer detaljerad statistik finns tillgänglig. Ca 20 procent av beviljade utbildningsbidrag reduceras enligt uppgift från RFV med 3:8-sjukpenning eller arbetsskadeersättning. Det belopp som betalas ut i utbildningsbidrag blir i sådana fall 10 kr. per dag samt eventuella särskilda bidrag. Antalet individer är alltså i dessa fall dubbelräknade.

7. Källa CSN.
 8. Källa SÖ.
 9. Baserat på en undersökning som Finvux gjort.
 10. Kortkurserna finansieras till stor del av den studerande själv eller av företag/organisation. I de långa kurserna är 10-15 procent av deltagarna över 50 år. Rätten till studiemedel och särskilt vuxenstudiestöd har då i princip upphört. I gruppen med annan finansiering ingår också utländska medborgare som inte har rätt till studiestöd i Sverige. Stipendier kan förekomma (tre procent bland nybörjare 1982 enligt SCB). Några har pension, livränta eller annan förmån.

Tabell 2.23 Höskolan 1989/90 - antal studerande och studiefinansiering

	Heltid	Deltid
<i>Grundutbildning</i>		
1. Antal studerande	144 500	48 000
Studiefinansiering		
2. Studiemedel	116 230	2 370
3. Särskilt vuxenstudiestöd	1 040	
4. Utbildningsbidrag	900	
5. Utbildningsarvode	1 600	
6. Sjukersättning	650	
7. Annan finansiering	24 080	45 630
Totalt	144 500	48 000
<i>Forskarutbildning</i>		
8. Antal studerande	13 600	
Studiefinansiering		
9. Studiemedel	500	
10. Utbildningsbidrag för doktorander	3 900	
11. Tjänster vid universitetet	6 300	
12. Annan finansiering	2 900	
Totalt	13 600	

1. Enligt SCB-körningar för CSNs och Finvux räkning.
 2-3. Källa CSN.
 4. Det totala antalet studerande i reguljär utbildning under 1989/90 som haft utbildningsbidrag är enligt AMS nära 20 000. Fördelningen på skolformer (för studerande som var 20 år och över) har antagits vara densamma som 1988/89, för vilket år en mer detaljerad statistik finns tillgänglig. Ca 20 procent av beviljade utbildningsbidrag reduceras enligt uppgift från RFV med 3:8-sjukpenning eller arbetsskadeersättning. Det belopp som betalas ut i utbildningsbidrag blir i sådana fall 10 kr. per dag samt eventuella särskilda bidrag. Antalet individer är alltså i dessa fall dubbelräknade.
 5. Uppgifter från SCB.
 6. Antagande baserat på den undersökning som Finvux gjort.

7. De som inte har studiestöd försörjer sig med hjälp av främst arbetsgivare, föräldrar, make/maka, sparade pengar (CSNs s.k. SINOVA-undersökning 1983). De som studerar på deltid (i huvudsak i enstaka kurser) försörjer sig till stor del på eget arbete. Antalet studerande i högskolan som är 45 år och däröver utgör ungefär 7 procent. Studiemedel beviljas bara i undantagsfall till dessa studerande. Ett antal, uppskattningsvis 5 procent har inte uppnått tillräckliga studieresultat för att få studiemedel. En del studerande som är utländska medborgare har inte rätt till studiestöd.
9. Uppgifter från CSN.
- 10-12. Antaget samma fördelning på finansieringskällor som redovisas i utbildningsstatistisk årsbok 1988 (SCB).

Som framgår av tabellerna är studiemedel det stöd som är vanligast förekommande i reguljär utbildning. I komvux är också antalet som har särskilt vuxenstudiestöd ganska stort. Utbildningsbidragen har minskat under de senaste åren. Ett stöd som däremot har ökat är s.k. 3:8-sjukpenning och arbetsskadeersättning, vilket beskrivits i avsnitt 2.8. Ett antal personer uppbär också livränta under utbildning, men hur stor den gruppen är finns det inga uppgifter om.

Studiemedlen och det särskilda vuxenstudiestödet (svux) vänder sig formellt till personer i samma åldrar. Den övre åldersgränsen för studiemedel är 45 år och för svux 50 år. Till följd av kravet på förvärvsarbete och urvalsreglerna har vuxenstudiestödet i huvudsak beviljats till personer som är över 25 år. Men andelen i åldrarna över 25 år som beviljats studiemedel är också ganska stor. Detta framgår av den följande tabellen.

Tabell 2.24 Åldersfördelning för studerande som erhållit studiemedel, särskilt vuxenstudiestöd och utbildningsbidrag 1988/89 samt för dem som erhållit sjukersättning september 1990.
Procent.

Ålder	Studiemedel Högsk	Gymn	Svux	Utbildn. bidrag	Sjuk ersättning
- 19	6			5	
20 - 24	55	59	3	29	7
25 - 34	30	30	36	37	30
35 - 44	8	10	51	20	34
45 -	1	1	10	8	29
	100	100	100	100	100

Vem får vilket stöd?

Informationen till allmänheten försvåras naturligtvis av splittringen på olika regelverk. Detta har också framkommit under samtal med berörda myndigheter och organisationer. Klarare regler är ett allmänt önskemål.

Som det nu är upplever man brister i informationsgivningen. Det händer t.ex. att skolorna i sina broschyrer framställer möjlig-

heterna till utbildningsbidrag mer gynnsamma än de i verkligheten är. Handläggarna på myndigheterna känner bäst till sitt eget område. Om ytterligare upplysningar behövs måste kanske både handläggaren och personen ifråga göra förfrågningar hos flera andra instanser.

En nackdel som ligger i delvis parallella system är alltså att den enskilde har svårt att orientera sig om vilka möjligheter han eller hon har. De olika regelverken arbetar var för sig. En vuxenstuderande som söker studiemedel får naturligtvis bifall om han eller hon fyller de formella villkoren för stöd. Samma person kan emellertid också kunna komma ifråga för särskilt vuxenstudiestöd. En person som är arbetslös söker oftast kontakt med arbetsförmedlingen. Men skulle samma person söka studiemedel eller svux är givetvis arbetslösheten inget hinder för bifall. Finansieringen kan bli beroende av vart man vänt sig.

Finvux har i samarbete med några komvux-skolor gjort en mindre enkät- och intervjuundersökning bland studerande i tio "komvux-klasser". Totalt lämnades svar av 369 personer, varav praktiskt taget alla studerade på heltid. Av dessa hade 29 procent studiemedel, 33 procent särskilt vuxenstudiestöd, 9 procent utbildningsbidrag och 12 procent sjukförmåner. Resterande klarade finansieringen på annat sätt. Kvinnorna utgjorde 54 procent och männen 46 procent.

I hela gruppen var det 10 procent som hade enbart folkskola och eventuellt någon yrkesutbildning som utbildningsbakgrund. Jämför man utbildningsbakgrunden för dem som beviljats studiemedel respektive särskilt vuxenstudiestöd var gruppen med enbart folkskola något större bland dem som beviljats särskilt vuxenstudiestöd.

I stor utsträckning är bakgrunden och orsakerna till varför de börjat studera ungefär densamma. Ungefär hälften av dem som haft studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd uppger att de vill byta arbete - och en del av dessa att de inte klarar sitt nuvarande arbete. Fortsatta studier är målsättningen för en annan grupp. När det gäller studerande som fått utbildningsbidrag är situationen mer varierande.

Några exempel kan återges:

Från klass "A"

Två kvinnor i klassen har arbetat inom vården. De har inte varit i kontakt med arbetsförmedlingen. Båda vill studera vidare. Den ena som är 42 år och har folkskola och en 2-årig gymnasieskola i botten har beviljats studiemedel. Den andra som är 27 år och har grundskola och en yrkesutbildning som bakgrund har beviljats särskilt vuxenstudiestöd.

Från klass "B"

Affärsbiträde 40 år, arbetslös, vill studera. Tidigare grundskola och sjukbiträdeskurs. Har fått särskilt vuxenstudiestöd.

Lärarvikarie 30 år, vill studera. Tidigare grundskola och 1-årig AMU-kurs. Ansökt två gånger om särskilt vuxenstudiestöd utan att få bifall. Erhållit utbildningsbidrag.

Distributionsarbetare 37 år, vill byta arbete - allt jobbigare att arbeta 6 nätter per vecka. Tidigare 2-årigt gymnasium. Beviljats studiemedel.

Från klass "C"

Bokbindare, konservator 30 år, allergiska besvär i arbetet. Tidigare 2-årig gymnasieskola. Beviljats studiemedel.

Barnsköterska 42 år, värk i nacke och rygg, måste byta arbete. Tidigare 2-årig gymnasieskola. Beviljats särskilt vuxenstudiestöd.

Av hela gruppen hade 16 procent genomgått en AMU-kurs tidigare. Ungefär hälften hade varit i kontakt med arbetsförmedlingen före de aktuella studiernas början. Av dessa uppgav ungefär hälften att de hade positiva erfarenheter av förmedlingen, medan hälften ansåg att de inte hade fått någon hjälp. En positiv eller negativ upplevelse av arbetsförmedlingen kan naturligtvis vara beroende av om de erhållit utbildningsbidrag eller ej. En del har konstaterat att de inte kunde "få hjälp" därför att de inte var arbetslösa.

Resultaten kan naturligtvis inte tjäna som underlag för några generella slutsatser. Det har heller inte varit meningen med studien. Syftet har i stället varit att få en uppfattning om bakgrundssituationen för de människor som finansierar studierna på olika sätt. Till stora delar kan man se ett mönster som förklarar varför olika stöd beviljats. Men i en stor del av fallen syns förhållandena vara ganska snarlika och skillnaderna i studiestöd kan alltså ifrågasättas. De redovisade exemplen belyser detta.

Det förhållandet att studiemedel och särskilt vuxenstudiestöd i stor utsträckning beviljas till samma grupper har föranlett att studiemedelsnämnderna och vuxenutbildningsnämnderna framfört önskemål om ett enhetligt studiestöd. CSN har också i flera sammanhang förordat ett mer samordnat studiestöd. Undersökningar har visat, vilket också framgår av avsnitt 2.10, att måluppfyllelsen för svux-stödet har varit god. Men det har också framgått att det inte är möjligt att inom ramen för nuvarande regler tillse att det mest förmånliga stödet alltid ges till den som haft de största behoven. Det gäller i viss mån också vid jämförelse med dem som beviljats utbildningsbidrag.

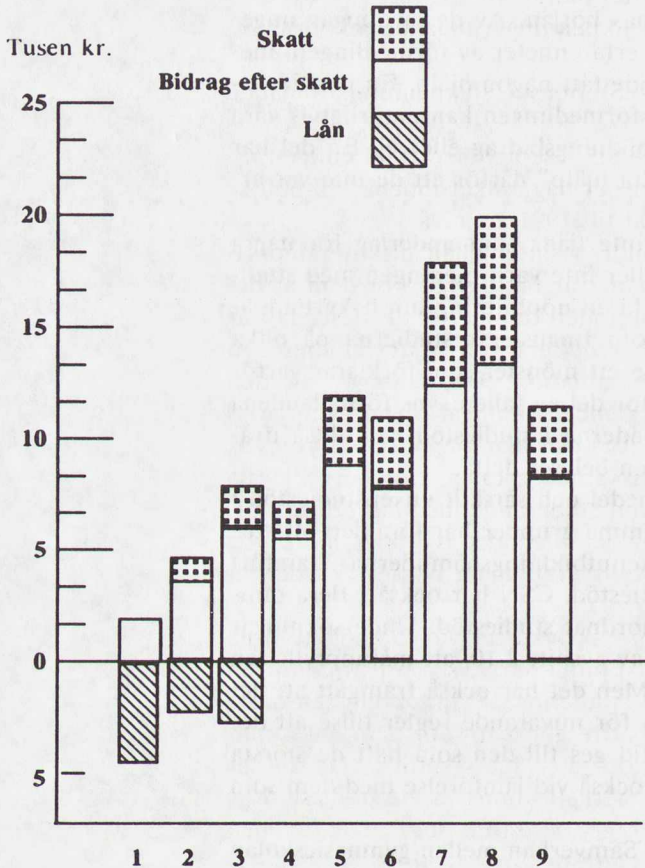
I rapporten (DsU 1990:59) "Samverkan mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen" pekar man på de olika systemen för studiefinansiering. Det har i kartläggningsarbetet framkommit att valet av studier för många är beroende på vilken studiefinansiering som kan erbjudas. Det har av några uppgiftslämnare ansetts vara ett samverkanshinder att de olika utbildningsformerna har olika studieekonomiska system.

Även folkhögskolekommittén har i sin rapport (SOU 1990:65) "Folkhögskolan i ett framtidsperspektiv" tagit upp studiefinansie-

ringsfrågan. En bidragande orsak till finansieringsproblemen anser man vara att möjligheterna till särskilt vuxenstudiestöd och utbildningsbidrag varierar mycket mellan olika län och regioner. Det gör också de handläggande myndigheternas bedömning om folkhögskolestudiernas värde. Detta skapar osäkerhet för de studerande som önskar påbörja studier, säger man.

Redovisningen i det föregående för de olika stöden har visat att skillnaden i materiellt hänseende är betydande. Stödets storlek per månad samt fördelningen på lån och bidrag illustreras av följande figur.

Förmåner per månad vid studier

Skatt är beräknad enligt skattetabell 30.

1. **Studiemedel.** Obeskattat bidrag 1 906 kr., lån 4 534 kr.
2. **Särskilt vuxenstudiestöd** lägsta A-kassa. Beskattat bidrag 4 662 kr., lån 1 900 kr.
3. **Särskilt vuxenstudiestöd** högsta A-kassa. Beskattat bidrag 7 765 kr., lån 2 836 kr.
4. **Utbildningsbidrag** lägsta A-kassa. Beskattat bidrag 7 172 kr.
5. **Utbildningsbidrag** högsta A-kassa. Beskattat bidrag 11 946 kr.
6. **Utbildningsarvode** Beskattat bidrag 10 363 kr.
7. **3:8-sjukpenning** högsta sjukpenninggrundande inkomst. Bidrag 17 874 kr.
8. **Arbetskadeersättning (6:5)** högsta sjukpenninggrundande inkomst. Bidrag 19 860 kr.
9. **Utbetalt i genomsnitt 3:8/6:5** i september 1990 enligt Finvux undersökning 332 kr. per dag, vilket innebär 10 500 kr under en månad omräknat till 1991 års nivå.

Att de studerande ute i skolorna sinsemellan diskuterar orsakerna till att de har olika förmåner är förståeligt. För dem är det naturligtvis egalt varifrån studiestödet kommer. I de flesta fall är motiven för studierna en förberedelse för fortsatta studier och önskan att förändra sin arbetssituation. Det framgår av den nämnda komvux-studien och av undersökningar bland nybörjare i folkhögskolan (SCB U38 SM 8801) och bland nybörjare i komvux 1986 (rapport 1991:08 pedagogiska insitutionen, Göteborg). Dessa motiv är mer framträdande bland studerande med låg tidigare utbildning, och i dessa grupper är också antalet avbrott mindre. Att systemet kan upplevas som orättvist framhåller bl.a. RRV i den tidigare nämnda rapporten.

Från elever som går i läs- och skrivkurser vid folkhögskolorna i Härnösand och Tärna har inkommit skrivelser till utredningen med önskemål om förbättrade studiefinansieringsmöjligheter. De anser att folkhögskolan är ett bättre alternativ för dem än grundvux-studier och att de bör ha rätt att välja skolform. De önskar att alla som deltar i dessa kurser skall kunna få ett studiestöd av samma typ som utbildningsbidraget, alltså ett stöd utan lån men med traktamente och två fria hemresor i månaden.

Som framgått av tabell 2.24 är gruppen under 25 år som får arbetsmarknadsutbildning ganska stor (34 procent), varav en del i reguljär utbildning. Det finns i den gruppen en del som aldrig har varit ute på arbetsmarknaden. Andra ungdomar som själva sökt sig till en utbildning och erhållit studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd har kanske svårt att acceptera skillnaderna i förmåner. Bland de ungdomar som beviljas utbildningsbidrag har många svaga betyg i grundskolan. Möjligheterna att få ett arbete ökar gi-

vetvis betydligt om de kan förbättra sina grundkunskaper. Det särskilda vuxenstudiestödet beviljas i stor utsträckning till personer som har liknande brister i baskunskaperna, men det kan bara vara möjligt om personen har förvärvsarbetat (motsvarande) i minst fyra år. Det särskilda vuxenstudiestödet för arbetslösa kan bara beviljas till den som fyllt 25 år. Det uppstår alltså den situationen att den som är yngre och inte har varit ute på arbetsmarknaden kan beviljas ett betydligt bättre studiestöd än den som är äldre och haft förvärvsarbete under en längre tid, men som ifråga om utbildningsbehov är i samma situation.

Administrationen försvåras

En annan nackdel med det splittrade studiestödet är givetvis att de administrativa systemen blir tungrodda och kostnadskrävande. Det förekommer att personer söker både studiemedel, särskilt vuxenstudiestöd och utbildningsbidrag för att vara säkra på att ha finansieringsfrågan ordnad. Som regel hanteras ansökan om studiemedel snabbt och stödet kan betalas ut. Finns en ansökan om särskilt vuxenstudiestöd kan man numer avvakta med beslut om studiemedel. Om utbildningsbidrag beviljas efter det att studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd betalats ut måste en särskild rutin med avräkning tillämpas, som innebär att försäkringskassan minskar utbildningsbidraget varje månad med ett belopp till dess att det tidigare utkvitterade stödet är återbetalt.

Som nämnts i kommentarerna till tabellerna 2.21–2.23 kan de som får rätt till s.k. 3:8-sjukpenning för studier ibland också beviljas utbildningsbidrag. Det tjänar närmast syftet att särskilt bidrag skall kunna betalas ut för extra kostnader i samband med utbildningen. Det är alltså i dessa fall fråga om dubbla bifallsbeslut kombinerat med ett reduceringsförfarande. Önskemål om en renodling har framförts. När det gäller de nuvarande 3:8-sjukpenningen har riksdagen beslutat att den skall ersättas av en rehabiliteringsersättning fr.o.m. den 1 januari 1992. I det systemet blir det möjligt att ersätta en studerande för merkostnader i samband med studierna. När det gäller arbetsskadeersättningen är denna fråga inte löst.

Administrationen behandlas också i nästa avsnitt.

2.12 Nuvarande organisation och administration

Inledning

Inom utredningens ram har en särskild studie gjorts av de nuvarande administrativa rutinerna för beviljning och utbetalning av reguljärt studiestöd samt utbildningsbidrag och vissa sjukförmå-

De reguljära studiestöden

Studiehjälp, studiemedel, särskilt vuxenstudiestöd, särskilt studiestöd för arbetslösa, utbildningsarvode, korttidsstudiestöd, internatbidrag samt timersättningar administreras inom CSNs myndighetsområde. Utöver den centrala myndigheten CSN finns 6 studiemedelsnämnder och 24 vuxenutbildningsnämnder. Ett kansli finns i varje län, oftast placerat i residensorten. I de sex orter där både studiemedelsnämnd och vuxenutbildningsnämnd finns är kanslierna samordnade med varandra. Kansliernas storlek varierar från det minsta med 3 årstjänster till det största med drygt 40 årstjänster. Totalt finns i länsorganisationen ca 250 årsarbetskrafter.

Samtliga studiestöd, med undantag för studiebidraget inom studiehjälpen och timersättningarna, söks av den enskilde inom i förväg fastställda ansökningstider. Då ansökan inkommer till nämnden registreras den i ett ADB-baserat administrativt system benämnt STIS (StudiesStödetsInformationsSystem). Systemet är ett kombinerat handläggningssystem och ekonomiskt system. Beroende på vilket studiestöd som söks finns olika delsystem som innehåller funktioner för ankomstregistrering, komplettering, beloppsberäkning, beslut och utbetalning. Samtliga uppgifter som behövs för den fortsatta handläggningen registreras, och en svarsbild erhålls på terminal som ger uppgifter av betydelse för ärendet. Beslutskod noteras på ansökan, varefter den arkiveras och mikrofilmas.

STIS-systemet har kopplingar till allmänna försäkringens system dels för samordning av utbildningsbidrag och studiestöd, dels för att erhålla information om sjukperioder. Till arbetslöshetskassorna finns koppling för inhämtande av A-kassebelopp som behövs för beräkning av särskilt vuxenstudiestöd. Kopplingar finns också till riksskatteverket för kontroll av inkomster och överlämnande av inkomstuppgifter. Till skolorna finns via KDAB (Kommundata AB) kopplingar för kontroll av studiestödsberättigad tid.

Utbetalning av stöden sker på grundval av studieförsäkrans eller rapport från utbildningsanordnaren, antingen månadsvis eller vid ett visst antal tillfällen varje år. Studiebidraget i studiehjälpen och timersättningarna beviljas efter anmälan från respektive utbildningsanordnare.

Utbetalningsuppgifterna registreras i STIS-systemet som automatiskt beloppsberäknar och initierar utbetalningen. Utbetalningsinformationen översänds på datamedia till Sparbankerna genom vilka alla utbetalningar görs. Den enskilde kan genom anmälan till Sparbanken få medlen utbetalade genom vilken bank eller

vilket postkontor som helst. Utbetalning sker normalt till konto. Finns inte konto registerat i samband med första utbetalningen görs den på en s.k. Sparbanksutbetalning (SPU). Fr.o.m. andra utbetalningen sätts pengarna alltid in på konto.

Administrationen kännetecknas av en sammanhållen ärendekedja från ansökan om studiestöd till utbetalning med funktioner för samtliga led i STIS-systemet.

I administrativt hänseende är studiestödssystemet komplext. Antalet studiestödsformer är stort och de enskilda komponenterna i respektive stödform är utformade på olika sätt. Det kan gälla bestämmelser om sökandens ålder, antal timmar, dagar, terminer som utbildningen avser, slag av utbildning, antal år med förvärvsarbete, tidpunkt för inlämnande av ansökan, medorgarskap, urvalsbestämmelser m.m.

Beloppsberäkningen grundar sig på varierande schabloner, t.ex. timersättning och dagersättning för korttidsstudiestöd, verklig kurskostnad, procent av basbeloppet, procent av vad som kan utgå i form av dagpenning inom arbetsmarknadsutbildning och valfritt belopp. I vissa fall är beloppet skattepliktigt, i andra fall inte.

Det administrativa ADB-systemet är alltså komplicerat, vilket innebär att handläggarna på länskanslierna måste arbeta med ett stort antal transaktioner, vilka dessutom tillkommit under en lång tid med åtföljande olikheter i systemuppbyggnad.

Informationen till allmänheten försvåras och fördyras på grund av det splittrade studiestödet. Kontakterna med utbildningsanordnarna påverkas också, vilket har fått till följd att informationsutbytet mellan studiestödsorganisationen och utbildningsanordnarna i vissa avseenden inte är tillräckligt rationellt.

Utbildningsbidraget

Det övergripande organisatoriska ansvaret för handhavandet av utbildningsbidragen är delat mellan arbetsmarknadsverket och riksförsäkringsverket. Arbetsmarknadsverket handlägger ansökningar om utbildningsbidrag och fattar beslut om stöd. Riksförsäkringsverket och försäkringskassorna har som myndighetsuppgift att besluta om belopp och utbetala utbildningsbidraget, dvs. dagpenning och olika typer av kostnadsersättningar. Den ordning som nu finns för utbildningsbidraget gällde också fram till den 1 juli 1986 för det särskilda vuxenstudiestödet, där ansvaret var delat mellan CSN och riksförsäkringsverket.

Den följande beskrivningen av rutinen för handhavandet av utbildningsbidragen vid försäkringskassorna bygger på studier vid kassorna i Östersund, Malmö och Sundsvall.

Beslut om arbetsmarknadsutbildning och utbildningsbidrag fattas av länsarbetsnämnd, arbetsförmedling eller AMI. Det övervägande antalet beslut fattas av arbetsförmedlingen efter delegation

från länsarbetsdirektören. Beslutet meddelas på AMS-blankett UB 2201. Kopior av detta beslut sänds till försäkringskassan, utbildningsstället och arbetsförmedlingens personakt.

Då försäkringskassan erhållit beslutet från arbetsförmedlingen registreras ett antal beslutsuppgifter från beslutsblanketten i ADB-systemet. Om det av förmedlingens beslut framgår att kursdeltagaren tillhör en arbetslöshetskassa initieras via registrering en maskinell rutin gentemot A-kassorna för inhämtande av uppgift om dagpenning. Ca 65-70 procent av kursdeltagarna beräknas tillhöra A-kassa.

Vid registreringen erhålls en svarsbild på terminalen som ger uppgifter om förhållanden som kan påverka den fortsatta handläggningen av ärendet. Det är bl.a. uppgifter om pension och livränta som påverkar stödets storlek. Svarsbilden lägger också ut uppgift om dagpenningens storlek, bruttobelopp och skattebelopp samt ett 90-procentigt belopp av aktuell dagpenning.

När registreringen är avslutad printas svarsbilden ut och tillförs den akt som läggs upp manuellt. I denna görs noteringar om de förhållanden som kan få betydelse vid kommande utbetalningar. Genom registreringen i ADB-systemet får man i fortsättningen impulser som möjliggör den samordning som skall ske med bl.a. sjukpenning och föräldrapenning och som avser att förhindra att studiestöd utgår för samma tid.

Registreringen initierar också att *beloppsbeslut om dagpenning* sänds till kursdeltagare. I de fall denne tillhör en arbetslöshetskassa är oftast beloppsbeslutet preliminärt eftersom uppgiften om A-kasseersättning ännu inte är känd. I samma försändelse som det första beloppsbeslutet skickas också en informationsbroschyr samt ansökningsblankett för särskilt bidrag för bl.a. dagliga resor och traktamente.

Uppgift om A-kasseersättning erhålls antingen via en dataavisering eller en intygsblankett. När uppgiften inkommer görs en ny registrering som initierar ett nytt beloppsbeslut.

Då en ansökan om *särskilt bidrag* kommer in till försäkringskassan tas utbildningsakten fram och handläggningen görs manuellt såväl för beloppsberäkning som beslut. Särskilt bidrag söks på olika blanketter, beroende på vad för sorts bidrag det gäller. Vanligast är ansökan om bidrag för dagliga resor och traktamente. Beslutet skrivs ut och sänds till kursdeltagaren. Noteringar görs i utbildningsakten.

Utbetalning av dagpenning sker när ett studieintyg inkommer från AMU/AMI som intygar kursdeltagarens närvaro/frånvaro eller när en av övriga kursanordnare bestyrkt studieförsäkran/intyg inkommer direkt från eleven själv. Före utbetalningen görs nödvändiga kontroller. Beloppet beräknas manuellt. En manuell beräkning görs även när avdrag skall göras på utbildningsbidraget för t.ex. utbetald sjukpenning. Om den studerande också skall ha särskilt bidrag görs även där en manuell beräkning av beloppet.

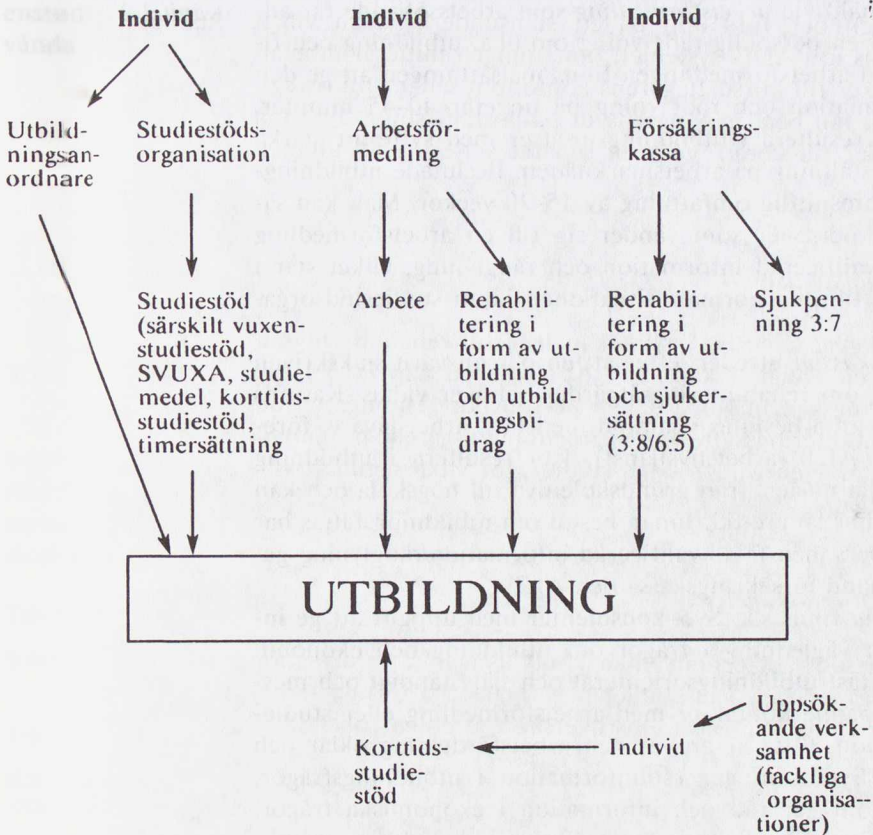
De olika beloppen för dagpenning och särskilt bidrag noteras i utbildningsakten och förs upp på ett stansunderlag från vilket uppgifter matas in i ADB-systemet. Inmatningen initierar utbetalningen, som sker till kursdeltagarens konto, om sådant finns registrerat. I annat fall betalas pengarna ut på postanvisning. I de fall utbetalning sker till konto, görs en separat avisering av utbetalningen.

Sjukpenning vid studier

En åtgärd enligt 2 kap. 11 § AFL kan leda till rehabiliteringsåtgärder, antingen enligt 3 kap. 8 § AFL eller 6 kap. 5 § LAF. Skulle försäkringskassan finna att en person bör genomgå en utbildning i rehabiliteringssyfte kan sjukpenning utgå enligt nämnda lagrum. Det kan även gälla sådana studier, för vilka reguljärt studiestöd kan utgå.

lakuagelser och erfarenheter

En enskild person kan genom olika kontaktvägar få information och rådgivning om yrkesval, studier och finansiella förutsättningar för studier. Detta kan illustreras överskådligt enligt följande figur.

Beroende på kontaktväg kan personen få information och rådgivning som varierar i omfattning.

Inom den *studiesociala organisationen* finns f.n. inga särskilda resurser för personlig rådgivning. I stället är den normala situationen att en enskild person lämnar in en ansökan om studiestöd och får den beviljad utan att myndigheten vet om han eller hon efterfrågat eller på annat sätt erhållit en kvalificerad rådgivning om studier, yrkesval, finansiering av studier eller återbetalningsvillkor efter utbildningen. Beslutet från studiestödsmyndigheten kan avse studiestöd för en kort period, men kan också vara inslussning till en studieperiod på flera år. I princip har en person rätt till stöd som längst under 12 terminer vid enbart högskolestudier eller längst under 18 terminer, om gymnasiala studier räknas in. Under de senaste åren har tendensen varit att information om utbildning och studiestöd efterfrågats i allt större utsträckning. CSN uppger att deras organisation under de senaste två-tre åren har fungerat som ett informantsnav i frågor om utbildning, studiefinansiering och andra villkor under utbildningstiden. För detta efterfrågetryck finns nu inga särskilt avdelade resurser.

En enskild person som är arbetslös eller riskerar att bli arbetslös och är anmäld vid *arbetsförmedling* som arbetssökande får alltid tillgång till en personlig rådgivning om bl.a. utbildning och finansiering. Vid arbetsförmedlingen finns målsättningen att ge den enskilde information och rådgivning på ungefär 40-45 minuter. Samtalen kan resultera i utbildningsinsatser med syfte att stärka den enskildes ställning på arbetsmarknaden. Beslutade utbildningar har en genomsnittlig omfattning av 15-20 veckor. Man kan således säga att personer som vänder sig till en arbetsförmedling kan erhålla kvalificerad information och rådgivning, vilket står i stark kontrast till den normala situationen inom studiestödsorganisationen.

Försäkringskassan utreder, efter att en person varit sjukskriven under viss tid, om rehabiliteringsåtgärder behöver vidtas. Kassans åtgärder, vilka ofta beslutas i samråd med t.ex. arbetsgivare, företagshälsovård, ALT (arbetslivstjänst), kan resultera i utbildning på i princip alla nivåer, från grundskolenivå till högskola och kan avse kortare eller längre tid. Innan beslut om utbildning fattas har den berörde personen fått kvalificerad information/rådgivning genom i första hand försäkringskassa och ALT.

Vid *skolorna* finns s.k. Syo-konsulenter med uppgift att ge information och vägledning i frågor om utbildning och ekonomi. Syo arbetar oftast utbildningsorienterat och självständigt och mestadels utan löpande kontakter med arbetsförmedling eller studiestödsorganisation. Ofta är ansvar och arbetsfördelning oklar och delad mellan Syo, som ger råd/information i utbildningsfrågor, och kurator som ger råd och information i ekonomiska frågor. Syo-konsulenternas organisatoriska ställning vid skolan syns också oklar.

Den enskilde personen kan alltså, beroende på vart han/hon vänder sig, få tillgång till mer eller mindre ingående information/rådgivning om yrkesval, utbildning och ekonomi. I samtal med arbetsvägledare och studiestödshandläggare under kartläggningssarbetets gång har många vitsordat de orättvisor som kan uppstå genom att information och rådgivning varierar. Redan det faktum att organisationen är splittrad och att allmänheten har olika kunskap om vart man skall vända sig är otillfredsställande. Leder detta i en del fall dessutom till skillnader i ekonomiska villkor under utbildningstiden, som inte kan motiveras, accentueras behovet av en ökad administrativ samverkan och samordning över myndighets- och sektorsgränser.

I etablerad form finns en nära samverkan mellan arbetsförmedling och vuxenutbildningsnämnd i Jämtland. I samtal med företrädare för dessa myndigheter har framhållits att de sökande i större utsträckning har kommit i åtnjutande av "rätt stöd", beroende på myndigheternas samarbete och personkännedom samt personalens kunskaper om varandras verksamhetsområden. Det är annars inte ovanligt att personer som riskerar att bli arbetslösa

vänder sig till vuxenutbildningsnämnden med förfrågan om vuxenstudiestöd eller studiemedel, när de kanske i första hand bör vända sig till arbetsförmedlingen.

SOU 1991: 65
Kapitel 2

3.1

Åkers-

stöd för

sema-

markna-

Ystad 23

Sandhamn

Himora

Karlens-

interna

Svea, W

högskola

Svea,

grund-

gymnas-

Svea 10

högskola

Stureka

högskola

Stureka

grund-

gymnas-

Uthua

högskola

Uthua

opphe-

Wieder ist die Untersuchungsergebnisse für 1991 im Vergleich mit den Ergebnissen der Studie von 1987 zu sehen. Die Ergebnisse sind in Tabelle 1 dargestellt. Die Ergebnisse zeigen, dass die meisten Teilnehmer in beiden Studien die gleiche Bandbreite an Aktivitäten angaben. Die Ergebnisse sind in Tabelle 1 dargestellt.

3.1 Resurser för finansiering av vuxnas studier

Anvisade medel under 1991/92 för olika former av statligt studiestöd för vuxna framgår av nedanstående uppställning. Även resurserna som avser högskoleområdet är medtagna och har särskilt markerats.

Tabell 3.1 Resurserna för statligt studiestöd 1991/92, milj.kr.

Stödform	Anvisat/ beräknat	Anslags typ ¹⁾
Timersättning	107,2	F
Korttidsstudiestöd/ internatbidrag	226,0	R
Svux, bidragsdel, högskolenivå	60,0	R
Svux, bidragsdel, grundskole- och gymnasieskolenivå	1 181,7	R
Svux för arbetslösa, bidragsdel	75,0	R
Studiemedel, bidragsdel, högskolenivå	1 750,0	F
Studiemedel, bidragsdel, grundskole- och gymnasieskolenivå	575,0	F
Utbildningsarvode, högskolenivå	126,8	F
Utbildningsbidrag, upphandlad utbildning	4 479,4 ²⁾	R

Stödform	Anvisat/ beräknat	Anslags typ ¹⁾
Utbildningsbidrag, reguljär utbildning	1 230,8	R
Sjukförmåner vid utbildning	253,0 ³⁾	F
Resekostnadsersättning, statens skolor för vuxna	2,0	F
Ersättning vid kontakttolkutbildning	2,0	F
Sammanlagt	10 068,9	
varav:		
- för studier på grundskole- och gymnasieskolenivå	8 002,1	
- för studier på högskolenivå	2 066,8	

1) F = förslagsanslag, R = reservationsanslag

2) I beloppet ingår verksamheten med utbildning i företag samt 30,0 milj. kr. för försöksverksamhet med stimulansbidrag

3) Beloppet baserar sig på en undersökning som Finvux gjort och som redovisas i bilaga 2. Halva kostnaden är hänförlig till högskolenivån.

Utöver de resurser som redovisats ovan kan nämnas att utbildningarna av studielån under året beräknas uppgå till 1 018 milj. kr. för studerande på gymnasial nivå och till 3 251 milj. kr. för studerande på högskolenivå. Statens utgifter för räntor och vissa avskrivningar beräknas uppgå till 1 358 milj.kr., varav ca 340 milj.kr. kan antas avse lån för gymnasial utbildning. För rese- rabatter under 1991/92 har anvisats 95,5 milj.kr.

3.2 Vuxenutbildning och folkbildning

Riksdagen har under året behandlat två viktiga regeringsförslag som rör vuxenutbildningen, nämligen prop (1990/91:82) om folkbildning samt prop (1990/91:85) "Växa med kunskaper" om gymnasieskolan och vuxenutbildningen. Den inriktning som kommit till uttryck i dessa dokument, och som riksdagen ställt sig bakom, ingår självfallet i de förutsättningar på vilka mina överväganden och förslag bygger. Det finns därför anledning att beskriva något av de kommande förändringarna inom vuxenutbildningen.

Växa med kunskaper

Det är enligt propositionen viktigt att det finns vuxenutbildning som svarar mot individens egna önskemål. Vid sidan av annan vuxenutbildning - arbetsmarknadsutbildning, personalutbildning, folkbildning - är kommunens vuxenutbildning den som ger de studerande möjlighet att fritt välja studieinriktning.

Samhället har all anledning att uppmuntra och underlätta för vuxna som vill stärka sin ställning i arbetslivet eller skaffa sig kompetens för vidareutbildning. En vuxenstuderande måste ta ett större eget ansvar för sina studier. Planering och val av arbetsformer utifrån den egna erfarenheten är en viktig förutsättning för framgång.

Det offentliga skolväsendet för vuxna delas in i tre delar, nämligen *komvux*, som erbjuder grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning, *särvux* (vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda) samt *sfi* (svenskundervisning för invandrare).

Den *grundläggande vuxenutbildningen* ersätter nuvarande grundvux och etapp 1 (motsvarande grundskolans högstadium) i komvux. Den skall ge en allmän, bred kompetens för arbets- och samhällslivet, men också en grund för vidare studier. Innehåll och uppläggning skall bestämmas utifrån de kortutbildades behov. För personer med ingen eller kort tidigare skolgång ges undervisning motsvarande nuvarande grundvux. I övrigt består den grundläggande utbildningen av basämnen samt temakurser. Den studerande kan välja att läsa bara något ämne eller hela programmet. Det skall vara möjligt att välja heltids- eller deltidstudier och att kombinera med ämnen i gymnasial vuxenutbildning.

Utbildning på grundläggande nivå blir en rättighet för individen. Det är kommunens ansvar att anordna utbildning för alla som behöver det och aktivt verka för att de rekryteras. I avsikt att få bort geografiska hinder åläggs kommunerna också att ta emot elever från andra kommuner, mot att den studerandes hemkommun blir skyldig att stå för kostnaderna. Kommunen kan anordna utbildningen i egen regi eller genom uppdrag åt andra anordnare.

Gymnasial vuxenutbildning skall ge vuxna kunskaper och färdigheter motsvarande dem som ungdomar kan få i gymnasieskolan. Innehållet skall anknyta till och ge samma kompetens som gymnasieskolan. Yrkesutbildningen bör, på samma sätt som enligt planerna för gymnasieskolan, innehålla en arbetsplatsförlagd del.

Även när det gäller gymnasial vuxenutbildning förutsätts en kommun ta emot elever från andra kommuner under förutsättning av att hemkommunen är villig att lämna ersättning.

Påbyggnadsutbildningen saknar motsvarighet i gymnasieskolan. Den skall ge vuxna en utbildning som leder till en ny nivå i yrket eller till ett nytt yrke. Det kan antingen vara en påbyggnad på en avslutad gymnasial utbildning, utan att ha högskolekaraktär, eller en vidareutbildning som bygger på enbart den obligatoriska skolan. Påbyggnadsutbildningen ersätter en stor del av de tidigare yrkesinriktade kurserna i komvux och specialkurserna i gymnasieskolan. I påbyggnadsutbildningen skall också ingå den ettåriga teknikerutbildning, som bedrivits som försöksverksamhet.

Nya bestämmelser om svenskundervisning för nykomna invandrare (*sfi*) infördes i januari 1991. För s.k. tidigare invandrare får komvux i uppdrag att anordna särskilda kurser i svenska.

Landstingskommunerna får ansvar för att anordna *särvux* i den utsträckning som behövs.

Gymnasieskolan skall ha ansvaret för ungdomars utbildning. Komvux skall ha ansvaret för de vuxenstuderandes utbildning. *Åldersgränsen är 20 år*, men det skall ändå vara möjligt för ungdomar att gå i komvux-kurser och vuxna i gymnasieskolan om kommunen bestämmer det. En tydligare gränsdragning mellan olika utbildningsanordnare förordas, där den inriktning som redovisats i utbildningsdepartementets rapport (Ds 1990:59) "Samverkan mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen" kan ligga till grund. En bredare samverkan mellan gymnasieskola, komvux, AMU och högskolan förordas, som bedöms leda till ett bredare kursutbud, men också till gemensamma satsningar när det gäller t.ex. lokaler och utrustning.

Undervisningen skall som hittills vara *avgiftsfri*. För läromedel som den studerande vill behålla kan kommunen, med undantag för deltagare i *sfi*, ta ut en avgift motsvarande självkostnadspris.

Stor vikt läggs vid vägledningsfrågorna och kommunens skyldighet att *informera* om möjligheterna till vuxenutbildning. Goda *syoinsatser* kan medverka till att felval och studieavbrott undviks.

Folkbildning

Folkbildningsarbetet skall vara fritt och frivilligt. Staten skall inte föreskriva målen för verksamheten. Det bör alltså göras åtskillnad mellan folkbildningens mål och samhällets mål och syfte med bidragsgivningen.

Folkbildningen skall styra sig själv, men uppföljningen och utvärderingen från samhällets sida skall stärkas.

De resurser som ställs till folkbildningens förfogande skall främst användas för verksamhet som syftar till att utjämna utbildningsklyftorna och höja utbildningsnivån i samhället. Verksamhet som anordnas för grupper som är utbildningsmässigt, socialt och kulturellt missgynnade skall särskilt prioriteras. Studier i svenska, engelska, matematik och samhällsinriktade ämnen är särskilt viktiga.

Studiecirkelverksamheten fyller en viktig funktion i folkbildningsarbetet. Särskilt lämpar sig cirkelns arbetsform för personer med kort och bristfällig grundutbildning.

För *folkhögskolan* skall de allmänna kurserna vara basen i verksamheten och utgöra minst 15 procent. Till de allmänna kurserna skall främst rekryteras personer som saknar grundskole- eller gymnasiekoleutbildning.

Resurserna skall inte användas för uppgifter som till innehåll och arbetsform utförs inom det offentliga skolväsendet. Folkhögskolan skall alltså ge alternativ till utbildningar i skolväsendet. Men de allmänna kurser som syftar till att ge behörighet för högskoleutbildning måste självfallet ge kunskaper och färdigheter som är likvärdiga dem i gymnasieskolan. Fritidsledarutbildning får fortsättningsvis också anordnas av folkhögskolorna.

Fr.o.m. budgetåret 1991/92 anvisas ett gemensamt belopp för folkbildning utan närmare reglering från statens sida. Ett *folkbildningsråd* har inrättats som bl.a. har till uppgift att fördela statsbidraget mellan studieförbunden och folkhögskolorna och svara för uppföljning och utvärdering av verksamheten.

3.3 Behov av kompetensutveckling

Vuxenutbildningens strategiska betydelse för samhällstillväxten är allmänt erkänd. I rapporter, handlingsprogram och inlägg av olika slag diskuteras behoven för framtiden. Teknikutvecklingen, den strukturella omdaning av arbetslivet, internationaliseringen, närmandet till EG; alla dessa ändrade förutsättningar, liksom målsättningen att medborgarna skall bli delaktiga i och få inflytande över samhällsutvecklingen föder nya behov. I tider med arbetslöshet accentueras kraven på vidareutbildning av arbetskraften både ifråga om yrkeskunnandet och i många fall en förstärkt grundutbildning.

Behoven av kompetensutveckling inom arbetslivet har redan inneburit en kraftig tillväxt av personalutbildningen. För företagen utgör internutbildningen alltmer en naturlig del av investeringarna. Detta ger nya möjligheter för de anställda. Från flera håll uttrycks emellertid oro för att en stor del av arbetskraften kommer att ställas utanför sådana möjligheter, liksom risken för att det fria kunskapsökandet motverkas. Frågor av detta slag är under överbäggande av den inom arbetsmarknadsdepartementet tillsatta utredningen om kompetensutveckling i arbetslivet (dir 1990:25). Kommittén skall analysera personalutbildningens roll i förhållande till den samhällsliga vuxenutbildningen och belysa inom vilka sektorer personalutbildning är särskilt angelägen. De åtgärder som föreslås skall ges en fördelningspolitiskt rättvis profil.

I en uppmärksam rapport (SIND:2, Statens industriverk) "Långt kvar till kunskapsamhället" visar man att ungefär 40 procent av de anställda inom industrin har enbart folkskola eller grundskola som utbildningsbakgrund. Det är en betydligt högre andel än för Japan, Västtyskland och USA. För England och Finland är däremot andelen lågutbildade i industrin större än i Sverige. Författarna anser det oroande att en så stor del av arbetskraften har svaga kunskaper i basämnen som svenska, engelska och

matematik. För att svenska företag skall kunna konkurrera internationellt behövs satsningar som ger både en breddning av den allmänna kompetensen och en ökning av de högskoleutbildades andel bland de anställda.

Att alla grupper i samhället bör ha lika möjligheter till utbildning är ett fastlagt mål. Alla som är motiverade för studier bör ges samma reella möjligheter att utveckla den egna förmågan. Av riksdagens senaste beslut om vuxenutbildningen och folkbildningen framgår att betydligt ökade krav kommer att ställas på vuxenutbildningen i framtiden. I det perspektivet måste också studiefinansieringsfrågorna vägas in.

3.4 Studiestödets roll

Det har i olika sammanhang hävdats att det reguljära studiestödet skall vara neutralt i förhållande till olika utbildningar inom t.ex. högskolan eller inom gymnasial utbildning. Sådana tankar har särskilt förts fram när det gäller studiemedelssystemet. Genom att studiemedlen är lika för alla förutsätts de inte få någon styrande effekt på val av utbildning. Som framgått av redovisningen i kapitel 2 kan man knappast hävda att neutralitetsaspekten har kunnat upprätthållas helt. Behov av särskilda stimulansåtgärder har uppstått för att rekrytera till vissa utbildningar. YTH och vissa yrkeslärarutbildningar är sådana exempel. Arbetsmarknadsutbildningen kan sägas vara ett annat område där extraordinära åtgärder har ansetts behövliga för rekryteringen, även om utifrån delvis andra motiv. Där har dessutom tillkommit särregler, som ger även anställda vissa möjligheter att komplettera sitt yrkeskunnande.

Ett syfte med studiestödet är att det skall bidra till att förverkliga de övergripande målen för utbildningspolitiken och/eller för arbetsmarknadspolitiken. Studiestödet bör alltså ses som ett verkamt medel vid sidan av andra insatser för att påverka rekryteringen till utbildning. Om statsmakterna önskar öka tillströmningen under någon period till vissa utbildningar, eller särskilt stödja vissa grupper, är det enligt min mening naturligt att använda en ekonomisk stimulans. Inom ramen för ett differentierat och flexibelt studiestöd kan sådana åtgärder vidtas utifrån en samlad syn på utbildningsbehoven inom vissa sektorer.

Vuxenutbildningsreformens genomförande 1975 var ett uttryck för en ny syn på studiefinansieringen för vuxna. Reformen har i stora delar fungerat väl och har medfört att tusentals vuxna varje år fått möjlighet att bedriva kortare eller längre studier under gynnsamma ekonomiska villkor. Den redogörelse som lämnats i det föregående visar emellertid också på vissa brister i måluppfyllelsen, bl.a. beroende på de otillräckliga resurserna. Vuxenstudiestödsreformens dilemma kan sägas ligga i dess dubbla roll att å ena sidan vara en arbetslivsreform, som skall möta behoven av vi-

dareutbildning hos hela arbetskraften och å andra sidan utgöra den satsning som särskilt prioriterar dem som har den kortaste utbildningen. Det är nu enligt min mening dags för ett nytt steg i utvecklingen av vuxenstudiestödet.

Studiehindren för vuxna har beskrivits i många sammanhang. Grunden kan vara besvärliga arbetsförhållanden, tidigare dåliga skolerfarenheter, svag studietradition. Bland andra faktorer som nämnts är att utbildningen inte alltid är anpassad till korttidsutbildades behov och förutsättningar. De studiesociala villkoren är en annan viktig faktor. Många vuxna har ansvar för hem och familj. De ekonomiska förutsättningarna under och efter studierna är ofta avgörande för om studier under kortare eller längre perioder skall kunna genomföras.

Studiestödets huvuduppgift är att undanröja ekonomiska studiehinder. De nuvarade reguljära studiestöden har bara delvis fyllt denna funktion. I flera forskningsrapporter har framhållits att det är de som har en relativt god ekonomi i övrigt, de som har marginaler i sin ekonomi, som kan rekryteras. Skall stödet fylla sitt syfte måste det vara så utformat att det kan stimulera till studier. Insatserna för vuxenutbildningen, med bl.a. syftet att minska utbildningsklyftorna i samhället, måste därför kombineras med förbättrade finansieringsmöjligheter för att ge avsett resultat. Studiestödet är alltså en viktig del i samhällets totala insatser för vuxenutbildning. Sådana åtgärder kan också ses som en investering i ett vidare perspektiv. Förbättrade möjligheter till finansiering av studier på gymnasial nivå kan antas leda till en ökad rekrytering till högskolan från de socio-ekonomiskt svaga grupperna i samhället.

Andra krav som kan ställas på studiestödet är att det så långt som möjligt skall vara

- enkelt och lättöverskådligt
- administrativt lätthanterligt
- lätt att förändra i sina olika delar.

3.5 Arbetslinjen - utbildningslinjen

Arbete åt alla, eller arbetslinjen, är en ledstjärna för arbetsmarknadspolitiken. Ett led i åtgärderna är att genom utbildning stärka de arbetssökandes kompetens. Den ökande arbetslösheten har lett till att resurserna för arbetsmarknadsutbildning och utbildningsbidrag har ökat kraftigt under 1991. Arbetslösa med bristfällig utbildning skall bl.a. ges tillfälle att förstärka sin kompetens. Behoven av en bred grundutbildning betonas. Arbetsmarknadsutbildningen är alltså en betydande del av samhällets vuxenutbildning.

Arbetsmarknadsutbildning är utbildning som någon genomgår av arbetsmarknadsskäl och initieras huvudsakligen utifrån samhällets behov, medan den reguljära vuxenutbildningen initieras utifrån de enskilda människornas fria val av utbildning. I rapporten

(Ds 1990:59) "Samverkan mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen" konstaterar man att gränserna mellan de båda områdena är oklara. Som nämnts har riksdagen i anledning av propositionen "Växa med kunskaper" förordat en ökad samverkan, men också en tydligare gränsdragning mellan utbildningsanordnarna.

De nackdelar som är förknippade med den nuvarande sektoriseringen sammanhänger delvis med studiefinansieringsfrågan. Erfarenheterna visar att de som söker studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd för studier på grundskole- eller gymnasieskolenivå oftast gör det av arbetsmarknadsskäl. Den som har en anställning har emellertid aldrig möjlighet att genomgå en utbildning med de förmåner som den som är arbetslös har, även om han eller hon har arbetat i årtal. Undantaget är om det är fråga om personalutbildning som anordnas av arbetsgivaren.

Åtgärder bör enligt min mening vidtas som innebär att de båda områdena kompletterar varandra på ett mer naturligt sätt. Samtidigt som alltså skiljelinjen behöver bli mindre markerad, eftersom målsättningen till stora delar är densamma, är det också önskvärt med en klarare ansvarsfördelning för utbildningspolitiskt, arbetsmarknadspolitiskt eller socialförsäkringspolitiskt motiverade insatser. Om den förbättring som jag föreslår för det reguljära studiestödet genomförs skapas förutsättningar för en sådan klarare ansvarsfördelning.

3.6 Behov av förändringar

Den enskildes situation bör vara avgörande

Studiefinansieringen för vuxna är ett komplicerat område eftersom det rör studerande på alla nivåer med olika bakgrund och ekonomiska behov. De tre stora studiefinansieringsformerna studiemedel, särskilt vuxenstudiestöd och utbildningsbidrag har delvis samma målsättning, men skiljer sig väsentligt ifråga om det materiella innehållet. De olika regelverken är svåröverskådliga, vilket innebär att den enskilde kan ha svårt att skaffa sig tillräcklig information. Myndigheterna administrerar sina olika regelverk utan några större möjligheter att bedöma effekterna av verksamheten i förhållande till de andra områdena. Dessa förhållanden har kritiserats under lång tid.

Det finns enligt min mening behov av en mer samlad syn på studiefinansieringen för vuxna. Skillnader i ekonomiska villkor under studier bör vara relaterade till individens situation och behov av utbildning och inte till utbildningsanordnarnas behov eller studiestödssystemens förutsättningar och tillämpning.

Det senaste riksdagsbeslutet om vuxenutbildningen och folkbildningen indikerar att samhället tydligare än tidigare prioriterar resurserna till dem som har behov av överbyggande utbildning. Studiestödets innehåll och utformning bör stå i samklang med denna övergripande målsättning.

Konsekvenserna av skuldsättning vid mer omfattande studier har redan beskrivits. Resurserna för särskilt vuxenstudiestöd är otillräckliga. Det har lett till ett administrativt komplicerat system med urvalsprovning bland sökande och en stor mängd avslagsärenden. De som inte får vuxenstudiestöd hänvisas till studiemedelssystemet.

Min utgångspunkt är att samhället bör erbjuda ett förmånligare studiestöd än studiemedel för studier på grundskole- och gymnasieskolenivå. Studier på grundskolenivå bör kunna genomföras utan skuldsättning. Även studier på gymnasial nivå bör kunna genomföras till betydligt förmånligare villkor än i nuläget. Därigenom markeras från samhällets sida behoven och betydelsen av en allmänt ökad kompetensutveckling.

I det nya systemet bör inte rätten till stöd vara beroende av särskilt avsatta resurser. Reglerna bör istället vara mer generell verkande. Det innebär att en studerande som deltar i en utbildning som berättigar till vuxenstudiestöd aldrig skall kunna hänvisas till det mindre förmånliga studiemedelssystemet p.g.a. bristande resurser.

Särskilt prioriterade grupper

En viktig tanke i vuxenutbildningsreformen var att man via uppsökande verksamhet skulle kunna rekrytera kortutbildade till cirkelstudier eller andra kortare studier och att därigenom skapa förutsättningar för en fortsatt, längre utbildning. Denna syn har bara delvis vunnit terräng. Först under senare år har insatser gjorts för att bredda informationen och utbudet av kurser. Jag anser emellertid att det är angeläget att det även i fortsättningen finns en särskild resurs för uppsökande verksamhet. Ett förmånligt studiestöd bör kombineras med insatser som syftar till att nå de i utbildningshänseende sämst ställda. Det finns annars risk för att den mest behövande gruppen fortfarande inte kan tillgodogöra sig de förbättrade villkoren. Erfarenheten visar att det främst är de redan motiverade som tar vara på ökade möjligheter till utbildning. Syftet med den uppsökande verksamheten bör emellertid tydliggöras och få en delvis annan inriktning. Begränsningen av verksamheten till arbetsplatser är enligt min mening inte nödvändig att upprätthålla, även om den huvudsakliga rekryteringen naturligtvis kommer att ske där. Många människor som har en

kort eller bristfällig utbildning kan nås via andra kanaler än dem som arbetslivet erbjuder. Samverkan mellan myndigheter och organisationer måste öka.

Studiestödet för kortare studier bör i huvudsak riktas till dem som behöver ta ledigt från arbetet för att förbättra sina kunskaper i basämnen på grundskole- eller gymnasieskolenivå. Jag har funnit att det nuvarande korttidsstudiestödet inte har utgjort den stimulans för kortutbildade som var avsett p.g.a. att det inte har ersatt inkomstbortfall i tillräcklig utsträckning. Det har framkommit i flera rapporter att flertalet kortutbildade inte kan tänka sig en minskning av en redan låg inkomst för att delta i studier. Skall stödet fylla sin funktion bör konstruktionen förändras.

Flexibilitet

Samhällets kostnader för utbildning och studiestöd är omfattande. Det är därför viktigt att effektiviteten i systemen är goda. En åtgärd som bidrar till detta är t.ex. inriktningen i komvux att anpassa studierna efter den enskildes behov. Studiestödet bör stödja denna utveckling. Jag har tagit fasta på erfarenheterna av att det nuvarande systemet med studiestödspöäng för heltids- och deltidstudier inte fungerat helt tillfredsställande. Många anmäler sig till kurser som de inte har så stort behov av för att nå en heltidsomfattning. Det är angeläget att sådana styrande inslag tas bort, och att stödet i stället fungerar flexibelt och bidrar till en ökad genomströmning.

Samordning - bättre utnyttjande av resurser

Till de frågor utredningen enligt direktiven haft att belysa hör möjligheterna till en samordning mellan studiemedel, särskilt vuxenstudiestöd, utbildningsbidrag och sjukförmåner.

Redan den studiesociala utredningen (SOU 1963:74) pekade på behoven av ett enhetligt studiestöd. Utredningen menade att det från många synpunkter hade varit önskvärt att skapa ett enhetligt studiesocialt system som omfattade alla studerande på olika nivåer. Även år 1972 togs frågan upp i samband med beslutet om att äldre studerande i studiehjälpsystemet skulle föras över till studiemedelssystemet. I KAMU-utredningen (SOU 1974:79) sökte man också finna en lösning med utgångspunkt både i arbetsmarknadspolitiska motiv och individens sociala situation. Ju starkare arbetsmarknadspolitiska och/eller sociala motiv som fanns för utbildning, desto större borde samhällets insats vara. Olika idéer om en harmonisering av studiestödsreglerna har sedan dess förekommit. En samordning är önskvärd av flera skäl.

Vid genomgången av de nuvarande förhållandena har jag kunnat konstatera att det praktiskt taget är vattentäta skott mellan systemen för studiemedel, vuxenstudiestöd och utbildningsbidrag. Regelverkens olika utformning har fördelningspolitiska bevekelsegrunder. Dessa avsedda skillnader i förmåner har emellertid inte alltid motsvarats av skillnader ifråga om behov av utbildning och stöd hos den enskilde. I proposition 1975:23 som ledde till vuxenstudiestödets införande anförde föredragande statsrådet bl.a.: "en avvägning bör enligt min mening även göras mot andra studiestödsformer, t.ex. utbildningsbidrag inom arbetsmarknadsutbildningen. Syftet skall vara att så långt möjligt tillförsäkra de sökande den form av studiestöd som bäst svarar mot de individuella behoven". Denna ambition har bara i enstaka fall kunnat förverkligas i praktiken bl.a. beroende på uppdelningen på olika regelverk. Genom ett samordnat studiestöd och en samordnad information och administration kan de nämnda svagheterna minimeras.

Även ur administrativ synpunkt är det viktigt att förenkla systemen. Av redovisningen i tidigare avsnitt framgår att de administrativa rutinerna för beviljning och utbetalning av studiestöd är komplicerade och okoordinerade, delvis p.g.a. splittringen på stödformer. I ett samordnat vuxenstudiestöd bör man kunna utvinna betydande rationaliseringsvinster bl.a. genom att

- utgiftsläckage begränsas
- informationen gentemot allmänheten underlättas
- administrationen förenklas
- utvärdering och uppföljning underlättas

Uppföljning

En förbättring av studiestödet bör kombineras med ökade kontrollinsatser och fungerande metoder för uppföljning och utvärdering.

Studerande i eftergymnasial utbildning

Mina förslag kommer inte att avse studerande i eftergymnasial utbildning, med undantag för de grupper som redan tidigare skiljts från studiemedelssystemet, t.ex. YTH-studerande.

Under utredningsarbetet har jag emellertid blivit övertygad om att ett införande av studiemedlen i ett samlat system för längre studier är både möjligt och önskvärt. Det skulle innebära flera fördelar. Bl.a. skulle en mer genomgripande förenkling av lagstiftningen kunna ske. Informationen och administrationen skulle underlättas i hög grad, vilket skulle innebära betydande effektivitetsvinster.

En fråga som är aktuell vid en samordning är att bidragsdelen i studiemedelssystemet inte är beskattningsbar inkomst, medan så är fallet när det gäller vuxenstudiestöd och utbildningsbidrag. Som en följd av dessa olika principer förekommer inte någon prövning mot egen inkomst i utbildningsbidragssystemet eller vuxenstudiestödet, medan det i studiemedelssystemet finns regler om reducering av stödet när inkomsten överstiger en viss gräns. Om stöden samordnas måste bidragsdelen i studiemedelssystemet räknas upp så att det efter skatt motsvarar det nuvarande beloppet. Detta utgör inte något stort problem. Finvux beräkningar tyder på att de ökade utgifterna för en uppräknig i stort sett motsvaras av ökade skatteintäkter. Däremot är frågan om inkomstprövningen svårare att ta ställning till bl.a. med hänsyn till kostnadsaspekten. En samordning bör innebära antingen att inkomstprövningen slopas i studiemedelssystemet eller att man inför en inkomstprövning över hela linjen.

Den fråga som är mest aktuell när det gäller studiemedelssystemet är skuldsättningen. En översiktlig analys finns i avsnitt 2.2. De exempel som där redovisas gäller relativt normala studietider med en genomsnittligt låg ränta. Om studierna pågår längre tid, eller om räntekostnaden stiger, ökar givetvis återbetalningsbördan. Man får då räkna med att många inte kommer att kunna betala sin skuld före 65 års ålder.

Det är enligt min mening angeläget att ytterligare ansträngningar görs för att minska skuldsättningen för högre utbildning. Subventioner i form av ökade bidrag är ur rekryteringssynpunkt att föredra framför avskrivningar i ett senare skede.

I syfte att uppnå en bättre balans i systemet har jag har övervägt att förordna ett ytterligare steg i den riktning som ledde till 1989 års regler, nämligen en viss ytterligare höjning av studiebidraget i beviljningsledet mot skärpta återbetalningsvillkor. Genom den skatteomläggning som skett sedan det nya systemet infördes, bör det vara möjligt att öka återbetalningskraven något, utan att belastningen blir större än vad som då kalkylerades med. Med en snabbare återbetalning minskar naturligtvis också de totala utgifterna för låntagaren.

Skuldsättningen hänger också samman med de regler som gäller för beviljning av studiemedel. Här avses t.ex. vilka krav på studieresultat som bör ställas för rätt till studiemedel och den längsta tid under vilken stöd skall kunna beviljas. Även sådana frågor är av vikt att ta med i en total bedömning. Ett expertuppdrag för Finvux räkning har visat att det kan finnas skäl för en åtstramning i dessa avseenden.

För den som har studielån under 12 terminer, vilket är den maximala, generella gränsen, blir studieskulden mycket stor. Prövningen av om särskilda skäl finns borde kunna sättas in tidigare, t.ex. efter nio terminer, utan att det får någon betydelse för möjligheterna att genomföra en högskoleutbildning. Däremot blir

det inte möjligt att genomföra två längre högskoleutbildningar. En sänkning till nio terminer beräknas medföra att utflödet av studiebidrag minskar med ca 60 milj. kr. under ett år.

En förlängning av studietiden innebär som regel ökande skuldsättning för de studerande och ökade utgifter för staten. Vid många utbildningslinjer genomförs som regel studierna på den tid som studieplanen anger. Vid andra linjer överskrider ett stort antal studerande den i studieplanen avsedda studietiden. De krav som ställs för rätt till fortsatta studiemedel är att den studerande skall ha genomfört minst 30 poäng av 40 under ett läsår.

Expertstudien visar att den som genomför en treårig utbildning med den lägre studietakten ökar sin skuldsättning med ca 54 000 kr. Härutöver kan ytterligare förseningar accepteras om den studerande hindrats i studierna p.g.a. förhållanden av personlig natur. Man kan utgå från att flertalet studerande söker genomföra studierna så snabbt som möjligt. För andra kan 30-poänggränsen vara målet som man inriktar sig på. Skulle poängtalet sättas något högre blir denna gräns det nya målet.

Skuldsättningen och återbetalningsvillkoren, liksom frågan om inkomstprövningen i studiemedelssystemet har diskuterats ingående bl.a. i riksdagen under våren 1991. Olika synpunkter och krav har förts fram, men det råder enighet om att en utvärdering behöver göras av systemets funktion och effekter. Regeringen har genom beslut den 20 juni 1991 utfärdat särskilda direktiv till CSN för fördjupad anslagsframställning för perioden 1993/94-1995/96. CSN skall göra en genomgripande utvärdering av studiemedelsreglerna, varvid återbetalningssystemet skall prioriteras. . Ett ställningstagande i de aktuella frågorna från min sida skulle innebära ett föregripande av resultaten av en sådan utvärdering. Jag har därför ansett att jag inte bör lägga fram något förslag om en total samordning. Mina förslag i det följande innebär ett första steg mot ett samordnat studiestöd för vuxna. Ett inordnande av studiemedlen i ett sådant system bör enligt min mening ske i en andra etapp snarast möjligt.

Överväganden och förslag

ÖFR FÖRSLAG

ÖVERVÄGANDEN ÖFR FÖRSLAG

4.1 Inledning

Erfarenheterna av de nuvarande systemen för finansiering av vuxnas studier och behoven av förändringar har beskrivits i det föregående. I olika sammanhang har krav ställts på förbättrade studiestödmöjligheter för vuxenstuderande. Särskilt har framhållits vikten av att studier på grundskolenivå skall kunna bedrivas utan skuldsättning.

De förslag till förändringar som nu läggs innebär i huvudsak att

- ★ studerande i basämnesutbildning på grundläggande nivå erhåller ett stöd motsvarande det nuvarande utbildningsbidraget
- ★ i princip alla studerande på gymnasial nivå erhåller ett stöd motsvarande det nuvarande särskilda vuxenstudiestödet
- ★ det särskilda vuxenstudiestödet och utbildningsbidraget i arbetsmarknadsutbildningen sammanförs till *ett* studiestöd, som benämns vuxenstudiestöd, men med skilda bidragsnivåer
- ★ beräkning och utbetalning av det stöd som motsvaras av det nuvarande utbildningsbidraget överförs från RFVs område till CSNs område
- ★ stödformen särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa upphör
- ★ stödformen utbildningsarvode för studerande vid vissa lärarutbildningar upphör och ersätts med studiemedel eller vuxenstudiestöd
- ★ nuvarande korttidsstudiestöd samt timersättning vid vissa vuxenutbildningar sammanförs till *ett* studiestöd som benämns timersättning.

4.2 Vuxenstudiestöd – stödet för längre studier

En utgångspunkt i utredningsarbetet har varit att vuxna som studerar på grundskole- eller gymnasieskolenivå bör få rätt till ett förmånligare studiestöd än vad studiemedelssystemet erbjuder.

Studier på grundskolenivå bör kunna genomföras utan skuldsättning. Även för gymnasiala studier bör förbättringar genomföras. Förslagen är utformade mot den bakgrunden.

4.2.1 Stödets konstruktion

Den mest framträdande skillnaden i dagens studiestödssystem är de olika bidragsnivåerna. Jag anser att man också i fortsättningen bör behålla differentieringen ifråga om *bidragets andel*, som är ett uttryck för samhällets vilja att dimensionera insatserna efter olika gruppers situation och behov av utbildning. Det är emellertid viktigt att uppbyggnaden av systemen också medverkar till att styra resursanvändningen på avsett sätt.

Studiemedelssystemet är konstruerat efter principen att stödet skall täcka rimliga levnadskostnader. Systemen för det särskilda vuxenstudiestödet och utbildningsbidraget är uppbyggda efter inkomstbortfallsprincipen. Men eftersom dessa senare stöd också kan beviljas till personer som inte har inkomstbortfall finns en lägsta nivå, som avser att täcka rimliga levnadskostnader.

Den konstruktion som nu föreslås innebär i princip ett sammanförande av huvudkomponenterna i systemen för särskilt vuxenstudiestöd och utbildningsbidrag. Det innebär att stödet kommer att knytas till dagpenningen i arbetslöshetsersättningssystemet och variera både ifråga om stödets totala nivå och bidragsnivån.

I det nya vuxenstudiestödet föreslås ingå

- ★ ett studiebidrag
- ★ ett förhöjt studiebidrag samt
- ★ studielån.

4.2.2 Stödets storlek - bidragets nivå

Av tabell 4.1. framgår månadsbeloppen enligt nuvarande regler för studiemedel, särskilt vuxenstudiestöd och utbildningsbidrag.

Tabell 4.1. Månadsbelopp - nuvarande regler

	1	2	3		4	
	Studie- medel	Svux ej A-k	Svux A-kassa Låg	Hög	Utb.bidrag Låg	Hög
Bruttonivå	7 109	7 172	7 172	11 946	7 172	11 946
Bidrag	1 907	2 331	4 662	7 765	7 172	11 946
Skatt ¹⁾	0	399	1 061	1 806	1 671	3 151
Netto	1 907	1 932	3 601	5 959	5 501	8 795
Lån	4 533	3 569	1 900	2 836	0	0
Totalt	6 440	5 501	5 501	8 795	5 501	8 795

1) Skattetabell 30.

Det nya vuxenstudiestödet bör som nu motsvara vad som högst kan betalas ut i arbetslöshetsersättning till den som är arbetslös. Stödets storlek och bidragsandelen kopplas alltså till arbetslöshetsersättningssystemet. Det innebär att den totala nivån kommer att variera beroende på den studerandes tidigare inkomst. En lägsta nivå måste emellertid fastställas på samma sätt som enligt nuvarande regler. Jag återkommer till denna fråga.

Mitt förslag:

Studiebidraget utgör för en period om 15 dagars heltidsstudier 65 procent av det belopp som motsvarar 11 dagars ersättning från arbetslöshetskassa, om den studerande skulle ha erhållit sådan ersättning.

Det förhöjda studiebidraget utgör för en period om 15 dagars heltidsstudier 100 procent av det belopp som motsvarar 11 dagars ersättning från arbetslöshetskassa, om den studerande skulle ha erhållit sådan ersättning. Bidraget, som ersätter det nuvarande utbildningsbidraget, utgör alltså samtidigt både totalbelopp och bidragsandel.

Studiebidraget kan kombineras med *studielån*. Studielån kan beviljas med ett belopp som per månad motsvarar skillnaden mellan vad som skulle ha betalats ut i förhöjt studiebidrag efter skatteavdrag och studiebidraget efter skatt.

Som framgår av tabell 4.1. får enligt reglerna för särskilt vuxenstudiestöd en studerande som inte tillhör en arbetslöshetskassa ett lägre bidrag än den som är kassamedlem. Detta anser jag bör ändras. Enligt de föreslagna reglerna är bidragsnivån densamma för båda grupperna. Det innebär en betydande bidragsförbättring jämfört med nuläget för icke kassamedlemmar.

Beloppen i det nya systemet framgår av tabell 4.2. De motsvaras av beloppen i kolumn 3 och 4 i tabell 4.1.

Tabell 4.2. Månadsbelopp – nya regler

	Studiebidrag		Förhöjt studiebidrag			
	Låg	Hög	Låg	Hög	Låg	Hög
Dagpenning	326	383	543	326	383	543
Bruttonivå	7 172	8 426	11 946	7 171	8 426	11 946
Bidrag	4 662	5 476	7 765	7 172	8 426	11 946
Skatt ¹⁾	1 061	1 289	1 806	1 671	1 996	3 151
Netto	3 601	4 188	5 959	5 501	6 430	8 795
Lån	1 900	2 242	2 836	0	0	0
Totalt	5 501	6 430	8 795	5 501	6 430	8 795

¹⁾ Skattetabell 30.

Ett förhållande som kritiserats i olika sammanhang är att den som inte tillhör en A-kassa får en sämre kompensation, i det fall

inkomstbortfallet är högre än miniminivån. Det är emellertid svårt att råda bot på detta förhållande, när det samtidigt behövs en rimlig garanti för att den förvärvsverksamhet som konstituerar ett högre bidrag skall ha varat en tid. En förbättring för den berörda gruppen uppstår emellertid genom att bidragsdelen som nämnts förstärks kraftigt.

Det lägsta beloppet för det nuvarande utbildningsbidraget och det särskilda vuxenstudiestödet baserar sig på en dagpenning om f.n. 326 kr. i arbetslöshetsersättningsystemet. Beloppet, som fastställs av regeringen, är anpassat till löneutvecklingen för vuxna arbetare inom egentlig industri (prop. 1990/91:100 bil. 12 Arbetsmarknadsdepartementet). Som framgår av tabell 4.1. är studiemedelsbeloppet för en månad högre än nettobeloppet för personer som har den lägsta dagpenningen eller för den som inte är medlem i A-kassa. Det har framförts synpunkter från flera håll om denna miniminivå är för låg. Hos bl.a. en arbetsförmedling i Stockholm gjorde man gällande att en del måste söka socialbidrag för att klara uppehållet, och "då blir de ett fall hos socialbyrån också". I sin översyn av det särskilda vuxenstudiestödet 1989 framhöll CSN att det lägsta beloppet borde höjas och efter skatt vara minst lika stort som totalbeloppet i studiemedlen.

Det lägsta beloppet i utbildningsbidraget/vuxenstudiestödet är - på samma sätt som studiemedlen - avpassade för att täcka rimliga levnadsomkostnader. Utifrån den utgångspunkten vore det rimligt att *en* gräns gällde, oavsett vilka studier det är fråga om. Av tabell 4.2. framgår att med en dagpenning om 383 kr. blir vuxenstudiestödet efter skatt lika stort som studiemedlen. Jag har övervägt att lägga ett förslag om att den lägsta nivån i vuxenstudiestödet skulle utgöra samma procentandel av basbeloppet per månad som studiemedlen. Jag har emellertid inte ansett detta vara möjligt av bl.a. kostnadsskäl. En höjning beräknas medföra ett ökat utflöde för studerande inom arbetsmarknadsutbildningen med ca 140 milj.kr. och för övriga studerande med ca 35 milj.kr. Eventuellt kan man anta vissa minskade samhällskostnader för socialbidrag.

4.2.3 Avgränsningen av studerandegrupperna

Den samordning som jag nu förordar tar sin utgångspunkt i att områdena för utbildningspolitik och arbetsmarknadspolitik delvis överlappar varandra och kompletterar varandra. Behovet av en samsyn och en gemensam inriktning har beskrivits i det föregående.

Utgångspunkten för en gränsdragning bör vara den enskildes situation och behov av utbildning. Det råder stor enighet om att den som har en svag utbildningsbakgrund inte har lika goda möjligheter på arbetsmarknaden som den som har en bättre utbild-

ning. Här sammanfaller i väsentliga delar intentionerna för utbildnings- och arbetsmarknadspolitiken.

Den förändring som sker inom gymnasieskolan och vuxenutbildningen under de närmaste åren kommer sannolikt att påverka inriktningen av arbetsmarknadsutbildningen på sikt. En ökad samverkan mellan kommunerna och arbetsförmedlingarna ifråga om utbildningsinsatser kan förväntas.

Skall man komma till rätta med de olägenheter som finns med de nuvarande skilda stödsystemen, och som beskrivits tidigare, krävs en klarare avgränsning av de grupper som samhället önskar stödja med bidrag av olika storlek.

Följande avgränsning förordas:

Vuxenstudiestöd med ett förhöjt studiebidrag bör förbehållas

- ★ studerande i basämnena (inkl. grundläggande basfärdigheter) i grundläggande vuxenutbildning i komvux och statens skolor för vuxna
- ★ studerande i basämneskurser på grundläggande nivå vid folkhögskolor
- ★ personer som beviljas arbetsmarknadsutbildning
- ★ personer som är inskrivna i AMI
- ★ personer som genomgår vidgad arbetsprövning eller jobb-sökaraktiviteter.

Vuxenstudiestöd med studiebidrag beviljas till

- ★ studerande i ämnena i grundläggande vuxenutbildning i komvux och statens skolor för vuxna som inte räknas till basämnena
- ★ studerande i gymnasial vuxenutbildning i komvux och statens skolor för vuxna
- ★ studerande i allmänna kurser på gymnasienivå vid folkhögskolor
- ★ studerande vid andra utbildningar på gymnasial nivå än de ovan nämnda.

Med basämnena förstås svenska, engelska, matematik och samhällskunskap.

Denna avgränsning innebär att de studerandegrupper som kommer att tillhöra *studiemedelssystemet* är

- ★ studerande i högskolor och andra utbildningar på högskolenivå (se dock förslag beträffande studerande i YTH och vissa yrkesläro-utbildningar)
- ★ studerande i påbyggnadsutbildningar i komvux som bygger på treårigt gymnasium
- ★ studerande i utbildningar vid folkhögskolor och andra läroanstalter som betraktas som eftergymnasiala.

I den uppdelning som här gjorts har hänsyn tagits till de förändringar som planeras ske inom *gymnasieskolan* och *vuxenutbildningen*. Den som saknar sådana färdigheter som normalt uppnås i grundskolan skall ha rätt att delta i grundläggande vuxenutbildning. De nuvarande specialkurserna i gymnasieskolan kommer att

avvecklas och föras till antingen högskolan eller till komvux. De yrkesinriktade kurserna i komvux ersätts av påbyggnadsutbildning. Bland dessa kommer en del att ligga på gymnasial nivå, medan andra kommer att bygga på treårigt gymnasium. De senare utbildningarna bör betraktas som eftergymnasiala och föras till studiemedelssystemet.

När det gäller *folkhögskolan* finns särskilda problem. Folkhögskolan skall enligt den målsättning som beskrivs i propositionen 1990/91:82 om folkbildningen särskilt vinnlägga sig om att nå korttidsutbildade människor. Med den utformning av studiestödet som här föreslås kommer studiestödmöjligheterna att förbättras avsevärt. En svårighet när det gäller folkhögskolornas nuvarande allmänna kurser är, att det som regel inte går att skilja grundskolenivån från gymnasieskolenivån. Man utgår i stället normalt från individens tidigare bakgrund. När urvalsprövningen görs bland studerande som söker särskilt vuxenstudiestöd vet man inte säkert till vilken nivå studierna kommer att hänföras. I nuvarande system spelar det kanske mindre roll, eftersom studiestödet är lika stort oavsett nivå. I det föreslagna nya systemet kommer den som behöver utbildning i basämnen på grundläggande nivå/ grundskolenivå att kunna erbjudas ett studiestöd som i sin helhet består av bidrag. Det är därför nödvändigt att folkhögskolorna kan skilja ut sådan utbildning i basämnen som berättigar till det högst prioriterade stödet, och att man till kurserna rekryterar personer som saknar grundskoleutbildning eller motsvarande färdigheter.

Fritidsledarutbildningen vid folkhögskolorna betraktas som högskoleutbildning. En stor del av skolornas övriga kurser bör emellertid också anses vara eftergymnasiala, t.ex. utbildningar i musik, drama, media samt flera yrkesinriktade utbildningar. Vilka utbildningar som skall hänföras till den ena eller andra nivån är en uppgift som ålagts CSN i samarbete med folkbildningsrådet.

Jag utgår från att det i övrigt kommer att framgå av förteckning i bilaga till studiestödsförordningen vid vilka läroanstalter och utbildningslinjer de studerande skall ha rätt till studiemedel och vuxenstudiestöd.

4.2.4 Arbetsmarknadsutbildning

Om en så väsentlig förbättring av stödet som här föreslås kan genomföras för den grundläggande nivån i det reguljära utbildningsväsendet kommer motiv normalt att saknas för att i vissa fall betrakta dessa studier som arbetsmarknadsutbildning och utge utbildningsbidrag. Jag föreslår att bestämmelsen i 3 § 2 stycket förordningen (1987:406) om arbetsmarknadsutbildning (FAMU) ändras så att den får den innebörden. Förbättringarna på den gymnasiala nivån kommer även att innebära ökade möjligheter för den enskilde att välja en utbildning som han själv önskar.

Enligt 9 § FAMU kan arbetsmarknadsutbildning beviljas till personer som är arbetslösa eller löper risk att bli arbetslösa. För den som har anställning kan också arbetsmarknadsutbildning enligt 10 § beviljas om personen ifråga 1) utbildas till ett yrke där det egna könet är underrepresenterat, 2) saknar yrkesutbildning eller har en kortare eller föråldrad yrkesutbildning och arbetsmarknadsutbildningen är ägnad att ge arbetstagaren en starkare ställning på arbetsmarknaden eller 3) utbildas till ett yrke inom tillverkningsindustrin eller inom vård- och omsorgssektorerna. Flyktingar, som har fått uppehålls- och arbetstillstånd, kan under tre år därefter beviljas arbetsmarknadsutbildning enligt 11 §, trots att de inte är eller riskerar att bli arbetslösa eller har svårt att få stadigvarande arbete på den öppna marknaden.

När det gäller stöd enligt 10 § får enbart upphandlad utbildning komma ifråga. För stöd till flyktingar enligt 11 § finns ingen sådan restriktion.

Som redan framgått anser jag att skillnaderna i förmåner för den som beviljas arbetsmarknadsutbildning och för den som går i annan utbildning bör om möjligt ha sin grund i skillnader i arbetssituation och/eller utbildningsbehov. Under utredningsarbetets gång har den tanken varit på tal att utbildningsbidrag i princip skulle vara förbehållet enbart personer som är arbetslösa eller varslats om arbetslöshet och som accepterar den utbildning som anvisas av arbetsmarknadsmyndigheterna. Det skulle innebära att personer som har en anställning skulle hänvisas till det nya, förbättrade studiestöd som föreslås. I de samtal som förts med personer inom arbetsmarknadsverket har synpunkter både för och emot en sådan lösning funnits. På det hela taget är man emellertid inte positiv till begränsningar i handlingsfriheten. Däremot har många talat för behovet av en förbättring av stödet för den grundläggande nivån.

I mina överväganden har jag stannat för att inte föreslå några ändringar när det gäller reglerna för beviljning av arbetsmarknadsutbildning, bortsett från förslaget ovan om ändring i 3 §. Vad jag däremot anser vara befogat är att prövningen av vem som löper risk att bli arbetslös bör tillämpas strikt. Jag har förståelse för att man inom en region kan vilja göra insatser i tid för att förhindra arbetslöshet. Jag utgår emellertid från att man i sådana fall i första hand ger stöd i form av utbildning i företag. I det enskilda fallet bör enligt min mening finnas en påtaglig risk för arbetslöshet för att det mest förmånliga studiestödet skall beviljas. Jag förutsätter att den ökade samverkan som jag räknar med skall komma till stånd mellan CSN och arbetsmarknadsverket skall bidra till en enhetlig praxis i detta avseende.

Möjligheterna till arbetsmarknadsutbildning enligt 10 och 11 §§ för personer som har en anställning menar jag kan ifrågasättas. En del av de upphandlade utbildningarna, som i vissa fall är tillgängliga för icke arbetslösa, är i stort sett identiska med utbild-

ning som ges i reguljär utbildning, exempelvis inom vårdsektorn. Bestämmelserna har emellertid sin grund i arbetsmarknadspolitiska bedömningar. Det får därför anses falla utanför mitt uppdrag att föreslå förändringar i dessa.

I sammanhanget vill jag också tillägga att jag anser att studiestödssystemet bör vara ett medel av flera att påverka tillströmningen till olika utbildningsvägar. Om statsmakterna önskar öka antalet utbildade inom vissa sektorer, bör man inom ramen för ett flexibelt studiestöd kunna använda sig av ekonomisk stimulans. Det förmånliga studiestödet för studerande vid YTH och vissa lärarutbildningar inom högskolan är ett uttryck för detta. På samma sätt kan naturligtvis insatser göras för att stimulera till utbildningar inom andra sektorer, t.ex. de som anges i den nämnda paragrafen FAMU.

Den samordning som jag nu föreslår av utbildningsbidraget och det särskilda vuxenstudiestödet menar jag bör medföra att studiestödet för arbetsmarknadsutbildning inordnas i studiestödslagen. Den som antas till arbetsmarknadsutbildning kommer då på samma sätt som den som antas till annan statlig utbildning att få rätt till stöd enligt denna lag. På det sättet uppnår man en enhetlighet som jag tror är nödvändig för att man skall nå en mer samlad syn på utbildning och studiefinansiering, sett både från mer allmänna perspektiv och från arbetsmarknadsperspektiv.

Jag har på annan plats förordat att ett mer ingående samarbete skall komma till stånd mellan skolorna, studiestödsorganisationen och arbetsmarknadsmyndigheterna. Jag hoppas att denna samverkan skall leda till att de studerande kan tillförsäkras samma rätt till stöd oavsett om de vänder sig till en arbetsförmedling eller en studiestödsmyndighet. En förutsättning för att denna avsikt skall kunna förverkligas är att studiestödsadministrationen är så organiserad att samarbetet kan fungera smidigt och att den enskilde individen kan erhålla så god service som möjligt.

Utöver dagpenning kan till deltagare i arbetsmarknadsutbildning beviljas *särskilt bidrag* för merkostnader i samband med utbildningen. Av avsnitt 2.6 framgår att utgifterna för särskilt bidrag under 1989/90 uppgick till 331 milj.kr., eller ca 10 procent av de totala utgifterna för utbildningsbidrag. Särskilt bidrag bör som hittills lämnas enbart till deltagare i arbetsmarknadsutbildning.

Det är enligt min mening mycket som talar för att man bör göra en översyn av reglerna. Detta bör emellertid göras i särskild ordning. Det är nämligen fråga om en mängd detaljregler och den administrativa hanteringen av dessa.

Om stödet för arbetsmarknadsutbildning införs i studiestödslagen, som jag förordar, så finns förutsättningen för att de som deltar i sådan utbildning kan få tillgång till det s.k. CSN-kortet. Därmed bör kostnaderna för resor kunna minska. Under 1989/90 uppgick utgifterna för resor till 180 milj.kr. Om man antar att

4.2.5 Deltidsstudier

Det är främst inom komvux och givetvis i studieförbundens cirkelverksamhet som deltidstudier är vanliga. Vid folkhögskolor är deltidstudier sällan förekommande. Studiemedel och särskilt vuxenstudiestöd kan beviljas till en deltidstuderande under förutsättning att studierna omfattar *minst halvtid*. Utbildningsbidrag kan också avpassas till deltidsumfattning.

Jag anser att studiestödet för långa studier också i fortsättningen måste kombineras med ett krav på en viss minsta omfattning. Det är lämpligt att kravet på minst halvtid bibehålls.

En nackdel med dagens regler, som främst inverkar på studier i komvux, är att stödet endast kan utgå för heltids- eller halvtidsstudier. Den som t.ex. har ett studieprogram som omfattar 3/4 tid får ett halvt studiestöd. I flera forskningsrapporter har framförts behovet av flexibla regler.

Studieomfattningen i komvux uttrycks i ett antal studiestöds-poäng. För heltidsstudiestöd krävs ett studieprogram på minst 20 poäng per månad - för deltid minst 10 poäng per månad. Hos CSN pågår nu en översyn av reglerna.

Studierna i komvux kommer att kunna läggas upp på det sätt som bäst passar den enskildes önskemål och förutsättningar. Avsikten är att en individuell studieplan skall göras för varje person. Det skall t.ex. vara möjligt att kombinera ämnen på grundläggande nivå med ämnen på gymnasial nivå. Studierna skall inte behöva bli mer omfattande än vad den studerande anser sig ha behov av.

Studiestödssystemet bör utformas så att det inte hindrar denna utveckling. De nuvarande reglerna har den effekten att den studerande ofta lägger till ämnen, som han eller hon egentligen inte behöver, för att få rätt till heltidsstudiestöd. Detta förhållande bör nu ändras.

Man kan här tänka sig två olika lösningar: Med det flexibla system som CSN förfogar över bör det vara möjligt att helt avpassa studiestödet till den studieomfattning som den studerande bestämmer sig för. Det är också möjligt att ta hänsyn till bidragsgrupp. Ett exempel visar detta:

En studerande vars studietid är fyra och en halv månader har ett studieprogram som omfattar 60 poäng, nämligen på etapp 1 matematik 20 poäng och fysik 16 poäng samt på etapp 2 svenska 24 poäng. Kravet på poäng för heltidsstudier under fyra och en halv månader är 90 poäng. Studiestödet kan då beräknas på följande grunder:

Andel	Poäng	Bidragsfaktor
Matematik	20/90	100 %
Fysik	16/90	65 %
Svenska	24/90	65 %

Det totala beloppet inkl. lån utgör i detta fall 60/90 procent av ett heltidsstöd. Bidragsandelen blir ca 77 procent av det utgående beloppet.

Ett på detta sätt till studieomfattningen avpassat studiestöd bör bidra till ett minskat utflöde av bidrag och lån.

Det andra alternativet är att man inför två deltidsnivåer, nämligen minst halvtid och minst 3/4 tid. I ett sådant system har man delvis kvar de nackdelar som finns nu. Däremot kan man säga att det blir "rättvisare" på så sätt att den som läser några poäng mer än vad som krävs för en deltidsnivå inte gynnas i förhållande till en heltidsstuderande, som aldrig kan få mer än heltidsstöd, oavsett antalet överpoäng. Även i detta alternativ måste man emellertid kunna väga in bidragsfaktorn efter prioriteringsgrad.

Jag föreslår en tillämpning enligt det förstnämnda alternativet.

4.2.6 Barntillägget i Svux

I juli 1984 infördes ett särskilt barntillägg i svux-systemet. Bakgrunden var att det i studiemedlen fanns ett barntillägg. De totala studiemedlen kunde tillsammans med barntillägg uppgå till ett högre belopp än svux-stödet. Genom denna höjning av stödet för familjeförsörjare ville man öka rekryteringen av kortutbildade till studier.

Barntillägget i studiemedlen avskaffades 1989. Skälen för det var bl.a. höjningen av totalbeloppet, som innebar en nivå jämförbar med vad många förvärsarbetande hade att röra sig med. Dessutom hade samhällets stöd till barnfamiljerna förbättrats kraftigt, bl.a. genom förbättrade barnbidrag och bostadsbidrag. Att därutöver inom studiestödets ram ha kvar familjepolitiska förmåner ansågs principiellt felaktigt.

CSN har i sin översyn 1989 av det särskilda vuxenstudiestödet, vilken överlämnats till Finvux-utredningen, föreslagit att barntillägget avskaffas. Man anser att de argument som anförts för borttagandet av tillägget i studiemedlen gör, att det inte går att försvara dess existens inom vuxenstudiestödet. CSN redovisar i sin rapport att 72 procent av alla studerande som kunde komma ifråga för barntillägg (A-kassemedlemmar) 1988/89 hade erhållit tillägget. Totalt hade betalats ut 124,6 milj.kr.

Barntillägget är ett bidrag och uppgår f.n. till 900 kr. per månad och barn. Någon motsvarighet finns inte i utbildningsbidrags-systemet. Vuxenstudiestödets nivå relateras inom vissa gränser till den tidigare inkomsten. I ett sådant system finns det knappast skäl för ett tillägg som innebär kompensation utöver förlorad ar-

4.2.7 Särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa (Svuxa)

Det särskilda vuxenstudiestödet för arbetslösa infördes 1984 och har fungerat som ett komplement till de arbetsmarknadspolitiska insatserna. Resurserna under 1991/92 uppgår till 75 milj.kr.

CSN har i två rapporter till regeringen (januari 1985 och oktober 1989) beskrivit utfallet av stödet. Det har bl.a. visat sig att de personer som fått svuxa är genomsnittligt sett yngre än den grupp som får "vanligt" vuxenstudiestöd, eftersom några krav på antal år i förvärvsarbete inte finns. Något urval bland sökande förekommer inte. Ansökningarna behandlas i den ordning de kommer in.

Bland dem som beviljas det "vanliga" vuxenstudiestödet är ganska många arbetslösa, uppger CSN. I urvalsprövningen har den som är arbetslös lika stora möjligheter som andra sökande att få stöd. Nämnden framhåller att även det vanliga vuxenstudiestödet på det sättet minskat trycket på arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Nämnden föreslår att svuxa avskaffas. Om det under en lågkonjunktur behöver sättas in särskilda resurser för vuxenutbildning är det bättre att öka resurserna för det "vanliga" vuxenstudiestödet.

Med den konstruktion som nu föreslås för vuxenstudiestödet bortfaller behovet av stödformen. Ur individens synpunkt kommer samma möjligheter som tidigare att finnas kvar. Inriktningen bör dock vara att en arbetslös person i första hand hänvisas till arbetsförmedlingen för diskussion om sin situation.

4.2.8 Yrkesteknisk högskoleutbildning (YTH) och vissa lärarutbildningar

Man kan konstatera att argumenten för att behålla särskilt vuxenstudiestöd för YTH är i princip desamma nu som när stödet tillkom (se redovisning i avsnitt 2.5).

Invändningar mot prioriteringen av de YTH-studerande har emellertid förekommit, bl.a. från en del vuxenutbildningsnämnder, med tanke på att så många studerande på grundskole- och gymnasieskolenivå inte kan beviljas vuxenstudiestöd utan hänvisas till studiemedelssystemet. Det har också hävdats att man under de 15 år som utbildningen funnits redan har rekryterat målgruppen med kort tidigare utbildning och lång tids yrkesverksamhet.

En tänkbar lösning skulle vara att utbildningen anordnades i form av uppdragsutbildning. I de överläggningar som förts med företrädare för UHÄ har denna fråga tagits upp. Deras uppfatt-

ning är emellertid att det då finns risk för att de yrkesverksamma som man helst vill nå, t.ex. anställda i små företag, ställs utanför.

Enligt min mening får det anses helt klart att det förmånliga stödet haft stor betydelse för rekryteringen till YTH. Det är uppenbarligen så att stödet i flertalet fall varit den stimulan som gjort att steget till studier har tagits. Att målgruppen nåtts visar också de gjorda utvärderingarna.

Jag har kommit till den slutsatsen att de studerande vid YTH också i fortsättningen bör få behålla nuvarande förmåner. Genom den förbättring som föreslås för de studerande på grundskole- och gymnasieskolenivån bortfaller i stort sett kritiken mot att högskolestudier prioriteras framför basutbildning.

De principer som ligger till grund för stödet till YTH-studerande bör dessutom kunna motivera en förändring av stödet till studerande vid vissa yrkesläroarbildningar.

För antagning till yrkesläroarbildningarna krävs som nämnts särskild behörighet i form av yrkeslivserfarenhet inom berört område. För antagning till folkhögskolläroarbildningen, industri- och hantverksläroarbildningen, handels- och kontorsläroarbildningen sam specialläroarbildningen gäller ett minimikrav på 4-5 år. Undantag görs för personer med akademisk examen (grupp A) som rekryteras till folkhögskolläroarbildningen, för vilka något krav på yrkesverksamhet inte ställs. För antagning till vårdläroarbildningen är kravet minst två års yrkeserfarenhet.

En genomgång har visat att det för antagning till flera andra utbildningar ställs krav på arbetslivserfarenhet. För t.ex. många påbyggnadsutbildningar inom vårdsektorn krävs ett halvt till två års arbete. För antagning till vissa yrkesinriktade kurser vid folkhögskolorna finns krav på yrkeserfarenhet inom det område som utbildningen avser. Som exempel kan nämnas fritidsledarutbildningen och dramapedagogutbildningen. För vissa av högskolornas fristående kurser med speciell inriktning gäller liknande krav. Nämnas kan också vissa utbildningar vid sjöbefälsskolorna.

Genom överföringen 1990 av bestämmelserna om utbildningsarvode till studiestödslagen togs första steget till ett närmande mellan detta stöd och övriga reguljära studiestöd. Detta bör nu fullföljas med en slutlig samordning.

Motivet för att erbjuda ett mer förmånligt studiestöd för högskolestudier bör enligt min mening vara att det ställs särskilda behörighetskrav i form av yrkesverksamhet på heltid om *minst fyra år* inom det område som utbildningen hänför sig till. Enligt en sådan princip skulle de studerande vid folkhögskolläroarbildningen, industri- och hantverksläroarbildningen, handels- och kontorsläroarbildningen och specialläroarbildningen få rätt till vuxenstudiestöd. De studerande vid vårdläroarbildningen bör i fortsättningen ha rätt till studiemedel.

Förslaget innebär följande förändringar ifråga om stödets storlek.

<i>Nuvarande regler</i>	<i>Belopp per månad</i>
Bidrag brutto	10 363
./. skatt	2 534
Bidrag netto	7 829

Förslag

<i>Lägsta nivå:</i>	
Bidrag brutto	4 662
./. skatt	992
Bidrag netto	3 670
Lån	1 990
Belopp totalt	5 500

<i>Högsta nivå</i>	
Bidrag brutto	7 765
./. skatt	1 806
Bidrag netto	5 959
Lån	2 836
Belopp totalt	8 795

Man bör kunna anta att den högsta beloppsnivån kommer i fråga i de allra flesta fallen. Det totalt disponibla stödet blir i dessa fall inklusive lånedelen högre än vad nuvarande regler medger.

Det förslag som lagts sammanhänger givetvis med de utbildningspolitiska bedömningar som görs angående rekryteringsbehovet till vissa utbildningar. I ett tidigare avsnitt har målen för studiestödet behandlats. Jag har där fört fram den tanken att studiestödet skall ses som ett av flera medel som kan användas för att nå de utbildningspolitiska och arbetsmarknadspolitiska målen.

4.2.9 Utnyttjande av lediga platser i upphandlad arbetsmarknadsutbildning

Studiehjälp, studiemedel och särskilt vuxenstudiestöd kan beviljas för utbildning som är statlig, statsunderstödd eller ställd under statlig tillsyn. Inget hinder finns alltså för att bevilja de nämnda stöden till deltagare i de av länsarbetsnämnderna upphandlade kurserna. I 15 § FAMU nämns också denna möjlighet. Enligt uppgift från CSN har det förekommit i några få fall att ordinarie studiestöd har beviljats för AMU-kurser. Man kan förutse en ökad samverkan mellan AMU och kommunerna i framtiden. Det är då naturligt att studiestödet anpassas till en sådan utveckling. Det är önskvärt att upphandlad utbildning alltid står öppen för andra personer än arbetslösa/jämställda, så snart det finns lediga platser. Inom ramen för den breda samverkan som jag förutsätter kommer att etableras mellan arbetsförmedling, utbildningsanordnare och studiestödsmyndighet bör informationsutbytet kunna utvecklas så, att det blir möjligt att få tillgång till sådana lediga platser vid sidan av skolornas ordinarie utbud. Rätten till studiestöd skall givetvis vara densamma som i reguljär utbildning.

4.3.1 Samordning

Som redan redovisats är de nuvarande timbaserade studiestöden: *timersättning* som kan beviljas till deltagare i svenskundervisning för invandrare (sfi), till deltagare i grundutbildning för vuxna (grundvux) och till deltagare i vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda (särvux) samt *korttidsstudiestöd* som kan beviljas till deltagare i vissa studiecirklar, vissa ämneskurser i komvux och korta kurser vid folkhögskolor.

I detaljer skiljer sig stöden åt, men i stort sett är uppbyggnaden densamma. Stöd kan betalas ut för varje timme som den studerande deltar i undervisningen och får inkomstbortfall. Beloppet per timme är detsamma (65 kr. 1991/92) i båda systemen. Det tidigare stimulansbidraget, den s.k. 13-kronan, - beloppet per timme för den som inte förlorade arbetsinkomst - togs bort den 1 juli 1990 för deltagare i sfi och den 1 juli 1991 för deltagare i grundvux.

Som redan nämnts kommer nuvarande grundvux att ingå i den nya grundläggande vuxenutbildningen i komvux fr.o.m. läsåret 1992/93. Studierna skall kunna bedrivas på heltid eller deltid och det skall vara möjligt att kombinera sfi-studier med ämnen i komvux.

Jag föreslår att de båda studiestöden timersättning och korttidsstudiestöd ersätts med *ett* stöd för korta studier som benämns *timersättning*. Begreppet timersättning är lättare rent språkligt än korttidsstudiestöd, och det säger också vad det är fråga om, nämligen en ersättning per timme.

Förslaget innebär ett sammanförande och en bearbetning av bestämmelserna i 5 kap. studiestödslagen (1973:349) och förordningen (1986:395) om timersättning vid vissa vuxenutbildningar.

4.3.2 Arbetstagare - inkomstbortfall

Enligt nuvarande bestämmelser kan korttidsstudiestöd beviljas till den som är *arbetstagare*. Timersättning kan betalas ut till den som *förlorar arbetsinkomst, ersättning från arbetslöshetskassa eller konstant arbetsmarknadstöd*. Det finns alltså i fråga om det senare fallet inte något krav på att den studerande skall vara arbetstagare för att få timersättning. CSN har tolkat det så att förlust av arbetsinkomst kan uppstå även för andra förvärvsarbetande än arbetstagare t.ex. hantverkare. I vilken utsträckning sådant inkomst-

bortfall förekommer har CSN inte någon uppgift om. Man kan emellertid utgå från att det rör sig om undantagsfall.

Den förändring av stödet som jag föreslår medför ökade krav på att inkomstbortfallet skall kunna verifieras. Av den anledningen anser jag det vara nödvändigt med en konkretisering av reglerna.

Jag föreslår att timersättning skall kunna utges till den som är arbetstagare och förlorar arbetsinkomst eller som förlorar ersättning från arbetslöshetskassa eller kontant arbetsmarknadsstöd.

Under utredningsarbetets gång har jag övervägt möjligheterna att stödet skulle kunna beviljas också till icke arbetstagare. Det är i och för sig angeläget att alla kortutbildade i samhället får samma möjligheter. Svårigheterna är emellertid att kunna påvisa förlust av inkomst på grund av studier i de fall som här avses. För en lantbrukare kan t.ex. kostnader för en ersättare utgöra inkomstbortfall. En hantverkare är däremot knappast intresserad av anlita en ersättare. Jag har också övervägt en knytning till A-kassa eller till sjukpenninggrundande inkomst. Jag måste emellertid konstatera att det inte går att göra en hållbar gränsdragning mellan faktiskt inkomstbortfall och stimulansbidrag i sådana situationer.

Internatbidraget för deltagande i basämneskurser vid folkhögskola behandlas senare. Detta bidrag bör som nu kunna beviljas både till arbetstagare och icke arbetstagare.

4.3.3 Stödets nivå

Det kan vara naturligt att det materiella innehållet i studiestödet för längre och kortare studier bestäms utifrån enahanda principer oavsett studiernas omfattning. Det skulle innebära att den som studerar under några timmar eller några dagar skulle få ett stöd som motsvarar timmarnas eller dagarnas andel av ett heltidsstudiestöd. Jag har övervägt en sådan ordning men funnit, att den inte är möjlig att genomföra av bl.a. följande skäl.

För det första: I stödet för längre studier föreslås vissa studerande erhålla ett bidrag som motsvarar 100 procent av dagpenning i arbetslöshetskassa. För andra studerande kommer stödet att innehålla en lånedel. Ett stöd för korta studier beräknat per timme kan rimligen inte innehålla en lånedel.

För det andra: Som beskrivits i det föregående förlägger en stor del av de vuxna sina studier till fritiden. Att stimulera till fritidsstudier är givetvis ett starkt samhällsintresse. Men det är samtidigt angeläget att särskilda möjligheter finns också i fortsättningen för kortutbildade att ta ledigt från arbetet under några timmar eller några dagar för att delta i basämnesutbildning. För att skilja sådana studier från fritidsstudier måste det korta studiestödet re-

lateras till timmar med *inkomstbortfall*. Som framgår av avsnitt 4.2 är stödet för längre studier kopplat till *studiernas omfattning*.

För det tredje: Syftet med det korta stödet är att särskilt stimulera kortutbildade att ta det första steget till studier. Av den redogörelse som lämnats i det föregående framgår att bl.a. CSN och de fackliga organisationerna anser att beloppet är för lågt för att stimulera till utbildning. Särskilt gäller detta skiftarbetare. Mot den bakgrunden är det angeläget att de ekonomiska hindren nu undanröjs. Det är enligt min mening motiverat att vid sådana studier ersätta inkomstbortfallet fullt ut.

För 1991/92 är beloppet 65 kr. för varje timme som inkomstbortfall har uppstått på grund av studierna. Schabloniseringen innebär att vissa deltagare blir överkompenserade, medan beloppet för andra inte alls täcker inkomstförlusten.

Det är främst tre alternativ till förbättringar som har varit aktuella, nämligen

- a) en höjning av det schabloniserade beloppet, t.ex. till den nivå som motsvaras av högsta dagpenning i arbetslöshetskassa (A-kassa), vilket f.n. skulle bli 68 kr. per timme
- b) en differentiering efter inkomst relaterat till dagpenning i A-kassa, men med en miniminivå som i det särskilda vuxenstudiestödet
- c) en differentiering efter faktiskt inkomstbortfall.

Alternativ a) innebär knappast någon förbättring i förhållande till det nuvarande systemet. Den som har en inkomst som understiger beloppet per timme får en något större överkompensation än tidigare, medan den som har en inkomst över beloppet per timme fortfarande förlorar på att delta i en utbildning. En fördel med alternativ a) är av administrativ art. En schabloniserad ersättning är givetvis det enklaste sättet att betala ut pengarna.

De administrativa konsekvenserna är särskilt viktiga att ta hänsyn till när det gäller ett stöd per timme, eftersom det i de flesta fall är fråga om att hantera jämförelsevis små belopp. Alternativet b) med anknytningen till inkomst enligt dagpenning i A-kassa innebär ett omständligt förfarande med intyg från kassorna. Denna rutin för inkomstuppgifter är på väg att delvis automatiseras, men kommer knappast att kunna fungera tillfredsställande, eftersom ändringar i registren bara sker när nya uppgifter meddelas. Det är alltså tveksamt om man bör införa en så personalkrävande rutin som det här är fråga om.

Det tredje alternativet är intressant att se närmare på. Inom ramen för försöksverksamhet har vuxenutbildningsnämnden i Norrbottens län betalat ut stöd motsvarande inkomstbortfall till deltagare i ABF-skolan. Man har då relaterat beloppet till sjukpenninggrundande inkomst (SGI). SGI-knytningen är delvis olämplig eftersom den avser beräknad inkomst. Dessutom pågår diskussioner om en förändring av SGI-systemet. En annan form av försöksverksamhet har pågått i Västernorrlands län. Praktiskt har

man gått så tillväga att kursdeltagaren sänt med ett intyg om inkomstbortfall från arbetsgivaren i samband med rekvisition av pengarna. Med detta förfarande har man samtidigt fått en kontroll av att inkomstbortfall faktiskt förelegat.

Flera undersökningar har visat att kortutbildade som regel inte har sådana ekonomiska förhållanden att de kan avstå någon del av sin inkomst för att studera. Därför har, som tidigare redovisats, många fackliga organisationer och i vissa fall arbetsgivare kompenserat kursdeltagarna för skillnaden mellan studiestödet och förlorad lön. Skall stödet fylla sitt syfte att stimulera de i utbildningshänseende mest behövande grupperna måste det alltså i större utsträckning än för närvarande ersätta förlorad arbetsförtjänst.

Jag föreslår alltså att timersättning betalas ut med ett belopp som motsvarar den förlust av arbetsinkomst eller motsvarande inkomst som uppstår på grund av studierna.

4.3.4 Studier som ger rätt till timersättning

Det nuvarande *korttidsstudiestödet* kan beviljas för följande utbildningar:

- studiecirkel i svenska, engelska, matematik och samhällsriktade ämnen på grundskolenivå och gymnasieskolenivå
- studiecirkel i fackliga frågor för medlemmar i arbetstagarorganisationer
- studiecirkel i hemspråk
- studiecirkel för att utveckla handikappades färdigheter m.fl. cirklar för handikappade
- studiecirkel i arbetslivsorienterande ämnen
- annan studiecirkel för korttidsutbildade
- orienteringskurs i komvux
- kurser på grundskolenivå i komvux
- kurser på gymnasieskolenivå t.o.m. årskurs 2 i komvux i svenska, engelska, matematik och samhällskunskap
- yrkesinriktade kurser i komvux
- korta kurser i folkhögskola utom s.k. rena hobbykurser.

Den nuvarande *timersättningen* lämnas som nämnts till deltagare i sfi, grundvux och sårvux. Rätten till timersättningen är knuten till deltagande i utbildningen.

Enligt nuvarande regler för korttidsstudiestöd skall - om tillgängliga resurser inte räcker till för alla sökande - stöden styras till de arbetstagarare som har störst behov av utbildning och stöd. Som beskrivits i avsnitt 2.7 har dessa urvalsregler i praktiken varit svåra att tillämpa. Kollektivt beviljade stöd har utgjort huvuddelen av utbetalningarna.

Syftet med stödet för kortare studier, och den utformning det föreslås få, gör det enligt min mening nödvändigt att klarare styra

resursanvändningen till de i utbildningshänseende allra sämst ställda grupperna. I propositionen (1990/91:82) om folkbildningen beskrivs de grundläggande villkoren för statliga bidrag till studieförbundens och folkhögskolornas verksamhet. Särskilt framhålls vikten av att man vänder sig till personer som har kort och bristfällig utbildning. I propositionen (1990/91:85) "Växa med kunskaper" poängteras kommunernas ansvar för rekryteringen av kortutbildade. Studiestödet bör medverka till att dessa mål kan nås. En prioritering av de cirklar och kurser som kan ge rätt till timersättning bör därför göras. Dessa bör enligt min mening vara

i första hand:

- studiecirkel i svenska engelska, matematik och allmän samhällskunskap motsvarande grundskolenivå
- basämnena (svenska, engelska, matematik, samhällskunskap) i grundläggande vuxenutbildning i komvux, vari ingår grundläggande basfärdigheter (nuvarande grundvux)
- fördjupningskurs vid folkhögskola, i komvux eller statens skolor för vuxna i basämnena på grundskolenivå, som föregåtts av deltagande i studiecirkel eller motsvarande studier i komvux
- studiecirkel för att utveckla handikappades färdigheter
- kurser vid folkhögskola, statens skolor för vuxna eller komvux för utveckling av handikappades färdigheter
- sfi
- sårvux,

i andra hand:

- studiecirkel i svenska, engelska och matematik på gymnasial nivå
- basämnena (svenska, engelska, matematik och samhällskunskap) motsvarande årskurs 1-2 i gymnasial vuxenutbildning i komvux
- fördjupningskurs vid folkhögskola, i komvux eller vid statens skolor för vuxna på gymnasial nivå som föregåtts av deltagande i studiecirkel eller motsvarande studier i basämnena på gymnasial nivå.

Jag anser att alla de utbildningar som här prioriterats i första hand bör ge rätt till timersättning. Genom kombinationen studiecirkel (eller motsvarande studier) och fördjupningskurs vid folkhögskola eller i komvux kan sådan verksamhet som t.ex. ABF-skolan bedriver, vilken gett goda resultat, främjas. Enligt min mening bör de som deltar i dessa studier vara i princip garanterade att få timersättning på samma sätt som nu gäller för grundvux och sfi. Jag återkommer senare till denna fråga.

När det gäller studiecirklar i basämnena är det två frågor som kan innebära svårigheter, nämligen uppdelningen på grundskole- respektive gymnasieskolenivå samt avgränsningen av samhällsriktade ämnen. Dessa frågor har diskuterats med företrädare för bl.a. folkbildningsförbundet och skolöverstyrelsen. Det bör vara

möjligt att göra en nivåuppdelning när det gäller svenska, engelska och matematik. Men ifråga om samhällsinriktade ämnen är det sannolikt stora svårigheter att avgöra om undervisningen skall anses ligga på den ena eller andra nivån. En annan svårighet när det gäller dessa cirklar är att de kan omspanna praktiskt taget alla samhällsfrågor. I gruppen juridik ingår t.ex. familjerätt och vardagsjuridik, i gruppen arbetsliv ingår t.ex. avtalsfrågor och anställningsvillkor, i gruppen samhällsekonomi ingår t.ex. studier om folkrörelser och politiska ideologier. Enligt uppgift från skolöverstyrelsen domineras cirkelarna i samhällsinriktade ämnen av deltagare som rekryteras av olika organisationer och politiska partier.

Det är naturligtvis av stor betydelse att kortutbildade får möjlighet att skaffa sig ökade kunskaper om hur samhället fungerar. En precisering bör emellertid göras som innebär att timersättning kan utges för cirkel i *allmän samhällskunskap*. Utbildningen har då ungefär samma innehåll som samhällskunskap i komvux. Cirkeln bör anses ligga på grundskolenivå. I komvux, där utbildningen är nivåindelad, uppstår inte dessa problem.

Cirklar och kurser på gymnasial nivå har placerats i prioritetsgrupp två när det gäller rätt till timersättning. Det kan nämligen synas ologiskt att den som läser på mindre tid än halvtid på gymnasial nivå skall kunna erhålla ett proportionellt sett mycket förmånligare stöd än den som studerar på minst halvtid och beviljas vuxenstudiestöd. Många röster har emellertid höjts för att inte begränsa timersättningen till enbart grundskolenivån. Även jag anser att basämnen på gymnasieskolenivå bör ingå i de utbildningar som ger rätt till timersättning. Det blir då möjligt för personer med tidigare grundskoleutbildning att pröva en väg till ökade kunskaper, som i sin tur kan leda till fortsatta studier.

Korta kurser vid folkhögskolor, utöver de redan nämnda och som nu kan ge rätt till korttidsstudiestöd, anser jag inte bör ge rätt till stöd i fortsättningen. Inte heller anser jag att yrkesinriktade kurser i komvux (den blivande påbyggnadsutbildningen) skall ge rätt till timersättning. Däremot bör det vara möjligt att lämna timersättning för studier på deltid i basämnen vid folkhögskolor, om sådana kurser kan nivåbestämmas och läggas upp så att de omfattar några timmar i veckan.

Enligt bestämmelserna i 5 kap. 1 § och 6 kap. 1 § studiestödsförordningen ankommer det på CSN att tillsammans med folkbildningsrådet avgöra vilka utbildningar som skall berättiga till studiestöd. Denna prövning anser jag vara ytterst viktig, eftersom den har betydelse för att resurserna för timersättning styrs till de prioriterade grupperna och ämnesområdena. Det är också viktigt att effekterna av de nya reglerna utvärderas, så att man kan göra korrigeringar senare om så erfordras.

Studier i fackliga ämnen har hittills gett rätt till korttidsstudiestöd. Så blir med mitt förslag inte fallet i fortsättningen. Jag före-

slår i avsnitt 4.4.2 att särskilda resurser skall avsättas för denna utbildning.

SOU 1991: 65

Kapitel 4

4.3.5 Utbildningsbakgrund

Enklast vore givetvis om det inte behövdes några regler om tidigare utbildningsbakgrund. Man skulle t.ex. kunna förutsätta att studieförbunden/skolorna till kurserna inte rekryterade personer som redan har motsvarande kunskaper. Men det är knappast troligt att det fungerar så. Om studier i basämnen på gymnasial nivå är förenade med rätt till ersättning för inkomstbortfall, kan de tänkas rekrytera personer med jämförelsevis hög tidigare utbildning. Eftersom en sådan utveckling skulle strida mot syftet med stödet, måste någon form av kontroll göras att stödet går till kortutbildade.

Timersättning föreslås kunna beviljas till den vars tidigare utbildning är högst 2-årig gymnasieutbildning (motsvarande). Undantag bör gälla för deltagare i sfi samt cirklar och kurser för handikappade, där tidigare utbildningsbakgrund bör sakna betydelse.

4.3.6 Fördelning av medel mellan nivåerna

Som nämnts anser jag att alla som deltar i cirklar/kurser på grundskolenivå bör vara i princip garanterade rätt till timersättning. Resurserna bör alltså i första hand avsättas för den gruppen. Återstående medel kan sedan beviljas till studerande i gymnasiala cirklar/kurser. De nuvarande urvalsreglerna bör emellertid upphöra.

Erfarenheten visar att det inte är några större möjligheter att i en grupp kortutbildade avgöra om det är mer angeläget för den ena eller andra individen att få basutbildning. Därför föreslår jag att medlen för gymnasiala studier fördelas på sökande i den ordning de anmäler sitt intresse. Den formella rätten till stöd bör alla med högst 2 års tidigare gymnasial utbildning ha. Genom en sådan uppläggnig bör man kunna pröva möjligheterna att avveckla det nuvarande förfarandet med fördelning av resurserna på län. Men det förutsätter givetvis att CSN kan följa utvecklingen av medelsutflödet under året.

4.3.7 Åldersregler

Några åldersregler finns inte för det nuvarande korttidsstudiestödet eller för timersättningen. Det betyder att den som är under 20 år och förlorar arbetsinkomst kan erhålla stöd. För den s.k. 13-

kronan i timersättningen gällde tidigare att beloppet under en månad kunde högst vara lika stort som studiebidraget i studiehjälpen.

Enligt den nya skollagen har kommunen skyldighet att erbjuda i princip alla ungdomar under 20 år en gymnasial utbildning. Undervisning i svenska för invandrarungdomar ingår som en del i utbildningen, för vilken studiehjälp förutsätts lämnas. Den som är 20 år och däröver hänvisas till vuxenutbildningen.

Timersättning föreslås kunna beviljas fr.o.m. andra kalenderhalvåret då arbetstagaren fyller 20 år och längst t.o.m. det år då arbetstagaren fyller 64 år.

4.3.8 Tidsgräns

Enligt de nuvarande reglerna kan korttidsstudiestöd beviljas för högst 240 timmar under ett budgetår. Jag föreslår ingen ändring av denna bestämmelse. Inom den ramen ryms t.ex. studier enligt den modell som använts vid ABF-skolan, där cirkelstudier kombineras med en eller två veckokurser vid folkhögskola eller komvux.

Däremot anser jag att det mot bakgrund av det syfte stödet har är rimligt att sätta en övre gräns för det totala antalet timmar för vilka en person kan få stöd. Jag föreslår att till samma studerande skall timersättning kunna beviljas för högst 480 timmar och under ett budgetår för högst 240 timmar.

4.3.9 Restid

Enligt nuvarande regler kan korttidsstudiestöd betalas ut också för restid som medför inkomstbortfall. Denna bestämmelse finns inte för timersättningen. I bl.a. RRVs rapport framkommer att detta är ett hinder för invandrarna att delta i utbildningen.

Jag föreslår därför att restid skall ge rätt till stöd, om inkomstbortfall uppstår.

4.3.10 Avgränsning mot stödet för längre studier

En höjning av beloppsnivån gör det nödvändigt att göra en klar avgränsning mellan timersättning och vuxenstudiestödet för längre studier. När det gäller cirkelstudier uppstår normalt inga problem eftersom det rör sig om några timmar i veckan. Det är närmast för korta kurser på heltid som en reglering har fog för sig.

Särskilt vuxenstudiestöd kan beviljas för studier som omfattar minst 15 dagar. Korttidsstudiestödet är avsett för kurser om några dagar eller högst två veckor. Normalt motsvaras en tvåveckors-

kurs av tio arbetsdagar, för vilka inkomstbortfall kan uppstå. Jämförs beloppet i korttidsstudiestöd för tio dagar enligt nuvarande regler med beloppet i särskilt vuxenstudiestöd för en halv månad finner man, att korttidsstudiestödet är mer förmånligt.

I tabell 4.3 finns en jämförelse mellan beloppen i studiestöd för en halv månad i förhållande till inkomstbortfall i tre olika lönelägen efter A-kassa.

Tabell 4.3 Jämförelse timbaserat stöd och vuxenstudiestöd

	Belopp före skatt Dagpenning A-kassa		
	326	450	543
Timbaserat stöd			
A-kasseanknutet			
- dag	326	450	543
- timme	41	56	68
- två veckor (= 10 dagar)	3 260	4 500	5 430
Schablonbelopp 1991/92			
- timme	65	65	65
- dag	520	520	520
- två veckor (= 10 dagar)	5 200	5 200	5 200
Verkligt inkomstbortfall			
- timme	45	63	75
- dag	362	500	603
- två veckor (= 10 dagar)	3 620	5 000	6 030
Vuxenstudiestöd			
Dagbelopp efter A-kassa omvandlat till kalenderdag			
- 100 %	239	330	398
- 65 %	141	214	259
Halvt månadsbelopp			
- 100 % bidrag	3 585	4 950	5 973
- 65 % bidrag	2 330	3 218	3 882

$$\text{Dagpenning A-kassa} = 0,90 \times \frac{\text{månadslön}}{\text{dagsförtjänst (22 dagar)}}$$

$$\text{Svux-bidrag/månad} = 0,65 \times 22 \times \frac{\text{dagpenning} \times 30}{30}$$

Jag föreslår att timersättning skall kunna beviljas endast om studierna är av mindre omfattning än vad som krävs för rätt till studiemedel eller vuxenstudiestöd. Närmare riktlinjer för tillämpningen bör kunna fastställas av CSN.

När det gÄller sfi och sÄrvux anser jag att man mÅste anpassa bestÄmmelserna om timersÄttning till mÅjligheterna att delta i undervisningen. PÅ nÅgra punkter bÅr man alltsÅ gÅra undantag frÅn nÅgra av de ovan fÅreslagna reglerna.

I timersÄttningssystemet finns nu inga bestÄmmelser om hÅgsta antal timmar. ErsÄttning betalas ut fÅr alla timmar som den studerande deltar i undervisningen och har inkomstbortfall. Undervisningen har hittills varit upplagd som deltidstudier. Enligt vad som anfÅrs i kunskapspropositionen kommer det att bli mÅjligt att bedriva studierna bÅde pÅ heltid och deltid. Genomsnittligt rÄknar man med 700 studietimmar, men med mÅjlighet till viss fÅrlÄngning. Det innebÄr att antalet timmar med ersÄttning kan bli betydligt fler Än 240 under ett År eller 480 sammanlagt.

Synpunkter har fÅrts fram om att man borde betrakta studier i sfi och sÄrvux pÅ samma sÄtt som andra studier i komvux. FÅr den som studerar pÅ minst halvtid skulle timersÄttningen ersÄttas av vuxenstudiestÅdet fÅr lÄngre studier. Det Är sjÄlvfallet en logisk tankegÅng. Om ersÄttning betalas ut fÅr 20 timmar per vecka (85 timmar under en mÅnad) blir beloppet enligt nuvarande regler 5 525 kr. (85 x 65 kr.), vilket Är nÄra 2 000 kr. mer Än den fÅr som har sÄrskilt vuxenstudiestÅd eller utbildningsbidrag fÅr halvtid under en mÅnad enligt lÄgsta dagpenning.

Sfi-studier berÄttigar fÅr nÄrvarande inte till studiemedel eller sÄrskilt vuxenstudiestÅd. FÅr rÄtt till de stÅden finns ju inte heller nÅgot uttalat krav pÅ inkomstbortfall. Det finns anledning anta att mÅnga i invandrargrupperna inte har inkomstbortfall. Studier pÅ heltid eller deltid pÅverkar dÅ inte den ekonomiska situationen. Till dessa har, som redan nÄmnts, tidigare betalats ut 13 kr. i stimulansbidrag fÅr varje timme som de deltagit i undervisningen. Att ge rÄtt till vuxenstudiestÅd i dessa fall fÅr studier som omfattar minst halvtid kan Å ena sidan minska utgifterna fÅr timersÄttning nÅgot, men kan Å andra sidan medfÅra ett Åkat uflÅde av vuxenstudiestÅd.

En annan sak, vilket fÅrekommer redan nu, Är att sfi-timmar kan tillgodorÄknas vid berÄkning av studiestÅdspÅng i komvux. Den mÅjligheten utgÅr jag frÅn kommer att finnas kvar.

Sfi-studierna pÅgÅr under en begrÄnsad tid och Är en fÅrutsÄttning fÅr att invandrarna skall kunna inlemmas i det svenska samhället. Jag anser dÄrfÅr att de bÅr ges mÅjligheter till ersÄttning fÅr all fÅrlust av arbetsinkomst som uppstÅr i samband med studierna.

Antalet timmar som avser sfi-undervisning bÅr enligt min mening ligga utanfÅr antalet timmar, fÅr vilka timersÄttning kan utges fÅr andra studier. Det innebÄr att den som efter sfi-studierna vill ta ledigt fÅr att delta i studiecirkel i basÄmnen skall kunna erhÅlla timersÄttning enligt huvudregeln.

Korttidsstudiestöd kan enligt nuvarande regler sökas kollektivt av fackliga organisationer samt av enskilda individer. För timersättningen däremot behöver ingen ansökan göras. Utbetalningen grundar sig på uppgifter om närvaro från skolan.

Det kollektiva ansökningsförfarandet föreslår jag skall upphöra. Frågan behandlas under avsnitt 4.4.2.

Jag utgår från att nuvarande rutiner för sfi och särvox kan behållas. Som tidigare sagts bör rätt till deltagande i cirklar/kurser på grundskolenivå som regel alltid ge rätt till timersättning. Man skulle därför kunna överväga att slopa ansökan för den nivån. Enligt min mening talar dock flera skäl för att den enskilde bör ansöka om stödet. Myndigheten får därigenom in nödvändiga basuppgifter på ett tidigt stadium och kan göra prognoser för medelsutflödet. Eftersom en prövning förordas för den gymnasiala nivån är det dessutom praktiskt att ha samma förfarande.

I den uppsökande verksamheten bör man kunna rekrytera till basutbildning på grundskolenivå utifrån den förutsättningen att stöd normalt alltid kommer att beviljas. Ansökningshandlingen kan vara mycket enkel. Ifyllandet bör kunna ske i samband med att informationsinsatsen genomförs.

4.3.13 Utbetalning av timersättning

Utbetalning av nuvarande korttidsstudiestöd sker normalt efter kursens/cirkelns slut, då kursdeltagaren rekvirerar pengarna. Det finns möjlighet att erhålla en delbetalning efter 40 timmar, men den möjligheten har, enligt uppgift från CSN, utnyttjats i ytterst liten utsträckning.

Timersättning betalas ut en gång per månad efter skolornas rapportering om närvarotimmar.

De nuvarande rutinerna för utbetalning av timersättning kan med vissa modifieringar användas också för utbetalning till deltagare i cirklar och korta kurser. Det bör i systemet finnas godtagbara garantier för att studier verkligen bedrivs och att inkomstbortfall har uppstått. Det innebär att som underlag för utbetalning i dessa fall skall finnas dels ett intyg från arbetsgivaren om inkomstbortfall, dels ett närvarointyg från utbildningsanordnaren. Systemet med intyg från arbetsgivaren har som nämnts prövats i Västernorrlands län. Enligt uppgift har man enbart goda erfarenheter av denna rutin. CSN har på förfrågan meddelat att månadsvis utbetalning är möjlig att tillämpa överlag. Avdrag för skatt görs redan i nuvarande system.

Administrationen av timersättningen enligt den här föreslagna ordningen blir något dyrare än den nuvarande. Detta bör emellertid enligt min mening accepteras mot bakgrund av behovet av en ökad måluppfyllelse.

4.3.14 Internatbidrag och basämnesutbildning

Nuvarande regler innebär att internatbidrag kan lämnas till den som deltar i en av skolöverstyrelsen godkänd kurs på folkhögskola samt för kurs vid statens skola för vuxna. Internatbidraget avser att täcka kostnader för resor, kost och logi som uppstår i samband med utbildningen. Bidraget kan sökas både av arbetstagare och icke arbetstagare. Man kan söka enbart internatbidrag eller både korttidsstudiestöd och internatbidrag. Av redovisningen i avsnitt 2.7 framgår att de kollektivt sökta bidragen utgjort huvuddelen av utbetalningarna.

Bland de enskilda ansökningarna har merparten avsett t.ex. ledarutbildningar, kurser för pensionärer, kurser för handikappade.

Den inriktning som jag nu föreslår skall gälla för timersättningen bör även avse internatbidraget. Det innebär att internatbidrag skall kunna utgå för sådana korta kurser vid folkhögskola, i komvux eller vid statens skolor för vuxna som är en fortsättning och fördjupning av cirkelstudier eller motsvarande studier i komvux i basämnen. Internatbidraget kan alltså betraktas som ett tillägg till timersättningen. Även kurser för utveckling av handikappades färdigheter bör ge rätt till internatbidrag.

Rätten till internatbidrag bör däremot inte vara beroende av att timersättning betalats ut. Om cirkelstudier (motsvarande) bedrivits på fritiden skall internatbidrag för en kort heltidskurs i ämnet kunna lämnas. En sådan möjlighet bedömer jag vara angelägen för t.ex. hemarbetande och egna företagare med kort tidigare utbildning. Jag föreslår alltså att internatbidrag liksom hittills skall kunna beviljas till arbetstagare och icke arbetstagare.

Enligt nuvarande regler kan internatbidrag betalas ut för tio studiedagar och två resdagar. Beloppet per dag är under 1991/92 290 kr. per dygn. Jag föreslår ingen ändring av dessa regler.

4.4 Särskilda frågor

4.4.1 Försöksverksamhet med kollektiv ansökan om internatbidrag

I avsnitt 2.7 har redovisats erfarenheter av en pågående försöksverksamhet som innebär att pensionärs- och handikapporganisationerna kan söka internatbidrag kollektivt för samverkanskurser vid folkhögskolor.

Mina förslag i det föregående innebär att korttidssudiestöd och internatbidrag i huvudsak beviljas för basämnesutbildningar och till arbetstagare som förlorar arbetsinkomst. Internatbidraget betraktas som ett komplement till korttidsstudiestödet. Stöd skall sökas av enskilda personer även om de rekryteras till studier via uppsökande verksamhet. Mot den bakgrunden har jag föreslagit att det kollektiva ansökningsförfarandet skall upphöra. Av de nya reglernas konstruktion följer att förfarandet upphör även för de här aktuella organisationerna.

4.4.2 Bidrag till facklig utbildning

Som framgått av redovisningen under avsnitt 2.7 är erfarenheterna av systemet med kollektivt sökta och fördelade stöd inte helt positiva, trots många goda resultat. De invändningar som kommit fram gäller framförallt det förhållandet att stöden i så stor utsträckning använts för cirklar och kurser i fackliga ämnen.

Samtidigt är det emellertid angeläget betona att den starka inriktningen på utbildning i arbetsrättsliga frågor efter vuxenutbildningsreformens tillkomst har inneburit en ny och viktig dimension i folkbildningsarbetet. Därtill kommer att den fackliga utbildningen har bidragit till att kortutbildade rekryteras till utbildning överhuvudtaget. De fackliga kurserna har för många varit den första form av vuxenstudier som de prövat på. Det finns också erfarenheter som visar att fackliga kurser är en ingång till fortsatta studier.

Det underlag jag har leder mig fram till förslaget att en viss del av resurserna från utbildningsavgiften också i fortsättningen bör avsättas för facklig utbildning, men också att en uppdelning bör göras mellan facklig utbildning och allmän basutbildning. De olika cirkelarna och kurserna i fackliga ämnen har som regel inslag av allmänna basämnen, främst av samhällsorienterande slag. Men huvudsyftet är ändå att sprida kunskaper om det fackliga arbetet. En klarare gränsdragning innebär att tillgång till basutbildning inte behöver vara beroende av facklig tillhörighet.

Jag har i avsnitt 4.2 föreslagit att studiestödet för kortare studier - timersättning - bara skall kunna beviljas till personer som deltar i basämnesutbildning, till deltagare i sfi och sårsvux samt till deltagare i vissa handikappkurser. Stödet skall sökas av enskilda personer, oavsett om de rekryteras genom uppsökande verksamhet eller söker sig till utbildningen på andra vägar. Avsikten är att personer som deltar i utbildning på grundläggande nivå skall i princip vara garanterade rätt till stöd. Därmed bortfaller ett motiv för kollektivt beviljade och fördelade stöd. Det kollektiva ansökningsförfarandet föreslår jag alltså skall upphöra. Förändringen innebär administrativa fördelar för organisationerna.

För närvarande erhåller organisationerna bidrag för kursverksamhet på tre olika vägar, nämligen via 1) anslaget C 3. Bidrag till viss central kursverksamhet, 2) anslagsposten F 4.4 Planering m.m. av uppsökande verksamhet och utbildning av fackliga studieorganisatörer samt 3) anslagsposten F 4.1 Korttidsstudiestöd och internatbidrag.

Statsbidrag till *viss central kursverksamhet* fördelas till samma organisationer som kan få bidrag för uppsökande verksamhet samt till SACO. Enligt förordningen (1970:272) skall kurserna omfatta minst tre dagar. De skall innehålla en inte obetydlig del allmänna ämnen som t.ex. samhällskunskap, nationalekonomi, psykologi, svenska, matematik. Till allmänna ämnen räknas också exempelvis frågor om företagsnämnder, arbetarskydd, lönepolitik, avtalsfrågor, den fackliga rörelsens organisation, i den mån de har en allmän och informerende karaktär. Under budgetåren 1970/71 - 1981/82 finansierades utgifterna för verksamheten via skattemedel. Fr.o.m. 1982/83 sker finansieringen genom vuxenutbildningsavgiften. Beloppens storlek bestäms av regeringen och utbetalningen görs av CSN.

De centralt anordnade kurserna vänder sig som regel till förtroendevalda. Av statsbidraget betalas resor och kursavgift. Lön betalas av arbetsgivaren eller av fackföreningen.

Bidrag till *grundläggande studieorganisatörsutbildning och planering av uppsökande verksamhet* beviljas enligt förordningen (1980:483) om statsbidrag till uppsökande verksamhet på arbetsplatser m.m. Bidrag fördelas till de centrala fackliga organisationer samt de näringslivsorganisationer som kan erhålla medel för uppsökande verksamhet. Varje organisation erhåller ett grundbidrag. Resterande medel fördelas efter medlemsantal. Viss del av medlen får användas för information.

Det förutsattes vid vuxenutbildningsreformens införande att studieorganisatörerna skulle få en central roll i den uppsökande verksamheten, bl.a. när det gällde planering och genomförande av projekt. Nödvändigheten av att de kunde erbjudas förberedande utbildning betonades. Utgifter för resor och kurskostnader täcks genom bidraget. Lön betalas av arbetsgivaren eller av fackföreningen.

Korttidsstudiestöd och internatbidrag kan, som framgått av tidigare avsnitt, sökas kollektivt av löntagarorganisationerna. Bestämmelserna finns i 5 och 6 kap i studiestödslagen (1973:349) och studiestödsförordningen (1973:418).

Nuvarande fördelning av resurser på organisationer

Under 1990/91 fördelade sig resurserna på de olika organisationerna på följande sätt:

Tabell 4.4 Fördelning av medel för central kursverksamhet och för utbildning av studieorganisatörer m.m. - 1990/91

Organisation	Belopp, milj. kr.
LO	38,7
TCO	15,6
SAC	0,4
SACO	2,1
LRF	2,1
Företagarna	0,5
SFR	0,15
Totalt	59,55

Källa: CSN och SÖ

Tabell 4.5 Utbetalda, kollektivt beviljade, korttidsstudiestöd och internatbidrag - 1990/91 (prognos)

Organisation	Belopp, milj. kr.	procent
LO	192,78	94,1
TCO	11,61	5,7
SAC	0,46	0,2
Totalt	204,85	100,0

Källa: CSN

Som redan sagts anser jag att en viss del av de resurser som anvisas för korttidsstudiestöd och internatbidrag även i fortsättningen bör avse facklig utbildning. Hur stor denna del bör vara finns det givetvis olika åsikter om. Jag har diskuterat frågan med bl.a. företrädare för de fackliga organisationerna och med CSN. En rimlig linje kan vara att utgå från tidigare verksamhet. CSN har lämnat uppgifter om organisationernas verksamhet i förhållande till det totala antalet cirklar och kurser som i princip kan ge rätt till stöd. Det framgår att de s.k. samverkanskurserna vid folkhögskolor under 1989/90 utgjorde 31 procent av totala antalet korta kurser. Studiecirkelverksamheten med facklig inriktning omfattade samma år 34 procent av det totala antalet cirkeltimmar inom det s.k. prioområdet. För 1990/91 fanns anvisat 226,0 milj.kr. för korttidsstudiestöd och internatbidrag. En lämplig avvägning kan enligt min mening vara att en tredjedel av dessa resurser anses avse facklig utbildning. Med utgångspunkt i utnyttjandet för 1990/91 skulle alltså medlen fördelas så att LO erhåller 70,6 milj.kr., TCO 4,3 milj.kr. och SAC 0,15 milj.kr.

Resurserna för central kursverksamhet och för studieorganisationsutbildning bör behållas. Huvuddelen av den uppsökande verksamheten kommer också i fortsättningen att skötas av de organisationer som nu erhåller bidrag. Det är därför angeläget att resurser finns för övergripande planering och utbildning.

Lägger man tillhoppa de här aktuella beloppen får man följande fördelning.

Organisation	Korta stöd	Belopp, milj. kr		Andel
		Central kursv.	Totalt	
LO	70,6	38,7	109,3	81,3
TCO	4,3	15,6	19,9	14,8
SAC	0,15	0,4	0,55	0,4
SACO		2,1	2,1	1,6
LRF		2,1	2,1	1,6
Företagarna		0,5	0,5	0,4
SFR		0,15	0,15	0,1
Totalt	75,0	59,55	134,5	100,2

SOU 1991: 65
Kapitel 4

Jag föreslår att tillgängliga resurser i fortsättningen fördelas efter en fast procentsats för varje organisation. Denna procentsats bör användas för fördelning under förslagsvis en treårsperiod. Genom den uppföljning av verksamheten, som jag förutsätter skall ske löpande, kan man senare få underlag för att justera fördelningsprinciperna.

Jag har under punkten 4.4.1 tagit upp den nuvarande försöksverksamheten som ger pensionärs- och handikapporganisationerna möjlighet att söka internatbidrag kollektivt. Med de förslag som jag lägger om stöd för korta studier anser jag att denna möjlighet bör upphöra i och med försöksverksamhetens utgång. Det finns dock enligt min mening särskilda skäl för att inom ramen för de resurser som avsätts för organisationer fördela ett belopp till handikapporganisationerna.

Vid ett ställningstagande är det emellertid även andra omständigheter som bör beaktas. Resurserna kommer i fortsättningen att mer uttalat avse facklig eller organisationsanknuten utbildning. Det är därför rimligt att större hänsyn tas till medlemsantal än tidigare. Men jag anser att det är viktigt att markera utbildningsbehoven för kortutbildade även i den kommande verksamheten. Av den anledningen har i det följande andelen för t.ex. LRF räknats upp. Andelen för LO är också större än vad som följer av antalet medlemmar. Det bör alltså vara möjligt för t.ex. LRF att via dessa resurser anordna utbildning av överbyggande karaktär för en del av sina medlemmar, där kvinnorna utgör en stor grupp. När det gäller näringslivsorganisationerna har jag också tagit hänsyn till att möjligheterna till internatbidrag med mitt förslag till stöd för korta studier delvis har beskurits.

Jag föreslår alltså att en tredjedel av resurserna för korttidsstöd och internatbidrag avsätts för facklig utbildning. Dessa medel samt resurserna för central kursverksamhet och grundläggande utbildning av studieorganisationer bör samlas under ett anslag eller en anslagspost "Central kursverksamhet m.m".

Organisation **Fördelningsgrund, procent**

SOU 1991: 65

Kapitel 4

LO	69,0
TCO	24,0
SAC	0,6
SACO	2,0
LRF	2,5
Företagarna	0,8
SFR	0,2
Handikapporganisationer	0,9
Summa	100,0

Under 1991/92 är anvisat för central kursverksamhet 43,1 milj. kr och för studieorganisatörsutbildning 20,0 milj. kr. Tillsammans med en tredjedel av resurserna för korttidsstudiestöd, 75 milj. kr., skulle totalbeloppet att fördela bli 138,1 milj. kr. En tillämpning av de fördelningsgrunder som här angetts skulle medföra följande belopp för organisationerna.

Organisation	Belopp, milj. kr.
LO	95,29
TCO	33,14
SAC	0,83
SACO	2,76
LRF	3,45
Företagarna	1,10
SFR	0,28
Handikapporganisationer	1,24
Summa	138,10

Organisationerna bör ha stor frihet att använda medlen på det sätt som de finner bäst gagnar verksamheten med facklig utbildning, studieorganisationsutbildning och central kursverksamhet.

4.4.3 Sjukförmåner och studiestöd

I mitt uppdrag ingår att belysa samordningen mellan studiemedel, vuxenstudiestöd, utbildningsbidrag och sjukförmåner. För att få en uppfattning om i vilken utsträckning utbildning finansieras med sjukpenning har Finvux i samarbete med RFV gjort en undersökning bland personer som erhöll 3:8- respektive 6:5-sjukpenning under september 1990. Resultaten redovisas i bilaga 2 och kommenteras i avsnitt 2.8.

Enligt riksdagens beslut under våren 1991 har bestämmelser om rehabiliteringsersättning införts i lagen om allmän försäkring för den arbetslivsinriktade rehabiliteringen. Bestämmelserna gäller fr.o.m den 1 januari 1992. Ersättningen består av rehabiliteringspenning och särskilt bidrag. Rehabiliteringspenningen utgör 100 procent av den försäkrades sjukpenninggrundande inkomst och samordnas med andra förmåner. Det särskilda bidraget avser att täcka vissa kostnader i samband med rehabiliteringen, t.ex. utgifter för läromedel och dagliga resor.

Rehabiliteringen syftar till att återge den som har drabbats av sjukdom sin arbetsförmåga och förutsättningar att försörja sig själv genom förvärvsarbete. Åtgärderna förutsätter en aktiv medverkan från den försäkrades sida. Olika slag av utbildning kan komma ifråga. Det är arbetsgivaren som ansvarar för att behovet av rehabiliteringsåtgärder utreds och bedöms.

Försäkringskassan har det övergripande ansvaret för rehabiliteringsverksamheten. Kassan har också ansvar för att en rehabiliteringsplan upprättas.

I regeringens proposition (1990/91:141) och socialförsäkringsutskottets betänkande (1990/91 SfU:16) anförs att möjligheterna till sjukpenning under utbildning behöver stramas upp. Bakgrunden till det är den praxis som utvecklats att allt mer omfattande utbildningar kommit att bedrivas med ersättning i form av sjukpenning. Enligt utskottets utlåtande bör inriktningen för rehabiliteringsarbetet vara att en försäkrad skall ha återfått sin arbetsförmåga inom ett år och att i vart fall en eventuell utbildning bör vara avslutad inom denna tid. Någon längsta tid för rehabiliteringsersättning bör emellertid inte anges i lag. Riksdagen godkände utskottets hemställan.

Rehabiliteringsersättning under utbildning avses utges efter i princip samma regler som vid arbetsmarknadsutbildning. Det innebär att utbildningen skall avse yrkesutbildning, allmän-teoretisk eller orienterande utbildning som förberedelse för yrkesutbildningen samt orienterande utbildning i datateknik för personer med bristfällig eller föråldrad skolutbildning. Eftergymnasial utbildning får omfatta högst 40 studieveckor. Den får inte vara en fortsättning eller avslutning på en tidigare påbörjad utbildning och inte heller en del i en längre sammanhållen eftergymnasial utbildning. Däremot bör inte som i arbetsmarknadsutbildningen någon begränsning finnas ifråga om utbildningens inriktning.

Det ankommer på regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, riksförsäkringsverket att meddela de närmare föreskrifter som kan behövas om rehabilitering i samband med deltagande i utbildning.

Inriktningen är som nämnts att rehabiliteringen skall pågå under högst ett år. Det är naturligtvis viktigt både för den enskilde och för samhället att en återgång till arbetslivet kan ske så snabbt som möjligt. Det är därför naturligt att personen i första hand erbjuds en kortare utbildning, t.ex. inom arbetsmarknadsutbildningen. Med en sådan inriktning finns det emellertid risk för att individens egna intressen och önskemål kan få stå tillbaka och att därmed motivation för rehabiliteringen minskar.

Enligt 22 kap. 4 § skall den försäkrade efter bästa förmåga aktivt medverka i rehabiliteringen. I specialmotiveringen till paragrafen sägs att "Oavsett vilka åtgärder som sätts in eller kvaliteten på dem, är de tämligen verkningslösa utan den försäkrades aktiva medverkan". Hur praxis utvecklar sig kan alltså ha att göra med vilken vikt man lägger vid individens egna önskemål om utbildning i förhållande till den allmänna målsättningen att rehabiliteringen skall vara avslutad inom ett år.

Finvux undersökning visar att de utbildningar som är aktuella i samband med rehabilitering i många fall överstiger ett år. På grundval av undersökningsresultaten kan man i nuläget räkna med att ca 1 600 personer deltar i utbildningar som är längre än ett år. Det innebär en beräknad kostnad på ca 200 milj.kr. för ett andra och ett tredje år. De statliga kostnaderna är emellertid högre eftersom undersökningen avser fall med pågående rehabilitering. De största grupperna återfinns i kurser på gymnasial nivå i komvux och i högskolans linjer.

Det är troligt att de försäkrade också i framtiden vill ha möjlighet att välja längre, mer kompetensgivande utbildningar. Det bör enligt min mening ses som positivt om ett sådant önskemål från den enskilde bedöms som realistiskt och kan ingå i en rehabiliteringsplan. Det villkor som jag menar bör ställas, när utbildningen omfattar fler än ett år, är att studiefinansieringen delvis skall ske via reguljärt studiestöd.

Den som studerar på heltid kan knappast betraktas som helt arbetsoförmögen. Heltidsstudier kräver en omfattande insats av deltagaren. Däremot jämföras enligt AFL rehabiliteringen försäkringsmässigt med arbetsoförmåga i den utsträckning som åtgärden förhindrar förvärvsarbete.

Jag föreslår att den som är föremål för rehabiliteringsåtgärd skall kunna erbjudas den utbildning som han eller hon har intresse och förutsättningar för och som bedöms kunna medföra återgång till arbetslivet. Utbildningens längd och inriktning skall i princip sakna betydelse.

Rehabiliteringsersättning skall kunna utges för en tid om högst ett läsår, normalt 40 veckor, om inte synnerliga skäl talar för att ersättning skall utges under längre tid. Detta kan, som nämnts i regeringens proposition, t.ex. vara aktuellt om utbildningen be-

räknas vara avslutad inom kort och då förväntas leda till ett arbete.

Är utbildningen enligt rehabiliteringsplanen längre än ett läsår (40 veckor) skall fr.o.m. det andra läsåret reguljärt studiestöd lämnas enligt reglerna i studiestödslagen. Dessa villkor skall naturligtvis ingå i de förutsättningar som diskuteras med den försäkrade i samband med planeringen av rehabiliteringsåtgärderna. I försäkringskassans beslut om rehabiliteringsplan skall också dessa villkor tas in. Även kostnaderna för det reguljära studiestödet bör finansieras genom sjukförsäkringsavgiften.

Det förslag om vuxenstudiestöd som nu läggs innebär betydande materiella förbättringar för studerande i grundläggande vuxenutbildning och för studerande på gymnasial nivå. För den som t.ex. genomgår en flerårig gymnasial utbildning medför övergången från rehabiliteringsersättning till vuxenstudiestöd endast en måttlig ekonomisk försämring. Den som är intresserad av en högskoleutbildning får naturligtvis räkna med en större egeninsats.

När det gäller grundläggande basutbildning kommer studiestödet att motsvara nivån på det nuvarande utbildningsbidraget. Skillnaden mellan vuxenstudiestödet och rehabiliteringsersättningen bör då bli jämföreslevs liten. Variationer kan förekomma beroende på de skilda beräkningsgrunderna för förmånerna (SGI och dagpenningen i arbetslöshetskassa). Omfattar rehabiliteringsplanen enbart grundläggande basutbildning är det därför knappast anledning att ändra finansieringen under utbildningstiden.

Skillnaden mellan sjukförmåner och vuxenstudiestöd samt studiemedel framgår av följande uppställning. Genomsnittlig dagsättning enligt AFL är enligt Finvux-undersökningen 332 kr. Det motsvarar en dagsättning med 369 kr. enligt LAF (100 procent av SGI) och enligt reglerna för rehabiliteringsersättningen. För att få en rimlig jämförelse med vuxenstudiestöd antas en dagpenning i A-kassa som motsvarar sjukersättningen men med 90 procents kompensationsnivå (453 kr. under 22 dagar).

Tabell 4.6 Månadsbelopp i sjukförmåner och studiestöd

	Studie- medel	Vuxenstudiestöd Studie- bidrag	Förhöjt studie- bidrag	LAF/ Rehab.ers.
Bidrag	1 907	6 478	9 966	11 070
Skatt	0	1 514	2 491	2 854
Nettobidrag	1 907	4 964	7 475	8 216
Lån	4 533	2 511		
Totalt	6 440	7 475	7 475	8 216

Skattetabell 30

Jag vill betona vikten av att de ekonomiska förutsättningarna blir klargjorda för den som överväger att genomgå en flerårig ut-

bildning. Genom den ökade samverkan som jag föreslår skall etableras lokalt och regionalt mellan myndigheter och organisationer kommer sådana frågor att kunna hanteras och bli en naturlig del i kommunikationen med den enskilde. I vissa fall kan det vara aktuellt att från studiestödsmyndigheten få besked om personens möjligheter att få stöd t.ex. med hänsyn till regler om längsta tid för rätt till stöd eller åldersregler.

Om detta förslag till "samordning" genomförs innebär det att individen i princip behåller samma förmåner som reglerna om rehabiliteringsersättning är avsedda att ge. Dessutom blir valmöjligheterna större. För individen kan det ha en positiv psykologisk betydelse i en rehabiliteringssituation att han eller hon tagit vissa ekonomiska konsekvenser av ett eget val och bedriver studier under samma förhållanden som andra studerande. För samhället blir kostnaderna i form av rehabiliteringsersättning desamma som vid en ettårig rehabilitering. En annan viktig effekt är att en mer enhetlig praxis bör kunna utvecklas, som minimerar fallen där personer med snarlika förhållanden har väsentligt olika förmåner under studier.

De angivna principerna anser jag också bör bli tillämpliga när rehabilitering i form av utbildning är aktuell för den som uppstår s.k. 6:5-sjukpenning eller livränta enligt LAF. Det är nämligen olyckligt om skilda regelsystem kommer att gälla för dem som har ersättning enligt LAF jämfört med dem som erhåller rehabiliteringsersättning. Enligt uppgift är det många gånger svårt att dra gränser mellan sjukdomstillstånd som bör bedömas som arbetskada och andra sjukdomar. Dessutom vet man inte alltid när en sjukdom börjar uppträda om det är fråga om en arbetskada. I många fall kan kanske rehabilitering/utbildning ha påbörjats utan att frågan om arbetskada är klarlagd.

Det är alltså enligt min mening rimligt att även i dessa fall utgå från att sådan omskolning, som avser ge förutsättningar för återgång till arbetslivet, bör kunna genomföras under en tid av högst ett år. Den som väljer att påbörja en längre utbildning bör efter ett års studier med 6:5-sjukpenning/livränta hänvisas till reguljärt studiestöd i form av vuxenstudiestöd eller studiemedel.

Jag räknar med att ett genomförande av förslaget skulle minska utgifterna för sjukförmåner med ca 100 milj.kr. Häri ingår vissa besparingar som kan uppstå till följd av riksdagens beslut.

Vid kontakter som utredningen haft med företrädare för arbetsmarknadsverket har framförts synpunkter om att behov finns av ökade möjligheter att bevilja arbetsmarknadsutbildning för högskoleutbildning. Om sådana ökade möjligheter införs, så bör enligt min mening studiestödet utformas efter samma principer som här föreslagits för personer som genomgår rehabilitering, dvs. att ett förhöjt studiebidrag skall kunna utgå under högst ett läsår. Därefter bör den studerande erhålla studiemedel.

Den övre åldersgränsen för rätt till studiemedel är 45 år och för särskilt vuxenstudiestöd 50 år. Om särskilda skäl finns kan dock stöd beviljas till den som är äldre än 45 respektive 50 år. Särskilda skäl har ansetts finnas för den som önskat få grundskole- eller gymnasiskolekompetens och inte tidigare haft den utbildningen. Också kortare yrkesinriktad utbildning som har bedömts värdefull för den fortsatta yrkesverksamheten har ofta accepterats. Någon övre åldersgräns finns inte införd i förordningen om arbetsmarknadsutbildning, eftersom åtgärder, där utbildningsbidrag kommer ifråga naturligtvis avser personer i yrkesverksam ålder.

Följande statistiska uppgifter kan redovisas: Höstterminen 1989 beviljades *studiemedel* för studier på grundskole- och gymnasieskolenivå till 136 personer i åldern 45-49 år och till 23 personer som var 50 år och däröver. *Särskilt vuxenstudiestöd* beviljades under läsåret 1989/90 till 1 318 personer i åldern 46-50 och till 489 personer som var 51 år eller äldre. Antalet personer i åldern 45 och däröver som beviljades *utbildningsbidrag* under budgetåret 1988/89 utgjorde åtta procent av alla bidragstagare, vilket motsvarade ungefär 8 000 personer.

Jag anser att nuvarande praxis i stort sett är väl avvägd. I det samordnade vuxenstudiestödet förslår jag två åldersgränser. För personer som är föremål för arbetsmarknadsåtgärder bör naturligtvis praxis vara densamma som nu. Jag anser vidare att den som inte har baskunskaper på grundskolenivå bör kunna få möjligheter att skaffa sig sådan utbildning, så länge han eller hon är i yrkesverksam ålder. Det förhöjda studiebidraget bör alltså kunna beviljas till och med 64 års ålder.

När det gäller studier på gymnasial nivå som enligt förslaget ger rätt till enbart studiebidrag, d.v.s. ett bidrag motsvarande 65 procent av A-kasseersättningsnivån, föreslås gränsen vara 50 år. Det rör sig i sådana fall mer om kompetensutveckling, och bedömningen av om stöd bör beviljas görs lämpligen, liksom nu, från fall till fall. Avsteg från åldersregeln bör kunna göras när det är fråga om en kortare utbildning som är värdefull för personens fortsatta yrkesverksamhet. Däremot bör det inte anses lika angeläget att bevilja stöd för fullständig gymnasieskolekompetens.

4.4.5 Studiestödsberättigande tid

Heltids- och deltidstudier

Studiemedel och särskilt vuxenstudiestöd kan beviljas både för heltids- och deltidstudier. Villkoret för deltidstudiestöd är att studierna bedrivs på minst halvtid. Flertalet utbildningar är upp-

lagda för heltidsstudier och bereder inte något problem i studiestödshänseende. Vad som kan anses vara studier på minst halvtid får däremot avgöras i särskild ordning. CSN har t. ex. när det gäller deltidsstudier vid folkhögskolor rekommenderat nämnderna att inte godta ett program som är mindre än 15 undervisningstimmar per vecka.

Studieomfattningen i komvux och i statlig vuxenutbildning uttrycks i studiestödspoäng. Det totala antalet poäng under terminen ger rätt till studiestöd för heltids- eller deltidsstudier. Vid utformningen av reglerna sänktes kraven något, bl.a. för att man skulle slippa ta hänsyn till mindre förseningar av olika slag. Hänsyn togs också till att de studerande kunde ha vissa studiesvårigheter. Det har medfört att många har kunnat arbeta i ganska stor omfattning och ändå fylla kraven för heltidsomfattning. CSN har enligt uppgift påbörjat en översyn av systemet med poängberäkning. Inriktningen för det arbetet har varit att skärpa kraven något. Genom den omstrukturering som enligt riksdagens beslut skall ske inom komvux har emellertid arbetet avstannat för en tid. Det kommer att återupptas senare i samband med att läroplanerna ses över.

Mina förslag innebär betydligt ökade förmåner för en stor grupp studerande på grundskole- och gymnasieskolenivån, vilket bör ge ökade möjligheter till effektiva studier. Från samhällets sida bör i gengäld klara krav på prestationer ställas. Särskilt när det gäller komvux, där studieprogrammets omfattning kan variera, är det viktigt att kraven på undervisningstimmar eller poäng för rätt till studiestöd på heltid eller deltid speglar en motsvarande arbetsinsats.

Reglerna för studiemedel och vuxenstudiestöd är konstruerade så att en heltidsstuderande har rätt till ett visst belopp för en 15-dagars period. Till en deltidsstuderande utbetalas motsvarande belopp för en 30-dagars period. Tanken med regeln när den infördes var att det borde ställas ett högre krav på studier av en minsta längd när det gällde deltid. Särbestämmelsen för deltidsstuderande är omständlig att tillämpa och svår att informera om. I praktiken fyller den heller knappast någon funktion.

I avsnitt 4.2 har jag föreslagit att studiestödet för studier på minst halvtid skall avpassas till den faktiska studieomfattningen. Om sådana regler införs blir det knappast möjligt att ha kvar anknytningen till 30-dagarsregeln. I stället bör beloppet för en deltidsstuderande beräknas i förhållande till det belopp som kan beviljas till en heltidsstuderande för en 15-dagarsperiod. Någon ökning i utflödet av stöd p.g.a. slopande av 30-dagarsregeln behöver man knappast räkna med. Däremot uppstår vissa administrativa fördelar. Jag anser att 30-dagarsregeln också bör slopas i 4 kap. för studiemedelstagare.

Den som beviljats särskilt vuxenstudiestöd får stöd för varje *kalenderdag* som studier pågår under läsåret ifråga. Som redan beskrivits är stödets storlek relaterat till utbildningsbidraget som i sin tur är knutet till dagpenningen i A-kassa. För beräkning av vuxenstudiestöd omvandlas beloppet i utbildningsbidrag under en 15-dagarsperiod (11 dagars dagpenning) till ett belopp per kalenderdag (15 dagar). Vuxenstudiestödet betalas alltså ut även för lördagar och söndagar.

Det särskilda vuxenstudiestödet och utbildningsbidraget kommer enligt mitt förslag att ersättas av ett vuxenstudiestöd. Jag föreslår senare i avsnittet "Organisation och administration" att utbetalningen av detta nya stöd skall handhas av CSN-organisationen. Det innebär att de nuvarande reglerna för beräkning och utbetalning av utbildningsbidrag och särskilt vuxenstudiestöd kan samordnas.

Jag föreslår att den ordning som nu gäller för särskilt vuxenstudiestöd tillämpas. Grunden för beloppsberäkningen, nämligen dagpenningen i A-kassa, är kvar oförändrad. Omräkningen till kalenderdagar är i huvudsak en teknisk fråga. Vissa mindre materiella skillnader kan uppstå, t.ex. vid frånvaro i utbildningen. Görs avdrag för en veckodag blir reduceringen $1/30$ i nuvarande svux-systemet, medan den blir $1/22$ för den som har utbildningsbidrag. Sträcker sig emellertid frånvaron över ett veckoslut kan ibland reduceringen bli större i svux-systemet. Det är troligt att en beräkning efter 30 dagar är något gynnsammare för den enskilde än 22-dagarsberäkningen. Nämda skillnader bör i vart fall knappast få någon större betydelse.

Bland fördelarna med kalenderdagsberäkning kan nämnas att sjukpenning också utbetalas per kalenderdag. Att utbildningsbidrag reduceras med utgående sjukpenning är vanligt. I sådana fall fastställs en nytt belopp genom att sjukpenningen multipliceras med 30 och divideras med 22. En annan faktor som talar för alternativet med kalenderdagar är att system och rutiner redan är uppbyggda och praktiserade hos vuxenutbildningsnämnderna.

Stöd under julferie

Enligt de nuvarande reglerna kan den som har särskilt vuxenstudiestöd få stöd under juluppehållet när studierna fortsätter från höstterminen till vårterminen. Stödet kan betalas ut för högst 25 dagar, oberoende av om den studerande återgår till arbetet eller ej. Den som har utbildningsbidrag kan få stöd under juluppehållet, dock för högst 15 dagar. Någon sådan möjlighet ger inte studiemedelsreglerna.

Huvudprincipen för studiestödet är att det skall utges för faktisk studietid. Denna princip menar jag bör vara tillämplig i det nya vuxenstudiestödssystemet. Uppehåll i studierna för julferie bör alltså inte räknas som studiestödsberättigande tid, utom när det gäller deltagare i arbetsmarknadsutbildning. Med en ändring av 7 kap. 5 a § blir utflödet av bidrag ca 90 milj.kr. lägre än om regeln står kvar oförändrad.

För personer som genomgår arbetsmarknadsutbildning bör som nämnts undantag göras. Det är här till största delen fråga om personer som är arbetslösa. Till dessa skulle det, om stöd inte betalas ut i stället bli aktuellt att betala ut ersättning från arbetslöshetskassa under julferie eller annat uppehåll i utbildningen vilket inte är någon tilltalande lösning. Jag anser alltså att den praxis som nu tillämpas i utbildningsbidragssystemet bör gälla också i fortsättningen.

4.4.6 Längsta tid under vilket vuxenstudiestöd kan beviljas

Enligt nuvarande regler kan studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd beviljas för studier på grundskole- och gymnasieskolenivå under högst tre år (4 kap 8 § studiestödslagen). Om särskilda skäl finns kan stöd beviljas under ytterligare tid. För den som erhållit stöd för studier på grundskolenivå anses särskilda skäl finnas, vilket innebär att terminer med studiestöd för denna nivå undantas. Dessutom kan som regel studiestöd beviljas under någon ytterligare termin för slutförande av studier eller för någon värdefull yrkesinriktad kurs.

Skuldsättningen för gymnasiala studier har jag tagit upp i flera sammanhang i det föregående. Det är bl.a. utifrån den aspekten angeläget att studier på gymnasial nivå kan genomföras så snabbt som möjligt. Här är behovet av studievägledning stort. Inriktningen att en individuell studieplan skall upprättas för varje studerande i komvux är mycket tillfredsställande. Antalet studerande som skaffar sig sig en fullständig grundskole- eller gymnasieskolekompetens har minskat under de senaste åren. Det är troligt att denna tendens fortsätter och att allt fler läser enbart ämnen som de har behov av för att t. ex. gå vidare till högre studier.

Men även sett utifrån kostnadssynpunkt för samhället är det givetvis viktigt att studierna inte drar ut på tiden. Utflödet av bidrag blir i det nya systemet betydligt större än i det äldre systemet om studierna förlängs av olika skäl. Genom en regel om antal terminer för vilka studiestöd längst kan beviljas, markeras från samhällets sida behovet av en realistisk studieplanering.

Den tid under vilken en studerande skall ha en generell rätt till studiestöd anser jag bör vara fem terminer. Under denna tid bör normalt studier för gymnasieskolekompetens kunna genomföras. Därutöver bör som nu stöd kunna beviljas under någon ytterliga-

re tid om det finns särskilda skäl. Även för tid som avser grundläggande vuxenutbildning bör undantag kunna göras.

Antalet studerande som utnyttjar studiestöd för deltidstudier kommer troligen att öka. En del kanske varvar heltid och deltid. Den nuvarande regeln innebär att terminer med heltidsstudier och deltidstudier i princip jämföras, vilket knappast är rimligt. Enligt CSNs rekommendationer till nämnderna kan man ta hänsyn till förekomst av deltidstudier, när det är aktuellt att maximigränsen är på väg att överskridas. För att ge samma möjligheter till stöd oavsett studieomfattning bör gränsen uttryckas i antal heltidsmånader istället för terminer eller år.

Jag föreslår att för studier på gymnasial nivå skall studiestöd längst kunna uppbäras under 23 heltidsmånader, vilket motsvarar 2,5 niomånaderslåsår.

4.4.7 Ansökningstider

Enligt 4 kap 11 § studiestödslagen skall ansökan om studiemedel inges inom den tid och i den ordning som CSN bestämmer. Det samma gäller för särskilt vuxenstudiestöd enligt 7 kap 6 § samma lag. I fråga om korttidsstudiestöd och internatbidrag gäller att regeringen har överlåtit till CSN att bestämma om ansökningstider (5 kap 6 §, 6 kap 4 § studiestödslagen samt 5 kap 2 §, 6 kap 3 § studiestödsförordningen).

Sista ansökningssdag för *studiemedel* är den 31 oktober för ansökan som avser hösttermin eller läsår och den 15 april om ansökan avser vårtermin eller kalenderhalvår. För kurser som startar efter dessa datum kan ansökan inges senast 30 dagar efter kursstart. För *utbildningsarvode* gäller att ansökan skall ha kommit in senast vid utgången av det kalenderhalvår som ansökan avser. När det gäller *särskilt vuxenstudiestöd*, *korttidsstudiestöd* och *internatbidrag* finns fyra ansökningstillfällen, nämligen 15 maj, 15 augusti, 15 oktober och 15 februari. Nämnda datum är sista ansökningssdag för studier som börjar på följande kvartal.

För alla de nämnda stöden gäller att en ansökan kan prövas även om den kommit in för sent när det finns särskilda skäl.

Ansökningstiderna för vuxenstudiestöden har varit oförändrade sedan stödets tillkomst. När det gäller studiemedel har ändring skett en gång sedan 1965, nämligen 1971, när en viss skärpning gjordes.

Mina i det föregående framförda förslag innebär att rätten till stöd är klarare knuten till deltagande i utbildning på olika nivåer. Det innebär att den nuvarande kvoteringen av resurser för olika nivåer i stort sett upphör och att de kvartalsvis förlagda ansökningstillfällena för vuxenstudiestöd inte behövs längre. Inte heller behöver någon urvalsprövning göras. Det medför i sin tur möjlig-

heter att införa betydligt flexiblare ansökningstider än för närvarande.

Ett alternativ är att samordna reglerna för vuxenstudiestödet med de regler som nu gäller för t.ex. studiemedel. Det innebär att stöd kan betalas ut retroaktivt för 2-3 månader. I framtiden är det emellertid troligt att man inom det offentliga skolväsendet och folkbildningen i större utsträckning kommer att tillämpa en rullande intagning. Man bör därför undvika ett system med fasta ansökningstider.

Inom CSN pågår ett utvecklingsarbete som syftar till att ansökan om antagning till utbildning och ansökan om studiestöd skall kunna göras samtidigt. På sikt kommer säkerligen en sådan administrativ samverkan att påverka reglerna om när en ansökan senast måste inges.

När vuxenstudiestöden infördes var tanken den, att ansökan om utbildning och studiestöd skulle tillsammans med begäran om tjänstledighet ingå i den samlade studieplaneringen. Ansökan måste därför lämnas in vid en sådan tidpunkt att besked huruvida stöd hade beviljats kunde lämnas senast en halv månad före studiernas början. I det nya systemet finns det inte anledning att kräva en ansökan före terminens/kursens början. Även om de flesta naturligtvis kommer att söka stöd i god tid, bör det enligt min mening vara möjligt att begära studiestöd någon tid efter det att utbildningen börjat.

Jag föreslår att vuxenstudiestöd och timersättning skall sökas senast en månad efter utbildningens/kursens start. En sådan regel är enkel och fungerar oberoende av när under året kursen startar. När det gäller arbetsmarknadsutbildningen är det i princip inte nödvändigt att ha en sista ansökningdag. Undantag bör alltså göras för det området.

4.4.8 Ledighet under utbildning på grund av sjukdom

Särskilda bestämmelser finns i 4 kap och 7 kap studiestödslagen (1973:349) om studiestöd under sjukdom. En studerande som blir sjuk under studietiden får behålla studiestödet under sjukperioden. Sjukpenningen hålls vilande under studietiden. För den som förvärvsarbetar vid sidan av studierna kan en särskild studietids-SGI (sjukpenningsgrundande inkomst) fastställas. Vid sjukdom erhåller den studerande då utöver studiestödet en "studietidssjukpenning". Vidare har den studerande rätt till avskrivning av studielån för den del av en sjukperiod som överstiger 14 dagar.

Hos CSN pågår, enligt vad jag erfarit, en översyn av regler och rutiner för studiestöd under sjukdom. De frågor som behandlas är t.ex. tillämpningen av begreppet studieoförmåga, principerna för skuldreducering, anmälningskyldighet m. m.

För en deltagare i arbetsmarknadsutbildning gäller regler om samordning av utbildningsbidrag och sjukpenning. Utbildningsbidraget reduceras med sjukpenningen. Det innebär att i de fall sjukpenningen är högre än utbildningsbidraget blir så blir kompensationsnivån högre vid sjukdom än under studierna. Genom att sjukpenningen kalenderdagsberäknas kan också kompensationsnivån jämfört med utbildningsbidraget variera.

RFV har i en skrivelse till regeringen i december 1989 begärt att samma ersättningsprinciper vid sjukdom skall gälla för den som går i arbetsmarknadsutbildning eller är inskriven i AMI som för studerande med andra studiestöd. Man pekar bl.a. på de oönskade effekter som kan uppstå med nuvarande regler. En förändring skulle dessutom underlätta kassornas information och handläggning av ärenden.

Ett förslag i delvis samma riktning har inkommit till utredningen från försäkringskassan i Falun.

Jag har erfarit att RFVs framställning f.n. är under gemensam beredning i arbetsmarknadsdepartementet och socialdepartementet. Om mitt förslag till samordning av utbildningsbidraget och det särskilda vuxenstudiestödet genomförs, är det naturligt att även bestämmelserna om studiestöd under sjukdom blir enhetliga.

4.4.9 Resekostnadsersättning till elever vid statens skolor för vuxna (SSV)

En studerande vid statens skolor för vuxna (SSV) som deltar i en undervisningsperiod vid skolan kan få resekostnadsersättning för resa hemorten-studieorten tur och retur. Ansökan om ersättning lämnas till skolan som efter kontroll vidarebefordrar den till studiemedelsnämnden för beslut och utbetalning.

Resekostnadsersättning kan lämnas som ett tillägg till studiehjälp, studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd, men kan beviljas även till den som inte erhållit något sådant studiestöd.

Sedan den 1 juli 1989 kan också internatbidrag beviljas till den som deltar i orienteringskurs, grundskolekurs eller yrkesinriktad kurs vid SSV. Internatbidraget, som f.n. är 290 kr per dygn, avser att täcka kostnader för resa kost och logi i samband med kursen.

CSN har tillsammans med studiemedelsnämnderna i Linköping och Umeå gjort en översyn av regler och rutiner för resekostnadsersättningen. Av en rapport i april 1991 framgår bl.a. följande.

Man har beräknat antalet studerande vid SSV till ca 6 300 1989/90. Antalet personer som fått resekostnadsersättning har under de senaste åren varit ca 2 000 per år. Genomsnittligt beräknas varje studerande göra 2,5 resor per år. För en tredjedel var avståndet mellan hemorten och skolan mer än 25 mil. Genomsnittskostnaden var ca 300 kr per resa. Utbetalt belopp var under 1989/90 2,2 milj.kr. Den allmänna uppfattningen på skolorna är

att ersättningen är av stor betydelse för de studerande. Man tror att många skulle avstå från undervisningen om ersättningen inte fanns. I en enkät bland de studerande uppger en tredjedel att ersättningen är en nödvändig förutsättning för studierna. Drygt hälften skulle uppleva det som negativt om ersättningen slopades, medan övriga anser att det inte skulle spela någon större roll.

Det är endast en liten del av de studerande som har studiestöd. I de flesta sådana fall har studiemedel beviljats.

Det förslag till vuxenstudiestöd som nu läggs innebär att studiemedel inte längre kommer att beviljas för studier på grundskole- och gymnasieskolenivå. Det innebär att reglerna om resekostnadsersättning inom studiemedelssystemet bör avvecklas.

När det gäller studiehjälpen är det knappast heller motiverat att behålla bestämmelserna. Av CSNs rapport framgår att det är ytterst få studerande under 20 år som fått resekostnadsersättning. Man bör vidare kunna utgå från att kommunerna i den nya gymnasieskolan kommer att svara för sådana eventuella kostnader.

Återstår vuxenstudiestödet. I avsnitt 4.3 har jag föreslagit att internatbidrag skall kunna beviljas för korta kurser vid folkhögskolor, komvux eller SSV som är en fortsättning och fördjupning av cirkelstudier eller motsvarande studier i basämnen. Internatbidraget avser att täcka kostnader för resa, kost och logi. Även kurser för utveckling av handikappades färdigheter föreslås berättiga till internatbidrag.

Det är rimligt att reglerna om bidrag för merskostnader är desamma för studerande som deltar i korta kurser vid SSV som för deltagare i motsvarande kurser vid folkhögskola eller i komvux. Jag föreslår därför att de särskilda reglerna för resekostnadsersättning upphör att gälla.

4.4.10 Utländska medborgare

En utländsk medborgare har rätt till studiehjälp, studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd om han eller hon har bosatt sig i Sverige i huvudsakligen annat syfte än att studera. Vägledande för tillämpningen är bl.a. uttalanden i förarbeten till lagstiftningen m.m. Huvudprincipen är att endast den som är inlemmad i det svenska samhället och avser att stanna här har rätt till stöd.

De nuvarande reglerna har gällt sedan 1972. Vid den tiden var en stor del av invandringen s.k. arbetskraftsinvandring. Mot den bakgrunden skall uttalandet i propositionen 1971:81 ses. Det bör krävas av en utländsk medborgare att han med giltiga tillstånd har förvärvsarbetat i Sverige i minst två år innan studiestöd beviljas. Undantag från tvåårsregeln kan göras för flyktingar, barn till invandrare som är under 20 år samt personer som har en nära familjanknytning i Sverige.

När det gäller personer som åberopat anknytning i Sverige har man i praktiken aldrig medgett rätt till stöd utan krav på vistelse-tid. Numer gör också invandrarverket (SIV) i sådana fall en s.k. uppskjuten invandrarprövning. Det innebär att personen ifråga får ett tidsbegränsat uppehållstillstånd, som kan förlängas. Först sedan anknytningen varat i som regel två år kan sökanden få permanent uppehållstillstånd. Undantag kan förekomma för t. ex. personer som har långvarigt sammanboende utomlands. SIVs godkännande av anknytningen är i de flesta fall ett villkor för att studiestöd skall kunna beviljas.

När det gäller korttidsstudiestöd, timersättning och utbildningsarvode finns inte några särbestämmelser för utländska medborgare. Deltagande i utbildningen är tillräckligt för att studiestöd skall kunna utges.

En utländsk medborgare som har fått uppehålls- och arbetstillstånd i Sverige har rätt till fullständig förmedlingsservice hos arbetsförmedlingen. Det är som regel ganska stora svårigheter för flyktingar eller andra invandrare att få fotfäste på arbetsmarknaden. För att stärka deras möjligheter kan det bli aktuellt med utbildning och utbildningsbidrag. Enligt 11 § i förordningen om arbetsmarknadsutbildning kan även en flykting som har anställning få arbetsmarknadsutbildning.

Jämför man villkoren för beviljning av reguljärt studiestöd och utbildningsbidrag för några grupper invandrare, så är bilden följande:

Grupp	Villkor
Flyktingar/ motsvarande	AT ¹⁾ och flyktingstatus
Invandrare p.g.a. anknytning	Reguljärt studiestöd: UAT ²⁾ och som regel krav på två års vistelse och anknytning Utbildningsbidrag: UAT
Personer som erhållit arbete i Sverige	Reguljärt studiestöd: UAT och krav på två års vistelse och arbete Utbildningsbidrag: UAT
Nordiska medborgare	Reguljärt studiestöd: Krav på två års vistelse samt anknytning eller ar- bete Utbildningsbidrag: Kyrkobokföring

¹⁾AT = arbetstillstånd

²⁾UAT = uppehålls- och arbetstillstånd

En stor del av invandrarna utgörs i dag av flyktingar. Som framgår av den tidigare redovisningen är det för den gruppen inga skillnader när det gäller möjligheter till reguljärt studiestöd eller utbildningsbidrag. Det är främst när det gäller nordbor och

s.k. anknytningsfall som praxis är olika. Antalet anknytningsfall ökar mest f.n., vilket framgår av tabell 4.7.

Tabell 4.7 Den utomnordiska invandringen till Sverige

	1989		1990	
	Antal	%	Antal	%
Flyktingar	24 880	56	12 840	34
Anknytning	18 030	40	22 220	59
Arbetskraft	170		260	1
Gäststudierande	820	2	1 140	3
Adoptivbarn	780	2	920	2
Alla	44 680	100	37 380	100

Källa: SIV

Antalet invandrare från de övriga *nordiska länderna* registreras inte hos SIV. Enligt SCB uppgick invandringen från Danmark, Finland, Island och Norge under 1989 till nära 19 000 personer.

Mellan de nordiska länderna gäller sedan 1975 en överenskommelse om gemensamma regler om studiestöd för studier i ett annat nordiskt land. Innebörden är att en studerande skall kunna få studiestöd antingen från hemlandet eller från det land där han är bosatt och studerar. Villkoret för att få studiestöd i studielandet är som nämnts att han eller hon varit bosatt i landet i minst två år p.g.a. förvärvsarbete eller familjeanknytning.

Av det sagda framgår att principerna delvis skiljer sig åt ifråga om invandrarnas möjligheter till förmåner under utbildning. När det gäller reguljärt studiestöd är det normalt delegationen för utländska studerande (DUS) som prövar frågan om personen vistas i landet under sådana förhållanden att rätt till studiestöd föreligger. Man uppger från DUS att många utländska medborgare som söker studiemedel eller särskilt vuxenstudiestöd redan har genomgått en eller ett par arbetsmarknadsutbildningar, när delegationen skall pröva frågan om deras principiella rätt till studiestöd. Ofta är det fråga om upphandlade kurser, men det är också vanligt med kurser inom reguljär utbildning.

Jag har övervägt möjligheterna att föreslå mer enhetliga principer för beviljning av studiestöd till utländska medborgare. Jag har emellertid stannat för att förorda att denna fråga bör utredas i särskild ordning. Det är angeläget att både de arbetsmarknadspolitiska och de utbildningspolitiska aspekterna analyseras utifrån mer principiella utgångspunkter. Även utsikterna av en fri europeisk arbetsmarknad bör ge anledning till en ingående prövning av vilka villkor som bör ställas ifråga om bosättning och arbete i det fall studier kan bli aktuella i sådana sammanhang.

4.5.1 Avskrivning enligt nuvarande regler

Den som erhållit studiemedel i form av lån för studier på grundskole- eller gymnasieskolenivå, och därefter bedrivit högskolestudier under minst tre terminer och haft studielån också under den tiden, kan få 50 procent av lånet för studierna på den lägre nivån avskrivet, dock för högst sex terminer. Bestämmelsen finns i 8 kap. 11 § studiestödslagen.

För lånedelen i det särskilda vuxenstudiestödet finns det däremot inga regler om avskrivning. Av följande sammanställning kan man se att studiemedlen efter avskrivning är något förmånligare i vissa fall än det särskilda vuxenstudiestödet. Det gäller för personer som har en låg dagpenning i A-kassa. Man kan emellertid hävda att vuxenstudiestödet och studiemedlen efter avskrivning är generellt sett ganska likvärdiga.

Jämförelse mellan studiemedel efter avskrivning och vuxenstudiestöd för gymnasiala studier
Månadsbelopp

	Studiemedel	Vuxenstudiestöd	
		Lägsta	Högsta
Bidragsdel	1 906	4 662	7 765
./. skatt		1 061	1 806
Nettobidrag	1 906	3 601	5 959
Lånedel	4 534	1 900	2 836
Bidrag + lån	6 440	5 501	8 795
<hr/>			
Avskrivning	2 267	-	-
"Bidrag" totalt	4 173	3 601	5 959
Att återbetala	2 267	1 900	2 836

Bestämmelsen i 8 kap. 11 § om befrielse från skyldighet att återbetala viss del av studielån avser som nämnts studerande som beviljats lån för studier på grundskole- eller gymnasieskolenivå. Mitt förslag innebär att vuxenstudiestöd istället för studiemedel skall beviljas för sådana studier. Den nämnda bestämmelsen blir i så fall tillämplig enbart på studiemedel som beviljats före de nya reglernas tillkomst och bör därför tas in som övergångsbestämmelse till den nya lagen.

4.5.2 Skuldsättning för studier på grundskole-och gymnasieskolenivå

Mina förslag i avsnitt 4.2 innebär att studier i basämnen på grundläggande nivå inte skall behöva förenas med skuldsättning. Även för gymnasiala studier minskar skuldsättningen kraftigt, om man jämför med nuvarande studiemedel. Skillnader i skuldsätt-

ning och återbetalning för den som studerar i två år på gymnasial nivå med studiemedel och det nya vuxenstudiestödet illustreras av exempel 4.

Exempel 4

**Skuldsättning och återbetalning.
Två års gymnasiala studier med studiemedel respektive vuxenstudiestöd**

Antaganden: Studierna börjar i januari 1991
Studiemedlen och lånedelen i vuxenstudiestödet ökar med 4 % varje år
Dagpenning i A-kassa: 450 kr. Ränta: 5,6 % (70 % av statens upplåningsränta 8 %)
Årlig löneökning: 5 % från 1991
Återbetalning: 4 % av inkomst enligt senaste taxering.

- Läsanvisning rad:
1. Skuld då återbetalningen börjar
  2. Antal år för full återbetalning
  3. Antal faktiska återbetalningsår
  4. Totalt återbetalt belopp
  5. Att avskriva

Ålder när studierna börjar	Rad	Studiemedel		Vuxenstudiestöd	
		Månadslön 1991	13 000	Månadslön 1991	13 000
35	1	92 420	92 420	55 950	55 950
	2	19	16	12	10
	3	19	16	12	10
	4	158 360	143 770	76 420	72 990
	5	0	0	0	0

Den förhållandevis låga räntan kan givetvis diskuteras. I exemplet har det antagandet gjorts, att det nuvarande höga ränteläget inte kommer att bestå.

Med de föreslagna reglerna minskar skulden jämfört med studiemedel i detta fall med drygt 36 000 kr. Den som har två års vuxenstudiestöd hinner betala tillbaka lånet före 65 års ålder, även om studierna börjar vid t.ex. 45 års ålder.

Om man jämför ett fall där studiemedel utnyttjas under tre år, t.ex. för ett år på grundskolenivå och för två år på gymnasial nivå, blir skillnaden i förhållande till vuxenstudiestöd enligt de föreslagna reglerna ännu större, vilket framgår av exempel 5. Samma antaganden som i exempel 4 används.

Exempel 5**Skuldsättning och återbetalning.**

SOU 1991: 65

Tre års studier med studiemedel respektive vuxenstudiestöd (1 år basämnen gr.sk.nivå, 2 år gymn.nivå)

Kapitel 4

- Läsanvisning rad:
1. Skuld då återbetalningen börjar
  2. Antal år för full återbetalning
  3. Antal faktiska återbetalningsår
  4. Totalt återbetalt belopp
  5. Att avskriva

Ålder när studierna börjar	Rad	Studiemedel		Vuxenstudiestöd	
		Månadslön 11 000	13 000	Månadslön 11 000	13000
25	1	145 290	145 290	55 950	55 950
	2	28	24	12	10
	3	28	24	12	10
	4	330 910	287 710	76 420	72 990
	5	0	0	0	0
35	1	145 290	145 290	55 950	55 950
	2	28	24	12	10
	3	26	24	12	10
	4	292 720	287 780	76 420	72 990
	5	37 260	0	0	0
40	1	145 290	145 290	55 950	55 950
	2	28	24	12	10
	3	21	21	12	10
	4	203 110	239 860	76 420	72 990
	5	108 550	45 900	0	0

Studiestödet under det första året består i det här fallet i sin helhet av bidrag. Det gör att skulden inte blir större än för den som läst i två år på gymnasial nivå. I förhållande till tre års studiemedel minskar skuldsättningen med nära 90 000 kr.

Om förslagen genomförs kommer alltså studier på grundskole- och gymnasieskolenivå att kunna genomföras med betydligt mindre skuldsättning än vad som blir fallet för den som nu utnyttjar studiemedel. Detta är en ytterst viktig effekt av reformen. Det kan inte anses acceptabelt (exempel 4), att den som genomgår en tvåårig gymnasial utbildning skall behöva ådra sig en skuld på drygt 90 000 kr. Av SCB:s uppföljningsundersökningar kan man sluta sig till att ungefär var femte studerande i högskoleförberedande kurser i komvux och i folkhögskolan går vidare till eftergymnasial utbildning. Det betyder att för fyra av fem är de gymnasiala studierna det närmaste målet, som de kanske sedan bygger på med någon yrkesutbildning.

För den som studerat på gymnasial nivå och sedan går vidare till högskolan ger, som redan framgått, de föreslagna reglerna ungefär samma förmåner som dagens system med studiemedel

och avskrivning. Att skuldsättningen kan bli ett problem för dem som har studiemedel för studier på båda nivåerna har jag redan berört. Den debatt som förts om återbetalningsvillkoren har varit intensiv. Kritiken har bl.a. gällt den f.n. höga räntekostnaden, som driver upp den totala skulden. Ur en annan aspekt måste emellertid reglerna för återbetalningen anses som förmånliga genom att den årliga belastningen aldrig blir större än fyra procent av inkomsten.

Jag utgår från att alla de här frågorna kommer att beaktas i samband med den uppföljning som CSN har i uppdrag att göra under den kommande budgetperioden.

4.5.3 Låntagare med stora studieskulder i det äldre systemet

Enligt direktiven skall jag belysa situationen för vuxenstuderande som haft studiemedel i det äldre systemet och ådragit sig mycket stora studieskulder. En anledning till uppkomsten av stora skulder i det äldre systemet var bl.a. att bidragsdelen var liten. Dessutom fanns ett bantillägg som var återbetalningspliktigt, vilket medförde att skuldsättningen ökade.

Av tabell 2.5 i 2 kap. framgår att för de låntagare som 1991 började återbetalningen i det äldre systemet, så utgjorde andelen som hade skulder på 100 000 och däröver 32 procent. Av alla som 1991 återbetalar äldre lån har 1 procent skulder på 200 000 kr och däröver. Totalt rör det sig om 7 300 personer. Det är ungefär lika många män som kvinnor. För dem som startade sin återbetalning i januari 1991 är andelen med skulder på 200 000 kr eller mer 4 procent.

I CSNs register finns ingen fullständig uppdelning av skulderna på utbildningsnivå. För de lån som ingått som en del i särskilt vuxenstudiestöd kan man se fördelningen på grundskole-, gymnasieskole- och högskolenivå, eftersom resurserna kvoterats på dessa olika nivåer. När det gäller studiemedel finns inga sådana uppgifter.

Av ett stickprov som CSN gjort bland dem som sökt studiemedel hos studiemedelsnämnden i Lund och som började återbetalningen 1990 framgår att 76 procent hade erhållit enbart studiemedel, fyra procent hade erhållit enbart särskilt vuxenstudiestöd och 20 procent hade utnyttjat båda stödformerna. För dem som haft studiemedel för både gymnasiala och eftergymnasiala studier var medianvärdet för antal terminer 10.

En undersökning som CSN gjorde 1989 av låntagare som då hade en studieskuld på över 300 000 kr. har refererats kortfattat i avsnitt 2.2. Undersökningen visade bl.a. att av hela gruppen hade 80 procent haft studielån för gymnasiala studier före högskolestudierna. Ungefär 70 procent hade erhållit bantillägg för ett eller flera barn.

Det har inte varit möjligt för mig att under den för utredningen tillgängliga tiden att göra en fullständig kartläggning av situationen för de vuxenstuderande som ådragit sig en mycket stor skuld i det äldre systemet. Att under sådana omständigheter lägga något förslag om lättnader i skuldsättningen anser jag inte vara välbetänkt. En tanke som jag likväl har övervägt är att den del av lånet som avser barntillägg skulle avskrivas helt och hållet och inte bara med hälften, vilket är möjligt enligt nuvarande regler. Det skulle bl.a. vara av betydelse för ensamstående kvinnor, som har vårdnaden om barn. Som regel har kvinnorna lägre inkomster än män. Jag måste emellertid konstatera att en generell regel med denna innebörd är tveksam. Av CSNs undersökning framgår nämligen att flera av låntagarna har kvalificerade utbildningar och kan förutsättas ha goda inkomster. En ytterligare subvention utan avseende på låntagarnas betalningsförmåga finns det knappast skäl för att införa. En annan anledning är att de nämnda avskrivningsmöjligheterna ökade i juli 1990 från en tredjedel till hälften av lånebeloppet (högst för sex terminer). Ytterligare en omständighet som är betydelsefull för låntagare i det äldre systemet är de förmånliga reglerna om anstånd med återbetalning. Den som under 1991 har ett avgiftsunderlag (i huvudsak inkomst) som är under 112 700 kr har rätt till helt anstånd med avgiften för året. För den som har vårdnaden om barn inträder återbetalningsskyldigheten i praktiken vid ett avgiftsunderlag på 145 000 kr. En annan viktig regel som infördes 1989 i samband med det nya systemets tillkomst var att avgiften för året aldrig behöver bli högre än fem procent av avgiftsunderlaget.

Genom de trygghetsregler som alltså redan finns i systemet, bör man kunna utgå från att betalningsbördan inte skall behöva bli alltför betungande för någon.

Låntagare med mycket stora studieskulder kommer aldrig, om de inte får avsevärda inkomster, att behöva återbetala hela skulden. Den del som resterar vid 65 års ålder avskrivs ju helt. Men även om således den ekonomiska belastningen av den höga skulden inte skall överdrivas, kan man ändå inte bortse från den psykologiska påfrestning det innebär för den enskilde att ha en sådan skuld. Det kan alltså finnas anledning att ytterligare överväga deras situation. Jag utgår från att CSN kommer att ägna frågan uppmärksamhet och ta fram ett underlag för ställningstagande.

Minst lika viktigt är emellertid att studiestöden utformas så att mycket hög skuldsättning undviks i framtiden. Mina förslag, som emellertid inte omfattar studiemedelssystemet, kommer att få en positiv effekt i det avseendet.

I studiemedelssystemet finns möjligheter till s.k. extra studiemedel i form av studielån. Ett extra lånebelopp kan beviljas för merkostnader som uppstår i samband med utbildningen, t.ex. för terminsavgifter, studieutrustning, dubbelbosättning. Den som deltar i arbetsmarknadsutbildning kan få sådana kostnader täckta genom ett särskilt bidrag. Den som har särskilt vuxenstudiestöd kan inte er hålla något tillägg till grundbeloppet, vare sig i form av bidrag eller lån. Däremot är sådana merkostnader som regel avdragsgilla i skattehänseende.

Jag anser att det i vuxenstudiestödssystemet bör införas möjligheter till extra studielån, i de fall den studerande har merkostnader som sammanhänger med studierna. Även om merutgifterna kan medföra vissa skattelättnader, så måste ju ändå utgiften bestridas under studietiden. Något större antal som kommer att ansöka om extra lån behöver man sannolikt inte räkna med.

I utbildningar på gymnasial nivå torde merkostnaderna i samband med studierna inte vara så stora. Däremot kan en del vuxenstuderande ha utgifter för dubbelbosättning. Utflödet av ytterligare lån kan beräknas bli marginellt.

4.5.5 Lån i nuvarande utbildningsbidragssystemet

Den som genomgått en arbetsmarknadsutbildning kan efter utbildningens slut få ett lån, som uppgår till 70 procent av månadsbeloppet i utbildningsbidrag. Lånet är räntefritt och skall i princip återbetalas inom ett år. Den 1 januari 1991 hade drygt 500 personer tillsammans en skuld på ca 15 milj.kr. Det är enligt uppgift från RFV vissa svårigheter i en del fall att få tillbaka pengarna.

Jag utgår från att det skall vara möjligt att bevilja sådana lån också i fortsättningen enligt i huvudsak nuvarande praxis. CSN har väl upparbetade rutiner när det gäller låneverksamhet. Om administrationen i enlighet med mitt förslag förs över till CSN bör man kunna räkna med en effektiv bevakning av att lånen återbetalas.

Det är lämpligt att reglerna om beviljning och återbetalning av lån tas in i en särskild förordning.

4.6 Särskilda insatser för kortutbildade

4.6.1 Studie- och yrkesvägledning

För vuxna, som efter kanske många års studieuppehåll vill börja studera, finns ett spektra av utbildningsvägar att välja mellan.

Men det rör sig också om val av utbildningsanordnare, val mellan en sammanhållen utbildning eller ett antal enstaka ämnen och kanske val mellan studier på heltid eller deltid. Viktigt är också att studievelet är realistiskt i den meningen att studierna ger förutsättningar för önskade förändringar i arbetslivet eller för fortsatta studier. Härtill kommer behovet av att erhålla information om studiestödmöjligheter och andra studiesociala frågor. De ekonomiska konsekvenserna av studier under ett eller flera år är en nog så viktig del att ta hänsyn till i planeringen. Den enskilde behöver alltså få en allsidig information om vilka alternativ som finns för att kunna avgöra vad som kan vara lämpligast i den egna situationen.

Denna mångfald ger naturligtvis individen alldeles speciella möjligheter, men det innebär också att systemet kan upplevas som komplicerat och svårt att överblicka.

Många vuxenstuderande önskar förkorta sin studietid på grundskole- och gymnasieskolenivå. Det är angeläget att studieuppläggningsen sker utifrån bl.a. den utgångspunkten. Med den inriktningen kan samhällets kostnader för utbildningen hållas nere liksom individens egeninsats i form av förlorad arbetsförtjänst och eventuell skuldsättning. Det är troligt att det i den nya grundläggande vuxenutbildningen och gymnasiala vuxenutbildningen kommer att bli mer vanligt att välja endast de ämnen som behövs för att nå studiemålet. De förslag som nu läggs om studiestödet kommer också att verka i den riktningen. Även här är det angeläget med en aktiv studierådgivning.

Det är uppenbart att behoven av information och vägledning inom vuxenutbildningen är stora. Särskilt gäller detta kortutbildade och invandrare. De nuvarande insatserna är otillräckliga. I de kontakter som Finvux haft med företrädare för arbetsmarknadsverket har framkommit synpunkter om att kunskapen om arbetsmarknaden är för svag inom skolväsendets studievägledning.

I propositionen 1990/91:85 "Växa med kunskaper" betonas vikten av att syo-verksamheten i kommunerna fungerar väl. En god syo kan medverka till att felval och studieavbrott kan undvikas. Jag vill understryka vikten av detta. Jag tror att en förstärkt och förbättrad studievägledning är en viktig förutsättning för att de studerande skall kunna göra realistiska studievelet. Detta behov accentueras om mitt förslag till ett förbättrat studiestödssystem för vuxna genomförs. Även folkhögskolornas erfarenheter bör tas tillvara. När det gäller de studieekonomiska frågorna anser jag att studiestödsorganisationen bör öka sina insatser för att ge stöd till utbildningsanordnarna och andra berörda organ med information. Det är också viktigt att kontakterna mellan skolorna och arbetsmarknadsmyndigheterna stärks. Dessa frågor tas upp i avsnittet 4.7 om organisation och administration.

I avsnitt 2.7 finns en beskrivning av hur den uppsökande verksamheten fungerat. Som framgått är erfarenheterna delvis motsägelserfulla. Man kan å ena sidan konstatera att verksamheten varit inriktad på att nå den prioriterade målgruppen och att goda resultat nåtts. Men det är också klarlagt att det funnits många problem. Ambitioner och planer har inte alltid kunnat omsättas fullt ut i det praktiska arbetet. Dessa omständigheter finns belysta bl.a. i den studie som gjorts för Finvux räkning (Larsson).

De visioner som låg till grund för vuxenutbildningsreformen 1975 gäller i allt väsentligt även i dagens samhälle. En verksamhet med syfte att stimulera människor som inte självmant söker sig till utbildning är nu kanske mer än tidigare befogad på grund av den snabba tekniska utvecklingen. Med hänsyn till de förändringar som sker inom skolan och de förändringar som föreslås ifråga om studiestödet för korta studier är det naturligt att verksamheten delvis ändrar inriktning och effektiviseras.

De förslag som nu läggs innebär dels att studier på grundläggande nivå i princip skall vara förenade med rätt till studiestöd, dels att stödet förbättras kraftigt. Detta gäller inom vissa gränser både stödet för kortare och längre studier. Resurser till utbildning med facklig inriktning anvisas särskilt. Därigenom renodlas områdena och uppsökarnas roll klarläggs. Det förbättrade stödet bör också leda till att uppsökarnas arbete underlättas. Genom en klarare precisering av målgruppen styrs resurserna till dem som har de största behoven. Den föreslagna utformningen innebär att de nuvarande reglerna om urval bland sökande inte behövs längre. Det är antalet studieplatser och antalet personer som vill studera som bestämmer utflödet av stöd.

I den nya skollagen åläggs kommunerna att *tillhandahålla* grundläggande vuxenutbildning för alla som behöver det.

Statsbidraget till kommunerna kommer att beräknas dels efter en behovsvariabel (antalet 20–64-åringar), dels efter viktningssvariabler, som är andelen lågutbildade, andelen utländska medborgare, andelen arbetssökande samt en glesbygdsvariabel. Kommunerna skall också aktivt verka för att vuxna med kort tidigare utbildning rekryteras till studier. I förutsättningarna för statsbidragen till studieförbunden och folhögskolorna ingår också att utbildning som vänder sig till kortutbildade skall särskilt prioriteras.

Fortsatt öronmärkt resurs

Decentraliseringens mest radikala konsekvens skulle vara att inga särskilda resurser avsattes för uppsökande verksamhet. Medel för detta ändamål ingår i statsbidraget till kommunerna för vuxenutbildningen. Mot detta kan anföras att den uppsökande verksam-

heten bör rekrytera till flera utbildningsanordnare. Om arbetet skall samordnas måste olika anordnare bidra med resurser. Den hittills bedrivna verksamheten har skett på arbetsplatserna av de fackliga organisationerna. Utbildningsanordnarna är inte i en sådan position att de kan bedriva uppsökande verksamhet på arbetsplatser.

Om särskilda resurser avsätts för uppsökande verksamhet kan olika anordnares rekryteringsbehov beaktas och de som kontaktas kan få en bredare och mer allsidig information om sina möjligheter till studier och till ekonomiskt stöd. Jag föreslår därför att särskilda medel även i fortsättningen avsätts för verksamheten.

Inriktningen av verksamheten

Arbetet med rekrytering av kortutbildade kan inte detaljregleras. Det skulle stå i motsättning till den övergripande filosofin för andra delar inom utbildningsområdet. Däremot bör naturligtvis syftet och inriktningen för verksamheten anges. Därmed ges också utgångspunkterna för uppföljning och utvärdering.

Den uppsökande verksamheten bör bygga på bl.a. följande förutsättningar:

- ★ Den enskildes eget fria val ifråga om utbildning skall stå i förgrunden. Rekrytering till utbildning som formuleras av behov i en organisation, som t.ex. ifråga om personalutbildning, förutsätts ske på andra vägar.
- ★ Verksamheten bör inordnas i en långsiktig strategi. Den skall dels inrikta sig på att rekrytera studieovana personer till studier, dels verka för att korta studier blir en brygga till längre studier. Den långsiktiga strategin, snarare än årliga rutiner, bör styra planeringen av arbetet. Formerna för arbetet bör givetvis kunna variera inom ramen för en långsiktig plan.
- ★ Samverkan mellan olika anordnare av vuxenutbildning bör eftersträvas. Därigenom möjliggörs intentionerna att slå bryggor mellan långa och korta studier och mellan folkbildning och det offentliga skolväsendet.
- ★ Uppsökarna bör ha en god lokal förankring. Social och kulturell gemenskap underlättar samtal och informationsutbyte.
- ★ Denna särskilt mot kortutbildade riktade verksamhet skall skiljas från annan rekryteringsverksamhet och utgöra ett komplement till denna. Det betyder att dessa särskilda resurser inte skall användas för rekryteringsverksamhet som ändå skulle ha kommit till stånd.

Ansvaret för samordning av verksamheten och fördelning av medel kan enligt min mening anförtros antingen till a) länsorganisationen inom CSN-området eller b) kommunerna.

För CSN-alternativet talar att vuxenutbildningsnämnderna har lång erfarenhet av denna verksamhet. Det som kan tala emot är att länet utgör ett stort verksamhetsområde som gör att samordningen kan försvåras. Erfarenheterna har visat att projektets kvalitet ökar, när arbetet planeras för mindre enheter.

För kommunerna talar att man troligen då genomför projekt i mindre, avgränsade områden. Dessutom får, som nämnts, kommunerna skyldighet att aktivt verka för att de som har behov av grundläggande utbildning rekryteras. De särskilda resurserna kan alltså komplettera kommunens egna insatser. Mot denna lösning talar att den uppsökande verksamheten inte alltid sker inom kommungränser. Dessutom finns risk för att rekryteringen kan komma att koncentreras mot t.ex. komvux. Folkhögskolornas och studieförbundens önskemål kan bli i mindre utsträckning tillgodosedda.

Jag anser att de uppgifter det här är fråga om låter sig väl förenas med CSNs övriga verksamhet. Jag föreslår alltså att medlen för uppsökande verksamhet också i fortsättningen handhas av CSN-organisationen, som får ett samordningsansvar när det gäller medelsbeviljningen. Det förutsätter en nära samverkan med skolor och uppsökande organisationer. I avsnittet 4.7 om organisation och administration föreslår jag bl.a. att ett samrådsorgan inrättas för att säkerställa denna samverkan. Frågan om samverkan tas också upp längre fram.

En långsiktig strategi

Den huvudsakliga inriktningen bör vara att nå personer som ännu inte har grundläggande kunskaper i basämnen. Det innebär att den som rekryterats till studier i samband med någon tidigare aktivitet, får antas kunna söka sig till olika former av studier utan att bli särskilt uppsökt. I nuvarande verksamhet riktar man sig i stor utsträckning till alla medlemmar på en arbetsplats. Följden blir att man bara delvis når den egentliga målgruppen. I den långsiktiga strategin bör därför ingå någon form av analys av de tidigare resultaten. De lokala studieorganisationerna (motsvarande) har sannolikt en ganska god överblick över den utbildningsverksamhet som bedrivits på arbetsplatsen och de anställdas deltagande i olika former av utbildning.

Aktiva åtgärder för att korta studier skall bli en brygga till längre studier saknas ofta i den nuvarande verksamheten. Det är anslaget att det längre perspektivet kommer in i bilden. Rekryte-

ringen till en studiecirkel kan vara ett första steg som följs av information i avsikt att rekrytera till fortsatta studier.

Erfarenheterna av den hittillsvarande verksamheten visar att uppläggningsen av arbetet inte behöver ske efter någon uppgjord mall. Allmän information och efterföljande samtal har t.ex. fungerat väl i det s.k. grundskoleprojektet i Norrbottens län. Det viktigaste är alltså inte typ av metod, utan att metoden är lämplig med hänsyn till den långsiktiga planen.

Det är väl känt att många som formellt har en grundskoleutbildning har faktiska brister i baskunskaper. De har i flesta fall skolmisslyckanden bakom sig och söker sig inte självmant till utbildning. Till en annan grupp, som har särskilda svårigheter i arbetslivet, hör de som har läs- och skrivsvårigheter. Här står uppsökarna inför en svår uppgift. Behoven av utbildning kan vara otydlig både för uppsökaren och personen ifråga. I sådana fall bör samarbete med skolorna vara ett värdefullt stöd.

Samverkan

Ett av skälen till att den uppsökande verksamheten inte fungerat tillfredsställande är sannolikt bristen på samordning mellan berörda parter. Komvux och folkhögskolorna har t.ex. påtalat svårigheterna att etablera kontakt med de fackliga organisationerna. Det långsiktiga syftet att involvera kortutbildade i mer omfattande studier gör att samverkan mellan de inblandade parterna är av avgörande betydelse. På det sättet kan broar slås från en studieväg till en annan. Genom en samordning mellan olika aktörer kan de tillgängliga resurserna utnyttjas maximalt och dubbling av verksamheter undvikas. Det kan kanske t.o.m. övervägas att samordna resurser för gemensamma satsningar inom ett geografiskt område eller någon bransch. En viktig förutsättning för den kommande verksamheten är alltså att samarbetet stärks mellan skolorna och de uppsökande organisationerna och mellan de organisationerna sinsemellan.

Vilka skall bedriva uppsökande verksamhet?

Enligt förordningen (1980:483) om statsbidrag för uppsökande verksamhet på arbetsplatser har lokal facklig organisation och lokal näringsidkarorganisation rätt att få statsbidrag för uppsökande verksamhet. Dessa organisationers engagemang i verksamheten är en nödvändig förutsättning för dess fortsatta existens. Det är på arbetsplatserna som de största möjligheterna finns att nå målgruppen. Jag anser emellertid att rekryteringen skall kunna ske även utanför arbetsplatsen och att organisationerna skall kunna vända sig till även till andra personer än de egna medlemmarna. Jag an-

ser också att andra organisationer som har förutsättningar att nå kortutbildade bör kunna erhålla bidrag. Det är alltså enligt min mening inte nödvändigt att i förordningen precisera vilka organisationer som skall ha rätt att söka medel. Boendeorganisationer eller invandrarorganisationer bör t.ex. kunna komma ifråga. I skrivelse från Samernas folkhögskola om studiefinansieringsfrågor har man bl.a. aktualiserat behovet av uppsökande verksamhet, vilket jag menar bör vara möjligt att överväga. Det väsentliga är att organisationen ifråga kan redovisa en seriös plan för arbetet som ger den beviljande myndigheten grund för att prioritera projektet ifråga. Av planen bör framgå på vilket sätt man avser att samarbeta med arbetsgivare, utbildningsanordnare, arbetsförmedling eller andra organisationer.

Av den tidigare lämnade redogörelsen har det framgått att nämnderna som regel beviljar resurser till flertalet organisationer som söker bidrag. Eftersom resurserna är begränsade gör man som regel prutningar. I linje med vad som föreskrivs i 4 § nämnda förordning bör de projekt prioriteras, som har de bästa förutsättningarna att nå personer med bristfällig utbildning.

Fortbildning och utvärdering

En kontinuerlig utvärdering av olika insatser bör göras och resultaten återföras till den lokala nivån. Här har CSN ett särskilt ansvar för att erfarenheter samlas och förmedlas.

4.7 Organisation och administration

4.7.1 Utgångspunkter

De iakttagelser som gjorts under utredningsarbetet talar för att införandet av ett samordnat vuxenstudiestöd också bör leda till ställningstagandet att administrationen och organisationen, så långt det är möjligt, skall vara sammanhållna och väl samordnade.

Det är också uppenbart att en effektiv administration och organisation inte enbart kan byggas upp kring den direkta handläggningen av studiestödsärenden, utan också bör omfatta information/rådgivning om utbildning och studieekonomi.

Behovet av en förbättrad information och vägledning till den enskilde i studiestödsfrågor har beskrivits i det föregående. Organisationens närhet till individen är viktig. Närhetskravet måste emellertid prövas mot kravet på kompetens i rådgivningen, vilket fordrar en organisation med en viss storlek och tillgång till vissa särskilda kompetenser.

I själva ärendehandläggningen och utbetalningen behövs närheten till individen inte i samma utsträckning. Tvärtom bör rationalitetsvinster kunna göras i en organisationsstruktur där massärendehandläggningens fördelar kan tillvaratas, samtidigt som verksamhetskompetens kan utvecklas.

Med dessa utgångspunkter bör kraven på en framtida organisation och administration kunna formuleras på följande sätt. Det bör finnas

- o en lokal nivå, företrädesvis kommunorienterad, med informativa, stödjande och rådgivande uppgifter i anslutning till ansökan om studiestöd. I många fall kan den sökande redan på denna nivå få besked, inte bara om vilken utbildning han/hon antas till, utan också om att studiestöd kommer att beviljas. T.ex. kommer den som antas till arbetsmarknadsutbildning att på samma sätt som i dag samtidigt få besked om studiestöd
- o en länsorienterad organisation med uppgift att svara dels för den kompetensuppbyggnad som krävs i länet för att information och vägledning kring stöden skall bli tillgänglig och likvärdig, dels för handläggning, utbetalning och återbetalning av studiestödet
- o en central myndighet med uppgift att leda studiestödsverksamheten, utveckla och tolka regelverken samt svara för utvärdering och uppföljning av studiestödet
- o ett administrativt system, i vilket all information som krävs för information/rådgivning, handläggning, utbetalning samt uppföljning och utvärdering registreras och samordnas. Systemet skall vara tillgängligt i valda delar för samtliga medverkande i administrationen
- o ett styrsystem i vilket studiestöden kan följas upp och utvärderas i förhållande till fastställda mål.

En sådan studiestödsorganisation ger väsentliga administrativa fördelar jämfört med nuvarande förhållanden. Fördelarna uppstår därför att

- o en utbildnings- och studiestödssökande kan få all nödvändig information på ett ställe. Därmed undviks dubbelarbete både för sökanden och utbildnings/studiestödsorganisationerna. Rättssäkerheten ökar
- o ett samordnat administrativt system kan utvecklas
- o informationen samordnas och förbättras
- o dubbla och i flera fall tredubbla ansökningsförfaranden behövs inte längre.

Vid sidan av de nämnda förbättringarna ökar förutsättningarna för att nå en hög effektivitet i medelsanvändningen och förbättra servicen till allmänheten utan ytterligare resurser. Effekterna uppstår genom den samordning som blir följden av att flera studiestödsformer sammanförs, och att beloppsberäkning och utbetalning av flera stöd kan samordnas. Det samordnade studiestödet innebär således att resursbehovet minskar vilket i sin tur får orga-

nisatoriska konsekvenser. Resurserna för den renodlade handläggningen kan minskas i avsevärd omfattning samtidigt som vissa andra kompetenser behövs för att åstadkomma en kvalificerad information/rådgivning.

4.7.2 Organisation

I utredningsarbetet har prövats alternativa organisationsformer för ett samordnat studiestöd. Övervägande skäl talar dock för att en särskild studiestödsorganisation bibehålls, till vilken all verksamhet avseende studiestöden samordnas. På så vis formuleras entydiga ansvarsområden för arbetsmarknadsorganisation, sjukförsäkringsorganisation samt studiestödsorganisation. Organisationen skall ha en nära samverkan med företrädare för utbildningsanordnarna, arbetsmarknadsverket och riksförsäkringsverket på central, regional och lokal nivå.

Beslut om arbetsmarknadsutbildning fattas av arbetsförmedling. Detta beslut lämnar arbetsförmedlingen till *länsstudiestöds-kansliet* som beslutar om studiestödet, betalar ut pengarna och handhar återbetalning av beviljade lån. Försäkringskassan fattar beslut om stöd för utbildning i rehabiliterande syfte och betalar ut sjukförmåner.

Centrala studiestödsnämnden, CSN, som *central myndighet* för studiestödet svarar för normgivning, uppföljning och utvärdering av studiestöden samt samordnar verksamheten i övrigt. I samordningsansvaret ingår att utveckla och underhålla de administrativa stödsystem som krävs för både handläggning och utbetalning av samt information och rådgivning om stöden.

Länsstudiestödskansliet skall svara för den kompetensuppbyggnad som krävs i länet för att information och rådgivning kring studiestödet skall bli likvärdig oavsett om det är en arbetsmarknadsmyndighet, försäkringskassa, skola eller kommunal myndighet som lämnar informationen till den utbildningssökande.

Länsorganisationen svarar för att dessa samverkansparter har tillgång till och kan använda sig av relevant information om de ekonomiska förutsättningarna studiestödet ger under och efter studietiden. Av nämnda skäl måste därför länskansliet förutom handläggande personal även ha personal för informations- och rådgivningsarbete. Jag återkommer till denna fråga.

För närvarande finns vid studiemedelsnämnderna s.k. samrådsorgan som stöd till nämnderna i frågor om studieresultatprövning. Vid vuxenutbildningsnämnderna finns s.k. beredningsgrupper som inför nämndens sammanträden bereder vissa ärenden/ärendetyper. I grupperna ingår företrädare för berörda myndigheter och intresseorganisationer. Det bör, enligt min mening, även fortsättningsvis finnas samrådsorgan för diskussion om principiellt viktiga vuxenstudiestödsfrågor, studiemedelsfrågor eller frågor

kring projekt i den uppsökande verksamheten. Till samrådsorganen knyts personer med kunnande och erfarenhet från respektive område, exempelvis kommun/skolor, elevorganisationer, fackliga organisationer samt företrädare för myndigheterna (Af och länskansli). Det bör ankomma på CSN att besluta om inrättande av sådana samrådsorgan och hur ledamöterna skall utses. Inrättas sådana samrådsorgan torde behovet av en särskild styrelse på länsnivå bli mycket begränsad.

På *lokal nivå* har kommunerna ansvar för att anordna vuxenutbildning. Kommunen skall också aktivt verka för att vuxna med kort tidigare utbildning rekryteras till studier. Allmänheten kommer att ta kontakt med olika utbildningsanordnare i frågor rörande utbildning och studiestöd. Dessa får förutsättas kunna ge sådan service direkt. I vissa fall kan dock en person behöva hänvisas till länsstudiestödskansliet för speciell information.

Ett avgörande krav på den lokala organisationen är att den enskilde individen, skall kunna få en allsidig och samstämmig information, oavsett om denne vänder sig till studiestödskansli, arbetsförmedling, försäkringskassa eller utbildningsanordnare. Med de tekniska möjligheter som nu finns bör det vara möjligt att från länsnivå utveckla och därefter bibehålla en kompetens i studiestödsfrågor. Varje utbildningsanordnare bör ha som uppgift att ge information på nämnda sätt.

4.7.3 Administration

Administrationen bygger på tre hörnstenar i verksamheten, nämligen 1) handläggning/beslut och utbetalning, 2) information/rådgivning samt 3) uppföljning och utvärdering av verksamheten. För dessa arbetsuppgifter bör utvecklas ett samordnat ADB-baserat stödsystem som görs tillgängligt för berörda intressenter i tillämpliga delar. Informations- och rådgivningssystemen får förutsättas utvecklas i s.k. PC-miljö och göras tillgängliga för lokal användning.

Det administrativa systemet bygger på ett kvalificerat ADB-stöd som

- blir ett effektivt instrument för handläggning, beloppsberäkning och utbetalning
- ger möjligheter till simuleringsmodeller och databaser för rådgivningsverksamhet
- ger underlag för uppföljning och utvärdering
- blir tillgängligt för de samverkande intressenterna.

Det regelverk som nu föreslås med bl.a. en klarare avgränsning mellan olika förmånsgrupper och borttagandet av urvalsprövningen bör, tillsammans med den förändrade organisation som här beskrivits, kunna medföra att merparten av ärendena i praktiken kommer att avgöras utan mer omfattande beredning. Utvecklas dessutom samverkan med skolornas administrativa system på det sätt som CSN redan påbörjat, kan ansökningsförfarandet förenklas och delvis bortfalla. Därmed förenklas administrationen mot skolorna.

De system som skall stödja den massärendehanterande verksamheten är gemensamma, dvs. systemen innehåller samma funktionalitet och används i stort sett på samma sätt i hela organisationen. Grovt beskrivet bör följande informationssystem ingå i verksamheten:

- diarium
- ärendehantering
- information i pågående ärenden
- reskontra för in- och utbetalningar
- gemensamma system för exempelvis personhantering och behörighet
- regeladministration
- extern kommunikation.

Rådgivning och information

System för rådgivning och information kan sannolikt bli PC-baserade och skräddarsydda utifrån respektive verksamhetsområdes behov. Systemen distribueras till samtliga samverkande intressenter inom verksamhetsområdet för användning lokalt.

Uppföljning och utvärdering

Verksamheten är komplex och kännetecknas av att den kräver ostrukturerad extern och intern information för spontana frågor och flexibla informationsuttag. De hjälpmedel som utvecklas för detta ändamål måste vara flexibla, och ge samtliga intressenter det underlag de kräver för både kort- och långsiktig uppföljning.

Uppsökande verksamhet

Den enda förändringen gentemot nuvarande system är att flera organisationer kan söka stöd för projekt. Detta får inga administrativa konsekvenser. Däremot kan personalbehovet komma att öka, eftersom länskanslierna skall arbeta på ett mer aktivt sätt än hittills med den uppsökande verksamheten. Därvid bör man kunna nyttja de resurser som bör finnas vid länskanslierna för information/rådgivning till lokala organisationer och allmänheten.

Timersättningen

När det gäller studiestödet för kortare studier – timersättningen – kommer det förmodligen även fortsättningsvis att behövas någon form av anmälan/ansökan. Man kan naturligtvis ifrågasätta ansökningsförfarandet på grundskolenivå mot den bakgrunden att alla som antas till utbildning kommer att vara i princip garanterade att få stöd. Å andra sidan visar erfarenheterna att, om uppföljning och utvärdering av stöden skall ske, inhämtas behövliga uppgifter enklast i samband med en ansökan. Detta förfarande kan emellertid göras mycket enkelt, men måste fortfarande i huvudsak bygga på manuella dokument. Utvecklingsarbete pågår emellertid hos CSN för att förenkla ansökningsrutinerna.

Jämfört med dagens system är det framförallt följande regeländringar som får administrativa konsekvenser, nämligen:

- o I och med att det kollektiva ansökningsförfarandet slopas försvinner ca 5 000 kollektiva ansökningar, 90 000 enskilda rekvisitioner och 6 000 kollektiva rekvisitioner. Antalet enskilda ansökningar förväntas öka med ca 50 000 till 60 000. Dessa genererar med månadsutbetalning ca 180 000 rekvisitioner.
- o Antalet internatbidrag minskar och betalas ut endast för vissa uppsamlingskurser i basämnen.
- o Urvalsförfarandet försvinner vilket förenklar administrationen. För studier på gymnasienivå skall en särskild pott avsättas för timersättning. Detta innebär att det administrativa systemet måste byggas så att länsnämnderna i beviljnings- och utbetalningsarbetet arbetar i samma besluts- och uppföljningssystem. Anpassningar måste ske i ADB-systemet.
- o Ansökningstiderna tas bort vilket förenklar handläggningen men ökar arbetsanhopningen vid terminsstart.
- o Den ur rutinsynpunkt arbetssammaste delen i timersättningen är emellertid att stöd skall betalas ut för hela inkomstbortfallet, och att intyg skall infordras från arbetsgivaren om löneavdrag. Såvitt nu kan bedömas måste rutinen utformas på följande sätt:

1. Anmälan om studier och uppgift om bl.a. beräknat inkomstbortfall inkommer.
2. Beslut utsänds med uppgift om att det belopp som beviljas är det som arbetsgivaren frånräknar lönen.
3. Varje månad insänder den studerande "rekvisition" om stöd med bl.a. uppgift om studietid och restid tillsammans med intyg om faktiskt inkomstbortfall och skolans intyg om studier.
4. Utbetalning sker.

Förfarandet är relativt resurskrävande. Detta kan dock försvaras med hänsyn till de effekter i form av bättre målstyrning och ökad kvalitet som kan uppnås.

Vuxenstudiestödet

Som redovisats i tidigare avsnitt är ett av de största problemen i dagens studiestödssystem, ur administrativ synvinkel sett, att antalet studiestödsformer är många samtidigt som enhetliga regler saknas. Detta medför att informationen och administrationen blir komplicerad. I administrativt hänseende hade det varit värdefullt om allt studiestöd för längre studier hade kunnat utformas som ett enda studiestöd. Detta mål uppfylls inte helt genom Finvux förslag.

Förslaget innebär förenklingar i handläggningen genom samordningen av reglerna för alla studerande på grund- och gymnasieskolenivå. Andra stora administrativa förenklingar är dels att urvalsprövningen tas bort för vuxenstudiestöden, dels att avslagshanteringen i princip elimineras.

En resurskrävande del i handläggningen av utbildningsbidragen är enligt RFV administrationen av det särskilda bidraget, vari resor ingår som en stor grupp. Med utgångspunkt i att "CSN-kort" bör bli aktuellt att införa vid en samordning, kan denna del av administrationen förenklas avsevärt.

Det är också enligt min uppfattning klart att väsentliga rationaliseringar kan göras när det gäller beloppsberäkning och utbetalning av det vuxenstudiestöd som ersätter utbildningsbidrag. Standardtiden för ett ärende är enligt RFV ca 167 minuter. Denna tidsåtgång bör kunna reduceras kraftigt genom i första hand ett mer effektivt utnyttjande av ADB-tekniken och mindre manuellt arbete. CSN har uppgett att då ett ADB-stöd togs i drift för handläggningen av det särskilda vuxenstudiestödet 1986 kunde resursbehovet reduceras från 57 årsarbetskrafter vid försäkringskassorna till 17 årsarbetskrafter vid VUN. Sammantaget räknar jag med att administrativa besparingar motsvarande drygt 100 årsarbetskrafter kan göras.

Resursbehovet vid en förändrad administration enligt mitt förslag kan sammanfattas på följande sätt:

Stödform	Antal årsarbets- krafter f n SMN/VUN	Fk	Antal årsarbets- krafter förslag	Förändring	SOU 1991: 65 <i>Kapitel 4</i>
Uppsökande verksamhet	16	-	16	of	
Timersättning	18	-	35	+ 17	
Vuxenstudiestöd	216	250	325	- 141	
Information/ rådgivning	0	-	24	+ 24	
Totalt	250	250	400	- 100	

5.1 Inledning

I det följande redovisas huvudkomponenterna av de kostnadseffekter som blir resultatet av mina förändringsförslag. Man får naturligtvis räkna med flera osäkerhetsfaktorer i beräkningarna, t.ex. i fråga om studerandeantal.

Förslagen i det föregående innebär att ca 4 700 studerande som har studiemedel enligt nuvarande regler och ca 7 000 studerande som har svux enligt nuvarande regler för studier i basämnen på grundskolenivå kommer att kunna få ett förhöjt studiebidrag, vilket betyder att stödet i sin helhet kommer att utgöras av bidrag.

Ca 30 000 studerande som nu har studiemedel för gymnasial utbildning kan med de nya reglerna erhålla ett stöd som motsvarar nuvarande svux.

Antalet utbildningsplatser antas inte öka i någon större utsträckning, eftersom skolornas ekonomiska ramar är begränsade. I dagsläget kan alltså antalet nytillkommande studerande inte antas bli så stort. I kostnaderna har ändå inräknats resurser för 2 000 nya heltidsstuderande och 2 000 nya deltidstuderande. Därutöver antas drygt 5 000 studerande öka sin studieinsats i komvux till halvtidsomfattning och 2 000 öka studieomfattningen från minst halvtid till heltid.

Till följd av att studiestödet förbättras räknar jag med en viss överströmning från arbetsmarknadsutbildningen. Men jag har också antagit att den ökade samverkan på det lokala/regionala planet mellan skolor och berörda myndigheter, och därmed en förbättrad information om bl.a. studiefinansiering, skall medföra att en del som nu har reguljärt studiestöd istället skall kunna beviljas arbetsmarknadsutbildning.

Förhöjt studiebidrag för studier i basämnen i grundläggande vuxenutbildning

Ungefär 2/3 av de studerande på grundskolenivån beräknas läsa basämnen. De får med de nya reglerna det förhöjda studiebidraget, dvs. hela stödet utgörs av bidrag. Ca 3 000 studerande av dessa har nu studiemedel och 5 700 har svux. Det innebär en ökning för vuxenstudiestöd med totalt ca 343 milj.kr. Utgiften för bidrag i studiemedelssystemet minskar med ca 32 milj.kr.

Studiebidrag för icke-basämnen i grundläggande vuxenutbildning samt för studier i gymnasial vuxenutbildning

Den största kostnadsökningen uppstår genom att ca 30 000 studerande som nu har studiemedel får det nya vuxenstudiestödet. Sammanlagt beräknas ytterligare ca 1 291 milj.kr. i bidrag betalas ut. Minskningen av bidrag i studiemedelssystemet beräknas bli ca 307 milj.kr. Av dem som har studiemedel och läser icke basämnen på grundskolenivå antas hälften välja bort dessa, när de inte ger större bidrag än den gymnasiala nivån. För dem som väljer att läsa dessa ämnen tillkommer ytterligare ca 33 milj.kr. Även en del av dem som nu har svux för icke-basämnen antas välja bort dessa, vilket medför en minskad utgift för vuxenstudiestöd med ca 64 milj.kr. Minskningen av bidrag i studiemedelssystemet blir ytterligare ca 16 milj. kr.

Nyttillströmning

Som nämnts är det inte möjligt att göra några säkra antaganden om nyttillströmningseffekten med anledning av de nya reglerna. Mycket är som nämnts också beroende av antalet studieplatser. Någon större ökning förutsätts inte ske. I kostnaderna har inräknats stöd för ytterligare 2 000 studerande på heltid och 2 000 studerande på deltid.

Sammanlagt beräknas kostnaderna för nyttillkommande studerande på grundläggande och gymnasial nivå uppgå till ca 156 milj.kr. Därutöver antas ett antal frivilligt välja studier i reguljär utbildning istället för i AMU (se nedan).

Allmänt kan sägas att för varje ytterligare 1 000 studerande på heltid i gymnasial vuxenutbildning ökar utflödet av bidrag med omkring 52 milj.kr.

Genom en förändring av reglerna på det sätt som föreslagits kan studiestödet väsentligt bättre anpassas efter den studerandes egna önskemål om studieomfattning. En del väntas minska sin insats från heltid till deltid, medan omvänt andra går från deltid till heltid. Detta förändrade mönster antas uppstå både för dem som idag har studiemedel och för dem som har svux. I stort sett beräknas ökning och minskningar i utflödet ta ut varandra.

Däremot kan många som nu inte läser på minst halvtid öka sin studieomfattning så att de blir berättigade till vuxenstudiestöd. I kostnaderna har inräknats ett ökat utflöde på ca 162 milj.kr. för 5 000 deltidsstudiestöd, vilka antas vara något mer omfattande än halvtidsstöd.

Svux utges inte för eftergymnasial utbildning

En del av de kurser som nu räknas som gymnasiala bör betraktas som eftergymnasiala, t ex sådana kurser inom den kommande påbyggnadsutbildningen i komvux som bygger på en treårig gymnasial utbildning eller vissa kvalificerade yrkesutbildningar vid folkhögskolor och andra skolor. Minskningen av vuxenstudiestöd beräknas till 89 milj.kr, medan bidraget i studiemedlen ökar med 30 milj.kr.

Förändringar inom AMU-området

Som nämnts har jag antagit en viss mindre övergång från AMU till reguljär utbildning (3000 personer) samt att ett antal studerande genom förbättrad vägledning skall kunna beviljas arbetsmarknadsutbildning och få ett förmånligare stöd (1000 personer). I beräkningarna ingår alltså att 2 000 personer erhåller vuxenstudiestöd istället för utbildningsbidrag. Utgifterna för utbildningsbidrag minskar med ca 97 milj.kr. och ökar för vuxenstudiestöd med ca 88 milj.kr. I vuxenstudiestödet har kurslängden antagits vara större än i AMU.

Erfarenheten visar att många som deltagit i AMU-kurser sedan går till t ex komvux. Genom de förbättrade studiestödsreglerna bör man kunna räkna med ett visst bortfall av deltagare i AMU-kurser. Här har antagits ett bortfall med 5 procent av deltagare i köpt utbildning. Utflödet av utbildningsbidrag beräknas därigenom minska med ca 167 milj.kr. Dessutom uppstår besparingar i form av minskade kurskostnader, beräknade till omkring 133 milj.kr. (1 820 kr per person och vecka).

Genom förslaget att CSN skall överta utbetalningen av vuxenstudiestödet beräknas personalresurserna kunna minska med sam-

manlagt 100 årsarbetskrafter eller ca 24 milj. kr. Jag räknar vidare med att CSN skall kunna utvidga avtalet för CSN-kortet till att omfatta också deltagare i arbetsmarknadsutbildning. Utgifterna för resor antas då minska med ungefär 50 milj.kr.

Av kostnader för utbildningsbidrag beräknas 40 procent finansieras via arbetsmarknadsavgiften och 60 procent genom skattemedel. Belastningen på arbetsmarknadsavgiften minskar därför med ca 126 milj.kr. (40 procent av 97 + 167 + 50) och belastningen på skattemedel minskar med ca 189 milj.kr. (60 procent av 97 + 167 + 50).

Utbildningsarvode

Utbildningsarvode för yrkesläroverutbildningarna föreslås upphöra och ersättas av vuxenstudiestöd, utom när det gäller vårdläroverutbildningarna, där studiemedel föreslås beviljas. Minskningen för arvodet är 120 milj.kr. Kostnaderna för vuxenstudiestöd ökar med ca 71 milj.kr. och för studiemedel med ca 6 milj.kr.

Barn tillägget i vuxenstudiestödet

Förslaget om ett borttagande av barn tillägget minskar utflödet av bidrag med 157 milj.kr.

Särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa

Förslaget om att det s.k. svuxa-stödet skall tas bort medför ett minskat utflöde med 75 milj.kr.

Omvandling av sjukförmåner till studiestöd

I avsnitt 4.4.3 har jag lagt förslag om en förändring av studiefinansieringen för den som genomgår en längre utbildning som ett led i en rehabilitering. Kostnadsberäkningarna bygger på den undersökning som Finvux gjort av pågående rehabiliteringsfall under september 1990 och som redovisats i tabellform i bilaga 2. Kostnaderna för sjukförsäkringen för ett andra och ett tredje år har beräknats till ca 200 milj.kr. De slutliga kostnaderna finns det inte någon uppgift om, eftersom rehabiliteringen inte är avslutad i något av fallen. Kostnader uppstår för vuxenstudiestöd med ungefär 87 milj. kr. och för studiemedel (bidrag) med ca 10 milj.kr. Enligt riksdagens beslut skall 3:8-sjukpenningen ersättas med rehabiliteringsersättning fr.o.m. januari 1992. Inriktningen är att rehabiliteringen normalt inte skall ta längre tid än ett år.

Om praxis utvecklar sig på detta sätt, blir ungefär hälften av de kostnadsförändringar som Finvux räknat med ett resultat av det beslut som riksdagen redan fattat.

Andra regeländringar

Vuxenstudiestödet betalas ut per dag till skillnad mot studiemedlen som beräknas för sammanhängande 15-dagarsperioder. Utgifterna beräknas öka med ca 22 milj.kr. som en följd av förslaget.

Vuxenstudiestödet betalas ut i efterhand. Därmed räknar jag med att läckage i utflöde av stöd skall minska (5 milj. kr.), att samordningsreglerna gentemot andra förmåner skall ge vissa besparingar (5 milj. kr.) samt att vissa räntevinster skall uppstå genom att medlen betalas ut en månad senare (3 milj.kr.).

Förslag om att stödet under julferie skall slopas (dock ej för deltagare i AMU) beräknas minska utflödet av bidrag med ca 68 milj.kr.

Förslaget om att stöd för studier i gymnasial vuxenutbildning skall kunna beviljas under högst 5 terminer istället för nuvarande 6 terminer beräknas minska utgifter med ca 22 milj.kr.

Sammantaget blir detta ett minskat utflöde av bidrag i vuxenstudiestödet med omkring 78 milj.kr. (+ 22-5-5-68-22).

Avskrivningsregler slopas

Uppgifter tyder på att ca 20 % av de studerande i etapp 2-4 i komvux samt i folkhögskolornas allmänna kurser går vidare till komvux. Jag har räknat med att 4 300 personer årligen får avskrivning på studiemedel (lånedelen) som de erhållit för gymnasiala studier. Genom mitt förslag kommer studiemedel inte att beviljas i fortsättningen. Avskrivningsreglerna bör alltså finnas kvar bara för dem som nu har studiemedel. De minskade utgifterna för avskrivning beräknas uppgå till ca 59 milj.kr. i nuvärde vid en avskrivning efter fem år dvs. efter antagna tre års studier på gymnasial nivå och två års studier på högskolenivå.

Effektivare produktion i komvux

Jag beräknar att man i komvux skall kunna göra besparingar genom att en del studerande kan minska sitt studieprogram. Sammanlagt räknar jag med en besparing på 100 000 timmar motsvarande 40,0 milj.kr.

Förslaget om att timersättningens storlek skall motsvara inkomstbortfallet kommer att innebära ett genomsnittligt högre belopp per timme än det nuvarande, även om vissa deltagare i utbildningen kan komma att få ett mindre belopp per timme än i dagens system. Jag föreslår att 209 milj. kr avsätts för timersättning och internatbidrag. Tillsammans med de resurser som jag föreslår skall anvisas för facklig utbildning m.m. blir det ungefär samma belopp som anvisats för 1991/92 för korttidsstudiestöd och internatbidrag samt för timersättning till deltagare i sfi och sårvox.

Som framgått av avsnitt 4.3.4 anser jag att timersättning och internatbidrag skall i första hand avsättas för studier i basämnen på grundläggande nivå, förutom för studier i sfi och sårvox. I andra hand skall stödet kunna beviljas till deltagare i cirklar och kurser på gymnasial nivå. Jag räknar med att timersättning skall kunna betalas ut till ca 72 000 personer för i genomsnitt 25 timmar. Den genomsnittliga ersättningen har antagits bli 75 kr. Internatbidrag antas betalas ut för 50 000 dygn. Några kostnadseffekter räknar jag som nämnts inte med.

Räntevinster

Vuxenstudiestödet enligt det lagda förslaget innebär att låneutflödet minskar betydligt. För det antal studerande som nu har lån i studiemedelssystemet beräknas utbetalningarna i lån minska från 525 milj.kr. till 270 milj.kr. under ett år. Effekten av detta blir att statens utgifter för räntesubventioner minskar. Enligt Finvux beräkningar kommer de ackumulerade ränteutgifterna att minska i storleksordningen 100 milj.kr. per år i nuvärde i ett fortvarighetsillstånd. I kalkylen har antagits att studielån utnyttjas i två år, att statens upplåningsränta är 8 procent, att lönerna stiger med i genomsnitt 5 procent och att diskonteringsräntan är 8 procent.

Prisomräkning

Alla kostnader är beräknade efter 1991 års nivåer. För att få överensstämmelse med anslagen för 1991/92 har de aktuella beloppen räknats upp med 2,8 procent, vilket är hälften av basbeloppsförändringen från 1990 till 1991.

Kattepåverkan

Förslagen innebär att ett stort antal personer som nu har studiemedel får ett skattepliktigt vuxenstudiestöd. Detta medför ökade

skatteinkomster. Övriga förändringar medför både ökade och minskade skatteinkomster. I beräkningarna har genomgående använts en skattesats på 25 procent. Totalt blir de ökade skatteintäkterna ca 318 milj.kr. (= 443-72-53).

SOU 1991: 65
Kapitel 5

5.3 Sammanfattning av kostnadseffekterna

I uppställningen har förändringarna som blir en följd av förslagen till det nya vuxenstudiestödet redovisats som en ökning eller minskning av det nuvarande särskilda vuxenstudiestödet, vilket finansieras genom vuxenutbildningsavgiften (fr.o.m. den 1 juli 1992 utbildningsavgiften). Skattefinansierade utgifter redovisas för sig, liksom utgifterna för sjukföräkringsområdet och arbetsmarknadsområdet.

Ändamål	Skatte- finansi- ering		Utbildnings- avgift		Arb.markn-/ sjukförsäkr.- avgift	
	Miljoner kr.					
Förhöjt studie- bidrag för studier i basämnena	-	32		343		
Studiebidrag för studier på gymnasial nivå m.m.	-	307		1 291		
	-	16		33		
			-	64		
Nyttillström- ning				156		
Ändrad studie- omfattning				162		
Svux utges inte för eftergymn. utbildning		30	-	89		
Förändringar inom AMU						
- utbildnings- bidrag inkl. resor	-	189		88	-	126
- kurskostnader o.pers.minskn.	-	24			-	133
Utbildnings- arvode avvecklas	-	120		71		
		6				
Barntillägget i svux och svuxa slopas			-	157		
Svuxa upphör			-	75		

Ändamål	Skatte- finansi- ering	Utbildnings- avgift	Arb.markn-/ sjukförsäkr.- avgift	SOU 1991: 65 Kapitel 5
Miljoner kr.				
Sjukförmåner ersätts med studiestöd	5	44	- 100	
Andra regel ändringar	- 3	- 78		
Avskrivnings- regler slopas	- 59			
Komvux sparar	- 40			
Minskade ränte- subventioner	- 100			
<i>Summa 1</i>	- 849	1 725	- 359	
Prisökningar	- 21	48	- 10	
<i>Summa 2</i>	- 870	1 773	- 369	
Skattepåverkan	72	- 443	53	
<i>Summa 3</i>	- 798	1 330	- 316	

5.4 Vuxenutbildningsavgiften/utbildningsavgiften

Vuxenstudiestöden finansieras genom en särskild arbetsgivaravgift. År 1976 var avgiften 0,15 procent av den samlade lönesumman (enligt definitionen i lagen om allmän försäkring). En höjning gjordes 1978 till 0,25 procent av lönesumman. Därefter har två mindre höjningar gjorts, den ena 1985 med 0,014 procent för att finansiera det särskilda vuxenstudiestödet för arbetslösa och den andra 1987, när beslut togs om att den som hade rätt till ersättning från A-kassa för deltidsarbete skulle kunna få studiestöd som motsvarade heltids A-kasseersättning. Procentsatsen blev därmed 0,27 procent av avgiftsunderlaget.

Fr o m den 1 juli 1992 kommer kostnaderna för den arbetsplatsförlagda delen i den nya gymnasieskolan att finansieras genom arbetsgivaravgifter. Tekniskt är det löst så att arbetsmarknadsavgiften sänks med 0,12 procent och motsvarande ökning görs för vuxenutbildningsavgiften. Samtidigt ändras benämningen till *utbildningsavgift*.

Under budgetåret 1991/92 beräknas 1 871 milj.kr. inflyta från avgiften inkl. slutregleringen för 1989/90. Medlen är fördelade på följande sätt:

C1	Bidrag till studieförbunden	70,0
C3	Bidrag till central kursverksamhet	43,1
F1	Administration av vuxenstudiestöd ¹⁾	44,0
F4.1	Korttidsstudiestöd och internatbidrag	226,0
F4.2	Vuxenstudiebidrag	1 241,7
F4.3	Uppsökande verksamhet	55,0
F4.4	Planering av uppsökande verksamhet och utbildning av studieorganisatörer	20,0
F4.5	Vuxenstudiebidrag för arbetslösa	75,0
F5	Timersättning vid vissa vuxenutbildningar	96,2
Totalt		1 871,0

¹⁾ en del av CSNs myndighetsanslag

Jag anser att hela avgiften bör tas i anspråk för vuxenstudiestöd och rekryteringsbefrämjande åtgärder. Det nuvarande avlyftet för bidrag till studieförbunden (70 milj.kr.) bör enligt min mening finansieras på annat sätt. Den förändrade konstruktionen av statsbidraget till folkbildningen gör att knytningen till vuxenutbildningsavgiften får anses mindre motiverad nu än tidigare. Resurserna för timersättning till deltagare i grundvux (39 milj.kr.) bör föras till anslagsposten för längre stöd, eftersom denna utbildning då införlivas i komvux.

Stöden för korta studier – timersättningen och internatbidraget – bör i sin helhet finansieras genom avgiftsmedel. Detsamma bör gälla för uppsökande verksamhet, liksom resurserna för facklig utbildning m m. I avsnitt 4.4.2 har jag föreslagit att en del av resurserna för korttidsstudiestöd skall avsättas för facklig utbildning. Denna del, 75 milj.kr., bör tillsammans med medlen under posterna C3 och F4.4 föras upp under en gemensam anslagspost, som föreslås benämnas Central kursverksamhet m.m.

Resterande resurser från avgiften bör användas för finansiering av det nya vuxenstudiestödet. Avgiften skulle därmed, om det nya systemet introducerats under 1991/92, användas på följande sätt.

o	Administration	44,0
o	Central kursverksamhet m m	138,0
o	Uppsökande verksamhet	55,0
o	Timersättning och internatbidrag	209,0
o	Studiebidrag och förhöjt studiebidrag (delfinansiering)	1 425,0
Totalt		1 871,0

Det bör ankomma på CSN att lämna förslag om hur resurserna från avgiften skall disponeras i fortsättningen.

Redovisningen tidigare visar att förändringen av studiestödet enligt mitt förslag drar med sig betydande kostnader, men att den också genererar stora besparingar.

Finansieringen av reformen bör enligt min mening ske genom

- a) medel från utbildningsavgiften,
- b) tillgodoräknande av besparingar på andra områden till följd av förslagen och
- c) skattemedel.

Utbildningsavgiften är den bas på vilken finansieringen av reformen vilar, men därtill kommer behov av ytterligare resurser.

De besparingar som uppstår inom arbetsmarknadsverkets område och som nu bestrids med medel från arbetsgivaravgiften bör tillgodoräknas studiestödet. Den redovisade besparingen under 5.3 innebär att utbildningsavgiften bör kunna höjas med 0,041 procentenheter och arbetsmarknadsavgiften sänkas i motsvarande grad. Även de besparingar som uppstår inom sjukförsäkringen bör tillföras studiestödsområdet, antingen genom en höjning av utbildningsavgiften och en sänkning av arbetsskadeavgiften/sjukförsäkringsavgiften eller genom en årlig överföring av medel baserat på beslutade rehabiliteringsplaner och utbetalt studiestöd.

Det totala kostnaderna för ett nytt studiefinansieringssystem för vuxna och dess finansiering framgår av följande uppställning. För jämförbarhetens skull är redovisningen gjord för 1991/92 även om reformen inte genomförs förrän senare.

Samlad redovisning av resursåtgång och finansieringskällor 1991/92 års kostnader

<i>Resursåtgång</i>	<i>Milj.kr.</i>
Nya regler för timersättning och internatbidrag. (oförändrade resurser)	209
Bidrag till central kursverksamhet m.m	138
Uppsökande verksamhet (oförändrade resurser)	55
Administration (de administrativa förändringarna ingår i beräkningarna under 5.3)	44
Resurser för vuxenstudiebidrag enligt nuvarande regler (F4.2 och F4.5)	1 317
Utgifter för reformen enligt beräkningarna under 5.3.(jfr summa 2 i uppställningen)	1 773
Totalt	3 536

<i>Finansieringskällor</i>	<i>Milj.kr.</i>
Från utbildningsavgiften 0,27 procent av lönesumman	1 871
Från arbetsmarknadsavgiften 0,041 procent av lönesumman	263
Från sjukförsäkringen överförs	103
Skattemedel motsvarande minskade skattefinansierade utgifter enligt beräkningar under 5.3	870
Skattemedel motsvarande ökade skatteintäkter enligt beräkningar under 5.3	318
Totalt	3 428

Beräkningarna visar att med gjorda antaganden skulle merkostnaderna för staten för ett nytt studiefinansieringssystem för vuxna uppgå till omkring 100 milj. kr.

I anledning av propositionen om särskild skatt på företagsvinster m.m. (prop. 1988/89:132) uttalade skatteutskottet (1988/89:SkU33) att det kunde finnas skäl till att någon del av de medel som den särskilda vinstskatten inbringade utnyttjades för utbildning av kortutbildade vuxna. Riksdagen biföll utskottets hemställan (rskr 304). Intäkterna från avgiften beräknas ha inbringat 2,3 miljarder, vilket ger en årlig avkastning i storleksordningen 200 milj.kr. Denna bör enligt min mening ställas till förfogande över budgeten för att täcka merkostnaderna för ett nytt studiefinansieringssystem för vuxna.

5.6 Anslagskonstruktion

Anslaget F4. Vuxenstudiestöd m.m. är ett reservationsanslag, medan anslaget F5. Timersättning vid vissa vuxenutbildningar och anslaget F7. Utbildningsarvode till studerande vid vissa lärarutbildningar är förslagsvis betecknade.

Jag utgår från att medel för central kursverksamhet m.m. och för uppsökande verksamhet liksom nu kommer att anvisas med ett bestämt belopp.

Medlen för timersättning är avsedda för deltagare i sfi och sår-vux samt till deltagare i cirklar och kurser i basämnen m.m. Jag föreslår att anslaget blir förslagsvis betecknat. I regleringsbrev kan sedan föreskrivas hur stor del av resurserna som får användas för ersättning till studerande i basämnen.

Behovet av resurser för studiebidrag och förhöjt studiebidrag i det nya systemet kommer som visats att till stor del täckas av inkomster från utbildningsavgiften. Ytterligare resurser i form av

skattemedel måste emellertid tillföras. Skattemedel blir den resurs, som utnyttjas i sista hand, men som behövs för att systemet skall fungera. Jag föreslår därför att resurserna anvisas under ett förslagsanslag.

Dir. 1990:2

Utredning om vuxnas möjligheter att finansiera studier

Dir. 1990:2

Beslut vid regeringssammanträde 1990-02-15

Statsrådet Persson anför.

Mitt förslag

Jag föreslår att en särskild utredare tillkallas för att utreda vuxnas möjligheter att finansiera studier på grundskole- och gymnasieskolenivå. Huvuduppgiften skall vara att analysera behovet av förändringar i nuvarande studiesociala system och framlägga därav föranledda förslag. Analysen skall göras mot bakgrund av aktuella problem och pågående och planerade reformer på vuxenutbildningsområdet. Utredaren skall därvid särskilt belysa;

- ★ de samlade resurserna för studiestöd till vuxna och användningen av dessa resurser, innefattande fördelningen av medlen från vuxenutbildningsavgiften,

- ★ regelsystemen för särskilt vuxenstudiestöd, korttidsstudiestöd, uppsökande verksamhet m.m.,

- ★ behovet av särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa och för yrkesteknisk högskoleutbildning,

- ★ samordningen mellan studiemedel, vuxenstudiestöd, utbildningsbidrag och sjukförmåner,

- ★ behovet av och nivån för särskilda timersättningar vid vissa vuxenutbildningar,

- ★ situationen för vuxenstuderande med särskilt hård skuldsättning.

Utredningen skall resultera i en redovisning av gjorda kartläggningar och analyser samt de förslag till åtgärder som analyserna kan föranledda.

Vuxenstudiestödets tillkomst

I slutet av 1960-talet tillsattes två parlamentariska utredningar med uppgift att utreda studiesociala frågor; Kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX) och Kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX). Utredningarna resulterade i en proposition om vidgad vuxenutbildning samt studiestöd till vuxna m.m. (prop. 1975:23), som innehöll bl.a. förslag om korta och långa studiestöd för vuxna samt medel för uppsökande verksamhet på arbetsplatser.

De första vuxenstudiestöden blev tillgängliga i januari 1976 och har således existerat i snart 15 år. Under de år vuxenstudiestöden har funnits har regelsystemen setts över och förändringar gjorts. Huvuddragen i den ursprungliga reformen har dock behållits och förändringarna mer haft karaktären av justeringar än av reella förändringar.

Utvärderingar

Flera utvärderingar av vuxenstudiestödsreformen har företagits, bl.a. Vuxenutbildning 1970-talets reformer - en utvärdering, betänkande från utredningen om vuxenutbildningsreformernas effekter (DsU 1985:10) och i Olof F. Lundqvists doktorsavhandling Studiestöd för vuxna - Utveckling, utnyttjande, utfall (Göteborg studies in educational sciences 72). Centrala studiestödsnämnden (CSN) har också i en rad rapporter behandlat de olika stödformerna.

Sammantaget konstateras i utvärderingarna att vuxenstudiestöden i hög grad når den målgrupp som stöden är avsedda för. Men det framgår också att det fortfarande finns en grupp vuxna som är mycket svårt att nå och som knappast kan påstås ha reell tillgång till vare sig vuxenutbildning eller studiestöd.

Tillgången på vuxenstudiestöd motsvarar dock inte efterfrågan. Särskilt beträffande de särskilda vuxenstudiestöden är efterfrågan mycket stor och bifallsprocenten för stöden ligger för närvarande på genomsnittligt 43 procent för samtliga utbildningsformer. Bifallsprocenten för grundskoleutbildningar ligger budgetåret 1988/89 på 76 procent medan bifallen för gymnasiala utbildningar ligger på mellan 26 och 36 procent beroende på utbildningens längd.

Några genomgripande förändringar har itne skett på vuxenstudiestödsområdet under de år de har funnits. Däremot har mycket hänt i den omgivning stöden verkar i.

På det studiesociala området har studiemedlen – efter ändrade regler 1973 – gjorts tillgängliga för vuxenstuderande över 20 år i gymnasiala utbildningar och i dag läser ca en fjärdedel av studiemedelstagarna på nivåer under högskolan. Studiemedelssystemet har nyligen reformerats på ett sätt som påverkar vuxenstudiestöden. Genom att bidragsnivån har höjts kraftigt i studiemedelssystemet och möjligheterna att få studieskulden delvis avskriven har förbättrats för vuxenstuderande, som fortsätter från gymnasiala utbildningar till högskolestudier, blir studiemedel i många fall lika förmånligt eller t.o.m. förmånligare än det lägre vuxenstudiestödet. Barntilläggen i studiemedelssystemet har avskaffats med ungefär samma motiveringar som också skulle kunna ligga till grund för att avskaffa barntilläggen i vuxenstudiestödssystemet.

Den kommunala vuxenutbildningen har byggts ut och finns i praktiskt taget alla kommuner i landet, studiecirkelverksamheten har växt, men framför allt har personalutbildningen genomgått en mycket kraftig förändring och expansion. Intresset för vuxenutbildning har ökat i samhället.

Stora delar av vuxenutbildningsområdet befinner sig för närvarande under utredning och förändring, som exempel kan nämnas folkhögskolekommittén, som nyligen har publicerat sitt första delbetänkande, särvox-kommittén, som avslutar sitt arbete i februari 1990, den nyligen genomförda utvärderingen av statens skolor för vuxna samt den i dag beslutade särpropositionen om utbildningen i svenska för invandrare. Även formerna för statsbidrag till studieförbunden diskuteras. Av de myndighetsspecifika direktiven för skolöverstyrelsens (SÖ) fördjupade anslagsframställning för budgetåren 1991/92–1993/94 framgår att SÖ särskilt skall belysa verksamhetsområdena komvux och grundvux.

Det är nödvändigt att i samband med förändringarna i utbildningsutbudet också se över möjligheterna att finansiera studierna. De olika vuxenutbildningsutredningarna nämner ofta studiefinansieringen som en viktig förutsättning för vuxenstudier, men tar inte upp de studiesociala frågorna till reell behandling, eftersom dessa frågor ligger utanför dessa utredningars kompetensområden.

Riksdagens ställningstagande

I 1989 års budgetproposition (1988/89:100) anmälde dåvarande chefen för utbildningsdepartementet att han avsåg att senare föreslå regeringen att uppdra åt CSN att genomföra en översyn av det särskilda vuxenstudiestödet med anledning av det nya studieme-

delssystemet. I sitt betänkande (SfU 1988/89:17) anförde socialförsäkringsutskottet med anledning av denna anmälan att "det kan finnas skäl för regeringen att vidga översynen av det särskilda vuxenstudiestödet till att avse även andra delar av vuxenstudiestödet. I arbetet med en sådan översyn är det enligt utskottets uppfattning viktigt att man tar till vara de kunskaper och erfarenheter på området som finns hos arbetsmarknadens parter."

Regeringen gav det aviserade uppdraget om en översyn av det särskilda vuxenstudiestödet till CSN den 2 februari 1989: CSNs uppdrag resulterade i en delrapport den 9 oktober 1989. Denna rapport anmäldes för riksdagen i 1990 års budgetproposition med anmärkningen att förslagen ej hunnit beredas inför budgetåret 1990/91. Utbildningsdepartementet tillsatte härutöver våren 1989 en intern arbetsgrupp med representanter för arbetsmarknadens parter för att se över korttidsstudiestöden och den uppsökande verksamheten.

CSNs utvecklingsarbete

Sedan den 1 juli 1986 har CSN med stöd av en särskild förordning kunnat bedriva försöksverksamhet med ett friare utnyttjande av resurserna för vuxenstudiestöd och uppsökande verksamhet på arbetsplatser. CSN har den 30 oktober 1989 redovisat denna försöksverksamhet i en särskild rapport.

CSN har vidare sedan den 1 januari 1987 bedrivit försöksverksamhet med kollektiva ansökningar om internatbidrag från pensionärs- och handikapporganisationer. Försöksverksamheten är slutredovisad i en rapport från CSN den 29 augusti 1989.

De båda rapporterna kommer att överlämnas till utredaren för att beaktas i utredningsarbetet tillsammans med en del material från ovan nämnda interna arbetsgrupp kring korttidsstudiestöden.

Den särskilde utredarens uppdrag

Utgångspunkten för utredningsuppdraget bör vara att se över vuxnas möjligheter att finansiera olika former av vuxenutbildning.

Utredaren bör inledningsvis kartlägga de olika former som i dag existerar för vuxnas studiefinansiering, deras betydelse och hur adekvata de är i förhållande till studieutbudet på vuxenutbildningsområdet och till de studerandes behov. Utredaren bör vidare samråda med pågående utredningar på vuxenutbildningsområdet och ta del av det material, som finns från redan avslutade utredningar, för att kunna belysa vilka förändringar på det studiesociala området som krävs för att möta behoven i ett förändrat utbildningsutbud. I detta sammanhang bör utredaren särskilt uppmärks-

samma möjligheterna till en bättre samverkan mellan utbildningsplanering och studiestödsbeviljning.

Måluppfyllelsen i nuvarande stödformer bör utredas. Särskild uppmärksamhet bör ägnas kortutbildade vuxna, och vuxna som tillhör de grupper, som är svårast att rekrytera till studier och som också i minst utsträckning får tillgång till arbetslivets växande personalutbildning. En viktig grupp i detta sammanhang är personer, som har drabbats av eller löper risk att drabbas av förslitningsskador eller andra arbetsskador. Utredaren bör analysera möjligheterna att t.ex. omvandla sjukersättning till studiestöd för att få till stånd en rehabilitering genom utbildning. Jämställdhetsaspekter bör även beaktas i analyser och förslag.

Utredaren bör analysera och ta ställning till om huruvida den nuvarande fördelningen av de medel som inflyter från vuxenutbildningsavgiften är lämplig eller om en annan disposition kan leda till större måluppfyllelse.

Utredningen bör vidare granska i första hand vuxenstudiestöden och mot bakgrund av bl.a. tillgänglig statistik och andra uppgifter från de studiesociala myndigheterna samt ovan nämnda rapporter, analysera gällande regelsystem och föreslå de förenklingar och förbättringar som analysen kan föranleda.

Sedan 1984 finns ett särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa. Stödet infördes under en period då arbetslösheten i landet, särskilt den regionala arbetslösheten, var stor. Utredaren bör ta ställning till om det i dag finns behov av ett särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa. Om inget sådant behov föreligger bör utredaren ta ställning till om stödet i så fall bör avskaffas eller om man kan överväga någon konstruktion som gör det möjligt att fondera eller på annat sätt bevara en rörlig resurs, som kan utnyttjas mer flexibelt än dagens anslag.

Särskilt vuxenstudiestöd kan i dag utgå för grundskole- och gymnasieskolestudier samt för studier vid vissa yrkestekniska högskoleutbildningar. Utredaren bör belysa behovet av vuxenstudiestöd på högskolenivå och särskilt om en fortsatt garanti för vuxenstudiestöd på yrkestekniska högskolelinjer är nödvändig eller önskvärd.

Utredningsarbetet bör ha sin huvudsakliga inriktning på vuxenstudiestöden. En viktig fråga för utredaren är dock att analysera vilka samordningsmöjligheter som kan finnas med andra studiestöd och finansieringsformer, i första hand studiemedel och utbildningsbidrag. Utredaren bör sträva efter att finna lösningar som gör stöden lättare att administrera och mer lättförståeliga för de studerande.

Ett stort antal vuxenstuderande finansierar sina studier både på grundskole- och gymnasieskolenivå med studiemedel. För dem som sedan går vidare till högskolestudier kan skuldsättningen bli betydande. Särskilt i det äldre studiemedelssystemet, där lånedelen var proportionellt mycket högre än i nuvarande system och

där det fanns ett barntillägg, som i sin helhet var återbetalningspliktigt, kan lånesituationen ha blivit mycket besvärlig. Det finns i dag ett mindre antal låntagare med mycket stora studieskulder, en del av dessa är vuxenstuderande med dubbel skuldsättning. Utredaren bör belysa skuldsituationen för särskilt hårt skuldbelastade vuxenstuderande och möjligheterna att inom nuvarande studiesociala system komma till rätta med denna samt föreslå de åtgärder i övrigt som kan vara påkallade.

Uppmärksamhet bör ägnas åt behovet av förändringar av de timbaserade studiestöden. När det gäller timersättningarna vid vissa vuxenutbildningar bör utredaren beakta de förslag som kommer att föreläggas riksdagen i en särskild proposition under våren 1990. Vidare bör utredaren ta del av CSNs pågående utredning om de lägre timersättningen i grundvux samt sårvox-kommitténs synpunkter på timersättningarna i sårvox.

Ramar för arbetet, samråd m.m.

Under sitt arbete bör utredaren samråda med såväl de studiesociala myndigheterna som med utbildningsmyndigheterna. Flera utredningar bör vara av intresse för utredningen, särskilt kan nämnas folkhögskolekommittén. Utredaren bör också inhämta synpunkter från parterna på arbetsmarknaden samt från berörda intresse- och elevorganisationer. Särskilt bör de fackliga organisationerna ges möjligheter att följa utredningsarbetet och lämna synpunkter på såväl analyser som förslag.

Arbetet bör slutföras senast den 1 juli 1991.

För utredningen gäller regeringens direktiv (dir. 1984:5) till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående utredningsförslagets inriktning.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om studiesociala frågor

att tillkalla en särskild utredare - omfattad av kommittéförordningen 1976:119 - med uppdrag att utreda vissa frågor rörande vuxnas studiefinansiering samt

att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar att kostnaderna skall belasta åttonde huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

Beslut

SOU 1991: 65

Bilaga 1

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Utbildningsdepartementet)

Organ

Central

Landsbygd

Lantbruk

Samarbete

Svenska

Småföretag

Svenska

Svenska

Genar

Ålder

Ålder

Svenska

Svenska

Förbud

Ålder

Ålder

Svenska

Tjänster

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Ålder

Förteckning över referensgruppen till Finvux förordnad från 1990-08-01

SOU 1991: 65
Bilaga 2

<i>Organisation</i>	<i>Företrädare</i>
Centralorganisationen SACO/SR	Gunilla Johannesson
Landsorganisationen i Sverige	Bo Carlsson
Lantbrukarnas Riksförbund	Allan Sundqvist
Samarbetsorganisationen för Sveriges vuxenstuderande	Cawe Johansson
Småföretagarnas Riksorganisation	Christina Lundh
Svenska Arbetsgivareföreningen	Margareta Nygren
Sveriges Arbetares Centralorganisation	Leif Wegerman (t.o.m 1990-08-31) Lena Ångnell (fr.o.m. 1990-09-01) Anna-Lisa Eriksson
Sveriges Fiskares Riksorganisation	Bengt Lyngbäck (t.o.m. 1991-01-31)
Sveriges Folkhögskoleelevers Förbund	Ingela Eriksson (fr.o.m. 1991-02-01)
Sveriges Förenade Studentkårer Tjänstemännens Centralorganisation	Arne Johansson Eva-Maria Danvind (t.o.m. 1990-09-30) Else Kjöllner (fr.o.m. 1990-10-01)
Kansli.	

I kansliet har från 1 september 1990 ingått byrådirektör Ingrid Ericsson Söderlund och assistenten Renée Ahlbom.

Av regeringen överlämnade rapporter och skrivelser

CSN, försöksverksamhet med ett friare utnyttjande av resurserna för vuxenstudiestöd och uppsökande verksamhet.

CSNs översyn av det särskilda vuxenstudiestödet.

Göteborgs skolförvaltning, vuxenutbildningsavdelningen har redovisat förslag i syfte att få en förbättrad studieekonomi för grundvux-studerande.

Studierektorn för särvux i Stockhoms läns landsting, Sonia Nilsson har anhållit om vissa ändringar av bestämmelserna för den lägre timersättningen för studerande inom grundvux och sär-vux.

ABF, södra Älvsborg, ABF i Västerbotten, Lars-Åke Sandberg, studieorganisatör, Orsa, TCO-distriktet och LO-distriktet i Örebro län, ABF, Dalarna, Regionala fackliga studiekommitténs planeringskonferens i Storstockholmsområdet den 5-6 mars 1990, ABF Gävleborg, LO-medlemmar i Norrbotten genom Börje Lustig, Regionala fackliga studiekommittén i Halland har inkommit med ansökningar i syfte att få förbättringar i nu utgående vuxenstudiestöd.

ABFs handikappkommitté i Gävleborg har redovisat vissa förslag avseende kollektiva ansökningar om internatbidrag från pensionärs- och handikapporganisationer

Skrivelser m.m. överlämnade direkt till utredningen

Folkhögskolekommittén, angående studiefinansiering för folkhögskolestudier,

VUN, Östergötland urvalsförfarande, fördelning av medel mellan länen.

KOMVUX, Falkenberg, syo-konsulenterna om studiestöd för elever under 20 år i särskola och grundvux.

CSN, ekonomiskt stöd till arbetslösa som deltar i studier av mindre omfattning.

Härnösands och Tärnas folkhögskolor, elever på läs- och skrivlinje angående studiestödet.

Svenska föreningen för studie- och yrkesvägledning om syopersonal vid Vuxenutbildningsnämnderna.

CSN angående Vuxenutbildningsnämndernas samarbete med intagningsnämnderna.

Roger Jakobsson, angående läs- och skrivsvårigheter.

Hyresgästernas Riksförbund angående medlemmarnas möjlighet till studiestöd.

Elevkåren vid Granér-Hirdmanskolan, Västerås om studerandesynpunkter i utredningens arbete.

Företagarnas riksorganisation om möjligheter att erhålla korttidsstudiestöd.

Samernas folkhögskola om kollektiv ansökan av studiestöd samt medel för uppsökande verksamhet för samiska grupper.

Kopparbergs läns allmänna försäkringskassa om ersättningsprinciper vid sjukdom.

Synskades Riksförbund om kollektiv ansökan av studiestöd.

1. Syfte och omfattning

Undersökningen ingår som en del i FINVUX-utredningens analys av möjligheterna att omvandla sjukersättning till studiestöd för att få tillstånd en rehabilitering genom utbildning. Tidigare undersökningar har genomförts av RFV på uppdrag av rehabiliteringsberedningen (SOU 1988:41). I denna undersökning framgår det att reguljär utbildning trendmässigt ökat sin andel av rehabiliteringsåtgärderna.

Syftet med FINVUX-undersökningen är att närmare granska denna trend. Frågan var hur det förhöll sig 1990. Om-trenden höll, hur många personer omfattade de olika åtgärderna och hur omfattande var dessa åtgärder. Vi bestämde oss för att göra en urvalsundersökning med hjälp av uttag från RFVs dataregister. Från den 1 juli 1990 registreras i RFVs databas uppgifter som gör det möjligt att skilja ut olika dagarsättningsformer i sjukersättningsystemet. Mot den bakgrunden gjorde vi ett urval bland de personer som under september 1990 hade erhållit dagarsättning enligt ALF/3:8 eller LAF/6:5 eller annan form. Urvalet begränsades till personer födda dag 5, 15 och 25. Antalet personer som mät månaden erhållit ersättning uppgick till 8 175. Urvalet utgjorde 780 personer (ca 10 procent). Av dessa har 738 personer ingått i undersökningen. I den slutliga databehandlingen har ingått 717 personer. Bortfallet beror på brister i kodifieringen vid utbetalning samt vid överföring av uppgifter från personakt till enkätunderlag. Bortfallet samt det partiella bortfallet är relativt begränsat och får i detta sammanhang och syfte bedömas som försumbart. Undersökningen skall belysa tendenser/trender mer än exakta punkttestimat på enskilda variabler.

De uppgifter som ligger till grund för undersökningen har efterfrågats i ADB-register samt i personakterna hos försäkringskassornas lokalkontor genom en enkät (bilaga). Genom förfarandet har personuppgifter avkodifierats. Det är viktigt att framhålla att uppgifterna från enkäten är det faktiska underlaget från personakterna, lämnade av varje lokal försäkringskassa. En del uppgifter finns endast tillgängliga via dessa akter och är ej registrerade i ADB-format.

Lite statistikuppgifter (vikt 10 procent);	
Sjukdagar totalt	4 367 3600
rehab.dagar totalt	3 274 6900
rehab.dagar 8909-9009	1 659 560
dagensättning max.	662 kr.
medel.	332 kr.
rehab.kostnad 8909-9009	550 mkr.

Enligt RFV-undersökningen (SOU 1988:41 tabell 8:5) omfattade rehabiliteringsåtgärderna 1986, med 3:8-ersättning, i antal dagar 1 033 100. För 1990 är motsvarande siffra 1 716 820 dagar för 3:8 (tabell 6) och för 6:5 åtgärder 1 516 660 dagar. Totalt omfattar undersökningen rehabiliteringsåtgärder på 3 274 690 dagar (tabell 3). I RFVs undersökning var träning i reell miljö TIR den vanligaste åtgärden 1986 med 28,1 procent, en ökning från 1982 med ca 10 procentenheter. I tabell 3 framgår att 1990 var TIR fortfarande dominerande åtgärd med 28,6 procent. Nästan oförändrad andel jämfört med 1986. Däremot visar tabellen att reguljär utbildning 1990 står för 46 procent av alla åtgärder. Jämfört med 1986 års siffra som var 7,6 procent, en anmärkningsvärt hög andel. Vårt antagande att trenden från 1982 till 1986 var intressant att undersöka visade sig vara rätt. Denna trend har kraftigt förstärkts under senare år. Det är även intressant att notera att andelen åtgärder genom AMU minskat kraftigt. I RFV-undersökningen uppgår AMU-andelen till 27,9 procent, en liten minskning från 1982. I vår undersökning är denna andel endast 7,1 procent av åtgärderna. Det är troligt att ökningen av reguljär utbildning påverkat AMU-andelen. Även AMI/Arbetslivstjänster har minskat sin andel från 24,2 procent (1986) till 13,3 procent (1990). Vi kan även se att rehabiliteringsåtgärder i form av högskolestudier på linje uppgår till 7,6 procent av åtgärderna. En anmärkningsvärt hög siffra. Den största andelen svarar KOMVUX-studierna för eller 29,2 procent. Vi har i tabellerna 4 och 5 delat upp åtgärderna. Vi visar även i fyra tidsintervaller rehabiliteringens omfattning. Av tabell 4:1 framgår att 47 procent av deltagarna genomgår utbildning som rehabiliteringsåtgärd upp till 12 månader medan 53 procent har program som uppgår till mer än 12 månader. Hela 40 procent har program som vid mättillfället är längre än 18 månader.

I tabell 5:1 kan utläsas övriga åtgärder och här visar det sig att 67 procent har åtgärder som pågått upp till 12 månader. En tredjedel har dock pågående åtgärder i mer än 12 månader, och 25 procent har pågått i mer än 18 månader. I tabell 6 framgår ersättningsform för olika åtgärder. Omkring 56 procent har ersättning enligt AFL 3:8 till en kostnad på ca 570 mkr. För ersättning enligt LAF 6:5 uppgick kostnaden till ca 504 mkr. Under mätperioden har utbetalats ca 1,1 miljarder kr. för rehabiliteringsdagarna. Totalt har under mätperioden utbetalats ca 1,49 miljarder kr. Skillnaden mellan 1,49 och 1,1 miljarder kr. är sjukdagar eller väntetid inför åtgärd. Drastiskt uttryckt kostar väntetiden ca 500 mkr.

I tabell 12 visar vi fördelningen över landets olika länskassor. Här framgår att åtgärderna är relativt jämnt fördelade över landet. I tabellerna 13, 13:1 och 13:2 har antalet dagar mellan sjuk-

skrivningsdag och åtgärdsdag uppdelats på tremånders intervaller. Här kan man se att 79 procent går in i rehabilitering inom 12 månader från sjukskrivningsdag enligt undersökningen. Ca 15 procent ligger i intervallerna från 12 månader till 24 månader. Endast 6 procent finns i intervallen längre än 24 månader. Någon anmärkningsvärd skillnad mellan könen framgår inte av undersökningen.

Tabell 12 redovisas länsvis enligt följande länskodern:

1. Stockholms län
3. Uppsala län
4. Södermanlands län
5. Östergötlands län
6. Jönköpings län
7. Kronobergs län
8. Kalmar län
9. Gotlands län
10. Blekinge län
11. Kristianstads län
12. Malmöhus län
13. Hallands län
14. Bohus län
15. Älvsborgs län
16. Skaraborgs län
17. Värmlands län
18. Örebro län
19. Västmanlands län
20. Kopparbergs län
21. Gävleborgs län
22. Västernorrlands län
23. Jämtlands län
24. Västerbottens län
25. Norrbottens län
34. Malmö
38. Göteborg

Tabell 1 Antal personer uppdelat på kön och ålder

Ålder	Kön			
	Man	Kvinna	Totalt	%
20 - 29	83	77	160	21.7
30 - 39	118	120	238	32.2
40 - 49	108	133	241	32.7
50 - 59	40	49	89	12.1
60 -	6	4	10	1.4
Totalt	355	383	738	100.0
	40 %	52 %	100 %	

Tabell 2 Antal sjukersättningsdagar, uppdelat på typ av ersättning

Ålder	Antal sjukersättningsdagar					
	Typ av ersättning					
	AFL		LAF		Annan	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
20 - 29	39385	48.8	39932	49.5	1414	1.8
30 - 39	71191	50.3	67929	48.0	2493	1.8
40 - 49	72481	46.3	78694	50.3	5233	3.3
50 - 59	27093	51.9	23865	45.8	1203	2.3
60 -	2424	41.6	3399	58.4	.	.
Totalt	212574	48.7	213819	49.0	10343	2.4

Tabell 3 Antal personer och dagar med rehabilitering, uppdelat på rehabiliteringsform

Rehabiliteringsform	Personer		Dagar	
	Antal	%	Antal	%
Komvux grundskolenivå	44	6.1	17683	5.4
Komvux gymnasieskolenivå	103	14.4	62296	19.0
Komvux yrkesinriktad	30	4.2	15630	4.8
AMU	57	7.9	23321	7.1
Folkhögskola	23	3.2	7420	2.3
Vårdhögskola	16	2.2	7761	2.4
Högskola enstaka kurs	4	0.6	552	0.2
Högskola linje	34	4.7	24877	7.6
Företagsintern utb	3	0.4	1228	0.4
Utb hos privat anordn	2	0.3	248	0.1
Övrigt	44	6.1	13056	4.0
Träning i reell miljö	211	29.4	93523	28.6
Arbetsträn ej arbl/ami	3	0.4	783	0.2
Medicinsk rehabiliter	31	4.3	14279	4.4
Rygginstitut	7	1.0	346	0.1
"Kroppsträning" ex. rygg	1	0.1	853	0.3
Arbetslivstjänster/AMI	104	14.5	43613	13.3
Totalt	717	100.0	327469	100.0

Tabell 4 Antal dagar med utbildning som rehabilitering, uppdelat på rehabiliteringsform

Rehabiliteringsform	Antal Personer	Antal Dagar	Dagar Medel
Komvux grundskolenivå	44	17683	402
Komvux gymnasienivå	103	62296	605
Komvux yrkesinriktad	30	15630	521
Folkhögskola	23	7420	323
Vårdhögskola	16	7761	485
Högskola enstaka kurs	4	552	138
Högskola linje	34	24877	732
Företagsinter utb	3	1228	409
Utb hos privat anordn	2	248	124
Övrigt	44	13056	297
Totalt	303	150751	498

Tabell 4:1 Antal personer indelade i fyra tidsintervaller som visar rehabiliteringens omfattning

Rehabiliteringsform	Tidsintervall månader				Tot Antal
	< 6MN Antal	6-12MN Antal	12-18MN Antal	> 18MN Antal	
Komvux grundskole- nivå	17	8	4	15	44
Komvux gymnasie- skolenivå	19	15	16	53	103
Komvux yrkesin- riktad	7	5	4	14	30
Folkhögskola	10	5	2	6	23
Vårdhögskola	2	6	3	5	16
Högskola enstaka kurs	3	.	.	1	4
Högskola linje	4	7	2	21	34
Företagsintern utb	.	1	1	1	3
Utb hos privat anordn	1	1	.	.	2
Övrigt	21	10	6	7	44
Totalt	84	58	38	123	303
	I — 47 % — I — 53 % — I				40 %

Tabell 5 Antal dagar med träning som rehabilitering, uppdelat på rehabiliteringsform

Rehabiliteringsform	Antal Personer	Antal Dagar	Dagar Medel
AMU	57	23321	409
Träning i reell miljö	211	93523	443
Arbetssträn ej arbl/AMI	3	783	261
Medicinsk rehabiliter	31	14279	461
Rygginstitut	7	346	49
"Kroppsträning" ex rygg	1	853	853
Arbetslivstjänster/AMI	104	43613	419
Totalt	414	176718	427

Tabell 5:1 Antal personer indelade i fyra tidsintervaller som visar rehabiliteringens omfattning

SOU 1991: 65
Bilaga 4

Rehabiliteringsform	Tidsintervall månader				Tot Antal
	< 6MN Antal	6-12MN Antal	12-18MN Antal	> 18MN Antal	
AMU	13	17	12	15	57
Träning i reell miljö	117	37	8	49	211
Arbetsträn. ej arbl/AMI	2	.	.	1	3
Medicinsk rehabiliter	9	11	2	.	931
Rygginstitut	6	1	.	.	7
"Kroppsträning" ex. rygg	.	.	.	1	1
Arbetslivstjänster/AMI	40	23	13	28	104
Totalt	187	89	35	103	414
				25 %	
	----- 67 % -----		----- 33 % -----		

Tabell 6

Rehabiliteringsform	Ersättningsform		
	AFL	LAF	Annan
	Antal Personer	Antal Personer	Antal Personer
Komvux grundskolenivå	17	24	1
Komvux gymnasieskolenivå	54	48	3
Komvux yrkesinriktad	19	10	1
AMU	33	24	3
Folkhögskola	14	10	1
Vårdhögskola	10	6	.
Högskola enstaka kurs	2	2	.
Högskola linje	6	26	.
Företagsintern utb	1	3	.
Utb hos privat anordnare	2	.	.
Övrigt	23	17	.
Träning i reell miljö	138	64	4
Arbetsträn ej arbl/AMI	2	1	.
Medicinsk rehabiliter	17	14	1
Rygginstitut	3	3	1
"Kroppsträning" ex. rygg	.	1	.
Arbetslivstjänster/AMI	61	38	5
Totalt	402 (56 %)	291 (41 %)	20 (3 %)

Tabell 7 Antal fall med rehabiliteringsform, träning i reell miljö TIR, uppdelat på kön

Ålder	Män	Kvinnor	Totalt	%
	Antal	Antal	Antal	
20 - 29	15	17	32	15.2
30 - 39	17	29	46	21.9
40 - 49	27	49	76	36.2
50 - 59	19	30	49	23.3
60 -	4	3	7	3.3
Totalt	82	128	210	100.0

Tabell 8 Antal fall med rehabiliteringsform, AMU eller AMI, uppdelat på könSOU 1991: 65
Bilaga 4

Ålder	Män Antal	Kvinnor Antal	Totalt Antal	%
20 - 29	23	16	39	24.2
30 - 39	34	19	53	32.9
40 - 49	30	23	53	32.9
50 - 59	6	10	16	9.9
60 -	.	.	.	.
Totalt	93	68	161	100.0

Tabell 9 Antal fall med rehabiliteringsform, reguljär utbildning ej AMU

Ålder	Antal	%
20 - 29	78	25,7
30 - 39	122	40,3
40 - 49	92	30,4
50 - 59	9	3,0
60 -	2	0,7
Totalt	303	100.0

Tabell 10 Antalet personer uppdelat på kön och ålder

Ålder	Man	Kvinna	Antal	%
20 - 24	27	25	52	7.0
25 - 29	56	52	108	14.6
30 - 34	56	56	112	15.2
35 - 39	62	64	126	17.1
40 - 44	58	64	122	16.5
45 - 49	50	69	119	16.1
50 - 54	23	36	59	8.0
55 - 59	17	13	30	4.1
60 - 64	3	4	7	0.9
65 -	.	.	.	.
Totalt	355	383	738	100,0

Tabell 11 Antal personer med rehabilitering, uppdelat på träning som rehabiliteringsform

Rehabiliteringsform	Antal	%
AMU	57	13.8
Träning i reell miljö	211	51.0
Arbesträn ej arbl/AMI	3	0.7
Medicinsk rehabiliter	31	7.5
Rygginstitut	7	1.7
"Kroppsträning"ex. rygg	1	0.2
Arbetslivstjänster/AMI	104	25.1
Totalt	414	100.0

Tabell 12 Antalet personer i någon form av rehabilitering, uppdelat på rehabiliteringsåtgärd och län

Län	Kom- vux Gr	Kom- vux Gy	Kom- vux Vux	Kom- AMU	Folk- hög- skola	Vård- hög- skola	Högskola Enst. kurs	Före- tags- utb	Utb. hos Priv. Ovr.	Trän. i miljö	Trän. i reell trän.	Arb. trän. AMI	Med. rehab. inst.	Rygg- träng. rygg	Kroppss- trän.	Arb.- livstj. AMI	Tot	%
1	1	6	5	6	2	.	.	.	5	12	.	4	.	.	.	3	44	6.1
3	.	2	2	2	.	.	.	1	.	5	.	.	.	.	.	3	14	2.0
4	6	6	1	2	2	.	.	4	4	5	.	7	.	1	.	3	53	7.4
5	2	6	2	1	2	.	.	.	5	10	.	2	.	.	.	7	40	5.6
6	1	1	1	1	1	.	.	.	.	20	.	1	.	.	.	6	32	4.5
7	1	1	1	1	.	.	.	.	1	1	.	1	.	1	.	4	12	1.7
8	1	3	.	2	1	.	.	.	.	14	.	.	.	.	.	5	30	4.2
9	.	.	.	1	.	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.	3	5	0.7
10	.	1	.	2	.	.	.	.	3	7	.	1	.	.	.	1	19	2.6
11	1	2	1	4	1	3	1	.	3	11	.	1	.	.	.	4	32	4.5
12	3	3	1	3	1	1	1	.	.	18	.	4	.	.	.	4	40	5.6
13	1	1	1	1	.	.	.	.	1	5	.	4	.	.	.	2	11	1.5
14	3	5	3	2	1	1	1	.	1	8	.	1	.	.	.	1	27	3.8
15	3	5	1	1	1	1	1	.	11	5	.	.	.	.	.	8	37	5.2
16	1	2	7	1	1	1	1	.	.	1	.	.	.	.	.	4	10	1.4
17	2	7	3	3	1	1	1	.	2	4	.	2	.	.	.	3	31	4.3
18	6	8	2	2	2	.	.	.	1	9	.	.	.	.	.	6	36	5.0
19	4	7	4	1	2	.	.	1	.	3	.	3	.	.	.	2	22	3.1
20	3	4	.	2	.	.	1	.	.	10	.	1	.	1	.	2	27	3.8
21	.	8	2	4	3	2	3	.	2	4	.	3	.	2	.	7	40	5.6
22	2	8	.	3	1	3	1	.	2	5	.	1	.	2	.	3	31	4.3
23	1	1	.	1	.	.	1	.	2	2	.	.	.	.	.	2	9	1.3
24	1	5	3	3	1	1	1	.	5	12	.	1	.	1	.	4	38	5.3
25	1	3	.	3	1	.	.	1	4	4	.	.	.	.	.	3	20	2.8
34	1	1	.	.	.	.	.	.	4	6	.	.	.	.	.	7	15	2.1
38	5	9	4	5	3	.	4	.	2	5	.	.	.	.	.	5	42	5.9
Tot	44	103	30	57	23	16	4	34	2	44	211	3	31	7	1	104	717	100.0

Tabell 13 Antalet personer och antalet dagar mellan sjukskrivning och till någon form av rehabiliteringsåtgärd, uppdelat på tremånadersperioder

Ålder	Antalet personer och antalet dagar mellan sjukskrivning och till någon form av rehabiliteringsåtgärd, uppdelat på tremånadersperioder										Totalt antal
	<3 mån	3-6 mån	6-9 mån	9-12 mån	12-15 mån	15-18 mån	18-21 mån	21-24 mån	> 24 mån	Totalt	
20 - 24	26	12	6	3	1	1	3	3	2	52	7.0
25 - 29	58	18	8	6	4	2	4	4	2	108	14.6
30 - 34	53	22	11	11	3	2	5	2	3	112	15.2
35 - 39	43	30	17	10	10	3	3	3	9	126	17.1
40 - 44	61	7	16	10	7	4	1	1	10	122	16.5
45 - 49	39	22	12	20	10	3	3	3	7	119	16.1
50 - 54	15	11	7	5	3	9	2	2	5	59	8.0
55 - 59	6	4	7	5	1	1	1	1	6	30	4.1
60 - 64	3	1	1	1	2	1	1	1	7	17	2.3
65 - 69	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.3
Totalt	305	127	84	70	41	29	20	19	43	738	100.0
	I	79 %	I	I	I	15 %	I	I	6 %	I	

< 3 mån 3-6 mån 6-9 mån 9-12 mån 12-15 mån 15-18 mån 18-21 mån 21-24 mån > 24 mån Totalt

Tabell 13:1 Antalet personer och antalet dagar mellan sjukskrivning och till någon form av rehabiliteringsåtgärd, uppdelat på tremånadersperioder. Män

Ålder	< 3 mån	3-6 mån	6-9 mån	9-12 mån	12-15mån	15-18mån	18-21mån	21-24mån	> 24 mån	Antal
20-24	13	9	4	1	.	.	.	.	.	27
25-29	30	6	4	3	3	6	1	2	1	56
30-34	30	12	4	4	2	.	2	1	1	56
35-39	19	16	8	5	7	.	3	3	3	62
40-44	30	4	7	6	2	1	4	4	4	58
45-49	18	13	3	6	3	1	2	1	3	50
50-54	8	4	.	2	1	3	.	2	3	23
55-59	4	2	3	4	.	.	.	4	4	17
60-64	1	.	.	.	1	.	.	.	1	3
65 -	1	.	.	.	.	.	.	1	1	3
Totalt	154	66	33	31	19	12	10	10	20	355
	----- 80 % -----			----- 14 % -----			----- 6 % -----			

Tabell 13:2 Antalet personer och antalet dagar mellan sjukskrivning och till någon form av rehabiliteringsåtgärd, uppdelat på tre månaders perioder. Kvinnor

Ålder	< 3 mån	3-6 mån	6-9 mån	9-12 mån	12-15 mån	15-18 mån	18-21 mån	21-24 mån	> 24 mån	Antal
20-24	13	3	2	1	.	1	3	.	25	
25-29	28	12	4	1	.	1	2	1	52	
30-34	23	10	7	1	2	3	1	2	56	
35-39	24	14	9	3	3	3	.	6	64	
40-44	31	3	4	4	3	2	1	6	64	
45-49	21	9	9	14	2	1	2	4	69	
50-54	7	7	7	3	6	2	.	2	36	
55-59	2	2	4	1	1	.	.	2	13	
60-64	2	1	.	.	.	.	.	.	4	
65 -	.	.	.	.	.	.	.	.	.	
Totalt	151	61	51	39	22	17	9	23	383	
	1	61	79 %	39	22	17	15 %	9	23	6 %

1. FÖDD ÅR 1.
2. KÖN MAN 3. KVINNA 4.
3. OM KÄNT, TID. YRKE _____
SYSSELSÄTTNING _____
4. BOSATT TÄTORT 5. UTANFÖR TÄTORT 6.
5. OM KÄNT, TID. UTBILDNING _____
6. DAGERSÄTTNING KR./DAG 6.
7. SJUKANMÄLNINGS DAG (år-mån-dag) 10.
8. TYP AV ERSÄTTNING AFL 16.
LAF 17.
ANNAN 18.
9. REHABILITERING PÅBÖRJAD (år-mån-dag) 19.
10. REHABILITERINGSFORM
KOMVUX GRUNDSKOLENIVÅ 25.
KOMVUX GYMNASIENIVÅ 26.
KOMVUX YRKESINRIKTAD 27.
AMU 28.
FOLKHÖGSKOLA 29.
VÅRDSKOLA 30.
HÖGSKOLA ENSTAKA KURS 31.
HÖGSKOLA LINJE 32.

v.g.v.

forts.

- FÖRETAGSINTERN UTBILDNING 33.
- UTBILDNING HOS PRIVAT ANORDNARE 34.
- ÖVRIGT 35.
- TRÄNING I REELL MILJÖ 36.
- ARBETSTRÄNING KÖPT AV KASSAN, UTOM HOS ARBETSLIVS-
TJÄNSTER, T.EX. HOS SAMHALL LIKNANDE 37.
- MEDICINSK REHABILITERING 38.
- RYGGINSTITUT 39.
- "KROPPSTRÄNING" AV TYPEN RYGG/NACKSKOLA
INKÖPT 40.
- ARBETSLIVSTJÄNSTER/AMI 41.
11. NÄR PÅBÖRJADES UTBILDNINGEN (år-mån-dag) 42.

--	--	--	--
12. EV. ANTECKNING OM KONTAKTER MED SKOLA
- JA NEJ
48. 49.
- LOKALKONTORSNUMMER 50.

--	--	--	--

Registreringsunderlaget insänds till utredningen under adress:

FINVUX-utredningen, Utbildningsdepartementet, Svartmangatan 9,
111 29 Stockholm.

★★★★★★

Tack för Er vänlighet

★★★★★★

FÖRETAGSINTERNSKILDNING

33

UTBILDNING HOS FÖRETAGSLEDARE

34

ÖVRIGT

35

TRÄNING I REELLT FÖLLO

36

ARBETSFRÄMNING KORT AV KASSAN (LÄMNAS ARBETSFRÄMNINGEN HOS SAMTAL) (KÄNNA OCH)

37

MEDICINSK BEHÅNDLING

38

RYGGSTÄTT

39

KROPPSTRÄNING AV TYPER RYGGMÅSSÖJNING

40

ARBETSSTÄNDELSAMT

41

11. NÄR PÅBODADES UTBILDNINGEN (JA/NEJ) JA NEJ

12. EV. ANSÖKNING OM STÖTTÄNDE (JA/NEJ) JA NEJ

LOKALKONTORSNUMMER

Regionens undersökning av arbetsmiljöns påverkan på hälsan

FINVUX-undersökning av arbetsmiljöns påverkan på hälsan
111 29 Stockholm

*****

Tack för Er svar!

*****

Följande exempel avser att belysa de ekonomiska konsekvenserna av övergång från förvärvsarbete till studier dels för den som har en en inkomst på 10 000 kr. i månaden, dels för den som tjänar 13 000 kr. i månaden.

Studierna antas pågå nio månader under ett kalenderår. Inkomsten av arbete under icke-studietid och jämsides med studier antas vara 53 200 kr. i samtliga fall, vilket är den inkomst en studerande i studiemedelssystemet får ha utan att stödet reduceras.

I hushåll med två vuxna antas att den som inte studerar har en årsinkomst på 120 000 kr.

Skatt har beräknats enligt skattetabell 30.

För beräkning av bostadsbidrag har antagits att en ensamstående person utan barn har en bostadskostnad på 2 500 kr. per månad och för övriga en kostnad på 3 500 kr.

Fyra olika hushållstyper har valts, nämligen

Hushåll A: En ensamstående

Hushåll B: Gifta/sambor

Hushåll C: En ensamstående med två barn under 10 år

Hushåll D: Gifta/sambor med två barn under 10 år

Årsinkomst vid förvärvsarbete

	120 000				156 000			
	För- värvs- arbete	Stu- dieme- del	Svux ej A-kassa	Svux A-kassa	För- värvs- arbete	Stu- dieme- del	Svux ej A-kassa	Svux A-kassa
Egen inkomst	120 000	52 300	52 300	52 300	156 000	52 300	52 300	52 300
Studiebidrag	-	17 150	21 060	52 650		17 150	21 060	68 470
Skatt	29 890	11 650	17 350	25 130	41 770	11 650	17 350	30 290
Nettoinkomst	90 110	57 800	56 010	79 820	114 230	57 800	56 010	90 480
Bostadsbidrag	0	3 240	2 540	0	0	3 240	2 540	0
Totalt före lån		61 040	58 550	79 820		61 040	58 530	90 480
Max. studie- lån		40 800	32 120	21 300		40 800	32 120	25 470
Totalt att disponera	90 110	101 840	90 670	101 120	114 230	101 840	90 670	115 950

Årsinkomst vid förvärvsarbete

	120 000				156 000			
	För- värvs- arbete	Stu- dieme- del	Svux ej A-kassa	Svux A-kassa	För- värvs- arbete	Stu- dieme- del	Svux ej A-kassa	Svux A-kassa
Egen inkomst	120 000	52 300	52 300	52 300	156 000	52 300	52 300	52 300
Inkomst make/sambo	120 000	120 000	120 000	120 000	120 000	120 000	120 000	120 000
Studiebidrag	-	17 150	21 060	52 650	-	17 150	21 060	68 470
Skatt	59 780	41 550	47 240	55 020	71 660	41 550	47 240	60 180
Nettoinkomst	180 220	147 900	146 120	169 930	204 340	147 900	146 120	180 590
Bostadsbidrag	0	0	0	0	0	0	0	0
Totalt före lån	180 220	147 900	146 120	169 930	204 340	147 900	146 120	180 590
Max. studie- lån		40 800	32 120	21 300		40 800	32 120	25 470
Totalt att disponera	180 220	188 700	178 240	191 230	204 340	188 700	178 240	206 060

Årsinkomst vid förvärvsarbete

	120 000				156 000			
	För- värvs- arbete	Stu- dieme- del	Svux ej A-kassa	Svux A-kassa	För- värvs- arbete	Stu- dieme- del	Svux ej A-kassa	Svux A-kassa
Egen inkomst	120 000	52 300	52 300	52 300	156 000	52 300	52 300	52 300
Studiebidrag	-	17 150	21 060	52 650	-	17 150	21 060	68 470
Barn tillägg	-	-	-	16 200	-	-	-	16 200
Skatt	29 890	11 650	17 350	30 670	41 770	11 650	17 350	35 830
Nettoinkomst	90 110	57 800	56 010	90 480	114 230	57 800	56 010	101 140
Barnbidrag	18 000	18 000	18 000	18 000	18 000	18 000	18 000	18 000
Bidragsför- skott	25 760	25 760	25 760	25 760	25 760	25 760	25 760	25 760
Bostadsbidrag	15 750	27 900	25 080	15 520	8 550	27 900	25 080	12 350
Totalt före lån	149 620	129 460	124 850	149 760	166 540	129 460	124 850	157 250
Max. studie- lån		40 800	32 120	21 300		40 800	32 120	25 470
Totalt att disponera	149 620	170 260	156 970	171 060	166 540	170 260	156 970	178 820

Årsinkomst vid förvärvsarbete

	120 000				156 000			
	Förvärvsarbete	Stu- dieme- del	Svux ej A-kassa	Svux A-kassa	Förvärvsarbete	Stu- dieme- del	Svux ej A-kassa	Svux A-kassa
Egen inkomst	120 000	52 300	52 300	52 300	156 000	52 300	52 300	52 300
Inkomst make/sambo	120 000	120 000	120 000	120 000	120 000	120 000	120 000	120 000
Studiebidrag	-	17 150	21 060	52 650	-	17 150	21 060	68 470
Barn tillägg	-	-	-	16 200	-	-	-	16 200
Skatt	59 780	41 550	47 240	60 560	71 660	41 550	47 240	65 720
Nettoinkomst	180 220	147 900	146 120	180 590	204 340	147 900	146 120	191 250
Barnbidrag	18 000	18 000	18 000	18 000	18 000	18 000	18 000	18 000
Bostadsbidrag	-	11 240	7 030	0	-	11 240	7 030	0
Totalt före lån	198 220	177 140	171 150	198 590	222 340	177 140	171 150	209 250
Max. studie- lån		40 800	32 120	21 300		40 800	32 120	25 470
Totalt att disponera	198 220	217 940	203 270	219 890	222 340	217 940	203 270	234 720

Statens offentliga utredningar 1991

Kronologisk förteckning

1. Flykting- och immigrationspolitiken. A.
2. Finansiell tillsyn. Fi.
3. Statens roll vid främjande av export. UD.
4. Miljölagstiftningen i framtiden. M.
5. Miljölagstiftningen i framtiden. Bilagedel. Sekretariatets kartläggning och analys. M.
6. Utvärdering av SBU. Statens Beredning för Utvärdering av medicinsk metodik. S.
7. Sportslig och ekonomisk utveckling inom trav- och galoppporten. Fi.
8. Beskattning av kraftföretag. Fi
9. Lokala sjukförsäkringsregister. S.
10. Affärstiderna. C.
11. Affärstiderna. Bilagedel. C.
12. Ungdom och makt. C.
13. Spelreglerna på arbetsmarknaden. A.
14. Den regionala bil- och körkortadministrationen. K.
15. Informationsstruktur för handlingsunderlag - styrning och ekonomi. S.
16. Gemensamma regler - lagstiftning, klassifikationer och informationsteknologi. S.
17. Forskning och utveckling - epidemiologi, kvalitets- säkring och Spris utvecklingsprojekt. S.
18. Informationsstruktur för hälso- och sjukvården - en utvecklingsprocess. S.
19. Storstadens trafiksystem. Överenskommelser om trafik och miljö i Stockholms- Göteborgs- och Malmöregionerna. K.
20. Kapitalkostnader inom försvaret. Nya former för finansiell styrning. Fö.
21. Personregistrering inom arbetslivs-, forsknings- och massmediområdena, m.m. Ju.
22. Översyn av lagstiftningen om träfiberråvara. I.
23. Ett nytt BFR - Byggforskningen på 90-talet. Bo.
24. Visst går det an! Del 1, 2 och 3. C.
25. Frikommunförsöket. Erfarenheter av försöken med en friare nämndorganisation. C.
26. Kommunala entreprenader. Vad är möjligt? En analys av rättsläget och det statliga regelverkets roll. C.
27. Kapitalavkastningen i bytesbalansen. Tre expertrapporter. Fi.
28. Konkurrenten i Sverige - en kartläggning av konkurrensförhållandena i 61 branscher. Del 1 och 2. C.
29. Periodiska hälsoundersökningar i vissa statliga, kommunala och landstingskommunala anställningar. C.
30. Särskolan - en primärkommunal skola. U.
31. Statens arkivdepåer. En utvecklingsplan till år 2000. U.
32. Naturvårdsverkets uppgifter och organisation. M.
33. Branden på Sally Albatross. Den 9-12 januari 1990. Fö.
34. HIV-smittade - ersättning för ideell skada. Ju.
35. Några frågor i anslutning till en arbetsgivarperiod inom sjukpenningförsäkringen. S.
36. Ny kunskap och förnyelse. C.
37. Räkna med miljön! Förslag till natur- och miljöräkenskaper. Fi.
38. Räkna med miljön! Förslag till natur- och miljöräkenskaper. Bilagedel. Fi.
39. Säkrare förare. K.
40. Marknadsanpassade service- och stabsfunktioner - ny organisation av stödet till myndigheter och rege- ringskansli. C.
41. Marknadsanpassade service- och stabsfunktioner - ny organisation av stödet till myndigheter och rege- ringskansli. Bilagedel. C.
42. Aborterade foster, m.m. S.
43. Den framtida länsbostadsnämnden. Bo.
44. Examination som kvalitetskontroll i högskolan. U.
45. Påföljdsfrågor. Frigivning från anstalt, m.m. Ju.
46. Handikapp, Valfärd, Rättvisa. S.
47. På väg - exempel på förändringsarbeten inom verksamheter för psykiskt störda. S.
48. Bistånd genom internationella organisationer. UD.
49. Bistånd genom internationella organisationer. Annex 1. Det multilaterala biståndets organisationer. UD.
50. Bistånd genom internationella organisationer. Annex 2. Sverige och u-länderna i FN - en återblick. UD.
51. Bistånd genom internationella organisationer. Annex 3. Särstudier. UD.
52. Alkoholbeskattningen. Fi.
53. Forskning och teknik för flyget. Fö.
54. Skola - skolbarnsomsorg - en helhet. U.
55. Sveriges nationalrapport till FN:s konferens om miljö och utveckling - UNCED 1992. M.
56. Kompetensutveckling - en utmaning. A.
57. Arbetslöshetsförsäkringen - finansierings- systemet. A.
58. Ett nytt turistråd. I.
59. Konkurrenten för ökad välfärd. Del 1. Konkurrenten för ökad välfärd. Del 2. Konkurrenten för ökad välfärd. Bilagor. C.
60. Olika men ändå lika. Om invandrande områden i det mångkulturella Sverige. C.
61. Statens bostadskreditnämnd - organisation och dimensionering. Bo.
62. Vissa särskilda frågor beträffande integrations- skyddet på ADB-området. Ju.

Statens offentliga utredningar 1991

Kronologisk förteckning

---

63. Tillsynen över hälso- och sjukvården. S.

64. Att förvalta kulturmiljöer. U.

65. Ett samordnat vuxenstudiestöd. U.

Statens offentliga utredningar 1991

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Personregistrering inom arbetslivs-, forsknings- och massmedieområdena, m.m. [21]
HIV-smittade - ersättning för ideell skada. [34]
Påföljdsfrågor. Frigivning från anstalt, m.m. [45]
Vissa särskilda frågor beträffande integrationsskyddet på ADB-området. [62]

Utrikesdepartementet

Statens roll vid främjande av export. [3]
Bistånd genom internationella organisationer. [48]
Bistånd genom internationella organisationer. Annex 1. Det multilaterala biståndets organisationer. [49]
Bistånd genom internationella organisationer. Annex 2. Sverige och u-länderna i FN - en återblick. [50]
Bistånd genom internationella organisationer. Annex 3. Särstudier. [51]

Försvarsdepartementet

Kapitalkostnader inom försvaret. Nya former för finansiell styrning. [20]
Branden på Sally Albatross. Den 9-12 januari 1990. [33]
Forskning och teknik för flyget. [53]

Socialdepartementet

Utvärdering av SBU. Statens Beredning för Utvärdering av medicinsk metodik. [6]
Lokala sjukförsäkringsregister [9]
Informationens roll som handlingsunderlag - styrning och ekonomi. [15].
Gemensamma regler - lagstiftning, klassifikationer och informationsteknologi. [16].
Forskning och utveckling - epidemiologi, kvalitetssäkring och Spris utvecklingsprojekt. [17].
Informationsstruktur för hälso- och sjukvården - en utvecklingsprocess. [18].
Några frågor i anslutning till en arbetsgivarperiod inom sjukpenningförsäkringen. [35]
Aborterade foster, m.m. [42]
Handikapp, Valfärd, Rättvisa. [46]
På väg - exempel på förändringsarbeten inom verksamheter för psykiskt störda. [47]
Tillsynen över hälso- och sjukvården. [63]

Kommunikationsdepartementet

Den regionala bil- och körkortsadministrationen. [14]
Storstadens trafiksystem. Överenskommelser om trafik och miljö i Stockholms- Göteborgs- och Malmö-regionerna. [19]
Säkrare förare [39]

Finansdepartementet

Finansiell tillsyn. [2]
Sportslig och ekonomisk utveckling inom trav- och galoppporten. [7]
Beskattnings av kraftföretag. [8]
Kapitalavkastningen i bytesbalansen.
Tre expertrapporter. [27]
Räkna med miljön! Förslag till natur- och miljöräkenskaper. [37]
Räkna med miljön! Förslag till natur- och miljöräkenskaper. Bilagedel. [38]
Alkoholbeskattnings. [52]

Utbildningsdepartementet

Särskolan - en primärkommunal skola. [30]
Statens arkivdepåer. En utvecklingsplan till år 2000. [31]
Examination som kvalitetskontroll i högskolan. [44]
Skola - skolbarnsomsorg - en helhet. [54]
Att förvalta kulturmiljöer. [64]
Ett samordnat vuxenstudiestöd. [65]

Arbetsmarknadsdepartementet

Flyktning- och immigrationspolitiken. [1]
Spelreglerna på arbetsmarknaden. [13]
Kompetensutveckling - en utmaning. [56]
Arbetslöshetsförsäkringen - finansierings-systemet. [57]

Bostadsdepartementet

Ett nytt BFR - Byggforskningen på 90-talet. [23]
Den framtida länsbostadsnämnden. [43]
Statens bostadskreditnämnd - organisation och dimensionering. [61]

Industridepartementet

Översyn av lagstiftningen om träfiberråvara. [22]
Ett nytt turistråd. [58]

Statens offentliga utredningar 1991

Systematisk förteckning

Civildepartementet

- Affärstiderna. [10]
Affärstiderna. Bilagedel. [11]
Ungdom och makt. [12]
Visst går det an! Del 1, 2 och 3. [24]
Frikommunförsöket. Erfarenheter av försöken med en friare nämndorganisation. [25]
Kommunala entreprenader. Vad är möjligt? En analys av rättsläget och det statliga regelverkets roll. [26]
Konkurrensen i Sverige - en kartläggning av konkurrensförhållandena i 61 branscher. Del 1 och 2. [28]
Periodiska hälsoundersökningar i vissa statliga, kommunala och landstingskommunala anställningar. [29]
Ny kunskap och förnyelse. [36]
Marknadsanpassade service- och stabsfunktioner - ny organisation av stödet till myndigheter och regeringskansli. [40]
Marknadsanpassade service- och stabsfunktioner - ny organisation av stödet till myndigheter och regeringskansli. Bilagedel. [41]
Konkurrens för ökad välfärd. Del 1.
Konkurrens för ökad välfärd. Del 2.
Konkurrens för ökad välfärd. Bilagor. [59]
Olika men ändå lika. Om invandrarungdomar i det mångkulturella Sverige. [60]

Miljödepartementet

- Miljölagstiftningen i framtiden. [4]
Miljölagstiftningen i framtiden. Bilagedel.
Sekretariatets kartläggning och analys. [5]
Naturvårdsverkets uppgifter och organisation. [32]
Sveriges nationalrapport till FNs konferens om miljö och utveckling - UNCED 1992. [55]
-

ALLMÄNNA FÖRLAGET

ISBN 91-38-10843-7
ISSN 0375-250X